

DUILIU ZAMFIRESCU

NUVELE

DUILIU ZAMFIRESCU

NUVELE

Postfață și bibliografie
de
AL. SANDULESCU

AMINTIRI DIN VREMURI

(PAGINE DIN VIAȚA LUI DEPĂRĂȚEANU)

^a
Doamnei E.D.

Au fond de toute vocation de poète, bon ou mauvais, il y a un amour de femme.

Théo. Gaut.

1

Era toamnă. Pădurea Depăraților¹ începea să-și lepede frunzele și rîndunelele plecau. Prin hăgiurile din marginea pădurei erau mierle cum nu mai fuseseră niciodată ; de aceea boier Sandu Căpățînă sculă într-o dimineață pe fiul său cam cu nepusu-n masă, aducîndu-i în suși el pușca cea mai lungă în țeavă și cea mai veche.

— E veche, băiete, dar e soră bună cu orce bun vînător. Tu, dacă mi-i semăna mie, o să semeni și puștei. N-o încărca mult că smucește. Nu sufla niciodată într-însa ca să vezi dacă-i descărcată ; fratele lui boier Mincuță așa a murit. Apoi oftă, scuturîndu-și ciubucu pe o carte a lui Depărățeanu, și ieși.

După ce tatăl său ieși, Depărățeanu sări din pat și în cinci minute fu gata. Pușca, geanta, coarnele și cîinele plecară în tovărășie cu el.

De dimineață pînă aproape de sfințitul soarelui, mierlele treceau printre plumbii lui ca duhuri cerești, neatinse și nepăsătoare.

---

¹ Depărați-Hîrlești, comună în nord-estul fostului județ Teleorman (n. ed.).

Hotărîtor, nu era bun vînător Depărățeanu ; și, cu toate astea, semăna tatălui său, boieru Sandu. Dar cine știe dacă și boieru nu se lăuda cînd vorbea de soră-sa pușca.

În sfîrșit, pe la cinci ceasuri, i se urî umblînd prin ghimpi, după urma cîinelui și apucă pe o cărare bătută ce ducea înăuntrul pădurei. Razele soarelui ajungeau roșiatice printre frunzele galbene, și aruncau, peste iarba încă verde, un praf de aur tremurător, care se închidea din ce în ce mai mult, după cum soarele din ce în ce mai mult cobora. Era pacea pe care o întîlnești în unele visuri de dimineață, pacea pădurilor, liniștea frunzelor, taina codrilor, în care nu se aude decît vibrațiunile cugetului tremurînd în jurul cerului ce se oprește să asculte ; era zgomotul, fără existență sigură, pe care-l produce calmul vieții florilor și al copacilor ; era singurătatea umblînd singură printre crângi și frunze : era cerul care se zărea albastru deasupra pădurei ; era poezia ; era Depărățeanu ; era sufletul.

Haup ! Acesta e sunetul pe care-l face aripele unei păsări care se lasă.

Depărățeanu tresări. La cîțiva pași de dînsul un grangur se ascundea după o cracă, și-și ștergea ciupu de coaja lemnului, cu o nepăsare împărătească. Vînătorul își găti pușca, făcu încă cîțiva pași și luă pasărea la ochi. Atunci, o detunătură se auzi dintr-un frunziș vecin, iar granguru căzu la rădăcina copacului.

Lui Depărățeanu tot sîngele i se opri de mînie : tocmai cînd era să ucidă și el. Cine avea atîta îndrăzneală ? Un copilandru ca de 17 ani, sări dintr-o tufă să-și ia pasărea.

— Cine-ți permite dumitale să-mi urmărești vînatul, zise Depărățeanu infuriat. Ce cauți în pădurea mea ? În țara aceasta toată lumea e stăpînă pe lucrul altuia ? Ești tînăr, domnule, dar altfel te-aș învăța eu să-ți stăpînești avîntul vînătoresc.

— Mă iertați... zise cu sfiiciune copilul ; nu știam că și d-voastră urmăriți aceeași pasăre... nu aș fi îndrăznit. Poftiți, luați granguru.

— Nu-mi trebuie granguru dumitale. Ajunge atît. Plecă.

Acasă, tatăl său îl aștepta în capătul scării. Depărățeanu se liniștise.

— Ei, tată, mi se pare că mi-ai ales țeava cea mai strîmbă ! Am împușcat toate frunzele și n-am atins nici o mierlă. N-am noroc la vînat.

Bătrînul rîdea, făcînd cu ciubucul prin aer niște volte cari însemnau : — Ehe, băiete, nu se vînează tot așa de ușor cum se fac poezii. După aceea se apropie de el, și uitîndu-se în ochii lui, îi zise luîndu-l de mîna :

— Dar tu... ești bine ? Nu ești ostenit ? N-ai suflat în pușcă ? — și glasul îi tremura... ; parcă ar fi vrut să-l sărute. Se mulțumi a-i strînge mîna într-amîndouă mîinele lui albe și netede.

— Nu, tată, sunt bine. Mi-i foame numai.

— Hai la mă-ta să te vază, că de azi-dimineață te așteaptă. Spune că ți-au venit niște ispisoace de la Lipsca. Bre... s-a hotărît cu tine ! ai să-ți treci tinerețea cu nasu-n ceasloave. Da' ci mai lasă-le la pustia !

— Or fi de la Paris, tată.

— Ei !... Paris, Lipsca, voi știți. Eu mi-am făcut datoria să vă învăț. Ați fost la nemți, la franțuji, la Viena. Văd că știți de toate, dar cum se ia o pușcă la ochi, bechi.

Pe cînd tatăl său vorbea, Depărățeanu își desfăcea pachetele cu cărți și tablouri.

— A... bine că mi-ai adus aminte. Ce vecini avem noi primprejur, tată ?

— De ce ? Avem destui, slavă Domnului : boier Mineuță, chir Alecachi Lungu, pitaru Ioniță Vetrea din Slăvești, Ieremia Zubzea... destui tată !

— Da', mă rog, în pădurile noastre are drept să vîneze cine s-o scula mai de dimineață ?

— Vezi bine, tată ! da' cum ? A lăsat Dumnezeu codri și vînatu, pentru voinici ; vezi bine !

— Voinici, voinici, dar eu cînd l-oi mai întîlni am să-i tai urechile.

— Cui, mă frate ?

— Nu știu cum îl cheamă. Mi-a ucis un grangur, tocmai cînd îl luasem la ochi.

— Tiu ! bată-te norocu. Apoi, întorcîndu-se către nevastă-sa. Bine, gianîm, nu i-ai spus nimic de fata pitarului ?

— Nu.

— Alexandre tată, ai întîlnit zîna codrului, bre, și să n-o cunoști tu ?...

— Care zîna ? De unde ? Se vede că s-a schimbat moda și la zîne : acuma umblă îmbrăcate bărbătește.

— Pe sufletul meu ! După aceea tăcu deodată. Apoi : Să te cam păzești, tată, că-ți fură mințile băiete... Hei... demon, bre, demon ! Adică, să-ți spui, frumoasă fată ! Așa fată... Aci continuă fraza prin învîrtirea ciubucului, care avea rol însemnat or' de cîte ori proprietarul său voia să exprime vreun superlativ. Umblă îmbrăcată bărbătește. La vînat... ce vrei să-ți facă ? Și apoi să-ți spui : poale scurte și minte lungă la fata asta.

Aci încheie bătrînul laudele și bătu în palme de două ori : — Masa, Iancule !

Masa se servi și într-un tîrziu fiecare se retrase în camera lui.

Casele părintești ale boierului Sandu Căpățînă erau ca toate casele de pe timpul acela : în fundul curții, mari, vărute și învelite cu scînduri, aveau o scară de piatră frumoasă, pe care Depărățeanu o decorase cu gustul unui poet. De jur-împrejur, curtea era împărțită în pîlcuri de copaci, sădiți de primăvară, unii verzi, alții uscați, ici și colo cîte o brazdă de iarbă și tufe de trandafiri tomnatici, cari își legănau la soare florile lor triste ; mai în fund o verandă înconjurată de hămei și zorele, unde poetul citea tatălui său pe *Monte-Cristo*¹, în fund de tot, crîngul, începutul pădurei, care, după puțină osteneală, fusese schimbat într-un adevărat parc. Toate acestea făceau un contrast minunat cu stilul casei, care, ca o protestație a timpului de atunci, contra viitorului ce se așeza împrejurul său, își învelea durerea în iedera care-i acoperea zidurile.

Depărățeanu se coborî în grădină.

Era răcoare. Luna trecea încet pe cerul senin, desinînd fiecărei flori o umbră dulce, care părea a fi așternutul de doliu, menit a primi fiecare frunză galbenă, care cădea.

Toată poezia unei nopți de toamnă înconjura pe Depărățeanu cu trista sa melancolie și deștepta în sufletul lui amintirile vieții trecute de student, nesiguranța vieții de om, aspirațiunile pentru viitorul țării, gloria, renumele. Printre toate acestea se amesteca umbra unei femei care-l desprețuia, mierlele cari treceau printre alice fără a fi atinse, pitaru, granguru, cărțile, și o mulțime de alte lucruri, fără nici un șir.

„Sunt ostent“, își zise el.

---

¹ *Contele de Monte-Cristo*, celebrul roman al lui Al. Dumas-tatăl (n. ed.).

A doua zi, dis-de-dimineată, își luă pușca și plecă pe aceleași cărări, rîzînd acum de mierlele cari fugeau de dînsul ca de un adevărat vînător.

„Ce va să zică a face zgomot“, cugetă el în sine. Cîți oameni nu sunt în lumea noastră cari joacă rolul pe care-l joc eu în această pădure...

În fine, seara veni, fără ca Depărățeanu să întîlnească pe cineva.

A doua zi iarăși se duse în pădure ; a treia zi iarăși : nimeni !

Într-una din zile, cum sta întins sub umbra unui copac, auzi un glas copilăresc chiuind prin pădure și lătratul unui cîine răspunzînd ca un echo în urma lui.

Depărățeanu în cîteva minute îl ajunse. Era, în adevăr, un copil, copilul pădurarului, pe care-și aduse aminte să-l fi văzut la curte.

— Cum te cheamă, făcăule ?

— Pe mine ? Bucur.

— De mult umbli prin pădure ?

— Cine, eu ?

— Dumneata.

— De mult umblu.

— N-ai întîlnit un vînător în cale ?

— Eu ?

— Da, da, dumneata.

— N-am întîlnit pe nimeni ; ba... am întîlnit pe cuconița pitarului.

— Unde, flăcăule ?

— Cuconița ?

— Cuconița, cuconița !

— Ia mai colca, și cu mîna arată un colț de pădure spre partea Slăveștilor.

Depărățeanu porni ca un vînt spre partea unde îi arătase băiatul, și, pînă în murgul serii, căută zadarnic urmele dușmanului său de vînătoare, care părea că s-a stîns ca o schinteie, fără a mai lăsa în urmă-i nici un semn, nici o cenușă.

Înfuriat, Depărățeanu voi să plece acasă. Întunericul se lăsase însă ca un nor dasupra pădurii, și îi era cu neputință să ia alt drum decît tot cel pe care venise. Astfel, pe aceeași cărare, se duse o bucată bună, lovindu-se de toate crengile, pînă, în sfîrșit, auzi de departe lătratul unui cîine. După ce se mai apropie zări printre ramuri

flacăra unui foc de vreascuri, care ardea lângă un frunzar. Când ieși din pădure, Depărățeanu rămase încremenit.

Lungit lângă foc, un băiat ca de 17 ani, sta privind flacăra ce se înălța roșatică, și, din când în când, arunca câte o ramură uscată pe foc. Părea cufundat într-un gând adânc. Capul îi era rezemat de mîna dreaptă, iar cu mîna stîngă, când nu arunca vreascuri își acoperea fața spre a și-o păzi de căldură. Părul îi era așa de mare, încît ai fi crezut că e o femeie, dacă nu ar fi avut hainele bărbătești. În ochii lui lumina se reflecta cîteodată, atît de stranie, încît, privirea părea a unei Furii¹, urmărind barca lui Dante pe Stix. Gura însă era de o fineță extraordinară ; în culele pe cari le forma în umbra obrazului, se citeau cuvintele de bunătate pe cari era învățată să le rostească. Desigur dacă acelui băiat nu i-ar fi fost atît de dragă vînătoarea, ar fi devenit un mare orator.

Depărățeanu privi mult această vedenie a pădurilor, ce se încălzea în lumina unui foc de toamnă, lângă coliba pădurarului, sub bolta cerului, în marginea codrilor.

După ce focul se stinse, vînătorul își chemă ciinele și plecă.

În urma lui, Depărățeanu intră în vorbă cu pădurarul ; îl întrebă de numele vînătorului, de locul, de familia lui, și află că el era o femeie, că se numea cuconița Maria, că era fata pitarului Vetrea din Slăvești, că botezase doi copii de-ai pădurarului și că trage cu pușca ca un plăieș.

Mai într-un tîrziu, păduraru dăde lui Depărățeanu un cal și pe fiul său Bucur ca să-l ducă acasă.

II

Cînd se deșteptă Depărățeanu a doua zi, cea dentîi figură de care dăde, fu figura tatălui său.

— Bună dimineața, boierule !

— Sărut mîna, tată.

— Ei, ce-ai mai împușcat aseară ?

— N-am împușcat nimic ; nici nu mă dusesem după vînat.

— Ai înnoptat prin pădure. Se vede că ai rătăcit drumul.

— Adevărat.

---

¹ Furii, la romani, Erenii la greci, zeități rele din Infern (n. ed.).

— Atunci pe unde ai ieșit ?

— Norocu m-a dus la coliba pădurarului.

Boier Sandu, începu a rîde și a-și învîrți ciubucu în semn de necrezare.

— Ascultă-mă, Alexandre, tată : pe vremea mea era un scriitor rus, om deștept se vede, care spunea despre capitala lor o năzdrăvănie. Ascult-o și tu : un boier bogat se oprește odată cu trăsura lîngă el, și-l întreabă unde e consiliul tehnic al stradelor și șoselelor Petersburgului, adică, cam cum ar veni la noi la București, sfatu ; scriitorul îi răspunde : mergeți drept înainte, și apucați pe cea dintîi uliță care s-o face la stînga, după aceea, mergeți iarăși drept, drept, drept, pînă vi s-o rupe trăsura ; acolo să vă dați jos, că ați ajuns la sfatul tehnic.

Tocmai așa faci și tu : rătăcești prin pădure, mergi la dreapta, la stînga, ostenești și tocmai cînd să te lase picioarele, ajungi la coliba lui Bucur, unde se oprește și fata lui pitar Vetrea !... Ei, bravo vînător ! Așa mierlă... Aici ciubucul iar intră în activitate și boier Sandu ieși, rîzînd în gura mare de povestea pe care o spusese lui Depărățeanu.

Depărățeanu se gîndi toată noaptea și se hotărî să-i scrie, spre a o ruga să-l ierte de chipul puțin cavaleresc cu care îi interzisese de a mai vîna în pădurea lui.

Mai pe urmă însă se lăsă de această hotărîre, care i se părea copilărească. Închipuindu-și că vecina lui era una din acele ființe frumoase, crescute la țară, cu toate prejudiciile și vulgaritățile lumii în care trăia, se învătă s-o considere ca pe o vedenie de codru, dar nicidecum ca pe o femeie, căreia i s-ar fi convenit o mai deosebită atențiune.

Astfel, trecură zile după zile, fără ca Depărățeanu să mai întrebe de dînsa și fără ca vreo întîmplare să-i mai aducă față în față.

Într-una din seri, el intra acasă ostenit. În curte era trasă o frumoasă brașoveancă, cu patru cai albi, care aștepta ieșirea stăpînilor.

Poetul trecu pe lîngă dînsa fără s-o bage bine în seamă și intră în apartamentul său. Depărățeanu avea în casa părintească trei odăi, cari îi slujeau : una de bibliotecă, alta de dormit și a o treia de salon. Toate erau mobilate cu o observațiune deosebită. În salon cu deosebire era o amestecătură de flori, de tablouri, de cărți de călătorie, de

bronzuri, de albumuri, de tot ce poate aduna gustul rafinat al unui om care a umblat și văzut multe. Litografii după Lacroix¹, cromolitografii după Makart², și autori realiști de școala germană, o baiaderă originală de Cabanel³, ajunsă la dînsul de la un prieten al său, fost camarad al pictorului, și, în fine, un portret de alsaciană, în mărime naturală, lucrat cu o fineță extraordinară, care, așezat în fața ușei, îi surîdea cu o nevinovăție de înger, privindu-te drept în ochi, cu ochii ei albaștri și visători. Împrejurul acestui portret era o ghirlandă de foi de stejar uscate, învelite în crep negru. Desigur, se lega o amintire de această cadră.

Depărățeanu intră fără a face zgomot, și după ce își așează pușca în panoplia ce se afla în fundul sălii, voi să treacă în salon. Ușa se deschise încet pe covorul moale și el apăru.

Pe un scaun în fața lui sta o femeie în genunchi, uitîndu-se, într-o nesfîrșită privire la portretul cu ochii albaștri. Se părea că în această mută contemplațiune, portretul și femeia își vorbeau și se înțelegeau; că le lega o tainică prietenie, începută dintr-o altă lume, și că erau menite să se cunoască pentru totdeauna surori.

Văzută astfel, necunoscuta avea cea mai elegantă statură a unei femei: cu capul plecat puțin pe spate își avea părul strîns cu oarecare îngrijire împrejurul lui însuși; brațele încrucișate pe piept îi rotunjeau umerii, făcînd să se așeze pe talie o bundă de catifea fără mîneci, lucrată pe margini cu mici linii de fir argintiu; de sub dînsa o cămașă de borangic, cu mînicile largi, îi lăsau brațele goale pînă în coate, niște brațe cari păreau desinate pe cîmpul de catifea neagră. În jos, rochia în bufanturi, cum se purta pe vremea aceea, de mătase havaie, cu crângi de trandafir lucrați ca și bunda în fir de argint.

O femeie îmbrăcată astfel, astăzi ar părea o hurie⁴ sau un tip dispărut, bun pentru scenă. Și cu toate acestea, cît de elegante erau unele femei din vremea aceea; cît

---

¹ Formă folosită în epocă pentru Delacroix Eugène, celebru pictor francez (1798—1863) (n. ed.).

² Hans Makart (1840—1884), pictor decorator austriac (n. ed.).

³ Alexandre Cabanel (1823—1889), pictor francez, din școala „academiștilor” (n. ed.).

⁴ Hurie — nume persan al femeilor frumoase din închipuitul paradis al mahomedanilor (n. ed.).

de bine știau să-și poarte bogăția hainelor, cu o egală bogăție de mîndrie !

Depărățeanu se uită cîteva minute la dînsa, neștiind în ce chip s-o întrerupă din contemplațiunea în care era cufundată, și stînd la îndoială dacă trebuia să iasă și s-o lase, sau să rămîie și să-i vorbească. În cele din urmă el tuși încet. Ea se întoarse repede și speriată, neștiind cine putea fi în camerile poetului, decît însuși el, pe care nu voia să-l întâlnească. Cînd îl văzu se înroși pînă în firele părului.

Era fata pitarului Vetrea din Slăvești.

— Vă turbur apa, zise el încet.

— A... mă iertați, domnule ; am îndrăznit să viu singură... eram foarte curioasă să cunosc acest portret de care muma d-voastră vorbește adesea, spunînd că seamănă cu mine.

— Sunteți stăpînă a veni orcînd în casa părinților mei și a mea, și fiți sigură că or' de cîte ori vă voi mai vedea trăsura în curte, mă voi întoarce de la poartă. Chiar cînd tulbur apa sunt ca mielul din poveste ¹, o beau eu toată. Căutam de mult să vă văd ca să vă cer iertăciune de chipul cu care v-am dat adăpostire în pădurea mea. Mi se pare însă că pădurarul meu e mai bun la suflet decît mine.

— În adevăr, ies adesea la vînătoare... După aceea întrebă cu oarecare sfială : Ați știut că am fost eu ?

— Da, am aflat, dar tocmai la pădure. Vă fac complimentele mele asupra modului cum știți să vă travestiți, și asupra siguranței cu care ucideți cea mai mică pasăre.

Ea înțelege observațiunea.

— Eu nu vă fac deloc complimente în privința vînătorii.

— Și nici în privința atențiunei ce se cuvine să avem pentru femei, nu-i așa ?

— A... nu zic asta.

— Credeți-mă că mă așteptam alît de puțin să găsesc o femeie de distincțiunea și gusturile d-voastră în pădure încît, în adevăr, am căzut în greșeala pe care mi-o reamintiți cu atîta delicatețe.

— Asta dovedește atunci că sunteți bun numai cu femeile de oarecare condițiune. Și cu celelalte ?

---

¹ Aluzie la fabula lui La Fontaine *Înșelul și mielul* ; motivul este reluat și de către fabulistul român Gr. Alexandrescu (n. ed.).

— Mă văd biruit pe drumul acesta și deci apuc altul. Mai întâi dă-mi mîna și să devenim buni prietini.

Ea-i întinse mîna. El o apucă cu amîndouă mîinile lui și-i vorbi : voiești să cîntăm ceva la piano ?

— Bucuros, dar aici nu văd nici un instrument.

— E în camera mea. Dacă nu te supără, să trecem acolo.

Ea setete puțin la îndoială. După aceea se uită în ochii lui, pîrînd că vrea să-l întrebe ceva. Liniștea cu care o privea Depărățeanu o hotărî să intre.

Acolo se așezară la piano și încercară cîteva din bucățile cari se găseau la patru mîni. Unele mergeau mai ușor, altele mai greu, și adesea erau siliți să înceapă și să reînceapă aceeași bucată de cîte zece ori. În cele din urmă ea se sculă să plece.

— Biblioteca mea îți e la dispoziție, domnule vîntor, zise Depărățeanu.

— Îți mulțumesc, d-le pianist, dar eu nu citesc decît cărți germane, necunoscînd decît foarte puțin limba franceză.

— De ce ?

— Fiindcă tată-meu a găsit de cuviință să mă trimeată să-mi fac studiele la Lipsa. Și te încunoștiințez, că chiar dintre cărțile germane, cele cu morți, cu răniți, cu amoruri desperate nu-mi plac. De Werther și de *Faust* să n-aud. Poate că nemții mi-au strîcat gustul, dar n-am ce să fac. Și apoi acum, adaogă cu oarecare veselie, mă mărit, și nu-i bine să-mi umplu capu cu zîzănii de felul ăsta.

Depărățeanu se strînse la piept și se trase puțin înapoi.

— Și eu credeam că nu poate fi ceva mai mare, mai sublim, mai vulturește scris decît *Faust*, adaogă el. E o suflare de geniu sălbatic, care a produs aceste versuri arzătoare ; o lumină scăpărată de creierul unui Dumnezeu, care a venit să aprindă ideile acestui Om-Rege ; e un fulger de cugetare ; o împărăție de vorbe frumoase, cari se înlanțuiesc, se strîng, se armonizează ca notele unor glasuri din cer...

Și pe cînd el vorbea, ea se așeză din nou pe un scaun, pîrînd cu totul obosită și cuprinsă de un șir de idei triste. Pentru un moment i se părea lui că ea voia să plîngă. Ea-l întrebă, privindu-l adînc :

— Cunoști limba lui Goethe ?

— N-o cunosc bine și-mi pare rău. Am însă o foarte bună traducție a lui *Faust* în franțuzește, de Gérard de Nerval¹.

Cîteva secunde el se uită la ea și ea la el, fără grai și fără suflet. După aceea ea-și scutură capul ca cum ar fi fost coprinsă de un vis greoi și-i zise rîzînd :

— Toate sunt povești. Pentru noi e scrisă viața după pămînt, și nu trebuie să ne exaltăm mult, căci putem crede într-o fericire care nu ne e dată. Omul e robul viitorului și al întîmplării... Mă duc. La revedere, vecine. Vii la nunta mea, nu așa ?

— La revedere ? Unde ?

— La vînat sau la plimbare. Mîine viu prin pădure... se înțelege, dacă-mi dai voie. La revedere... la revedere...

Și astfel dispăru în camera unde erau adunați părinții săi și ai lui Depărățeanu.

III

Fata pitarului Vetrea era una dintre rarile femei de pe vremea aceea. Cu instrucțiunea pe care o avea, adusă în mijlocul familiei sale, era de temut să nu devie ridiculă sau să nu cîștige acea obrăznicie de moștenire care se păstrează încă, în toată întregimea sa, prin mare parte din familiile boierilor noștri de astăzi, și care face, din bărbatul sau femeia, bolnavi de această boală grandomanică, ființele cele mai dezgustătoare.

Pe atunci școala domnului de Lamartine² era în floare. Fiecare femeie de puțin gust trebuia să știe pe dinafară *Crucifixul* sau *Lacul*, și trebuia să aibă sub pernă volumul *Grazielei* ori a lui *Raphaël*, sau cel mai puțin *Suferințele junelui Werther* de Goethe.

La noi, cîteva dintre poeții pe cari îi aveam, și îndeosebi Bolintineanu, urmau aceeași cale. *Elena* sa trecea din mîină în mîină, și paginile ei erau sorbite de cititoare cu o adevărată sete de iubit. Mare parte din femeile noastre aveau cîte un vis cu bucle brune, care le scăpa din înecuri,

---

¹ Gérard de Nerval (1808—1855), scriitor romantic francez (n. ed.).

² „Școala domnului de Lamartine“ — curentul romantic francez (n. ed.).

ca pe Iulia, Raphaël, și mare parte iarăși cântau în singurătate strofele Elenii :

„Cînd din lume te vei duce
Și vei fi tu întrebat,
Ce-ai făcut parfumul dulce
Al anilor ce-au zburat,
Caută a face știre
Că-ăst parfum desfătător
L-a sorbit cu fericire
Gura dulcelui amor.”

Era de temut ca Maria să nu se bolnăvească de acest lirism contagios, care făcea să piară orice urmă de originalitate, orice trăsură distinctivă a caracterului, și care nu lăsa decît o uniformitate de poze languroase, monotonă ca orice uniformitate. Ea însă, fie că veselie era în firea sa, fie că școala germană o pregătise contra acestei suflări de vînt tragic, rămăsese cu toată originalitatea vîrstei și a caracterului său. Afară de aceasta, înțelesese că fondul vieții noastre este adesea trist, foarte trist, și că dacă nu am căuta să zugrăvim pe acest tablou razele luminoase ale surîsului, am îmbătrîni înainte de timp, sau ne-am purta cu atîta greutate sarcina vieții, încît ne-am bucura să murim de o mie de ori decît să trăim o dată. Cu toate astea, cînd un lucru o atingea mult, liniștea și veselie sa se stingeau ca niște scînteie efemere și o durere surdă îi coprindea sufletul. Atunci fugea în odaia ei și plîngea de amarul zilelor pe cari nu le putea sări sau contra cărora nu putea lupta, și sta singură pînă ce trecea impresia cea dureroasă care o făcuse să plîngă. De cele mai multe ori se așeza la piano și prin lungi acorduri își împrăștia gîndul cel trist, sau cînta încet, acompaniindu-se singură, balade elvețiene, învățate de la o guvernantă a sa din Cantonul Uri, pe care o lăsase la Viena, în drumul ce-l făcuse la întoarcere în țară.

Era întoarsă în țară de un an. Modestia și veselie ei plăcuse la toată lumea. Părinții, foarte bogați, erau hotărîți să o dea după o persoană sus-pusă. Pe atunci se afla, prefect în județul Teleorman, un om despre care se vorbea ca de o inteligență excepțională. Deși cam-copt și fără multă învățătură, se zicea de dînsul că avea o fineță și un

tact în conducerea treburilor publice, care îl menea să ajungă mult departe. Se numea Tache Horea.

El o văzuse, și în inima lui se deșteptase, cu furia primelor impresiuni, dorul de a o avea, și de a o avea numai pentru el și viața lui, de a o avea pentru totdeauna. Fără multă greutate, lucrurile se hotărîră între socri și ginere. Cît despre mireasă, ea spusese dinainte că dintre toți pretenții alege pe cel ales de părinții săi. Și se făcu logodna în iarna venirii din străinătate și se hotărî nunta pentru iarna de care se apropiau. Astfel steteau lucrurile cînd am început această istorisire.

A doua zi, după ce o întîlni, Depărățeanu plecă în pădure. Se învîrti cîtăva vreme după un cîrd de turturele, cari îl înșelau, ascunzîndu-se pe vîrfurile celor mai înalți plop, printre frunze ; într-un tîrziu, ostenit, se așază în o vale răcoroasă să mănînce. Prin mijlocul pădurei era un drum și prin fundul văii o cărare. Pe cînd își scotea din geantă merindea, auzi în vale două glasuri sonore vorbind, și întinzîndu-se văzu pe Maria însoțită de un bărbat bine îmbrăcat, care părea a-i face curte într-un chip foarte intim dar foarte deosebit. Ei merseră astfel pînă deteră în drum, unde-o trăsura, cu patru cai și patru vătășei, aștepta. După echipagi, Depărățeanu își închipui că personajul care însoțea pe Maria trebuia să fie prefectul, și gelozia, poate, îl îndemnă să facă această reflecțiune : „Ce stare de lucruri... Mai atîția oameni înhămați la serviciul stăpînului, cîți cai la trăsura !“.

Logodnicul plecă cu o vădită părere de rău, iar ea rămase prin pădure singură, uitîndu-se pe vîrfurile copacilor după păsări, sau întinzîndu-se printre vița sălbatică după lăuruscă, or după frunze atinse de brumă, cari păreau turnate în bronz, atît erau de netede și de tari. Cu frunzele se gătea la cap făcîndu-și un fel de coroană argintie care se rezema pe fruntea ei ca pe fruntea unei statui. În adevăr, era măreț, era de o sălbatică poezie a vedea pe această femeie rătăcind prin fundul unui codru uriaș, fără scop, fără frică, fără călăuză ; mergînd unde nici ea nu știa ; lăsînd adesea să treacă pe deasupra-i păsările pentru cari era venită, sau oprindu-se la cîte o vale și odihnindu-se pe patul de frunze căzute, care-l pregătise toamna și toamnele trecute ; lăsînd pușca alături și rămînînd vreme îndelungită într-o mută contemplațiune, contemplațiune care

adesea o nemulțumea, sau adesea o făcea fericită. Firca într-o pădure e mai bogată și mai acasă la dînsa decît oriunde, și firea e bună primitoare pentru cei ce o caută și o înțeleg.

IV

Fluieratul unei mierle făcu pe Maria să-și uite frunzele de coroană și să puie mîna pe pușcă. Își strînse rochia binișor împrejurul corpului și plecă în direcția zgomotului. Cînd se apropie de pasăre și-și pregăti pușca să dea, o detunătură se auzi din apropiere, iar pasărea plecă țipînd prin crengile de alun. Ea se întoarse repede spre partea de unde se descărcase pușca și văzu pe dealul din dreapta fumul pe care îl produsese praful. Se urcă printre copaci pînă la dînsu și dete de Depărățeanu, stînd jos foarte liniștit și pregătindu-și masa.

— A... d-voastră ? Plătiți foarte bine altfel răul care vi se face. Monetă pentru monetă, zise ea, tremurîndu-i glasul de minie. Numai cine a fost vînător poate ști cîtă furie îți poate încăpea în suflet pentru o astfel de catastrofă.

— Nu, doamnă Zînă. Am voit numai să-ți arăt cît te înveninează de mult un lucru așa de mic ca fuga unei paseri, și prin aceasta să te fac a-mi ierta chipul puțin cavaleresc, cu care te-am întîmpinat în ziua dintîi. Dar cum se face, că astăzi nu ești îmbrăcată bărbătește ?

— Știam că o să te-ntîlnesc.

— Da, știai, zise el cu mirare, și de unde ?

— Adică nu... Îmi închipuiam că o să vinezi astăzi, fiincă-i vremea frumoasă și...

— A, da. Apoi o pofti la masă cu el. Ea se așeză pe iarbă și luă un pahar de vin fiindu-i sete.

— Ne cunoaștem de mult, îi zise el, și cu toate astea nu mi-ai spus niciodată cum îl cheamă pe viitorul dumitale bărbat.

— Cum, nu-l cunoști ? Era adinioarea cu mine pe vale. Prefectu județului : Tache Horea.

— Am auzit că e un om foarte deosebit.

— Așa pare a fi. Eu nu-l cunosc încă destul de bine.

— Și, cu toate astea, peste o lună ori două o să-l iei de bărbat.

— Ce face cu asta ? oricare ar fi bărbatul meu, trebuie să-l respect. Eu aş fi voit să nu mă mărit niciodată, dar dacă trebuie să mă mărit, prefer să iau pe omul ales de părinţii mei.

— Aveţi frumoase teorii.

Ea se uită lung la dînsu.

— Aţi ucis ceva astăzi ? îl întrebă.

— Mi-am ucis uritul.

— O... asta deja este ceva. Şi eu, dimpotrivă, mi-am mărit amărăciunile. Ei îşi vorbeau astfel, la plural sau la singular, după cum voiau a fi mai intimi sau mai ceremonioşi.

— Ce fel, şi d-voastră aveţi amărăciuni, zise Depărăţeanu ; d-voastră care sunteţi zîmbetul schimbat în femeie, raza veselă a răsăritului care aduce văzduhului cele dintîi glasuri ale ciocîrliei... ?

— O... domnule, mă judecaţi ca poet. Eu sunt o simplă muritoare.

— Chiar simplă muritoare fiind, sunteţi într-o stare atît de excepţională, încît amărăciunile nu vă pot turbura viaţa. Sunteţi încă foarte tînără, foarte veselă, aveţi avere, aveţi viitor, vă măritaţi...

— Şi oare toate astea nu le-aţi putea zice de d-voastră înşivă ?

— Afară că eu nu mă mărit.

— Mi se pare că n-ar trebui să vă spui eu de acel ceva necunoscut în inima omului, care îi împrăştie gîndurile pe toate drumurile ; care suflă în pînzele vieţii sale ca un Austru de nefericire ; care adună deasupra capetelor noastre nori formaţi din aburii suspinelor omenirii ; care ne îneacă cugetul într-o noapte întunecoasă ca într-un mormînt. Femeia, domnule Depărăţeanu, are adesea nemulţumiri, pornite din starea sa de pasivitate pe lume, din delicateţea cugetelor sale, din visurile sale fără sfîrşit şi prea mari... prea mari, mă înţelegi, zise ea apucîndu-l de mîină.

— Aşa cred, răspunse el cu oarecare răceală.

— Cum aşa cred ?

— Zic aşa cred, fiindcă poate nu te-am înţeles destul de bine. Un vis mare... mai mare decît un prefect, e cam cu greu ; numai un vis cu portofoliu vă poate scăpa.

Această amară ironie, din partea unui om despre care credea ea că putea, mai bine decît oricine, s-o înţeleagă,

căzu ca o picătură de apă rece pe inima ei aprinsă. Se sculă iute și voi să plece, însă o pornire stranie de la inimă îi strîngea toată ființa ca într-un cerc de fier, și o podidiră deodată lacrimile într-un plîns adînc. Astfel, rămase în loc, cu capul în mîini, suspinînd.

La vederea lacrărilor, sufletul bun și iubitor al poetului birui hotărîrea sa de a chinui această curată ființă, care nu căuta decît o creatură care s-o înțeleagă și căreia să-și destăinuiască toate visurile inimei sale. Se sculă de jos, și se duse la dînsa trecîndu-și un braț după talie, iar cu mîna cealaltă apucînd-o de mînă.

— Mario... îi zise încet, sunt un egoist, un nebun, iartă-mă. Crezi tu că nu te-am înțeles, sau că nu am simțit aceea ce ai simțit și tu, sau că tu-mi ești străină ? Nu ai priceput că nu te-am putut vedea însoțită de un om necunoscut, fără ca șarpele părerei de rău să nu mă muște de inimă ? Nu ai înțeles, că ești pentru mine visul întrupat al tinereții mele, speranța mea, bucuria mea... ? Spune-mi, Mario, nu ai înțeles ?

Ea tăcea. O dulce tremurare îi coprinsese toată ființa și simțea că la focul vorbelor lui, tot trecutul și tot viitorul se amestecau într-o noapte întunecoasă ; că totul se pierdea și din toate nu rămînea decît el, un singur om, Depărățeanu. Atunci își întinse brațele și-l coprinse de gît, strîngîndu-l la pieptul ei și șoptindu-i vorbe fără șir :

— Alexandre... iubitul meu, tu mă iubești, mă iubești, nu-i așa ? Spune-mi, poete, cîntă-mi muzica acestui cuvînt... Ah ! cît e de dulce a iubi. O... Doamne, a iubi așa de mult și a muri așa de curînd...

Și astfel se rezemă pe urmărul lui, netezindu-i buclele pe frunte, sau sărutîndu-i mîinile ca unui copil.

El o așeză pe iarbă lîngă dînsul, luîndu-i capul în mîini și sărutînd-o într-o nesfîrșită îmbrățișare.

— Mario, draga mea, în fața acestor copaci cari ne vîd și ne umbresc, îți jur că te iubesc cît poate inima mea să iubească. În viața mea toată mă voi închina numelui tău ca numelui Fecioarei. — După aceea rosti ca o sentință aceste cuvinte : Acuma pot muri, căci am iubit în adevăr.

— Dacă vei muri tu, eu mă voi omorî.

— Nu, draga mea. Eu voi trăi și tu nu te vei omorî. Vei vedea că viața noastră e plină de fel de fel de mizerii. Vei întîlni fel de fel de figuri. Vei avea copii. Vei mai iubi și poate... vei mai fi iubită. Vei îmbătrîni. Dar să știi că ni-

menii nu te va adora cu o mai oarbă credință ; în inima nimănui chipul tău nu se va săpa mai adânc, mai viu, mai neșters, decît în inima mea. Melancolia m-a luat de tînăr în brațele ei și m-a crescut trist. Deși mă vezi adesea omorîndu-mi zilele în orgii și aruncîndu-mi viața tuturor ghimpilor, să nu mă judeci rău, căci aceasta o fac ca să îmbătrînesc mai curînd, ca să mă sting mai lesne. Pare că e scris ceva în destinata mea, care mă poartă de mîină pe la porțile tuturor suferitorilor, pe la ușile tuturor ființelor triste. Adesea simt o vie trebuință de a fi atins de ceva dureros, de a avea ceva pentru care să sufăr. Crezi oare că mă pot înțelege eu însumi ? Vei ști însă că nicio dată senzațiune mai dulce, durere mai plăcută decît a iubirii tale nu mi-a atins sufletul. Spune-mi, Mario, că nu mă vei uita...

Și prin umbra deasă a pădurii se furișau raze de soare tomnatic, încununînd dragostea acestor două suflete tinere, menite, prin aspirațiuni, prin creștere, prin spirit, a trăi vecinic unite, vecinic nedespărțite. La rari și rari intervale, cădeau veștejite foi de stejar, cu o muzică tremurătoare, spunîndu-le de sfîrșitul unei vieți efemere, care din aerul liber cădea pe umedul pămînt să moară. Viață și iubire este pentru frunze ca și pentru oameni : uitare și moarte e pentru unii ca și pentru alții. Vîntul trecea pe sus, pe creștetul plopilor, ducînd în zborul lui plîngerea ramurilor desfrunzite sau țipătul prigorilor.

— Alexandre, îi zise ea, nu uita că ne-am iubit toamna. Ai văzut tu, cum, în cele din urmă zile ale vieții sale, firea întreagă strălucește cu o lumină mai aprinsă ; viața sa se grămădește toată către inimă, către păduri, și acolo agonia e lungă, e sfîșietoare. Cele din urmă zile de toamnă sunt pentru natură ca cele din urmă minute pentru un fizic. După aceea adaogă încet, ca vorbindu-și sieși : La anu natura întinerește iarăși și veselie revine, dar la anu, oare iubirea noastră mai revine, tinerețea noastră se mai întoarce... !

— De ce cugeți astfel ? îi zise el încet.

— Eram încă foarte tînără cînd îmi aduc aminte să te fi văzut la Dresda, pe malul Elbei. Veneai de la castelul Pillnitz¹, și am crezut întîi că ești român, după un oarecare aer de mîndrie și de nobleță, dar auzindu-te

---

¹ Castel care a aparținut familiei domnitoare a landului Saxoniilor ; era situat într-un sat de lîngă Dresda (n. ed.).

vorbind atît de curat o limbă străină, te-am luat drept francez, şi, cu părere de rău, a trebuit să uit acea videnie a copilăriei mele.

Întorcîndu-mă mai pe urmă în ţară, mi s-a vorbit de tine, şi în portretul pe care mi l-a făcut mumă-mea, te-am recunoscut. Poate vei zîmbi, dar de atunci te-am visat, te-am aşteptat... O, Alexandre, te iubesc ca pe sufletul meu.

Şi această muzică de vorbe dulci continuă pînă către seară. Pe cărările pădurei umblară ei prinşi braţ de braţ, spunîndu-şi poema nesfîrşită a iubirei, poemă eternă. În mijlocul codrului era un stejar bătrîn, care-şi întindea ramurile în aerul liber, ca un semn de binecuvîntare, pentru cei ce veneau să se adăpostească la umbra lui. În coaja acestui stejar săpă Depărăţeanu un A şi un M, peste cari vremea a aşezat alte straturi de coaje, dar cari mărturisiră timp îndelungat de iubirea lor.

La coliba pădurarului se despărţiră fără nici o vorbă, de frică să nu-i înece plînsul. El zise încet :

— Mîine.

Ea repetă şi mai încet :

— Mîine.

V

Cîte de aceste *mîine* nu au trecut în viaţa fiecăruia dintre noi, şi cîte zile şi cîte seri nu am aşteptat fiecare sperînd şi numai sperînd. Cartea necunoscutului sau mai bine necunoscutul în cartea destinului este, pentru sărmana fire omenească, cea mai bună introducere pe care autorul putea s-o deie operii sale. Dacă ne-am cunoaşte viitorul ; dacă am şti ce ne aduce ziua de mîine, — plăcerea şi fericirea însăşi nu ne-ar mai atinge decît foarte puţin, şi am trăi privind propria noastră viaţă ca o haină atîrnată de umerii altuia.

Un mîine de toamnă, cu raze reci, cu brumă, cu îngălbenire de foi, veni, şi după el veniră altele, fără ca Depărăţeanu să o mai vadă. La 9 novembre ea se mărită şi plecă în Bucureşti. El căută să se încredinţeze pe sine însuşi că ceea ce a fost a ţinut de o poveste ; că el n-a simţit nimic ; că chiar dacă a simţit, astăzi a uitat tot, şi că are alt scop viaţa omenească decît de a iubi.

Starea mizerabilă în care se găsea țăranul clăcaș îl atinse cu deosebire, și fiindcă se hotărîse să lucreze ceva pe lume, ceru să i se dea o subprefectură și i se dete ceea ce cerea.

Nu mult însă după ce-și începu slujba, văzînd oamenii de care era ajutat în lucrările sale, văzînd starea înapoiată de învățătură în care trăia țăranul, văzînd gusturile de rășuire ale mai-marilor săi, își dete dimisia și plecă într-o lungă călătorie prin lume. Mai mult însă decît toate cuvintele pe cari și le da el, era nevoia sufletească ce o simțea de a fugi de locurile unde în atît de scurt timp fusese atît de mult fericit și de a-și ocupa cugetul cu alte idei, de a da sufletului său arzător altă ocupație. Plecă din țară pentru doi ani și umblă tot Occidentul, oprindu-se prin orașele mari, contemplînd locurile frumoase, admirînd bogăția și arta pinacotecelor, splendoarea grădinelor, luxul palatelor, numai și numai spre a-și izgoni urîtul, care îl însoțea ca o caraulă netrebnică ori pe unde mergea. La Dresda se opri mai mult. Pe marginea podului¹ întîrzia adesea cugetător, închipuindu-și ca Musset cum în ceasul calmului universal, în răcoarea și umbra nopților, orice femeie dorește să fie iubită. Atunci ar fi voit să poată întoarce timpul cu cîțiva ani înapoi, ca să o vază pe dînsa stînd visătoare în locul lui și privindu-l cum trecea pe lîngă ea cu toată vioiciunea celor 20 de ani ce-i avea. În München, în Colonia, în Francfort se opri peste tot, observînd ici Rubens-urile celebre, colo catedrala cu turnurile gotice, dincolo canalul. La Francfort voi să vadă locul unde marele Goethe înșelase pe fata preotului din Sessenheim, pe frumoasa și dulce Frederika, sau Margareta, sau Gretchen, cum o numește el în al doilea și al treilea manuscris al lui *Faust*.

Peste tot căuta un mijloc de a se lega de ceva, cu sufletul sau cu inima, spre a nu se mai gîndi la trecutul și la țara lui. La Paris îl văzură băieții, în toamna anului al doilea, căutînd locurile cele mai retrase, bibliotecile, muzeele, Luxemburgul, — sau deodată aruncîndu-se în vîrtejul vieții destrăbălate, — ori urmărind cu furie dezbaterile parlamentului francez, nelăsînd să-i scape nici o ședință. Dimineața se ducea la Versailles, spre a se întoarce seara cu cohorta deputaților și a senatorilor, cari discutau, se agitau, gesticulau în tren spre marea lui părere de

¹ Podul de peste Elba (n. ed.).

bine, căci în toate acestea găsea liniștea sufletului, uita-rea trecutului. Numai cîteodată, cînd privea distrat pe fereastra vagonului, chipul Mariei i se înfățișa cu toată grația și curățenia care-l deosebea, parcă ar fi voit să-l judece de ceea ce face și să-l întrebe unde merge ; iar lui îi trecea prin sînge un curent cald, electric, care îl făcea să tremure. Deodată dispăru și din Paris. Îl întâl-niră unii prin sudul Franței, întîrziind pe chciurile Marsi-liei, sau rătăcind pe căile Rhonului, prin Savoya, pe la Nisa, pe tot litoralul Mediteranei, ca un om care nu are alt scop pe lume decît de a se uita într-o panoramă vie, al cărui șurup cu tablouri este propria sa viață. Adesea se hotăra să rămîie pe cîte o stîncă sălbatică, și să tră-iască o viață de poveste, ca Monte-Cristo, sau să se învo-iască pe vro corabie care să nu-l apropie de uscat luni întregi. Iarna anului al doilea o petrecu, cea mai mare parte, la Milano și la Roma. În sudul extrem al Italiei auzise de tîlharii cei vestiți, și se coborî într-adins, din poște în poște, prin Calabria pînă în Neapole. Pe atunci banditul Roco dell Pisa își avea încă tovarășii împrăștiați prin toate cotiturile țării și el spera că poate va da piept cu vreunul din acești șoimi de munte, pe cari închipuirea sa de poet îi zugrăvea ca pe niște Hernani ¹ izgoniți din drep-turile și palaturile lor, și siliți a trăi ca vulturii din pradă. Nu întîlni însă nici picior de bandit, și, după cîtăva vreme de ședere în calda țară a lazaronilor ², gustul său fantas-tic îl îmbarcă pe un mic vapor nemțesc, cu care pleacă prin Archipelag ³ și urcă baia Triestului, pînă la portul cu același nume. Acum însă începea osteneala acestei viețe fără odihnă, și cu dînsa venea și dorul de țară. Pe unde se mai oprea acum, sta mai mult, căutînd a-și odihni spi-ritul de atîtea impresiuni, de atîtea zbuciumări, cari toate, reduse la starea de suvenir, se grămădeau în mintea lui, ca apele unui pîriu la cascadă. Cu cît trecea mai mult timp, cu atît iubirea îi rămînea mai curată, și mai poetică, asemănîndu-se în viața lui cu un nouraș singuratic pe

---

¹ Eroul dramei *Hernani* (1830) de Victor Hugo ; nobil, proscris din cauza fratelui său, a fost nevoit să trăiască tîlhărînd (haidu-cind) (n. ed.).

² *Lazaron* — cuvînt napolitan care desemnează pe oamenii din ultima clasă a societății (n. ed.).

³ Arhipelagul denumește insulele din Marea Egee, Arhipelagul Grecesc (n. ed.).

sticla cerului senin. Încetu cu încetu, pasiunea sa se prefăcu într-un sentiment dulce. Floarea se vesteji și nu rămase decît un parfum delicios, martor al vieții sale trecute.

Către primăvară se întoarse în țară, mai bătrîn cu doi ani decît întîrziase prin călătorii. Tatăl său, a cărui singură bucurie era primul său copil, îl primi cu brațele deschise, mărturisindu-i că dacă va mai pleca o dată, la întoarcere nu va mai găsi acele brațe părintești cari să-l primească.

Pe atunci Vodă Cuza, cel din urmă dintre voievozi, acel Cuza căruia datorim toate libertățile și toate instituțiile noastre, își începuse reformele sale și avea nevoie de oameni supuși, pasivi, cum era fostul prefect Tache Ilorea, ajuns director în Ministerul Trebilor Dinafară, sau de băieți tineri, cu idei liberale, cu inime mari, cu capacități deosebite, cum era Depărățeanu.

Peste cităva vreme poetul fu ales deputat, spre marea bucurie a tatălui său. El însă, deși tînăr și entuziast, avea onrecare remușcare pentru graba cu care primise această mare sarcină, această înaltă încredere, pe care domnul și alegătorii săi i-o dedese cu atîta bunăvoință. Experiența anilor din urmă îl învățase multe lucruri ; între altele a nu se mai încrede cu ușurință în făgăduieli străine, și în propria sa pornire, decît cu foarte multă rezervă.

În sfîrșit, plecă la București.

VI

Era prin luna lui decembrie. Bucureștii înotau într-o mare de noroi amestecat cu zăpadă, care făcea mersul trăsurilor aproape primejdios. Vedeai pe Podul Mogoșoaiei lungi șiruri de cupele pîntecoase, trecînd în procesiune, cu arcurile lor ruginite în formă de S, — sau trăsuri lungărețe cu capra în slava cerului și la spate cu două curele încrucișate, cari le dau aerul unor diplomați legați la gît. Toate aceste trăsuri mergeau, stropind pe trecători, la teatrul Bossel¹, unde o trupă italiană aduna de patru ori pe săptămînă toată lumea elegantă a capitalei noastre. La lumina felinarelor și a lampelor de la ferestre se ve-

---

¹ În realitate sala Bossel, amenajată pentru spectacole, pe Podul Mogoșoaiei, vizavi de fostul Teatru Național (n. ed.).

deau coborîndu-se femei în podoabele cele mai alese, cu cîte patru rînduri de mărgceanuri pe cap, cu buclele încrețite și ridicate deasupra urechilor, ca niște mari paravane amenințătoare, cu rochiile umflate și bătoase de stau în picioare singure, cu pieptul deschis sau închis pînă sus într-un ciupag — cum se zicea atunci — à la Cathérine de Médicis, lung și colțurat, de sub care scăpa în adevărate valuri mătasea foilor. Aceste dame, la brațul unor cavaleri cu pantaloni cadrilați și strînși de glezne, urcau scările teatrului vorbind o idiomă curioasă, o amestecătură de grecism cu franțuzism și latinism, care se chema *limbă românească*. Era demn de văzut coprinsul sălii în parter : o undulație de capete și mai mari și mai mici, pleșuve, stufoase, umflate ; unele cu cărarea la dreapta, altele la stînga, cu acroșchiuri, cu zulufi ; unii purtînd barba pe sub fălci și în față rași, alții numai barbișoane, alții un fel de pișcoturi pe lîngă urechi, — și alții împachetați în haine nemțești, cari nu le lăsa mișcarea destul de liberă.

Se vedea pe ici pe colo cîte un privilegiat, îmbrăcat după gustul francez, sau cîte o femeie făcînd lumină printre aceste întunecoase și ridicole păpuși. Cînd ele apăreau, toți ochelarii și ochii liberi se îndreptau spre dînsule cu mirare, și adesea cu oarecare scandal, pentru introducerea vreunei rochii mai strimte sau mai decoltate.

În seara aceea se juca *Crispino e La Camare*. Depărățeanu era în sală. Pe la mijlocul actului întîi se iviră într-o avanscenă doi bărbați și o damă. Unul bătrîn în fermenă de mătase, cu șapcă și cu taclit ; celălalt mai tînăr, cu haine evropenești, — iar femeia, de cea mai desăvîrșită eleganță, într-o rochie de *faille* albastră. Ea veni pînă în marginea lojii, făcu cîteva ușoare mulțumiri din cap celor ce o salutau, și se așeză cam în umbră, punîndu-se să privească și să asculte cu tot dinadinsul bucata care se cînta. Aceasta femeie era doamna Maria Horea.

După ce trecu actul, ea se puse să privească din nou prin parter și să examineze cu luare-aminte toate locurile. Cînd ochii ei căzură pe Depărățeanu, tresări, dar nu păru surprinsă deloc. Ea, desigur, s-aștepta să-l vadă. El se uita gînditor la zugrăveala după cortină, și rareori se întorcea să privească lojile. Odată, voind să iasă, zări o umbră elegantă într-o avanscenă care-i făcea un semn prietenesc

din mână, părînd că-l cheamă la dînsa. O recunoscă. Inima i se lovi cu atîta putere în piept, încît fu silit să se rezeme de un colț de bancă spre a nu cădea. Ea !... O... cîto nu-i reamintea acea figură pe care cugetarea își întipărise poezia sa !...

Se duse în loja ei. Fu primit cu toată bunătatea și grația Mariei. Îl întrebară de călătoriile sale, de părinții săi, de impresii, de poezii, de hotărîrea ce o luase de a rămîne în București, — și el la toate nu răspundea decît prin monosilabe, neputînd face altfel din pricina impresiunii pe care o simțea alături de dînsa. Maria îl observa cu un zîmbet care se descria pe întreaga sa figură. Cu instinctul său de femeie, ghicise că era iubită, și iubită cu tot focul inimii lui Depărățeanu. Aceasta îi încununa frumusețea cu o aureolă de raze dumnezeiești, pe cari soarele speranții le redeștepta în sufletul ei. Acuma ea nu mai semăna cu Maria din pădurea Depărăților ; nu mai era acea ființă harnică și nebună după vînat ; acel copil cu ochii mari și fața rotundă, care se entuziasma pentru fiecare lucru. Acum era o femeie tăcută, părînd în vîrstă, cu figura ostenită, cu privirea întîrziată, cu fruntea netedă. Numai ochii mai erau aceiași. O sfîrșenie de nedescris sta întipărită pe fața ei, ca și cum ar fi avut o durere a sufletului, fără leac, care s-o facă vecinic bolnavă. Vocea îi era tremurătoare și sfioasă. Nu vorbea, decît cu foarte multă rezervă, și cînd vorbea, glasul său o deștepta ca dintr-un vis. Fruntea era albă, înaltă și netedă. Pe dînsa buclele negre se profilau ca pe o hîrtie curată, părînd că vor să apere de privirile profane acea pagină, pe care cugetarea se întipărea ca o poemă. Tristețea acestei figuri se împrăstia ca prin farmec, cînd razele unui surîs, amic al lumii întregi, venea să încununeze cea mai frumoasă gură de femeie.

După ce stete puțin în loje, Depărățeanu plecă făgăduindu-le să meargă a doua zi să-i vază. El băgă de seamă lumina care se zugrăvi pe figura Mariei cînd îl văzu, dar graba cu care-l chemă în loje și invitațiunea pentru a doua zi nu și-o explică decît ca venită dintr-o indiferență sau dintr-o prietenie care era departe de a mai fi ceea ce fusese odată. Cu atît mai bine, își zise el gîndind. Cu toate astea, inima i se umplu de o amărăciune neînvinsă, amărăciune pe care o simțim totdeauna, din pricina egoismului

nostru, cînd nu mai suntem iubiți, chiar de femeia pe care o urîm.

A doua zi se duse la dînsa. Era pe la 5 ceasuri seara. Iarna, la ora aceasta, întunericul începe a-și întinde zăbranicul său de doliu peste lume. Maria ședea la o fereastră cu o broderie în mînă și părea foarte cufundată în lucru. Era singură. Depărățeanu fu introdus cu multă ceremonie de un fecior în livrea care de la ușe se retrase. Ea nu-și ridică privirea asupra lui decît cînd era aproape de dînsa.

— A... domnu Depărățeanu...

— Da, doamnă. Am voit să vă văd și am profitat de invitațiunea d-voastră făcută cu atîta bunăvoință. Nu v-am văzut de mult. Sunteți bine ?

— Vă mulțumesc, sunt destul de bine ca să-mi pot duce grijile vieții. Doctorii spun că sunt anemică. E adevărat că mă simt mai slabă decît altădată, dar... timpul îndreptează toate.

— Și șterge multe...

Ea se uită la dînsul.

— Sunteți de mult în București, d-le Alexandre ?

— De o săptămînă, doamnă.

— Am auzit că țara vă trimite în Cameră. E frumoasă misiune pentru un om tînăr și inteligent. Avem de îmbunătățit o mulțime de lucruri. — Și se puse a înșira îndreptările ce erau de făcut, cu vervă și o pasiune de om politic. — Veți avea să lucrați în cea mai mare parte pentru îmbunătățirea stării țaranului, pentru facerea de școli publice, pentru îndreptarea finanțelor, pentru încurajarea literilor și a poeziei... *A-propos !...* Ce-ai mai lucrat nou ? N-am mai văzut nimic. Apoi drumurile și agricultura care e singurul nostru izvor de bogăție. Să dați avînt industriei și școalelor de meserii. A !... în Germania ! ce regulă și ce dezvoltare în arte și meșteșuguri. Nu mă îndoiesc că și în Franța e tot astfel.

El o privea încremenit. Hotărîtor lucru, ea, trăind cu un om politic, mulțumită pasiunii ce pun femeile în totul, devenise un adevărat *leader*, apărător al tuturor ideilor de reformă.

— Vă mărturisesc că ați fi în Cameră mult mai la locul d-voastre decît mine. Eu nu aduc decît multă bunăvoință și entuziasm. D-voastră văd că aveți un plan re-

gulat de mersul treburilor și e de crezut că ați lucra cu mai multă siguranță. Din cauza prea multei vorbiri ea ostenise și o roșeață vie i se urcase în obraz, martură a vioiciunii cu care simțea toate lucrurile.

El se sculă și se plimba prin casă, pe cînd ea încă vorbea. Deasupra unei console era un portret mare, încadrat în rame de aur, care o înfățișa pe ea, în haine de mireasă, naltă, zveltă și surîzătoare, cum era în ziua cununiei. Depărățeanu privi lung acest portret, fără a-i mai răspunde.

— Negreșit, adăugă ea, negreșit veți avea de îndurat multe decepțiuni, veți întîmpina multe îndărătnicii, veți da naștere la multe animozități ; dar acestea să nu vă atingă cîtuși de puțin. Ați asistat desigur la vreo ședință din marile parlamente europene și ați avut privilegiul să cunoașteți ce însemnează luptă de partide. De cînd v-ați reintors în țară ?

— Da, doamnă, răspunse el distrat și privind încă portretul.

Ea se sculă și se plimba încet prin casă, continuînd a vorbi din cînd în cînd. Depărățeanu se întoarse și se uita în dînsu, spre a observa deosebirea ce era între cadră și femele. Ea surprinse acea privire adîncă și caldă, care venea din ochii lui ca o rază de soare din soare, și o mîină nevăzută, puternică, o ducea spre el, cum duce uraganul o pasăre spre mare. Nebună, tremurătoare, se apropie de dînsu și își lipi capul de umărul lui, privind împreună portretu.

— Sunt eu... Mă mai cunoști ? îi zise cu vocea stinsă, — am îmbătrînit mult... Și se lipea de brațul lui cu respirarea greoaie, cu sinul bătînd de puterea singelui, care îi alerga prin vine, viu, arzător, tinăr. Sunt tot eu, Alexandre...

Pentru Depărățeanu, o noapte cerească se coborîse din văzduhul cald și îi acoperise ochii și sufletul. Întinse o mîină să-i coprindă talia. Deodată un plîns întrerupt, lung, suspinător, plînsul inimei ei, se auzi, iar ea smucindu-se din brațele lui fugi într-o odaie vecină. Era datoria, care, un moment copleșită de puterea simțurilor, de imensitatea iubirei, i se redeșteptase în suflet, ca un judecător nemilos.

Depărățeanu rămase înmărmurit, cu capul pe mîină, neștiutor de ce mai era, de ce mai trebuia să facă, de ce

devenise ea. După cîteva minute își luă pălăria și ieși. În scară întîlni o femeie de serviciu pe care-o trimese, spunîndu-i că stăpîna sa era bolnavă și rugînd-o totodată să vie să-l vestească dacă mergea mai bine. Femeia, peste cîteva momente, se coborî spunînd că nu-i nici un pericol. Era un leșin fără urmări, după cum adesea i se întîmpla stăpînei sale.

Depărățeanu plecă.

Ziua următoare nu fu decît o continuare a celeilalte și celor trecute : o zi fără lumină, fără soare, fără viață ; o zi moartă. Către seară o slugă intră și-i aduse o scrisoare. El o deschise cu nerăbdare. Iată ce coprîdea ea :

„Îți scriu aceste rînduri, pentru că simt în mine o dorință nebună de a te mai vedea, de a-ți vorbi, de a-ți spune o groază de cugete și de simțiminte cari-mi umplu capu și inimă, cum umple un cataclism ceresc albia unui rîu liniștit.

Sunt în lume fel de fel de caractere ; sunt fel de fel de inimi, și în inimi sunt fel de fel de porniri. Pe toate acestea este un rege nevăzut, locuitor al văzduhului, care le unește, le țese, le alcătuiește astfel, încît unele ies mai bine, altele mai rău, altele rău de tot. Regele se cheamă *hazardul*. Nu zic întîmplarea, fiindcă ea nu explică destul de bine aceea ce voi să înțeleg.

Dacă am trăi într-o republică, în care viața acestui stăpînitor să nu fie cunoscută, cînd am închide ochii și am întinde mîinile în aerul liber, căutîndu-ne sprijinul vieții, tu ai fi aproape de mine spre a-mi răspunde ; eu aș fi lîngă tine spre a-mă face, pentru totdeauna, sclava ta. Dar ; *hazardul* trăiește.

Te-am cunoscut, Alexandre, de patru ani. Te-am iubit așa de mult, încît patru ani mi se pare puțin spre a cuprinde această imensitate. Te-am iubit dar, dintr-o altă lume, unde desigur am trăit.

Am avut însă prejudiții ca toți oamenii din secolul meu, și puțină cochetărie ca toate femeile din zilele mele. Erau minute în vremile trecute, în cari, ca și astăzi, simțeam o putere dumnezeiască care mă ridica de pe pămînt, și, într-un vînt de uragan, mă apropia de tine. Însă totdeauna egoismul cel laș nu mă lăsa să-ți vorbesc. Dacă atunci te-ai fi întors tu și ai fi zis cel dintîi o vorbă, aș fi plecat cu tine în lumea mare, fără grije de viitor, fără

temere de gura lumii. Vai... ! gura lumii ! Și oare astăzi n-o cunosc ? n-o știu cât cîntărește ? n-o știu ~~cît~~ i se cuvine ?

După ce ai plecat și eu m-am măritat, a trecut o bucată de vreme în care mi se părea că traiul meu e o frumoasă piesă de teatru în care se zic bucăți patriotice și încântătoare, dar care va înceta îndată ce se va lăsa perdeaua. Simțeam de atunci că fondul vieții cele adevărate nu era partea pe care mă învăța bărbatul meu s-o cunosc, ci alta, alta cu totul. Prin aceasta nu voi să vorbesc rău de dînsul ; fiecare înțelege viața după cum o trăiește și o simte după cum o înțelege. Eu am înțeles-o altfel și o simt altfel.

Am voit adeseaori să-ți scriu, dar temerea că poate să nu te găsească scrisoarea mea m-a oprit. Niciodată n-am crezut că m-ai uitat. Știam că mă iubești, fiindcă simțeam cât de mult te iubesc eu însumi.

Astăzi însă, cînd te-am revăzut, cînd am trăit în trei ani trei veacuri de amărăciune și de urît, cînd am înțeles că surîsul blînd al vieții noastre este iubirea ; cînd temerea de gura lumii nu mă mai atinge într-un nimic ; astăzi, îți scriu ca să-ți spui că te iubesc ca pe sufletul meu.

Am avut, Alexandre, nenorocul de a ne cunoaște fără să ne cunoaștem. Hazardul ne-a luat pe fiecare de mîină și ne-a purtat prin lumea pe care ne-o pregătise și pentru care ne păstra ; tu pentru Cămară și eu pentru saloane și sărbători. Însă nici unul nici altul nu eram născuți cu neașteptare. Amîndoi eram poeți : tu îți iubeai muza ; eu te iubeam pe tine. Acum tu umbli după zgomot ; eu după mormînt.

Astăzi am să-ți cer încă un serviciu. Simt că dacă te-aș vedea iarăși, dacă mi-ai spune o singură vorbă, dacă m-ai privi încă, cum m-ai privit ieri, toată mintea mea ar pieri și aș cădea ca o ființă desprețuită, ca cea din urmă femeie. Nu am astăzi nici o remușcare pentru faptul brut al căderii. Dar, din toată ființa mea, cât a suferit, cât a dorit, cât a așteptat, mi-a rămas curată iubirea, și ar pieri farmecul acestei suferinți delicioase, dacă nu aș putea să rămîi ceea ce am fost.

Voi face ca săptămîina viitoare să plecăm în Italia. Nu-ți spui să cauți a mă uita ; dar caută a nu mă întîlni.

Maria Horea.

Desigur e urît a istorisi povești triste și mai ales amoruri triste și nefericite. Dar bănuiesc că din trei părți ale omenirii, două părți și trei sferturi sunt cei nenorociți, iar restul fericiții sau nesimțitorii. Și, fiindcă am intențiune să public această simplă istorisire, caut, pe lângă adevărul care a existat, să spui lucruri cari să intre în domeniul intelectual și sensibil al celor două părți și trei sferturi. Datoria mea de observator și de critic mi-o îndeplinesc pe cât pot. Ceea ce însă îmi place cu deosebire în proză este tabloul. A desena cu fraze și a colora cu vorbe aceea ce este dat cărbunelui și colorilor e tot ce poate surprinde și aprinde mai mult închipuirea.

Încît, despre năravurile timpului, sunt de părerea lui Octave Feuillet¹ : unui romancier nu îi este îngăduit să rîdă de timpurile săle ; îi este însă permis să le arate astfel cum sunt, în toată goliciunea și cu toate infamiile lor, — sau nu-i mai este permis nimic.

Domnul director al Ministerului Trebilor Dinafară se găsea atunci aruncat în valurile unei politice de reorganizare înlăuntrul țării și de înălțare înafară. El înota cum putea. Cînd mergea la Palat, cînd la Consiliul de Miniștri, cînd la Cameră, cînd iar la Palat și iar la Consiliu ; în sfîrșit, vecinic se găsea pe drumuri.

Tache Horea era un om cum sunt azi mulți la noi : cu o înfățișare plăcută, nu prost deloc, ba poate chiar deștept, dar de o deșteptăciune sucită. Dacă i-ai fi pus o întrebare ca aceasta : „Ia spune-mi, domnule, cum ar fi mai bine să zici ca să fii înțeles : o republică seamănă cu un stup de miere în care fiecare albină lucrează deopotrivă cu celelalte și în care trîntorii sînt omorîți ? sau, un stup de miere se aseamănă cu o republică în care fiecare cetățean lucrează egal cu ceilalți, iar leneșii și paraziții cari trăiesc din spinarea altora ar trebui uciși ?” ți-ar fi răspuns că stupul se aseamănă cu republica sau că e totuna. Avea o spoială de instrucție cum au mulți oameni în statul nostru. Știuse prin grația sa exterioară să fure protecția doamnei Cuza, protecția uneia din cele mai deosebite femei și doamne ce a avut vrodată o țară, și această protecție o exploata cu multă dibăcie. Cînd era într-un

¹ Octave Feuillet (1821—1890), autor de romane melodramatice, la modă în epocă (n. ed.).

salon, aducea numai decît vorba de doamna țării, de distincțiunile ce i le acorda, despre înalta sa afecțiune pentru el și familia lui. Aceasta, dacă îl înălța în ochii străinilor cari îl înconjurau, în ochii femeii sale îl micșora mult, și cu atît mai mult cu cît ea era atinsă de această pretențiune absurdă de a se cocoța tot mai sus, tot mai sus, mai sus chiar decît nivelul inteligenței și al puterilor sale. În adevăr, dacă ar înțelege bărbatul că cel mai conștiincios și mai aspru judecător, pentru faptele sale, este femeia ; că nimeni nu poate mai bine decît dînsa să-l cîntărească ; că nimeni nu e mai aproape de el ca să-i vază oglinda sufletului ; că femeia stabilește o vecinică comparație între omul de cămin și omul de reuniri publice ; că nu se cuvine să renegi între străini aceea ce ai învățat-o în public ; — dacă ar ști toate acestea bărbații, desigur, ar cînsti pe femei mai mult decît le cîntesc astăzi și s-ar învăța să le aibă ca pe niște oglinzi, în cari faptele lor s-ar reflecta, frumoase sau urîte, după cum oglinda este mai curată sau mai întunecoasă.

Maria Horea își judeca bărbatul cu dreapta și matura sa cugetare, și cu cît mai mult îl înțelegea, cu atît mai puțin îl considera. Cît despre dînsa... el se însurase spre a avea un salon. La viața femeii sale nu da multă băgare de seamă, pentru cuvîntul că era convins că el, el, Tache Horea, nu putea fi înșelat. Adevărul e însă că ea, ea, Maria Horea l-ar fi desprețuit și mai mult cînd l-ar fi știut încornorat ; de aceea nici nu cugeta la mijloacele de a-l înșela.

După cum făgăduise lui Depărățeanu, după o săptămînă plecă cu tatăl său în Italia.

Înainte de a pleca, trecu prin Slăvești și, ca și altădată, veni la pădurea în care își trecuse o parte din tinerețea sa. Pe crângile copacilor era gheață ; în locul ierbii, naltă și mătăsoasă, era zăpadă.

— E iarnă în natură ca și în suflete... O, Doamne... dacă am a mai trăi zece ani, ia-mi-i pe toți pentru o zi de vară... După aceea plînse.

A doua zi trecu pe la moșia Depărăților să vadă pe boier Sandu. Apartamentele poetului erau închise. În lipsa lui nimeni nu intra decît la rari intervale spre a deschide ferestrele și a îngriji florile. Maria ceru să i se deschidă. Ea își petrecu o zi întreagă printre cărțile, bronzurile, cadrele și notele poetului. Eră atît de fericită de

a se găsi în acea atmosferă de viață intimă, lângă patul, lângă florile, lângă pianul, lângă caietele lui, încît ar fi dorit să nu se mai dispartă niciodată de ele. Pe o masă lungă de stejar sculptat, erau grămădite fel de fel de cărți, fel de fel de broșure, unele deschise, altele strînse în bănzi, altele rupte ; caiete cu tot felul de începuturi, visuri de-abia urzite ; albumuri cu desenuri ; foi zburătoare ; scrisori începute și o mulțime de altele lucruri cari înconjură viața de toate zilele a unui om de gust.

Intr-un volum care se afla pe masă, deschis, *Faust*, trandus în franțuzește, ea scrisese :

„Azi, în 22 decembre 1864, la moșia Depărați.

Pentru stăpînul acestor lucruri și iubitul meu Alex. Depărățeanu. -

Cînd vei citi aceste cuvinte, eu voi fi departe. Dar de departe ca și de aproape sunt a ta, cu cuget, corp și suflet. Vino în Sicilia. Mă vei găsi la Palermo.

Maria Horea.”

VIII

În București clocoteau pasiunile politice ca osemintele celor păcătoși în cazanele infernului. Ciocoi cu boierii, sau parveniții cu nobilii, or străinii cu pămîntenii, erau în luptă. Fiecare ședință a Camerii era un adevărat cîmp de bătaie, în care urile, intrigele, sentimentele de clică, năravurile hrăpitoare se dezlănțuiau, luptîndu-se corp la corp cu principiile de libertate, cu neatîrnarea persoanei și a cuvîntului, cu regenerarea națională. Numele lui Kogălniceanu zbura din gură în gură, pentru unii ca un talisman de dezrobire, pentru alții ca semnul unui cataclism social apropiat ; producîndu-le unora bucurie, altora întristare ; dînd unora încredere, altora temere ; mergînd ca o grindă puternică pe valurile acestei mări furtunoase, adesea afundat, dar totdeauna sigur că va reveni la suprafață. Vodă-Cuza și cu primul său ministru înțeleseseră că era prea mult timp de cînd dormeam. Vodă-Cuza și cu primul său ministru înțeleseseră că trebuia să ne deșteptăm. Vodă-Cuza și cu primul său ministru aveau inimele mari și pasiunile mici, cînd era vorba de moșia obștească. Ei lucrau mîină în mîină, domnul cu încredere

în ministru și ministru cu sprijin în domn și încredere în țară. Ei erau singurii convinși că geniul acestei țări îi va înțelege, înțelegînd reformele ce dau. Ei singuri în mijlocul acelor furtuni formidabile, își păstrau frunțile senine și neclătinate, ca stejarii pădurilor prin fumul norilor și zbuciumările uraganelor. Ei singuri, ei numai, acești doi oameni, domnul și ministrul, unul cu fruntea în raze, cellalt cu capul în lumină, mergeau, gonind întunericul capetelor strîmte, către țelul obștesc, către *mărirea nației*. Și astăzi... astăzi aceste două figuri dorm : una sub umedul strat al pămîntului, alta sub apăsătoarea greutate a indiferenței. Istoria, sfînta istorie, va înscrie pe paginile sale nepătate, în litere de aur aceste două nume : *Cuza* și *Kogălniceanu* — și tot sfînta istorie va pune doliu împrejurul filelor pe cari se vor scrie numele trădătorilor. Spatele pe care Cuza a scris abdicarea va sluji în vecinicie ca masă simbolică pe care intriga și nerecunoștința au condus mîna geniului spre a-și iscăli verdictul morții. Cuza a murit, dar Cuza trăiește ! Kogălniceanu e pe jumătate uitat, dar vouă tuturor cîți l-ați uitat, vă e mintea întunecată, sunteți orbiți de pasiuni, nu mai vedeți, nu mai auziți, ați amuțit ! Și ce au făcut oare mai mult, pentru patria lor, Cavour cu Vittorio Emanuel ? ¹, ce diferență este între dînsii, și Cuza cu Kogălniceanu ? Nu au făcut nimic mai mult și nu este nici o diferență, decît că Vittorio Emanuel a murit pe tron, și contelui Cavour i s-au ridicat statui, iar Cuza a murit pe pămînt străin, izgonit, pribeag, singur, și Kogălniceanu e aproape uitat, aproape gata să fie învins în alegere de cel dintîi copil roșu² care ar ridica capul.

Printre oamenii tineri din parlamentul țării, Depărățeanu era un aprig apărător al ideilor de libertate și de stabilirea unei egalități posibile între boier și țăran. Atunci, mai mult decît oricînd, țăranul era ilot. Atunci, mai mult decît oricînd, el avea nevoie de a fi susținut. Depărățeanu își luase în Cameră frumosul rol de orator scriitor, și dușmanii lui aveau să se teamă atît de cuvîntul cît și de condeiul său. El însă vorbea rar, pentru respectul

---

¹ Camillo Benso Cavour (1810—1861) și Vittorio Emanuel al II-lea (1820—1878) au fost eroii principali ai Revoluției italiene de la 1848 ; ultimul ajunge rege al Italiei în 1861 (n. ed.).

² „Roșii” erau denumiți în epocă liberalii (n. ed.).

³ Aici cu sensul de egalitate în fața legilor (n. ed.).

ce datora colegilor săi, mai bătrâni și mai vechi decât dînsul în arta de a vorbi și de a face politică. Visul său cel mare, după ce văzuse unirea Moldovei cu România, era, ca al fiecărui tînăr patriot de atunci și poate și de acum, unirea tuturor românilor sub un singur cap. La aceasta lucra pe cît îl iertau mijloacele și pe cît nu-l împiedicau șefii partidului său, mai calmi și mai moderați. Adeseaori cugețînd la mizeria în care văzuse pe țaran acasă și la luxul și somptuozitatea în care trăiau fiii grecilor, români-zați și patriotizați, în Camera țării, îl apuca dezgustul, și după ce declara că dinainte acordă orice libertate țaranului său, după cum îi acordase pămîntul din moșia sa, se retrăgea pe o bancă în fundul Camerii și acolo visa la mărirea viitoare a națiunii și la micimea prezentă a oamenilor. Cîteodată gîndul său îl pornea pe urmele Mariei și pe urmele ei era fericit, închipuindu-și cum trăia ea împrejurul bătrînului său tată, sau, mai bine, cum trăia bătrînul împrejurul ei, naiv, vesel și mulțumit. Sunt flori, își închipuia Depărățeanu, pentru cari razele soarelui străbat adesea printre mii de frunze, ca să le încălzească sau să le fure parfumul. Tot astfel sunt ființe în lume, pentru cari ai străbate nemărginirea, ca să le poți vedea adîncimea sufletului sau să le poți înțelege taina privirii. Italia... să mai merg în Italia... cu adevărat ar fi o mare odihnă pentru spiritul și impresiunile mele : dar ea m-a oprit de a o urma...

Pe Tache Horea adesea îl întîlnea la Cameră galant, vesel și nepăsător. Pe lingă miniștri, și în special pe lingă Kogălniceanu, cu toată importanța sa, se reducea, se anihila atît de mult, încît l-ai fi luat drept un mizer postulant, venit după pulpana vreunui deputat. Deîndată însă ce rămînea cu alții mai pe jos decât el, își relua iarăși masca mîndriei și aerul înaltei sale persoane. Cîteodată întîlnea pe Depărățeanu, și atunci, cu o profuziune de mișcări și de vorbe, îi zicea :

— Ce mai faci *mon cher*, ești bine ? Ce-ți face familia ? Nu te-ai dus năcăieri iarna asta. Eu, uită-mă-s, nu-mi văd capul de treburi. Acum viu într-o fugă de la Palat după ministrul Justiției și nu-l văd pe-aici. După aceea iar trebuie să mă întorc la Palat, căci m.-s. doamna m-a însărcinat să-i comand colecția bucăților lui Bach și trebuie să-i duc rezultatul. Multe complimente boierului

dacă te duci la țară. A-propos, n-ai d-ta *L'esprit des lois* de Montesquieu ? Și, fără să aștepte răspunsul, pleca.

În astfel de vise și cu astfel de oameni trecu Depărățeanu iarna și mai toată sesiunea Camerii din anul acela. Către primăvară, sătul de zgomot și de intrige, se duse la moșie să-și vadă părinții. Căutînd pe masa sa de lucru, dete de volumul lui Gerard de Nerval în care Maria îi scrisese cea din urmă dorință a ei.

Prima sa cugetare fu să plece chiar de a doua zi. Cu toate rugăciunile tatălui său, el nu mai așteptă decît dezghețul Dunării. După o lungă și ostenitoare călătorie ajunse la Palermo.

Palermo, vechi și renumit oraș al Siciliei, scump românilor pentru rămășițele unuia dintre cei mai însemnați bărbați ai lor, rămășițele lui Bălcescu ; Palermo, în care marele istoric și patriot a respirat cele din urmă ceasuri ale existenței sale ; în care cugetarea lui a format pentru noi, toți românii, cele din urmă planuri de mărire, cele din urmă visuri de înălțare ; Palermo, cetatea cu turnurile masive ale evului mediu, cu palatele sale de piatră, aninate pe vîrfurile stîncilor, cu inscripțiunile sale heraldice înnegrițe de arșița soarelui ; Palermo, care adesea a pus în mișcare nobila și delicata cugetare a lui Bellini¹, Palermo, avea să primească în sînul său pe un al doilea bărbat al țării, pe Depărățeanu.

Alături de Palermo, într-un satuleț de cîteva familii de pescari, era o mică vilă, aproape părăsită de un englez, care venise cu cîteva ani înainte în fiecare iarnă spre a-și lungi zilele. Acolo se așezase Maria cu tatăl său. Depărățeanu se prezintă în satul lor către seară. În capul scării întîlni pe tatăl Mariei cu aerul trist și neliniștit. Se vedea de pe fața bătrînului că viața în țară străină îi scurtează zilele. Cum îl văzu îl luă în brațe ca pe copilul lui, întrebîndu-l ce mai era prin țară, cine murise, de cine mai trăia ; cum mai mergea guvernul ; ce prefect mai aveau și o mulțime de alte lucruri.

— Bine că ai venit, Alexandre, — el învățase a-i zice pe nume — Maria nu iese deloc. Tot mă întreabă dacă am mai auzit ceva de prin țară. Bărbatu-său nu i-a scris de mult.

— A... da, e foarte ocupat.

---

¹ Cu numele de Bellini au fost trei pictori venețieni (sec. XV—XVI) și un compozitor Vincent Bellini (1801—1835) (n. ed.).

— Bine bine, haidem la dînsa.

Și, fără a mai asculta protestațiunile lui Depărățeanu, îl introduse într-un salon a cărui fațadă era deschisă pe o terasă care da pe mare. Razele soarelui în apus străbăteau voioase printre cutele unei draperii de mătase ale cării mii de flori și floricele aurii se aprindeau ca de foc la lumina lor. Un aer cald, dar plin și sănătos, venea de pe suprafața apei, lină și limpede, să tremure crângile portocalilor, cari decorau în vasele lor mari, marginile terasei. Înainte se vedea marea, încadrată în draperie ca într-un ram, formînd un orizont neîarmurit, în continuitatea căruia se zăreau mici puncte albastrii, legănîndu-se pe pînze pînă dispăreau. Un miros plăcut de cărbune, particular satelor și orașelor de apă, se simțea în aer, iar la rari intervale fumul gros al vreunui vapor se desena pe pînza albastră a mării, dispărînd și el în strigătele și semnele celor după țarm.

Maria sta într-un fotoliu, în fața acestui tablou viu, cu un album pe brațe, și se părea că scrie sau desenează ceva. Cînd intră Depărățeanu cu tatăl ei, ea nu se întoarce.

— Maria, zise bătrînul, iată cineva care-ți aduce nou-tăți din țară.

Atunci se întoarce către dîșii.

— Alexandre !... A... domnule, iartă-mi mirarea și emoțiunea pe care nu mi-o pot stăpîni ; dar e atîta timp de cînd n-am văzut un român... și cu deosebire un cunoscut, un prieten... Vederea dumitale mă umple de bucurie, dar în același timp mă întristează : au vei fi suferind și d-ta de vro boală de piept ca să vii la Palermo ?

— Eu ies pentru o jumătate de ceas, zise tatăl ei. Acum Maria te va întreba îndestul pentru ca să nu-ți mai rămîie vreme să-mi răspunzi și mie. Mai pe urmă...

Rămași singuri, ei tăcură cîteva momente. Depărățeanu se uita la ea. Maria slăbise mult.

— E frumos la Palermo, d-le Alexandre ?

— Da, doamnă, e frumos. Mai adineaora mă întrebați dacă sufăr de piept. Eu nu sufăr, dar d-voastră îmi păreți mult schimbată.

— În bine sau în rău ? întrebă ea zîmbind și uitîndu-se la dînsul.

— În bine, doamnă, pentru figură.

— Aceasta mă bucură. Doream să mă vezi înaintea de... ; doream în fine să mă vezi ; și sunt cu atît mai fe-

ricită cu cât mă găsești mai frumoasă. Vezi, d-le Depărăteanu, prin țările acestea calde ți se pare că n-o să mai mori niciodată. Și cu toate astea... Sunt sigură că în mintea dumitale de poet trebuie să mă compari acum cu vreo roză încă strălucitoare, dar care la cea dintâi tremurare a ramurei se va scutura.

El nu răspunse nimic acestei glume.

— Te-am supărat poate. Iartă-mă și spune-mi ceva despre d-ta și despre țara noastră. Îți mărturisesc că de patru luni, ca să mă întâlnesc cu un român, trebuia să mă duc în oraș, la mormîntul lui Bălcescu. De cînd m-am legat prietenă cu spiritul acestui om mare, m-am făcut mai serioasă, am început să învăț istoria țării. În adevăr, românii nu se gîndesc oare să ducă rămășițele lui Bălcescu acasă la dîșii ? E o nedreptate pe care Dumnezeu nu o poate îngădui către acest martir. Zic Dumnezeu, căci oamenii îngăduiesc toate nedreptățile, numai să nu-i supere. Sau poate d-ta ai venit pentru acest sfîrșit la Palermo ?

— Nu, doamnă.

— Atunci ?

— Am venit să-ți îndeplinesc cea din urmă dorință.

— A mea ?

— Da. Mi-ai scris să vii la Palermo și iată-mă-s. Numai, am venit așa de tîrziu, căci tîrziu am găsit dorința d-tale scrisă în *Faust*. Poate că aș fi plecat mai de mult, dar mă opriseși de a te urma.

— A... domnule, e prea frumos din parte-ți, și-ți sunt datoroare multă recunoștință pentru această orbească ascultare ce-mi dai. Te-am oprit... o, da ! te-am oprit, căci nu mai puteam !... Ah, a iubi și a fi silită să taci... Te-am oprit, Alexandre, dar după aceea ți-am scris să vii, căci acum nu mă mai tem de viitor. Vino și iubește-mă ca altădată. Spune-mi simțirea ta cu vorbe dulci, cu vorbe de foc ; spune-mi că m-ai iubit totdeauna, că ai cugetat la mine, numai la mine... Eu ? o... eu nu am avut alt vis decît de a te revedea, de a-ți strînge mîna, de a-ți spune că nu ai lipsit un singur moment din cugetarea mea. Și acum, pentru ce nu ți-aș spune ceea ce sunt și ceea ce voi deveni în curînd. Sunt ofticoasă. Am rîs adesea de romanele cari sfîrșesc tragic, și cari, mai mult sau mai puțin, seamănă *Damei cu camelii*, dar se vede că e scris ca

fiecare cititor sau fiecare privitor să devie cel puțin o dată în viața sa actor. De ce m-am îmbolnăvit nici eu nu știu. Se pare însă că a îngrămădi în suflet durere peste durere, suferință peste suferință, fără a le spune, fără a le plînge, fără a le murmura, este a pleca pe drumul care duce la Palermo. Cîți ani sunt de cînd te-am văzut în pădure ? Parcă sunt 100 de ani, atît de încet au trecut zilele de dor. Vezi, se vede că dorul trăiește, nu e o poveste. Tocmai citeam niște poezii vechi, din cari am oprit în albumul meu o strofă :

„Supt a sufletului geană
E o tainică poiană
Cu flori albe de mohor
Și cu triste flori de dor.“

Cît e de adevărat ! Sub geana sufletului e o poiană în care cresc tristele flori ale dorului...

Depărățeanu o asculta fără a zice un singur cuvînt. Ea spusese că era bolnavă. Trebuia dar să moară. Ea ?

— Se zice că lirismul dovedește, pentru societatea, ca și pentru ființa pe care o stăpînește, o mare înălțare a moralului. Aceasta-mi face multă onoare, căci găsesc astăzi că, deși am rîs mult de poezii lirice și de persoanele jalnice, eu însumi am avut în fundul sufletului o înclinare naturală către melancolie. Nu așa că am fost o femeie tristă ? Vei putea după moartea mea să scrii un roman, care să atingă multe suflete. Caută numai de a-mi ascunde bine numele.

După aceea își întinse brațele către el și se sculă încet după fotoliu spre a se plimba la brațul lui pe terasa ce da pe mare.

Trăiră o lună încă la Palermo, fericiți. Fericiți ! Cugetați bine.

După aceea se întoarseră în țară. Ajuns, Depărățeanu se bolnăvi. În anul 1865 se stinse, simplu și iarăși departe de dînsa cum și trăise, la moșia sa. Ea a trăit încă, și trăiește și astăzi. În romanul care s-ar fi putut scrie despre dînșii, simplu și nepretențios ca și viața lor, numele i s-a tăcut.

1879, octombrie

I

Pe cînd mă aflam supleant la Hirșova, aveam un aprod la tribunal, care, nu-i vorbă, era și aprodul persoanei mele, dar care rezuma într-însul singur, toate calitățile pe cari Allah le-a dăruit unui credincios. Era nici nalt, nici scurt, coala potrivit, cum îi șade bine turcului. Iarna ca și vara umbla tot așa îmbrăcat : cu un ilic vătuit peste tot ; cu un briu lung cît turnu unei giamii și cu o pereche de șalvari, largi ca o rochie pînă în dreptul genuchilor, iar d-acoia încolo strînși pe os. Era încîntător lucru a-l vedea umblînd a treabă ; printre picioarele sale, șalvarii făceau o promenadă nesfîrșită, de la dreapta spre stînga și de la stînga spre dreapta, producînd un zgomot ca al suveicei printre urzeală : sfîr, sfîr, sfîr, sfîr... Mi s-a întîmplat adesea să-l văd punîndu-și briul. Îi trebuia un om care să i-l ție de un capăt, iar el, întinzînd de capătul cellalt, se răsucea toată ograda pînă ajungea să-l isprăvească. În cap purta un fes fără canaf, ale cărui margini erau strînse de urechi cu un șal mic. De cîte ori nu am contemplat cu un fel de melancolie, moțul fesului lui Șaachir — căci am uilat să vă spui că se chema Șaachir — care sta totdeauna inclinat, ca o adevărată fatalitate, spre urechea dreaptă ! Cîte reflecțiuni, cîte idei bizare, cîtă admirațiune nu-mi insufla acest fes, pe cînd stam la masă făcînd instrucția vreunei cauze, iar Șaachir ascultînd pe inculpat spre a-mi tălmăci pe urmă...

Cînd eram la tribunal, Șaachir ședea în sală, și, ori de cîte ori venea cineva, mă pomeneam că se deschide ușa încet, prelung, fără zgomot, și se ivește un picior lătăret, cu botul întors în formă de corabie. Acest picior servea ca introducere lui Șaachir, care intra și el mai pe urmă, pășind pragul cu o băgare de seamă nemaipomenită. După ce isprăvea de intrat se lipa de zid și cu mîinile la piept vorbea :

— Boierulè, — cu accentu pe ultima — Hagi Iusmen Feisulah, vrea să vă vorbească piusuntel.

— Spune-i să poftească, Șaachir.

Și Hagi Iusmen Feisulah intra. Hagi Iusmen nu știa o boabă românește. Atunci poșteam pe Hagi Iusmen pe un scaun, cu mă poșteam pe un altu, și puneam pe Șaachir să-l întrebe ce dorește. Hagi iși spunea pășu lui Șaachir și Șaachir mi-l spunea mie. Trebuie să știți însă, că nicio dată un om nu a reușit să fie mai pasiv pe lumea asta decât aprodul meu. În răspunsurile pe cari i le dam să le talmăcească imprecințelor, el mă observa în vorbă, în mișcări, în expresia figurei și tocmai astfel se schimonosea către dînșii, surîzînd cînd surîdeam eu, rîzînd cînd rîdeam și devenind serios cînd eram și eu. Numai cînd mă supăram cîteodată, îndrăznica să mai adaoge de la dînsu :

— *Be, geanabetin* ! ! Prohoror Efendi zice cutare și cutare lucru.

Altfel avea o inimă ca de femeie ; bun, blînd, și supus, era destul de harnic pentru un turc. El îngrijea de tribunal, el îngrijea de mine, el îngrijea de un prieten al meu, doctor, care îi plătea pentru aceasta, dar care-l și ocăra, îndestul pentru nepriceperea lui în facerea cafelii cu lapte. Este drept că și eu-l cinsteam ca pe un prieten. Aveam pentru el o singură grijă : să-i plătesc cafelele cari le bea la cafeneaua lui Mehmet Aga, pe care Șaachir îl numea Meemeda. Cîteodată aveam treabă cu dînsu și mă duceam la Meemeda să-i dau de urmă. Trebuie să vă spui că Meemeda-și avea cafeneaua pe marginea Dunării, cu cea mai frumoasă vedere și cel mai frumos balcon din Hirșova — căci era la al doilea etaj. Acolo-l găseam cu feligeanu în mîină, așezat turcește pe o muche de bancă și sorbind cu zgomot din cafea. Ochii lui rălăceau pe apele Dunării, prinși de cîte un catart, cu care se duceau pînă în zarea brumoasă ce se întinde deasupra bătrînelui fluviu. Această dragoste de apă o avea din timpul tinerețelor lui ; el fusese 15 ani marinar și oricît se va zice, nimic nu lasă mai adînci suveniruri în sufletul unui om decât viața de apă. Plecam adesea cu Șaachir în lungi călătorii pe Dunăre cu o lotcă rusească, el ținînd cîrma — ce era mai greu — și eu lopețile. Adesea sfințitu soarelui ne apuca plimbîndu-ne ; atunci trăgeam la umbra unei stînci urieșe și stam privind cele din urmă raze de purpură cum se înecau în linele valuri ale Dunării, aruncînd pe unde un praf albastru, în care se reflectau catartele ceamurilor și ale corăbiilor an-

---

¹ *Geanabetin* ! — prostule ! (turc.) (n. ed.).

corate la mai. De cîte ori nu mă duceam la vînat cu el prin bălțile Dunării, și cîți curcani sălbatici nu mi-au zburat pe sub nas, lăsîndu-mă pentru un moment amețit, iar pe Șaachir făcîndu-l să strige :

— Ah, *baba-sîn*, te-om mai prindè noi !

Șaachir avea un frate, fost căpitan de corabie, pe care-l chema Ismail, dar căruia i se zicea prin prescurtare căpitan Smail, om foarte cinstit, avut și bun la suflet. El avea o vie, jumătate de ceas departe de Hîrșova, într-o poziție frumoasă și cu struguri delicioși. Într-o seară ne hotărîm mai mulți să mergem la via căpitanului. Luăm un *barcagiu* cu doi oameni și Șaachir, și plecăm. Un vînt lin ne mîna în susul Dunării cu o mișcare leneșă, dînd luntrei noastre o legănare adormitoare. Pînza, umflată la mijloc de puterea vîntului, era ținută la capăt de un copil ca de 12 ani, care sta călare pe vîrful dinapoi al luntrei, cu picioarele în apă, cîntînd cu un aer trist, o manea turcească. Tatăl său sta trîntit pe banca catartului și, din cînd în cînd, vîra un ciubuc cu moțuri de mărgele într-o pungă nesfîrșit de lungă, în care păstra tutunul. Noi, sau mai bine eu, ca să nu vorbesc de simțirea celorlalți, uitam, încetu cu încetu, apa, și mă pomeneam cu gîndul cine știe pe unde, pe munți, pe vâi, în drum-de-fier, oriunde am avut vreo simțire plăcută. Legănarea apei are acest dar deosebit că-ți aduce în minte toate situațiile încîntătoare, toate momentele de fericire pe cari le-ai avut în viață. Ea îți îndreptează gîndirea în sens poetic, îți dispune sufletul spre induioșare, te face mai bun, mai binevoitor.

După o jumătate de ceas de ducă, ajunserăm la via lui căpitan Smail. Șaachir sări jos din luntre și intră în curte strigînd : *hé, bé ! nené !* Un cîine negru, cît o oaie, îi ieși înainte cu părul zbîclit și dinții gata de hără ; găsind însă o cunoștință se domoli. Peste cîteva minute Șaachir se întoarse cu răspunsul :

— Bucuros la mîsafiri, boierule. Nuraai se mai așteptăm nîtel să închidă cîini și cadînele.

După ce-și închise animalu și femeile, căpitan Smail ne ieși înainte vesel și primitor :

— *Büiurum !* Efendi, *büiurum*. Ah ! geanabetu de Kionk se dă furiș. Allah ile Allah ! cîinele ca și femeile Efendi !

---

¹ *Büiurum !* — poștiți ! (turc.) (n. ed.).

Pe atunci chestiunea proprietății era la ordinea zilei în Dobrogea. Cei mai puternici și cei cari se sculau mai de dimineață, se așezau cu arăturile pe locurile cele mai bune. La ei, deși nimeni nu era desăvârșit proprietar pe pământul rural, exista totuși un fel de embatic, o specie de emphyteoză, în virtutea căreia fiecare turc era considerat ca arondașul lui Allah, reprezentat prin guvern. Acestuia i se plătea oarendă, un victigal. Nu-i vorba, în cazul de față, dacă am sta să judecăm pe reprezentat după reprezentantul său, am deznădăjdui de preasfinția-sa Allah, stăpînitorul cerului, al pământului și al mărilor.

După război, venea care cum apuca și se făcea bun stăpîn pe cîte un loc. Aceasta nu le venea la socoteală la mulți dintre dînșii.

Într-o dimineață, mă pomenesc cu Șaachir spunîndu-mi că așteaptă cadiul¹ să-mi vorbească.

Îi spui să-l poftească.

Puțin după aceea se deschide ușa și văd o duzină de oameni intrînd unii în ciorapi, alții în meși, alții desculți, și făcînd la temenele pînă la pămînt. În urma lor, douăsprezece perechi de pantofi, la linie, rămîneau la ușă de pază. Cadiul era un bătrîn ca de vro 70 de ani, înalt și zdravăn ca un catart. Un singur lucru nu prea păstra din tinerețe : dinții. De aceea bărbia i se cam apropiase de nas. Purta pe cap un turban alb cum e zăpada, sub care vîrfurile urechilor erau ascunse cu multă îngrijire. Pe cînd vorbea, eu treceam în inspecție duzina de mosafiri înșirați pe scaune și făceam pentru prima oară observația că nasurile turcești sunt toate de o dimensiune destul de considerabilă. Se zice că nasurile mari implică înțelepciune. La turci aceasta se adevărește. În cele din urmă, tîrîș grăpiș, ne înțelesesăm cu cadiul. El se ridică făcînd o nouă temenea și după el ceilalți unsprezece făcură tot astfel. La ușă urmă o mică încurcătură : mulți dintre mosafirii mei aveau pantofii la fel. În graba lor de a ieși, se întîmpla cîte unu să-și vîre piciorul drept, în pantoful său, iar pe celalalt în pantoful vecinului. Atunci, spre a nu face supărare, se coborau în uliță și se descălțau din nou spre a-și împerechea încălțămintele.

¹ Cadiu — judecător (turc.) (n. ed.).

Eram în cele din urmă zile de toamnă. Serile erau calde. În baia pe care o formează stîncile Hîrşovei, înaintate în Dunăre, se opreau să petreacă nopțile, bărci venite de la Cernavoda și de la Varna¹. Seara, cînd cele din urmă raze ale soarelui ajung aproape paralel cu suprafața apei, se produc niște fenomene optice pe cursul Dunării de un farmec surprinzător. Umbrele malurilor se întind în apă pînă aproape de jumătatea ei. Virfurile lor întunecoase par a se pierde, în cealaltă jumătate luminată, printr-o tranziție de culoare, care, nefiind nici întunericul umbrei, nici lumina argintie a celor din urmă raze, iau niște nuanțe albastre pline de poezie. Ele sunt prelungite încă și mai mult de umbra micelor catarte ale bărcilor de pe mal. Adesea mă pomeneam făcînd versuri :

„Sub stinca cea-naltă, la umbră de soare
Fatmi vine seara să cate răcoare,
Iar albele-i brațe, în apa cea caldă,
Ca două flori albe de nufăr se scaldă.“

Pe nisipul de pe marginea apei, cald de razele zilei, m-am plimbat adesea, cuprins de aceea măreție dumnezeiască, ce vine în unele ceasuri de seară să învăluie lumea ca într-o pînză misterioasă. De cîte ori n-am tresărit surprins de bătaia vreunui pește sau de zborul vreunei pasări de noapte, care ieșea din crăpăturile stîncei spre a se pierde prin stufișul ce abia se mai zărea pe cellalt mal. De cîte ori n-am fost cuprins de dorul de a-mi putea explica mai pe larg și mai complet, acest problem al întocmirii lumii, al acestei lumi atît de poetice și de calde, în atmosfera căreia mă simțeam mai bun, mai entuziast, mai gata la acte mari decît orunde. O... Doamne, omul e o ființă atît de curioasă, încît, cînd ar ajunge să cunoască cauzele producătoare ale atîtor fenomene, a atîtor admirabile lucrări ce desfășurează în drumul său, și să se convingă pe deplin că ele sunt rezultantele unor întîmplări, iar nu a unor de mai nainte întocmiri, trase de o mînă cerească, i-ar părea rău.

În cele din urmă iluzii de lumină ce mai rămîneau, vedeam cîte o femeie învăluită în pînza tradițională a turcoaicelor, strecurîndu-se pe sub mal pînă la apă, spre a-și umbla gălețile ce le aducea cu sine. Viața pe malurile

---

¹ Probabil un toponimic vechi ieșit din uz — nu poate fi numele portului bulgar de la Marea Neagră (n. ed.).

apelor mari are niște trăsuri cu totul particulare și ești și ea nu poate fi înțeleasă, cu orice explicațiuni, decât de cei ce au cunoscut-o.

A doua zi de dimineață, aud ușa deschizându-se cu multă discreție. Vizitatorul acesta părea a fi obișnuit cu casa mea. De aceea, fără nici o vorbă, intră frumos și se așază pe vine în fața sobei. Aici, după ce-și prăji puțin mâinile la foc își aprinse ciubucu și așteaptă să-l întreb ce vrea. Era bărbierul. Stînd cu ciubucul în gură, el se uita la o mică litografie, după Hans Makart, reprezentînd pe Romeo la balconul Julietei. Îmbrățișarea acestor doi fericiți muritori îl puneă totdeauna pe gînduri, și acest al doilea Figaro cu turban, părea a mormăi ca și confratele său : „*O, femme ! femme ! femme ! creature faible et décevante !... nul animal créé ne peut manquer à son instinct : le tien est-il donc de tromper ?*” El, or' de cîte ori mă găsea scriind, se strecura ușor pe lîngă zid, pînă la sobă, și nu zicea nici pis pînă nu-l rugam să-și deie știința pe față. Atunci își scotea bărbieria din brîu, lua un ibric din bucătăria ce o aveam improvizată alături, și puneă apă la încălzit. După cîteva minute îl vedeam, cu ciubucu vîrît în coada ibricului luînd un scaun și așezîndu-l în mijlocul casei cu un „*bu-iurum Efendi*” plin de hotărîre.

Iașă-mă dar făcînd din Șaachir rezămătoare scaunului meu și rămas în milostenia bărbierului, care, lacom de a mă da gata cît mai golas, își pregătea cimbrista spre a-mi smulge firele de păr ce se iveau pe ici pe colo în urma brieiului. După ce-l rugai să mă scutească de această operație, îmi simții ceafa udă de clăbuc și văzui pe bărbier gătindu-se să-mi puie la cale o parte din părul de la spate. Îl convinsei, în sfîrșit, că la noi nu e la modă această prigonire contra perilor capului, și mă lăsă în pace. El își adună bărbieria ; și-o puse din nou în brîu ; făcu o temenca adîncă și se strecură precum și intrase, fără a fi simțit.

La vremea mîncării eram strînși cu toții, slujbași și mai mari și mai mici, la un așa-zis birt, al cărui stăpîn, pe care-l cunoaștem sub denumirea generală de *kirie*, fusese conductor de tren și care învăța *l'art d'être grand cuisinier* pe spinarea noastră. Adevărul e însă că bucătarul de fapt era un turc răgușit, numit Maamuda, foarte bun om, dar foarte prost bucătar, lucru care, din punct de vedere umanitar ne mulțumea mult, dar din punct de vedere

gastric ne lăsa adesea să simțim lipsa unei spițării bine aprovizionată.

În zilele mai ales cînd nu se tăia carne de vacă, eram siliți să mîncăm un fel de sarmale dulci de carne de oaie, sau *frihtura*, or *cotolete*, cum le zicea *kirie*, cari păreau a fi gătite în arca lui tata Noe, — sau cîte un cocoș fiert, despre care nu ne-am fi mirat deloc, dacă ar fi sărit din oală, ca cocoșul lui Hristos, să cînte, atît de tare și de nejumulit era. Bietul turc făcea ce putea, și noi mîncam cum da Dumnezeu. sau adesea nu mîncam deloc.

După masă se deschidea discuția generală. Politică, literatură, arte, științe, — nînic nu era lăsat în aceste reviste zilnice ce se făceau împrejurul mesei lui *kirie*. Fiecare vorbea fără temere de-a fi privit ca alb sau ca roșu. Doctorul era abonat la *Republique Française*¹ : șeful telegrafului, la *Revue des deux mondes*². Directorul școalei de băieți, la *România liberă*³. Administratorul la un alt jurnal etc. Unul era republican, altul conservator ; altul liberal ; altul ultraliberal, și toți își respectau convingerile lor.

Am auzit mai tîrziu că doctoru a fost depărtat din funcția sa sub bănuiala că ar fi fost nihilist. Aceasta m-a zdruncinat puțin în credința ce păstram despre respectul reciproc al acestor domni. Niciodată însă o mai flagrantă infamie n-a fost pusă în socoteala cuiva cu o mai rea intenție decît aceasta. E drept că bătrînul medic era, ca toți polonezii expatriați, un bărbat instruit și foarte inteligent ; dar de la a fi instruit și inteligent pînă la a fi un vulgar agitator e departe. Toate acestea sunt mizeriele coteriilor și nu mă voi ocupa de ele.

Mirarea mea a fost cu vîrf, cînd am avut plăcerea să fiu prezentat unei femei, de o rară distincțiune, care cunoștea, ea singură, mai multă literatură, decît tot restul Hîrșovei. Îi voi tăcea numele, de frică să nu fiu indiscret. Totodată cu această cunoștință-mi era dat să văd un piano și să ascult divina inspirație a lui Chopin, *Fantaisie-Improvisu*.

---

¹ Revistă franceză care apărea din 1871 (n. ed.).

² Revistă franceză care apărea din 1828 și avusese între redactori de-a lungul anilor pe Balzac, Al. Dumas, Alfred de Vigny ș.a. (n. ed.).

³ Ziar care apărea din 1877 avînd printre colaboratori începînd din 1880 și pe Duiliu Zamfirescu (n. ed.).

În această parte a Țării Românești, în care ți se pare că trăiești ca în Indochina ; în care iernele, aducînd înghetul Dunării, nu mai aduc gazetele și noutățile din restul țării, decît o dată pe săptămînă ; în care românii funcționari se cred adesea aruncați ca într-un exil ; în care nu întîlnești decît figurile grave ale mahometanilor, sau murele respingătoare ale unor bulgari nărăviți ; în această veche țară a geților, pe malurile acestui bătrîn Istru, pe cari elegantul și nenorocitul Ovidiu s-a stins strigînd „O, Roma ! Roma !“ ; în această provincie română pe care iarna o schimbă într-un adevărat pustiu, — să ai fericirea de-a da cu nasul de un piano, și încă mai mult : să poți asculta acel *Largo* din *Impromptu*, în notele căruia sufletul însuși al muzicantului pare că a trecut, dîndu-le viață și prin aceasta chiar nemurire, — să ți se întîmple aceasta, este în adevăr o favoare a soartei. Muzica a avut totdeauna darul de-a mă mișca într-un mod excepțional, și de aceea mi-a rămas atît de bine întipărită în minte această particularitate.

BLAUE-DONAU

GRETCHEN

Adevăratul nume al fetei generalului Schönenmann von Offenbach, mare maestru de ceremonii la Curtea Austriei, nu era Gretchen. Ea se numea astfel, fiindcă astfel credea tatăl său că trebuie să se numească orice fată frumoasă ca dînsa.

Castelul Offenbach se vede la o depărtare de cinci kilometri de Presburg, așezat pe vîrfurile unui deal. Pare a fi rămas după timpul Mariei Theresii și, pe dinafară, seamănă cu un sfanț nemțesc, atît sunt de bine lăsate urmele fiecărui om, prin a cărui mînă a trecut și atît de bine reiese caracterul timpului în care a fost construit. Timpul este pictorul cel mai caprițios : el se zugrăvește pe sine însuși cu cele mai exacte colori, lăsînd pe figurile antice urmele penclului său.

La Presburg, camera frumoasei Gretchen avea ferestrele sale ogivale pe o coastă cu vii.

Panta aceasta se prelungește, veselă și verde, pînă se pierde cu totul într-o vale surdă, acoperită pe margini cu păduri de aluni și de nuci. La intrarea într-însa, crângile de aluni și de lăuruscă, cari nu lasă razele luminei să pătrundă înăuntru decît cînd soarele e la miezul zilei, formează o lume întreagă de plante, de păsărele, de frunze, de gîndaci, amestecați și fericiți unii prin alții și niciodată turburați de pasul vreunui nevrednic om, venit spre a le supăra liniștea. Moș Johann Taschluch umblă așa de încet pe vale și lumea cea din pădure e atît de deprinsă cu dînsul încît, cînd moșul sforăie din cînd în cînd în nemărginita sa basma, nimeni nu-l aude. Aceasta e și drept : sunt cincisprezece ani de cînd bate aceleași cărări, îmbrăcat în aceeași haină, cu aceiași nasturi și aceleași petice. Nu-i vorba, are și el o haină nouă și ciorapi albaștri, curați, pentru curte, dar pasările îl văd foarte rar îmbrăcat așa de galant și de aceea și ele rar fug de dînsul.

O singură ființă mai este îngăduită în pădurea din vale, dar aceasta mai că se poate trece în număru florilor sau al pasărilor.

Se duce pe iarba moale Gretchen, privind în umbra deasă a frunzelor nu știu ce ; trist se vede, căci ea se oprește cîteodată închizînd ochii și oftînd ; dulce, căci ea pleacă iarăși după ce a oftat, și plin de un farmec nevăzut, căci, sub umbra deasă, nu e alt farmec decît al frunzelor și al florilor. Ea, mergînd astfel, ajunge sub nucul cel mare din fundul văii unde se află o frumoasă canapea de iarbă, întocmită de bătrînul păzitor. Aici se așează rezemîndu-se de trunchiul copacului, și, cu umbrela pe genunchi, privește într-o mută contemplație vîrfurile botinelor sale, cari se zăresc de sub marginea rochiei. În nuc se oprește cîte un sturz auriu, și, din cînd în cînd, fluieră vesel și nepăsător ; la rari intervale cad frunze din crengile uscate cu o fișietură dureroasă, care răsună adînc, pînă în sufletul celui ce le aude. Gretchen tace.

Gretchen poartă pe cap o pălărie mare, albă, incongiurată de un vâl nemărginit care-i atîrnă pe spate. E brună. Ochii numai îi sunt albaștri. Irisul plutește totdauna într-o vapoare violetă, ceea ce îi dă un aer de o candoare îngerească. A dus-o tatăl său să vadă portretul Giocondei de la Luvru cu care crede el că seamănă ; în aceasta însă se în-

șeală : Monna Lisa are gura mare și buzele subțiri. La gură seamănă mai mult cu Venusa de Millo. În total, se poate zice că are o figură obicinuită, însă niciodată un suflet mai curat nu s-a oglindit, cu mai multă expresie, într-o față mai senină. Tatăl său, vorbind despre ochii ei, zice că sunt rupți din cer.

Pe cînd Gretchen, înecată în privirea sa, se joacă cu capătul vâlului alb, în sălbatica vale, pasările fug speriate de atîtea glasuri străine și atîtea figuri necunoscute.

Toate familiile dimprejur vin, cu Johann Strauss ¹, să viziteze, pentru a doua sau a treia oară, via generalului von Offenbach, și cu toții, plecați de la castel, cobor pe urmele sălbaticii Gretchen.

Gretchen își scoate pălăria din cap. Văzînd în mîna unui lacheu vioara lui Strauss, deschide cutia încet și ia vioara prezentînd-o artistului. Strauss, cu multă bună-tate, atinge cîteva note zburătoare, și, rupîndu-i-se o coardă, așează instrumentul la loc.

— Cîntă, te rog, îi zice Gretchen.

Artistul, fără a mai rosti un cuvînt, ia din nou vioara și, strîngîndu-și puțin arcușul, pronunță încet :

— *Pensées de Weber* ².

Atunci încep a trece prin aer fiorele acestui cîntec, atît de dumnezeiesc, care face să înțeleagă și pe cei ce nu aud, cîtă armonie, cîtă viață, cît geniu trăiește în aceste ultime dar sublime note ale unui creier, care, în loc de a cugeta, cînta.

— Știi, domnule Strauss, — zise contele Walewski — că pe un poet numai un poet îl poate traduce ?

— Ceea ce însemnează că pe un Weber numai un Strauss îl poate înțelege.

— Mă iertați, domnilor, zise Strauss. Noi, muzicanții, suntem niște mori de vînt, cari ne învîrtim după cum vine curentul. Este adevărat că sunt unele mori cari se învîrtesc mai repede decît altele, la același vînt ; cauza e însă că meșterul lor a fost mai meșter decît a celorlalte.

— Și nu suntem oare toți creaturi ale aceluiași Dumnezeu ? întrebă generalul Offenbach.

---

¹ Eroul nuvelei este al doilea din familia de compozitori purtînd acest nume ; Johann Strauss fiul (1825—1899), rămîne cel mai vestit dintre toți — este autorul nemuritoarelor valsuri *Dunărea albastră* și *Sînge vienez* (n. ed.).

² Carl Maria von Weber (1786—1826), unul dintre cei mai mari compozitori germani (n. ed.).

— Ba da, da. Dar lemnul din care e făcută o moară nu seamănă cu lemnul din care e făcută cealaltă.

— Ceea ce însemnează că Johann Strauss, orcît ar lucra cu această scripcă învechită, nu va ajunge niciodată să scrie un început de gîndiri ca acelea pe cari le-ați ascultat. Da ! domnilor, orcît aş face, orcît m-aş munci, orcît aş scrie, tot un biet şef de orchestră o să rămîi. D-voastră nu înţelegeţi cît de grozav e a-şi cîştiga cineva pînea purtîndu-şi vioara pe la mesele bogaţilor ; trebuind să cînte pe la nunţile fericiţilor, cînd inima moare în pieptul lui ; fiind silit a executa un vals cînd ți se pare că îți trec prin cap motivele unei sonate care poate te-ar face celebru !... A, domnilor, îmi veți spune că eu nu sunt şeful unei bande de lăutari ; că prea sunt rece în relațiunile mele cu lumea ; că prea îmi place mult absintul. Prea bine. Dar sunt oare mai puțin scripcar, pus la ordinele d-voastră să vă cînt o bucată pasionată cînd mie îmi vine să case, sau să vă fac orchestrația Figaro din *Barbiero*, cînd mie îmi vine să plîng ? Au nu am dreptul să fiu rece cu lumea, care mă ascultă fără să mă înțeleagă ? Au nu mi se cuvine să-mi caut mărirea cel puțin în visele absintului ? Răspundeți, domnilor ! răspundeți ! A... tăceți cu toții ? Vedeți bine că am dreptate. Atunci ajunge cu atîta înjosire, ajunge !

Și vorbind astfel își apucă vioara de gît și o zvîrli cît putu de departe. Vioara căzu pe iarbă moale și înaltă fără să se spargă.

Toți priveau în tăcere această vie scenă, unii cugetînd la mizeria vicții de artist, alții începînd să se indigneze de atîta îndrăzneală din partea unui simplu virtuoz, alții iar, dorind să se sfîrșească cu această comedie — cum o numeau ei — cînd Walewski, adresîndu-se către Strauss, zise :

— Maestre, permite-mi o indiscreție : ai iubit vreodată ?

La aceste cuvinte Strauss își ridică capul cu mîndrie :

— Pentru ce această întrebare ? zise el. Au d-voastră credeți ca apie a deveni cineva om mare trebuie numai-decît să iubească ? Vă înșelați, domnilor !

— Strauss, îi zise prietenul și protectorul său Walewski, Weber a iubit.

— Se poate ; dar Michel Angelo nu a iubit niciodată ; sau a iubit la bătrînețe cînd nu mai era decît Buonarotti Florentinul, cînd artistul murise, cînd nu rămăsese în-

tr-însul decît omul pigmeu, păcătos, vulgar, astfel precum este fiecare om. Și apoi, domnilor... `chiar dacă ar voi să iubească cineva, unde mai trăiește astăzi o Victoria Collona ?

Toți tăceau. Walewski se întoarse cu puțină ironic către doamnele vieneze, și se așeză pe o bancă de bambus zîmbind.

Începură iarăși apropourile, cuvintele galante, frazele de spirit și nimeni nu mai băgă în seamă umoarea lui Strauss.

Gretchen, pe cînd toți ceilalți vorbeau, ridicase vioara de pe iarbă și se uita la ea cu respectul cu care ar privi cineva o cruce. După aceea o duse lui Strauss :

— E păcat să se strice cînd cîntă așa de frumos. Weber nu ar permite-o. Mai cîntă, d-le Strauss.

..Natural, gîndea el, acești oameni m-au plătit să le cînt și deci trebuie să cînt.“

Apoi, luînd vioara cu oarecare bruschete din minile ei, începu a cînta romanța lui Koncki : *Adio Poloniei*.

Strauss cîntînd era în adevăr frumos. Fruntea sa mare strălucea de geniu și părea înconjurată de aureola gloriei. El avea obiceiul, cînd era mult impresionat, să închidă ochii pe jumătate și să-și plece capul de tot pe vioară. Atunci să fi ascultat cum un instrument de lemn și de coarde știa să vorbească acelei nefericite Polonii cu vorbe de foc, cu accente de pasiune dureroasă, cu strigăte sfîșietoare de vecinică despărțire.

Un tînăr ungar găsi că nu e nemerit a reaminti unor austriaci durerea unui polonez despărțindu-se de țara sa. Gretchen auzi aceste cuvinte. Drept orce răspuns, ea se duse și, luînd pe Strauss de mîină, îi mulțumi cu atîta grație și atîta bunătate, încît îl făcu să uite că era plătit să cînte.

Strauss strîngea pentru prima oară, în mîna lui, mare și bărbătească, mîna de o albețe aristocratică a unei femei frumoase. Aceasta îl mulțumi mult : se simțea mișcat de altceva decît de muzică, și el, cel care nu se impresiona sub privirile curioase a cîincî mii de pretențioși, era atît de mișcat, încît nu știu ce să răspundă.

Această comedie se sfîrși, și Strauss, împreună cu contele Walewski, plecă la Viena.

Cînd trenul se depărtă de Presburg, lui Strauss i se părea că a lăsat ceva în urmă.

— Domnule conte, vioara mea a rămas la Presburg.

— Nu, Strauss, e în mîna oamenilor mei. Poate că ai uitat altceva, zise el zîmbind.

— Nu...

VALSUL

Anii trec și pentru artiști ca și pentru simplii muritori. Viața, în raport cu viitorul, vine încet de tot ; în raport cu trecutul trece prea repede.

— Parcă a fost ieri... zise Strauss privind Dunărea. Eduard ¹, cîți ani sunt de cînd am scris noi *Polca nebunelor* ?

— Patru ani, răspunse Eduard scriind.

— Patru ani !... Parcă a fost ieri !...

După aceasta tăcu.

Dunărea curgea pe sub ferestrele lor, lină și adîncă ca o cugetare de poet. Era ora în care lumina depărtîndu-se își întorcea privirile sale murinde asupra lumii și cînd întinericul începe a se coborî, de sub bolta cerească, cu încetul, pe pămînt. Umbrele celuilalt mal se întindeau, pierdute într-un albastru-î închis, albastrul cerului, pe care apa îl oglindea în adîncimele sale, iar prin aer treceau curenți calde, aducînd dintr-o lume străină poezia necunoscutului, taina visurilor, glasurile dorului.

— Ce iute trece vremea, Eduard !...

— Iute, Johann, dar ce te face să cugeți la asta ?

— Nimic. Un vis de altădată.

— Un vis ? — zise Eduard cu mirare —, eu nu-l cunosc.

— A... nimic !... *Polca nebunelor*.

După aceea își rezimă iarăși capul de mîna și urmă a privi cursul Dunării pierdut în cugetările sale. Eduard aprinsese o lampă mare cu un *abat-jour* roșu, și, cufundat în cîteva caiete liniate, atîngea din cînd în cînd clapele pianului, în rulate mai lungi sau mai scurte, după cum găsea mai ușor sau mai greu nota care-i trebuia. Cîteodată fluiera încet începutul care-i rămînea în minte, sau tușea, cu multă gravitate, deșteptînd pe fratele său din contemplațiunea în care era pierdut.

---

¹ Este vorba de Eduard Strauss, fratele compozitorului, el însuși compozitor (n. ed.).

După cîtăva vreme bătut cineva la uşă. Un om ca de 30 de ani, scurt, durduliu, cu ochii mici, cu nasul mare, intră foarte politicos, cerîndu-şi iertăciune de îndrăzneala pe care o lua de a se prezenta singur. El întrebă pe artiştii care din doi e Johann Strauss. Strauss îi ieşi înainte.

— Am onoare să mă prezint Carol Maria Hubert, conte de Séczenyi, baron de Horvahyi, zise el.

— Fiţi bine venit, domnule.

— Am de adresat o rugăciune marelui nostru compozitor.

— La ordine, domnule.

— Intru în subiect fără nici o introducţie : săptămîna viitoare mă însor. Am auzit pe logodnica mea vorbind foarte adesea de marele d-voastră talent, şi cred că nu i-aş putea pricinui o mai mare plăcere decît dîndu-i, în dar de nuntă, un vals compus şi scris de propria dvs. mînă. După aceea voi îndrăzni să vă cer ca o graţie specială ca acest vals să fie executat de marea orchestră a teatrului imperial, sub conducerea celebrului Strauss. Plătesc 8000 de fiorini, domnilor.

Strauss tăcea. Contele adaogă :

— Am uitat să vă spun, că viitoarea contesă de Séczenyi se numeşte astăzi Gretchen Schönermann von Offenbach. Trebuie s-o cunoaşteţi, domnilor. Fără egoism, pot să vă încredinţez că e cea mai perfectă creatură din Viena.

Apoi, frecîndu-şi mîinile cu mulţumire, întrebă din nou :

— Ei, domnilor, trebuie să contez pe bunele d-voastră dispoziţii pentru mine ?

— Cîtuşi de puţin, domnule, răspunse pentru prima oară Johann Strauss.

— De ce ?

— Pentru că muzica nu se face de porunceală, zise el, intrînd într-o altă cameră şi trîntind uşa în urma lui.

Eduard Strauss rămase singur cu contele.

— Vă cer mii de scuze, d-le conte, pentru reaua umoare a fratelui meu. Aceasta i se-ntîmplă foarte des, şi dacă l-aţi cunoaşte mai de' mult, nu aţi fi surprins de această nestatornicie a dispoziţiunilor lui. E prea mult susceptibil. Lucrul însă se poate hotărî între noi.

Eduard era mai german decît fratele său.

— Prea bine, zise atunci contele. Îmi pare rău de această neînțelegere, însă dacă d-voastră vă luați însărcinarea de a lucra în locul fratelui dvs., mie-mi e indiferent. Principalul e să fie un vals, și un vals iscălit de Strauss, dar fie Johann, fie Eduard, aceasta puțin importă.

Iată omul. El ieși.

Eduard, rămas singur cu fratele său, nu îndrăzni a-i supăra liniștea. El continuă a scrie fără să zică nici o vorbă. După câteva minute Johann ieși din camera în care se retrăsese și se așeză la aceeași fereastră. Dunărea trecea cu aceeași voluptate de regină, reflectînd, ca un ochi albastru, sufletele umbrelor cari îi populau țărmurile. Luminele bărcilor se reflectau în apa lină, prelungite în infinit, iar strigătele batelarilor se amestecau cu frumoasele cîntice tiroliene, pe cari ecoul malurilor le repeta lungi și depărtate.

Natura are de cel mai bun frate pe om. Poezia în natură deșteaptă poezia în suflet.

Strauss se sculă încet și-și luă vioara din cutie.

Atunci găsi el, pentru întâiași dată, acele legături de arcuș adînci și pasionate ; acel început de vals, transparent ca o apă limpede, diafan ca o gîndire ; atunci pentru prima oară încercă el să facă armonie imitativă, ridicînd și coborînd tonurile ca niște line valuri ; atunci scrise Strauss partea întîi din *Blaue Donau*. El își hotărîse în minte că acel vals trebuia să poarte numele Dunării. Pentru Dunăre Strauss avea o pasiune ca pentru o amantă. Ce vreți ? Fiecare om cu înclinările sale. Strauss nu putea să mai iubească decît o undă. Femeia pe care o iubise astăzi se mărita ; și i se cerea lui, nenorocitul, să-i dedice un vals !... Vedeți ce comedie e lumea...

Impresionat prea mult și fără să poată cuprinde deodată, într-o singură tremurătură de coarde, ceea ce simțea, își luă bățul și pălăria și ieși.

Sunt unele ceasuri din existența noastră, în cari ne îndoinim dacă impresiunile ce ne ating, ne ating pe noi sau ele intră în domeniul senzitiv al unei persoane străine. Simți o suferință fără nici o cauză, un dor fără nici o dorință, un foc fără nici o flacără, care te mîină, te urmărește, te ajunge, iar după ce te-a atins, fuge, zboară... și atunci alergi după dînsul fără să știi de ce, fără să ți se spuie unde-l vei ajunge, fără să te gîndești dacă-l vei ajunge vreodată.

După trei zile Johann Strauss era la același geam, privind aceleași lucruri.

— Eduard, știi că am scris un vals ?

— Știu, răspunse acesta.

— De unde știi ?

— Mi-a spus-o contele Horvahyi.

— Cum ți-a spus-o ? te-ai mai întâlnit undeva cu dînsul ?

— Nicidecum.

— Atunci cum știi ?

— Nu mi-a spus că logodnica lui se cheamă Gretchen von Schönnenmann ?

— Bine, dar ce-are a face una cu alta ?

— Are a face, Johann, că tu ai iubit-o și nu mi-ai spus niciodată nimic.

— Ești un prost, Eduard. După aceea își luă pălăria să iasă.

— Johann, ai dreptate să te superi contra mea că ți-am ghicit această slăbiciune, însă eu nu voi să profit de starea spiritului tău spre a-ți dovedi că toți oamenii nu sunt făcuți din același lut cu Michel Angelo. Tu ai iubit și prin aceasta nu te-ai înjosit întru nimic. Inima este o vale rece și tăcută, în care razele soarelui trebuie să pătrunză o dată. Ia să văd caietul.

Îi luă caietul din mînă fără să-l mai asculte, și, după ce-l așeză pe pupitru, începu a urma valsul cu un bas improvizat. Notele, ca niște perle de sonuri, zburau de la o coardă la alta, strînse, armonizate, poetice.

— Admirabil ! admirabil ! strigă Eduard, sculîndu-se de la pian. Ce acorduri ! ce măestrie ! ce pasiune !

— Aceste acorduri pasionale și legate cu atîta măestrie, cum zici tu, se vor numi *Dunărea albastră*, Eduard.

★

După o săptămînă, Johann Strauss era într-un cerc de tineri, în casa generalului Schönnenmann, fumînd pe un divan cu liniștea unui Dumnezeu. Toți vorbeau. El își urmărirea cu privirea roatele fumului său, găsind în învîrtirea lor drumul unui vis care-l înșelase altădată atît de amar-nic și care acum, ca orice vis, se prefăcuse în cîteva roate de fum.

Orchestra cînta uvertura din *Dinorah*.

Grupe de bărbați se plimbau prin saloanele nemărginitului palat Offenbach, discutînd sau admirînd frumusețea florilor și bogăția decorurilor. Damele, împărțite în cercuri mai mari sau mai mici, se priveau cu plăcere în Psicheele nemărginite ce acopereau pereții și, vesele, își dau mîna cu o îndestulare de prietenie neobicinuită în alte timpuri. Toți așteptau primul vals cu o nerăbdare vădită. Li se spusese că Strauss Johann a scris într-adins pentru mireasă o bucată menită a rămînea celebră. Noutatea lucrului unită cu dorința de-a se începe danțul făcea pe toți nerăbdători.

În fine, la 11 ore, Strauss, cu gravitatea sa obicinuită, se sculă după sofa și se așază în rîndurile orchestrii.

Orchestra, sub privirile lui, atacă prima măsură a introducției. Toată lumea tăcea.

Strauss puse mîna pe vioară : începea valsul. La primele acorduri, un dor de ducă pe aripele acestui zmeu fantastic apucă pe fiecare, și, în cîteva minute, nu mai rămaseră decît bătrînii cari să asculte. În cinci saloane, același curent mișca, cu același pas, cîteva sute de oameni, cari, reci și indiferenți pînă atunci, zburau ca într-un vis fără sfîrșit spre o lume necunoscută.

Se auzi deodată un zgomol, o zăpăceală, o neînțelegere fără nici o cauză cunoscută. Ieșeau bărbații gesticulînd, femeile speriate, cerînd apă unii, alții parfum, alții oglindă ¹

— Moartă, moartă, se auzea din cînd în cînd prin mulțime.

— Cine ? Cine ? Unde ?

Gretchen von Schönnenmann, jucînd cu fratele contelui de Séczenyi, căzuse fără să mai dea nici un semn de viață.

Atunci se văzu o scenă ciudată.

Orchestra, pînă la care ajunsese această tristă noutate tăcuse cu totul. Dintre toți muzicanții, unul singur, rămas în picioare, fără să asculte și fără să vadă nimic, cu capul plecat pe vioară, cu ochii pe jumătate închiși, continua de a cînta valsul cu o tremurare febrilă, sfișietoare.

Acesta era Johann Strauss.

1879, decembrie

---

¹ Oglinda servea pentru a se constata dacă un om murise : apropiată de buze dacă nu se aburea era semn că murise (n. ed.).

PORTRET

Domnului Gr. W.

Era un băiat ca de 43 de ani Mițache Ionescu, nalt, costeliv ca o nucă și muncitor. De 23 de ani era archivar. Singură mîngîiere avea o pereche de barbete, pe cari le schimonosea în felurimi de feluri. Aci-l vedeai cu unu întors în sus, aci cu altul răsucit de-l treceai prin urechile acului. Cînd și le mușca era semn rău. Nici un copist nu îndrăznea să-l supere. Atunci vai de dosaru care i-ar fi încăput pe mîină și vai de nenorocitu care ar fi venit să-i ceară vreo deslușire. La fiecare vorbă îl da dracului printre dinți, sau îl trimetea după icre verzi cu cîte un număr de registru greșit. Altfel avea inimă bună. Singura lui părere de rău era picioru. El zicea rîzînd că e prea bine făcut : 35 centimetre lungime.

O singură dată mi-aduc aminte că se supărase rău de tot pe picioare. Se suise pe un scaun de paie să răscolească niște dosare deasupra unui dulap. Pe cînd tocmai începea să se necăjească, din pricina unui dosar pe care nu-l găsea, se sparse scaunul și piciorul i se duse tocmai în fund, iar el căzu cu un vraf de hîrtii în brațe. I-a trebuit o adevărată muncă ca să-și poată scoate picioru din scaun. Altfel, îi erau de mare slujbă : pe fiecare zi luau cîte o poștă. Dimineața la 9 ceasuri îl aduceau la cancelarie și seara la 6 îl duceau acasă.

Avea două ținute : una de om și alta de archivar. Cea de archivar era un sponțer scurt, pe care-l avea de vreo 12 ani, ros pînă la urzeală. Nici el nu știa ce față avusese. Cea de om era o haină strîmtă și prea scurtă pentru dînsu, care și aceea îi dura de vreo patru ani. Mai avea încă una, care o păstra pentru solemnități mari, ca de exemplu cînd îl trimetea procuroru general cu cîte o scrisoare la minister, ca să le dea leafa mai nainte, sau cînd se hotăra să facă curte.

Dișteptăciune, Mițache avea destulă pentru un archivar. Toți copiiștii trebuiau să fie dresați de dînsu. Vorbea cu o adevărată mîndrie de băieții cari fusese în *cancelaria lui* și cari erau ajunși unii procurori, alții președinți de tribu-

nal, alții advocați. Cea mai mare mulțumire o avea cînd îi da băieții să iscălească cîte o dovadă, în care sta scris jos, cu litere mari : *Archivist general*.

În politică Mițache n-avea nici o credință. Era alb fiindcă albi îl trimeteau pe dînsu la visterie s-aducă banii lefurilor, și fiindcă atuncea avea drept să oprească de la fiecare cîte 2 franci pentru birje.

Politică făcea numai o dată pe an : cînd se discutau bugetele.

Leafa avea 120 fr. pe lună.

De muncit muncea cît șapte.

La fiecare numire de procurori noi, toți se-ntrebau : cine-i ? ce-i ? Mițache răspundea la toți cu același stereotip răspuns : apa trece, pietrele rămîn. Aici cîntea reventa pietrelor.

Avea și el, ca oricare român, un cusur : prea-i plăceau covrigii cu susan. Îl vedeai alergînd, din dulap în dulap, cu un interminabil covrig în gură și totdeauna supărat foc. Atunci domnii apărători se strecurau pe lîngă dînsu ca pe lîngă un pestiferat, de frică să nu-i atingă dosarele din braț sau covrigu din gură.

Întrebați pe cel dintîi ca și pe cel din urmă avocat și vă va spune cît e de important să fii în bunele grații ale unui archivar. Sunt o mulțime de nimicuri cari trebuiesc îndeplinite și cari toate trebuie să treacă prin mîna lui, încît, dacă vei avea nenorocirea să nu fii tocmai bun prieten cu acest predestinat al delelor, greu îți scoți clientu din prevenție.

Mițache Ionescu trăia înconjurat de-o adevărată fortăreață. Toate zidurile erau decorate : ici un pistol, colo un cuțit, mai sus un chipiu, mai jos un ciomag, la dreapta o pereche de cizme, la stînga o sabie, în sfîrșit, un arsenal întreg ; și pe toate Mițache le știa de ce afacere țin, cu ce dosar sunt venite și cînd vor merge la jurați. Dar pe masa lui ! Călimări, condeie, foarfeci, covrigi, înotînd într-un strat de nisip¹ și învechite ca și dînsu, erau mărturiile mute ale necazurilor ce trăgea sărmanul archivar, în această luptă eternă cu dosarele.

Omul care-i cunoștea toate chichițele, precum zicea el, era moș Ioniță.

Cunoașteți pe moș Ioniță ?

---

¹ Era nisipul care presărat peste un scris proaspăt usca cerneala — sugativa de odinioară (n. ed.).

E cel mai perfect tip al aprodului : scurt pe cât archivarul e naît, şi leneş pe cât cellalt e muncitor, moş Ioniţă fumează ȝigări de havana. Poartă mustăţile rase pe jumătate, astfel că numai sub nas are două virgule castanii-roşii, cari, fiind prea des supuse la încercările focului, sunt arse cu o îngrijire părintească. Barba o poartă iarăşi pe jumătate : ras numai pînă în dreptul bărbiei, pare totdeauna legat pe sub fălci. Pe lîngă acestea o pereche de ochi stupizi, pe cari îi înţepeneşte cîteodată, cu o adevărată încăpăţinare, asupra celui ce-i vorbeşte, isprăvesc această oglindă reflectătoare a celui mai aprodesc suflet.

Ei, şi cu toate astea, numai moş Ioniţă poate bine înţelege pe Miţache. La ei nu este o completare reciprocă a persoanei unuia prin persoana celuiilalt ; nu, dimpotrivă : este o discompletare. Dar moş Ioniţă a-nvăţat pe de rost pe conu Miţache şi, afară de asta, sunt numiţi aproape cu acelaşi decret. Archivaru s-a învăţat cu aprodu întocmai cum se învaţă un cornist cu o trompetă stricată.

. . . . . : :

Şi, cine ştie, cînd aceşti iluștri reprezentanţi a unei lumi ce se stinge, se vor despărţi : unu de dulapurile sale, cellalt de ȝigările sale ; cine ştie ce archivari vom mai avea, ce aprozi ne vor mai servi. Timpul, care însuşi este archivarul omenirei, aduce fel de fel de noutăţi... cel puțin dacă se va inventa o maşină.

(1888)

[CUVÎNT ÎNAINTE]

Societatea românească contemporană are, pînă acum, două manifestatii puternice în proza literaturii propriu-zisă : stratul cel mare al țăranului, pe Slavici, stratul mahalalelor și al orășelelor de provincie, pe Caragiale.

Nu știu dacă în succedarea acestor doi autori este o paralelă conștientă cu straturile pe cari le reprezintă literatura lor, sau dacă nu cumva ei vin unul după altul fără voie-le și numai pentru că dezvoltarea straturilor s-a urmat așa și nu altfel, și deci și manifestanții lor tot astfel trebuiau să se urmeze. Nu știu, cu alte cuvinte, dacă literatura lui Caragiale nu a trebuit, fatal, să vie după a lui Slavici, și acum nu știu iar dacă literatura care va veni după a lui Caragiale nu va fi, fatal, a stratului corespunzător, stratul de deasupra.

În privința aza-zisei Elocuțiuni retorice, cred că sarcina lui Slavici și a lui Caragiale a fost mai ușoară, decît va fi a celor ce se vor încerca să studieze stratul din urmă.

Țăranul, cînd își exprimă impresiile, are la îndemînă limba lui bogată și viguroasă, pe care nici moda nici împrejurările trecătoare nu au schimbat-o. Mărginașul care se duce la „Inion” și polițaiul cu pașpatru de steaguri, scilcie neologismele și le amestecă cu provincialisme și barbarisme supărătoare. Sufletește, el este ființa cea mai ibridă și mai falsă. Dar caracterul lui constă tocmai în această lipsă de caracter, și un om cu talent cu cît l-o lăsa mai în elementul lui, cu atîta are să-l izbutască mai bine.

Dar pentru stratul de care ne ocupăm noi ?

Că să înțelegem și mai bine această întrebare, să luăm numără pe Dadiana din Subprefectul. În viața reală această ființă aleasă — căci pentru mine arta stă tocmai în alegerea adevărului — vorbește, în generalitatea cazurilor,

mai numai franțuzește, și chiar cînd o vorbi românește, vorbește o limbă așa de pestriță, încît, literaricește, ea e neexistentă. Trebuie să o dai astfel? sau trebuie să nu te ocupi de felul acesta de femei, foarte fine și foarte interesante, — ci să aștepți pînă ce timpul și o cultură mai întinsă le va impune limba lor? Iacătă întrebarea.

Cred că trăiește, excepțional, chiar în clasa Dadianei, și, mai jos, în clasa Locotenentului Sterie, o mînă de familie, care, cetind literatura românească și avînd o cultură generală cu mult mai întinsă, au ajuns să formeze o limbă uzuală curată, ba chiar elegantă. Nu e oare acesta drumul pe care trebuie să punem novela și romanul nostru? Astăzi, cînd citești literatura românească din ultimii 50 de ani, Costachi Negruzzi, printre toți contemporanii lui, te minunează cu limba curată și statornică ce o vorbește, și oricare pagină din Păcatele tinereții or din Sobieski la Monastirea Neamțului pare scrisă ieri. O întărire puternică a acestei păreri a dat-o d-nul Burada în Cronica sa muzicală a orașului Iași. Pe cînd toți ceilalți critici ai timpului întrebuițeau cuvinte ca politie, poftorește, talant ș.a., Costachi Negruzzi scrie un articol foarte curtenitor, în Albina românească, despre un concert dat de celebra Eleonora Neumann, la anul 1839, adică acum 50 de ani, și ai jura că acest articol e scris azi, de un bun scriitor. Costachi Negruzzi a mers, prin urmare, cel puțin cu 50 de ani înaintea generației sale, și a mers just, fiindcă limba lui de la '39, cînd nu era nimic format, este absolut limba noastră de la '88, cînd tot mai e ceva, literaricește vorbind, statornic.

Deci, în această privire, cred că este o năzuință dreaptă de a încerca o formă literară pentru schimbul de gîndiri și de simțiri mai alese, cari pînă aci se făceau în limbă străină sau într-o românească pe care literatura cu nici un preț n-o putea primi.

Se ridicase dinspre răsărit luna plină... De sus și pînă jos, între cer și pămînt, se desfășura o trîmbă de lumină prietenoasă, care parcă voia să acopere lumea cu un cort căldicel, spre a o feri de răcoarea nopții și a-i aduce visuri de vară.

Hîrșova se odihnea, cu casele sale albe, în malul Dunării, ca un pelican de baltă în stuf, de marginea lacului. În răsăritul lunei, minarele subțiraticе își întindeau gîtul peste acoperișuri, cătînd parcă să se uite în umbra ulițelor înguste. Prin tîrg nu se mai zărea nimeni. La cafeneaua lui Mehemedà se făcea încă puțin zgomot, fiindcă sosiseră de cu vreme niște barcagii greci, cari puneau la rînduială un butoiaș cu mastică. Nu trecu mult însă, și hoguea, în tăcerea nopții, se auzi urlînd rugăciunea de seară din virful unei minarele. Mehemedà dete pe greci afară, și Hîrșova adormi...

E un nespus farmec a fi deștept cînd dorm turcii, și mai cu seamă farmecul e mare cînd turcii dorm pe apă, ca la Hîrșova.

Pe luciul Dunării luna așterne un drum de argint, în eclipirca căruia ai crede că tremură toate stelele cerului, dacă pe ele nu le-ar fi stins steaua cea mare a nopții. Un praf scînteietor se prinde de fiecare creștură de val și se duce în jos, spre a sufla cu argint toată apa, pînă în marginea malului drept, a căruia umbră trage un chenar negru d-a lungul Dunărei, pînă hei !... departe, spre Borcea.

În adăpostul ce-l alcătuiesc stîncele cele mari, numite *canarale*, din dreapta și din stînga Hîrșovei, stau ancorate cîteva ceamuri turcești, un caic de bucate, vreo două bărel grecești și un șir întreg de lotci lipovenеști, cari, truse jumătate pe uscat, au aerul unor trăsuri așezate la

rînd. Umbra catargurilor și a frînghiilor se întinde pînă în depărtare, scriind pe suprafața strălucitoare a apei o horbotă încîlcită, care se mișcă pe rotunjitura valurilor ca o dantelă neagră pe un sîn plin.

Pe una din aceste canarale trecea în seara aceea președintele tribunalului din Hîrșova, venind din satul Varoș, o mahala locuită numai de români, la gazda sa.

Președintele tribunalului de ocol din Hîrșova era un băiat ca de treizeci și cîțiva de ani, nalt, smead la față și voinic. Despre frumuseță... el era mulțumit de dînsa, și femeile, asemeni, și deci și noi asemeni.

Adus în Hîrșova din București, unde fusese slujbaş toată viața lui, se poate lesne înțelege că-i era urît. Ministrul Justiției de pe atunci auzise că domnul jude de la secția III-a e cam slobod la gură și, după ce-l poftise în mai multe rînduri, prin prieteni, să-și mai puie streajă ocărilor, sfîrșise prin a-l *înainta* la rangul de președinte de tribunal în Dobrogea.

Omul nu era rău de la fire, dar semăna cu acea nenumărată mulțime de tineri români cari rîd, cu cauză sau fără cauză, de toată lumea, fac curte în București la întreaga suflare femeiască, trecînd prin toate rangurile : de la fetele de magazin pînă la cele mai înalte doamne. Specia noastră fusese amoretat de mai multe ori și totdeauna cu o convingere ce-i făcea onoare. Atîta avea bun numai, că nu ținea mult la furie. Cînd îl apuca, se trudea ca un mucenic pînă prindea de rostul afacerii, și de-acolo, în cîteva zile, da înapoi ca o gîrlă de munte. De altfel, era foarte galant. Nu rămăsese teatru, concert, cafenea, baluri, în care să nu strălucească cu banalitatea sa.

Și acest creștin să fie luat din mijlocul nimicurilor bucureștene, cu care se îndeletnicise de mic copil, spre a fi dus în Dobrogea... crud lucru !

Spre a nu ponegri însă magistratura veacului în fața posterității, trebuie să spunem și ceea ce avea bun.

Domnul președinte al tribunalului de ocol Hîrșova, cu tot disprețul lui pentru ceilalți oameni, nu se iubea pe sine prea mult. Cînd nu mai avea de cine să rîdă, o lua binișor spre malul apei, și acolo se așeza pe o grindă de catarg, ce sta trîntită în nisip de ani întregi, și se pierdea pe gînduri... În cursul molatic al apei, urmărea rotocoalele ce le făcea spuma, pînă ce nu le mai videă cu ochii și, în mijlocul lor, arunca cîte un crîmpei din gîndul fără socoteală

ce-l stăpînea, parcă ar fi vrut să i-l ducă valul credincios pînă în apele mării, spre a i-l îneca în imensitate. Cînd soarele apunea, și apunea totdeauna în Dunăre, globul lui de aur văpsea creasta alburie a undeii cu un roș de purpură atît de viu și de curat, încît sufletul, primind prin ochi impresia armoniei dinafară, radia căldura colorii printr-o rază de bunătate duioasă, adimenitoare.

Atunci, într-adevăr, președintele tribunalului era omul cel mai blînd și mai simplu de pe pămînt. Saadîc, ușierul lui, venea, de-abia călcînd pe nisipul cel moale, și-l deștepta din visuri, spre a-i aduce aminte că-l așteaptă prînzul. Aici vorba *prînz* este mai mult un eufemism, fiindcă toată masa se reducea la un pahar cu mastică și la o friptură de oaie.

În seara despre care se vorbește la începutul acestei istorisiri, președintele tribunalului își avea cuvintele lui puternice pentru care trecea pe deasupra canarelei celei înalte. Întorcîndu-se de cu vreme, tot pe același drum, de la Varoș, zărise pe culmea dealului, în ograda cadiului, o femeie care părea a fi tînără, stînd în capul unei prispe, în picioare, cu mîna dreaptă întinsă în sus, de-a lungul unui stîlp ce lega streășina de prispă, și cu obrazul rezemat de mînă. Președintele o luase cam la o parte din drum, spre a o putea vedea și mai bine. Ea părea că se uită undeva, departe, în zarea nesfîrșită a albastrului ceresc, și, ca o pasere a țărilor calde smulsă de aripi, căuta cu ochii drumul libertății pe care venise.

Așa cum o vedea el de departe, i se părea că trebuie să fie foarte frumoasă. Că avea să-i placă și de-aproape, nici că mai era vorbă. Lasă că mai întîi era femeie, și, ca atare, avea tot dreptul să turbure mintea unui magistrat, dar apoi era și turcoaică, o calitate pe care dînsul n-o cunoscuse încă, printre multele și feluritele calități ce studiase la sexul protivnic nouă.

Ea era îmbrăcată, pînă la brîu, cu o bundă de catifea neagră, cu colțuri răsacroite, cari lăsau să se vadă pe dedesubt o cămășuță de borangic galbenă ca lămîia ; de la brîu în jos purta niște șalvari vișinii ; largi cît o roche, și tocmai jos strînși împrejurul gleznei, ca șalvarii bărbătești. În picioare, papuci de fir și de catifea. Capul nu i-l putuse vedea destul de bine, fiindcă era departe. Zărise însă un obraz rotund și alb ca laptele, un păr castaniu și lucios ca

mătasa porumbului, tăiat scurt împrejurul gâtului și... ce-i trebuia mai mult !

Acestea erau cuvintele, foarte puternice, pentru cari președintele tribunalului trecea peste canaraua cea înaltă, seara, pe lună, când hoga cînta, din vârful minarelei, rugăciunea de noapte.

*

E bine să se știe că donna Dulcinea din Toboso, care avusese onorul de a pune pe drumuri pe nobilul stăpîn al lui Pança, nu se găsea în condițiuni mai bune decît suscitata fiică de cadiu : că dacă donna Dulcinea avusese așa de mare parte pe lume, de ce n-ar fi avut și fata cadiului darul de a neliniști sufletul unui președinte de tribunal, cînd este știut că președinții sunt mai puțin nobili decît cavalerii rătăcitori, și că turcoaicele au mai-mai aceleași drepturi față cu zeul Cupido, ca și spaniolele ?...

De aceea, să nu mire pe nimeni faptul că președintele, întorcîndu-se acasă, se întinse pe pat și se puse să gîndească la fata cadiului. Lămuririle ce le luase asupra ei, de cu ziuă, îl întăreau și mai mult în convingerea că trebuie să viseze la dînsa.

A doua zi, cum ieși din casă, se duse de dote o tîrcoală pe lîngă locuința cadiului. Cadiul ședea în vale, în dosul conacului. Niște ziduri înalte, de piatră, împrejmuiau ograda, ca o cetate. Mai de departe, de pe deal, se putea vedea în curtea lui două rînduri de case, ca la toți turcii cu dare de mîină : un rînd pentru bărbați, și altul pentru femei, despărțite printr-un zid mijlociu. Se uită el să vadă cum ar face s-o poată zări mai de-aproape. De la conac, care era singura casă cu două rînduri, în Hîrșova, s-ar fi putut lesne privi în curtea cadiului, — dar conacul parcă era afurisit : n-avea nici o fereastră spre nord ; din întîmplare însă, pe acoperiș era o cubea care da spre partea aceea. Cum o văzu, președintele se răpezi pe scările conacului într-o fugă și o rezemă drept în pod. În adevăr, după cubea se vedea toată curtea cadiului.

Fiică-sa sta pe o saltea ce era întinsă pe prispă și curăța niște sulfină. Cînd o văzu, președintele de-abia mai respira de mișcat ce era. În jurul ei nu se mai simțea nimeni.

N-aveai nevoie s-o cunoști de-aproape ca să înțelegi numaidecît părăsirea desăvîrșită în care trăia. Obicinuința

de a fi întotdeauna singur înlesnește minții omului o putere rară de a se depărta de realitatea imediată și a trăi într-o lume, în parte fantasmagorică, în parte însă reală, prin forța cu care închipuirea înfățișează imaginile.

Cu capul plecat pe genunchi, ea rupea crângile de sulfină cu niște degete subțiri și leneșe, și era atât de cufundată în îndeletnicirea aceasta, că parcă ar fi urmărit pe foile tufei cine știe ce poveste de harem, cu împărați cruzi și sultane omorâte, sau ar fi citit versurile dulci ale lui Hafiz ¹, amorezatul de lună de pe Ruknabad.

Cînd își ridică ochii de pe sulfină, se uită la cubea fără de nici o surprindere. El, de teamă să n-o gonească, se dete răpede la o parte, spre a se ascunde, și, numai după ce-și închipui că ea nu se mai uită, își scoase iar capul la iveală. Acuma însă îl pîndea ea, cu un suris jumătate de femeie, jumătate de *demon*, care făcu pe președinte să se ascundă mai repede ca la început. Stînd el însă pitit, se gîndi în sine : „dacă ea, turcoaică fiind, mă vede și nu fuge, asta însemnează că mă și iubește... sau atunci nu-i fata cadiului“.

Lui i se părea că fata cadiului e neapărat datoră să lubească pe președintele tribunalului !

„Dacă acuma, cînd oi mai ieși, își zise el, voi prinde-o tot uitîndu-se la mine, o și salut !“

Astfel îmbărbătat, își scoase iar capul pe cubea și, fiindcă ea, în adevăr, se uita tot spre el, își duse mîna dreaptă spre inimă și se îndoi de mijloc pînă să se lovească cu nasul de acoperiș.

La acest semn, ea își ridică mîna la gură și după aceea la frunte, spre mulțumire. În mișcarea ce făcu, mîneca largă a cămășei fugi la vale, dezgolind astfel un braț alb și un cot plin și rotund.

Președintele nu mai știa de bucurie și, fiindcă din instrucțiile ce adesea era silit să facă în ședințe îi rămăsese în minte întrebarea turcească *cum te numești*, puse amîndouă mîinile la gură și-i zise cum putu :

— *Ismenizi banâ bahaşlainîz ?*

Ea pufni deodată de rîs și fugi înăuntru. Bietul președinte, de teamă să nu fi spus vreo prostie, își repetă iute în gînd tot repertoriul turcesc și, spre marea lui mirare, se convinse că zisese foarte bine, ba chiar găsi că vorbise

¹ Poet persan (1320—1389) care a cîntat dragostea (n. ed.)

prea frumoși, fiindcă fraza era, după cum îl asigurase dragomanul tribunalului, de om nobil.

După cîteva minute ea ieși din nou în pragul ușei, de-abia stăpînindu-se de rîs, și, ridicînd un deget la gură, îi făcu semn să tacă. După aceea, punînd, ca și dînsul, amîndouă minile împrejurul gurii și ridicîndu-se în vîrfurile picioarelor, îi zise :

— *Aişè hanîm*¹... și fugi, spre a nu se mai întoarce.

Mai stete președintele, doar o ieși s-o mai vadă, dar nu mai avu parte.

A doua zi, la nouă ceasuri, era la post. Venea lumea cu hîrtii de legalizat, cu jelburi, cu procese, — domnul președinte era în pod.

În ziua aceea și în zilele următoare o văzu regulat și urmă a-i face tot felul de semne de dragoste, la care ea răspundea cum putea, dar totdeauna binevoitor.

Azi cu una, mine cu alta, președintele ajunsese de nu se mai gîndea la nimic decît la fata cadiului. O chema și Aișè, și era atît de drăgălașe și de singură, sărmana fată !

Vremea însă începuse să se cam strice și vîntul vîjîia prin podurile caselor cu atîta învîierșunare, încît ți-ar fi venit greu să-l înfrunți, chiar fiind președinte de tribunal și amorezat de Aișè. Dunărea începuse să-și zbîrlească valurile sale încrețite, și pescarii își mutaseră corturile pe cellalt mal, spre a bate mai bine cotul stîncelor. Cega venea pe Dunăre nevoie mare, și cu dînsa cei dintîi sloi începeau să se ivească, ca niște pete albe pe fața închisă a apei. Cadiul, ca cel mai bătrîn și mai mare boier din oraș, sta de față în toți anii la primele încercări de pescuire și adesea dormea noaptea prin corturi, ca orice simplu luntraș. Președintele, îndată ce află de lucrul acesta, își puse în gînd să vază pe Aișè la dînsa acasă.

Dar cum ?

De cum sosise în Hirșova, făcuse cunoștință cu o grecoaică bătrînă, de la care ceruse adesea povește în împrejurări de asemenea natură. Trimise de o chemă numaidecît și-i expuse starea sufletului său și gîndul ce avea de a intra la Aișè, cu orice preț. Bătrîna îl ascultă în tăcere. După ce isprăvi, ea îi zise scurt :

— Ții mult la viață ?

— Da' de ce mă întrebi ?... Firește că Țiu !

— Atunci să stăm acasă.

---

¹ Domnișoara Aișè (turc.) (n. ed.).

— Ce ! crezi că mă tem de cadiu ? Mai întâi trebuie să știi că ei n-au dreptul să poarte arme. Și apoi să-ți spun : țin mai mult să văd pe Aîșe decât chiar să trăiesc.

— A !... așa se schimbă vorba. Dacă nu te temi de nimic, atunci diseară, pe la opt ceasuri, să fii gata.

Pînă seara el își făcu tot felul de planuri, unele mai ciudate decât altele : să sară peste ziduri, să se lase după acoperișul conacului în curte sau să se ia orbește după babă.

Cam pe la opt ceasuri bătrîna intră la dînsul, aducînd sub braț o legătură. Cum intră în casă, veni spre el misterios și-i zise să lase perdelele ; apoi scoase din legătură o păreche de șalvari femeiești și un șal negru.

— Îmbracă-te, d-le, zise ea președintelui, care învîrtea în mînă, stîngaci, viitoarele sale haine de amarez.

Dete el să se îmbrace, dar șalvarii scurți de-abia îi trecea peste genunchi, lăsînd să se vadă pantalonii și cizmele de bărbat, foarte compromițătoare pentru o situație ca aceea. Dar, cu ajutorul întunerecului, lucrul putea trece.

După ce se înveli pe cap cu șalul negru și-și ascunse cu multă îngrijire mustățile, ei plecară. Pe drum grecoaica îi spuse că fata cadiului nu șade singură, ci că locuiește în așa-zisul harem cu o mătușă a sa, oarbă, care are obiceiul de a pipăi hainele tuturor cadînelor care intră la Aîșe, spre a nu se strecura și vreun bărbat.

— Bine, afurisito, îi zise el, tocmai aici îmi spui ?

Grecoaica începu a rîde.

— Dumneata, d-le, nu cunoști femeile, zise ea. Dacă Aîșe te iubește, va găsi mijlocul să te primească. Astăzi e vineri, și ei împart pomană în toate vinerile la femei sărace. Chiar dacă frate-său o fi acasă, noi o să intrăm pe dinaintea lui...

— Cum ! are și un frate ?

— Vezi bine că are. Dar și dacă are ?... Eu intru mai în toate zilele la Aîșe pe sub nasul lui, numai... mai trage-ți șalvarii în jos, că prea se văd pantalonii.

Președintele ajunse ca vai de el la poarta cadiului. Baba intră întâi și, apucînd pe președinte de mînă, se lipiră amîndoi de zid și o luară binișor spre curtea de-a doua. Cîinii erau toți în tîrg, la plăcintărie. Deschiseră și a doua porțiță și, deși era cam întunerec, el putu recunoaște casa cu prispă pe care o vedea de pe cubea.

Îndată ce se apropiară de scară, Aîșe le ieși înainte.

— *Iuz surmeghè gheletim*¹, zise bătrîna.

— *Tesechiur iderim*², îi mulțumi ea, pe cînd se uita cam curioasă, prin slabul întuneric al serii, la președinte. El se apropie de dînsa și, după ce-i făcu o metanie pînă la pămînt, îi apucă o mîină și o sărută, luîndu-și în același timp cearșaful cel negru de pe cap. Atunci numai, ea îl recunoscu. Drept orice răspuns, dete un țipet înăbușit și fugi înăuntru. După cîteva secunde reapăru, rîzînd să moară de îmbrăcămîntea lui, și apucă pe grecoaică de mîină, spre a o duce înăuntru, la mătușă-sa... El, neștiind ce face, se luă după ele și văzu în dreptul săliței, într-o odaie goală, o femeie întinsă pe două saltele, una peste alta, care pipăia cu mîinile hainele grecoaicei. Neapărat, trebuia să-l ajungă rîndul și pe el ! Îi venea parcă să fugă sau să dea cu ceva în cap hîrcii de pe saltea. În adevăr, după ce bătrîna își isprăvi operația cu grecoaica, Aîșe veni la el și-l apucă de mîinecă spre a-l duce înaintea mătușe-si. El nu mai știa ce face, mai cu seamă că ea rîdea mereu. Nu simțea că rîsul era singura ei scăpare din puternica mișcare sufletească de care era cuprinsă. Se duse după dînsa fără conștiință de ce-o să i se întîmple, dar, tocmai cînd era să-l dea pe mîina babei, Aîșe îi luă șalul cu care fusese înfășurat pe cap, se înveli repede ea și, punîndu-se în genunchi înaintea babei, îi prezentă brațele s-o pipăie.

După această operație, se retrase de lîngă bătrîna și începu să-i vorbească răpede... Grecoaica spuse președintelui că-i turna niște minciuni groaznice. Îi îndruga că femeia cea de-a doua, adică el, era o biată sărmană, bolnavă de amețeală (turcii au un respect nemărginit pentru această boală), care dă în cărți grozav de bine și-i urîtă... și-i urîtă !... spunea ea babei, că-i vine să moară de rîs.

El se uita la dînsa cu o adevărată încremenire.

Înăuntru ardea, pe o masă joasă cu trei picioare, un opaiț de tinichea în formă de cinzec, a cărui feștilă imprăștia mai mult fum decît lumină. Aîșe ședea în genunchi lîngă bătrîna turcoaică și vorbea cu vioiciune. Chipul ei, alb și rotund, prindea a se lumina de o mulțumire lăuntrică, care i se zugrăvea pe obraji în niște dungi subțiri, trandafirii. Gura, mică și însetată de viață, rostea vorbele cu o înlesnire rară. Buzele tremurau parcă ar fi fost în-

¹ Am venit să mă închin (turc.) (n. ed.).

² Mulțumesc (turc.) (n. ed.).

totdeauna minioase, însă ochii mari și adânci îndeobște, se făceau mititei și luau o expresie de mulțumire nespusă când rîdea. Părul, tăiat scurt împrejurul gîtului, cădea și-i învăluia obrazul, de cîte ori se pleca spre mătușă-sa. Cu o mișcare de cap, mîndră și ușoară, ea îl arunca peste spate urmînd a istorisi bătrînei povestea ce i-o alcătuia, atunci.

După ce isprăvi de vorbit cu mătușă-sa, se sculă de jos și ieși pe ușă, făcînd semn președintelui să vie după dînsa. Trecură amîndoi în singura odaie ce mai era în casă.

Lăuntrul era luminat de un policandru cu candelă, după moda turcească. În fund, un horn de sobă, care răspundea drept afară, adăpostea cîtiva cărbuni de vreascuri, iar în jurul hornului, pe niște policioare de lemn lucrat, sta tot tacîmul de cafea. Lîngă foc erau trase două pufuri joase, unul lîngă altul, pe care se putea cîneva foarte bine întinde, și, încolo, toată casa un divan. Păreții, acoperiți cu scoarțe și cu crengi de sulfină, dau odăii un aer de monăstire.

Îndată ce intrară înăuntru, ea strînse perdelele de la ferestre și veni la el. Președintele dete năvală s-o apuce de talie.

— *Ghiuzel sîn* ¹, îi zise el pe turcește.

— *Teşechiur, iderim, effendim*, îi răspunse ea, luîndu-i mîna de după talie și uitîndu-se la el cu niște ochi adânci și turburători de minte.

— *Ghiuzel sîn*, mai repetă el o dată, încercînd s-o sărute și nesărutîndu-i decît mîna cu care ea-i astupase gura. Apoi mai vru să mai spuie ceva ; dar ce ? Nu mai știa o boabă turcește.

— *Ghiuzel sîn, sevgeliu-sîn* ², mai îndrugă el... și apoi o rupse pe românește : ce mai încoace-ncolo, îmi ești dragă, na !

Și începu s-o sărute pe păr, pe mîni, pe gît, ca un nebun. Ea se luptă cîtva timp, pînă ce, biruită de osteneală și de plăcere, începu să se moaie, ca o ceară încălzită, în brațele lui și căzu jos.

Era o îndepărtare desăvîrșită a călăuzei celei drepte : judecata, — și o părăsire de bunăvoie a femeiei în brațele unui vîrtej de patimă, pe care-l simțea răsculîndu-se în

¹ Ești frumoasă (turc.) (n. ed.).

² Ești frumoasă, îmi ești dragă (turc.) (n. ed.).

sîngele ei, lacom, fiindcă fusese hrănit numai de aşteptare, şi arzător, pentru că era tînăr.

Atunci el se plecă lingă dînsa şi-ncepu din nou s-o sărute, fără să mai ştie bine ce face, beat de mirosul ce-l răspîndea untul de roze cu care era parfumată ea : s-o strige încet pe nume ; să se lipească de dînsa ; să-i mîngîie părul şi obrazul — iar ea nu se deştepta. Cam îngrijat atunci, se sculă de lingă dînsa spre a chema pe grecoaică. Aîşe sări deodată la el, îl apucă de mînă, îl întoarse înapoi şi-l puse să stea lingă dînsa la foc.

Nu vorbea nimic, dar în chipul cum se uita la el, cum îi strîngea mîna, era îngrămădită o viaţă întreagă de aşteptare, o comoară de tinereţe, o uitare de sine care ar fi dus-o pînă a muri în ceasul acela...

— *Allah !...* zise ea, oftînd şi ridicînd ochii spre cer.

După cîteva secunde, grecoaica intră la dînşii şi le aduse aminte că stau cam de mult. În faţa bătrînei ea se sculă numaidecît în picioare. Preşedintele rugă pe bătrînă să-i spuie tot feliul de vorbe bune ce-i vineau în minte. Ea nu zicea nimica, ci numai sta rezemată de părete, galbenă ca o făclie de ceară. Cînd ieşi el, rosti în urma lui aceste cuvinte, aproape plîngînd :

— *Allaha isîmarladîm...*¹

Şi căzu iar pe sofa, cu faţa în jos, plîngînd... El de-abia îngîină :

— Noapte bună.

II

Dar fiindcă în lume se învîrtesc toate, bătrîne şi tinere, lucrurile, împrejurul aceleiaşi osii : durerea, şi fiindcă sub fiecare geană care se închide ca să ajute gurii să rîdă, tremură o lacrimă, fericirea, bătînd la uşa Aîşei, venea numai s-o înşele, după cum, de altminteri, face întotdeauna.

În înlănţuirea întîmplătoare a împrejurărilor vieţii noastre se pare că este o lege, care apasă pe aspiraţiunile unor suflete alese, ieşite din întuneric, şi, ca o riglă, rade şi reduce avînturile lor pînă la nivelul traiului comun.

---

¹ Rămîi cu Dumnezeu... (turc.).

Aișe era o făptură pe care firea o alcătuisese oarecum în viitor, căci pusese într-însa darurile sufletești ale pruncului din a cincea sau a șasea generație a cadiului.

Trăia în obiceiurile părinților săi, fără să poată ceti, deci fără să gîndească decît după cum o povățuia simplitatea sa ; închisă în cei patru pereți ai odăii, cu o singură bună prietenă : singurătatea ; bucurîndu-se de o sănătate care nu lăsa niciodată nervilor o prea mare stăpînire asupra-i ; cu un chip curat și niște linii rotunde, care, ori de cîte ori se uita în oglindă, lăsau ochilor o impresie de armonie. — Aișe crescuse cum crește floarea de nufăr, albă și singură, pe luciul tăcut al lacurilor, urcîndu-se cu sufletul deasupra alor săi, tot atît de mult cît se ridică blînda floare mai presus de frunze.

Trăise cîtiva ani, cît fusese mai mică, la o mătușă a sa în Constanța. Aici, marea senină pusese parcă în sufletul ei un fel de liniște statornică și un nehotărît dor de ceva mai mare încă decît marea, de ideal, — iar marea furioasă un fel de deprindere de a privi traiul drept în față, fără frică, o bronzare a caracterului în împrejurări dureroase și o iubire a primejdiei.

Nimic în viața ei nu venise pînă atunci să întunece zilele albe ce i le da soarele. Înclinarea ei cea mai vădită era singurătatea, și de acolo contemplațiunea, dar o contemplațiune eroică, care înfrunta de-a dreptul problemele cerului, căutînd să-și tălmăcească cum, spre pildă, *carul* era în toate serile deasupra capului, și *cloșca cu pui* la răsărit, sau de ce luna avea cîteodată un fel de aer de a se gîndi, parcă ar fi fost însuflețită ? Nimic însă suferitor nu se arăta în acest trai.

De cum președintele se amestecă în viața ei mai de aproape, sufletul încetă de a se mai revărsa asupra lucrurilor dinafară și se răsfrînse asupra lui însuși. După întîia lor întîlnire. Aișe începu să nu doarmă. Visa fel de fel de lucruri, netălmăcite minții, sub stăpînirea cărora suferea și se bucura totdeodată. Cînd se scula dimineața, își aducea aminte de ceea ce visase ca de niște lucruri povestite de cineva și uitate, cari îi erau dragi. Cine i le spusese ?... Ziua începuse să fie neliniștită. Mătușa ei, carba, îi istoriscea, ca și mai nainte, povești din războaiele tuteilor cu rușii, dar ea nu se mai mira și nici nu mai

striga de minie cînd baba ajungea la Diebici Zabalcanski¹. Bătrîna atunci se oprea din istorisit și întreba :

— Dormi, Aîșe ?

Ea răspundea încet :

— Nu dorm ; spune.

Bătrîna iar începea să spuie, și ea iar se ducea cu min-tea după cele gînduri.

Dacă amorul nu ne-ar fura, puțin cîte puțin, toată puterea de a lucra a minții noastre, spre a ne-o aținti, fără știrea-ne, cătră un singur punct : ceea ce iubim, de multe ori omul, cu oarecare stăpînire pe sine, s-ar opri chiar la-nceput. Dar tot ce naște amorul în noi este reflex ; tot ceea ce simțim de la dînsul aleargă înaintea conștiinței de sine, și cu cît suntem mai depărtați de ceea ce iubim, cu atîta ne simțim mai mult atrași.

S-ar fi gîndit vreodată mama Aîșei, cînd încet o mișca în leagăn, că scarta ei va fi aceeași cu a președintelui ? Una născută în grădincle Adrianopolului, în țara rozelor, — altul pe malul Dîmboviței, păreau menți a nu se întîlni niciodată. Și, cu toate astea, întîmplarea îi strînse pe amîndoi în același loc, iar amorul îi apropie unul de altul. Cu cît era mai departe de la ea la el și cu cît sufletele lor se asemănau mai puțin, cu atît dînsa era mai mult atrasă.

În adevăr, președintele nu semăna de loc cu Aîșe. El era, după cum s-a putut vedea pînă aci, un om cu totul de pe pămînt, nici prea vesel, nici prea trist, blînd cînd n-avea de ce să fie rău, poetic cîteodată, prozaic și batjocoritor mai întotdeauna, făcînd curte la toate femeile și plăcîndu-i, mai presus de toate, să trăiască bine.

Cînd ieși de la Aîșe, emoțiunea dintr-însul pricinuită de dînsa trăi foarte puțin și, de-abia ajuns la porțița cadiului, începuse deja să se gîndească cum o să istorisească el prietenilor din București această nouă și ciudată biruință ce o cîștigase asupra femeilor.

În zilele ce urmară, el încercă s-o mai vadă, fiindcă-i plăcea; dar cadiul se întorsese de la pescuit și lucrul mergea mai greu. Trecu o vinere la mijloc și nu se duse ; mai trecu încă una și tot nu se duse. Și-apoi, dacă-ar fi vrut să-și mărturisească bine păcatul, îi era și cam frică. Cînd se gîndea în urmă la chipul îndrăzneț cu care intrase la

¹ Carol-Frederic Diebitsch (Dibici) (1785—1831) feldmareșal rus, vestit prin faptele de arme împotriva otomanilor, poreclit Zabalcanski — cel care a trecut Balcanii (n. ed.).

Aișe, parcă-i venea să se mustre singur de primejdia la care se expusese.

Afară se făcuse frig de tot. Pe cubea nici vorbă nu era să se mai urce.

„Cine mai stă pe vremea asta afară ?“ își zicea el.

Ea însă sta mai toată ziua afară, pe prispă, în bătaia vîntului, nădăjduind că poate lui să-i mai vie dor s-o vadă și atunci ea să nu se brodească a fi în casă. Se gătea Aișe ca niciodată. Bunda cea cu fir lat o puneă acum în toate zilele, și vîrfurile unghiilor și-l îngrijea ca o doamnă mare, făcîndu-și niște noite roze, în formă de semilună; de parcă era întotdeauna pălată pe mîni de sînge.

Ea îl aștepta cu încredere. În inima ei simțea ceva foarte pierdut, care parcă-i spunea că el ține de un alt neam de oameni : al îndrăgostiților de dînsii, — dar îl iubea așa de mult, că se supăra singură pe ea însăși cînd gîndea astfel ; și atunci, ca un fel de iertare cătră el, își concentra toată amintirea spre imaginea lui, și îndată ce-o vedea, se răpezea spre ea să i-o sărute, iar fața i se lumina de bucurie și de bunătate.

★

Zilele însă treceau astfel pentru Aișe, țesute din așteptare și singurătate.

Iarna sosise cu totul și zăpada acoperea întreg pămîntul. Dunărea aducea munți întregi de sloi și-i grămădea spre Tulcea, unde începuse să se prindă. Canaralele cele nalte stau în mal, ca un grebăn sur, aștinînd bușteni de sloi, cari se izbeau de colțurile stîncei, sfărîmîndu-se cu zgomot. Nu mai trăia nimic pe apă. Dintr-un drum mare, Dunărea se prefăcuse într-o ghețarie mișcătoare, care făcea rău vederii.

Aișe nu mai ieșea din casă. Manganul ardea toată ziua lîngă dînsa, dogorîndu-i obrazii, iar degetele îi umblau leneșe pe clapele unei *harmonice* ce i-o adusesese fratele său de la Brăila, izbutind să scoată niște sunete ciudate și cîteodată foarte atingătoare. Cînd i se ura cu muzica, se întindea pe divan, îndoindu-se în jurul cărbunilor, ca o tigresă, și visa.

Aișe slăbise și se schimbase. Mai cu seamă de cîteva zile în urmă, de cînd auzise că președintele se duce, încremenise cu totul.

El, în adevăr, pleca. Dobrogea fusese pentru dînsul un loc de surghiun, din care căutase întotdeauna să scape.

Legătura, sau mai bine întîmplarea lui cu fata cadiului, nu era de natură să-l împiedice de-a pleca la cea dintîi ocazie, și, în adevăr, de cum primi depeșa de la minister, se și hotărî să se ducă.

Într-un tîrg ca Hîrșova, în două ceasuri toată lumea știu despre mutarea președintelui. Grecoaica, cu care mersese la Aișe, află și ea știrea și se duse numaidcît să spuie fetei.

Cam cătră începutul lui ianuaru, sania poștei ieșea într-o seară din Hîrșova; pe la nouă ceasuri, mergînd la Gîrlici, Dăeni, Satul-Nou și Măcin, spre a ajunge la Ghecet, punctul prin care se trece pe malul stîng al apei, la Brăila.

Luna se ridica din răsărit, împrăștiind pe luciul de zăpadă o lumină ostenită, care așternea lîngă fiecă lucră o umbră lungă și greoaie. Pe întinsul cîmpului nu se zăreau decît morile de vînt din jurul orașului, ce păreau că ieșiseră de sub coaja albă a pămîntului, ca niște namile de noapte, întinzînd brațele lor mătăhăloase spre a se închina la lună.

În sania de poștă erau patru inși : vizitiul, sentinela, conductorul și președintele.

Ieșiseră tocmai de marginea orașului, cînd, dintre mori, se iviră două umbre, care făceau semn vizitiului să se oprească. Acesta se supuse.

Umbrele erau două femei. Una rămase ceva mai departe ; cealaltă se apropie de președinte și-i spuse ceva încet. El sări jos numaidcît și se duse la cea de a doua.

Erau : Aișe și grecoaica.

Cu un șal mare pe dînsa și numai în pantofi, ea tremura pe zăpadă de aproape un ceas, așteptînd sania să treacă, ca să-l mai poată videa. Numai atîta voise, și repeta grecoaicei de nenumărate ori să-i spuie că n-ar fi îndrăznit altfel să-l oprească de la drum dacă n-ar fi știut că pleacă penîru totdeauna...

Vorbind astfel, tremura, din cap pînă în picioare, de frig și de frică... Lui i se făcu milă și, desfăcîndu-și pulpana blanei celei mari cu care era îmbrăcat, o lipi de dînsul, învelind-o și ascunzînd-o toată sub șubă...

Stele cu ea în brațe astfel vreo cîteva minute. Atîta se lipise de dînsul, cu cap, cu piept, cu toată ființa ei, că nu-i venea să o mai depărteze de el. În cele din urmă trebui să plece.

El rugă pe babă să-i spuie tot ce se pricepu : că are să se mai întoarcă, că o să se gîndească la dînsa, și multe...

O sărută și se depărtă. Pe cînd însă se despărțea de ea, i se păru că aude, în românește, două cuvinte zise încel și temător :

— Noapte bună...

LOCOTENENTUL STERIE

I

Venise toamna, cu aerul ei de soră a unor orfani, — blajină, caldă și voitoare de bine lumii. În straturile albastrei bolte se cufundau dungi unghiulare de cucoare, atît de sus și de subțiri, că păreau ca niște desenuri arabe, incrustate într-o imensă piatră de lazulită. Un fel de pace în aer, senină și făr' de nici o adiere de vînt, înlesnea parcă din greutatea ce ne stă pe piept din chiar propriul nostru trai. Lumea umbla pe ulițe, ușoară, cu o smerenie neprefăcută, îndreptîndu-se spre biserica S-tul Ion.

Niciodată tîrgul Focșani nu văzuse atîta lume mergînd să se roage. Din toate părțile soseau trăsuri, și negustori, și țărani, și săraci, fiecare cu cîte o lumînărică în mînă, spre a fi față de parastasul ce se făcea celor morți în război.

Cu cincisprezece zile înainte, se dăduse asaltul de la Grivița, în care putnenii muriseră cu duiumul. Primăria hotărîse parastasul, și lumea venea să se roage, care pentru zilele unui copil, care pentru ale unui frate, care pentru ale prietenilor, și chiar cei ce nu aveau pe nimeni la război, veneau, aduși de o putere nepricepută, mai mare și mai poruncitoare decît a intereselor, puterea primejdiei. Simțea tot omul că zilele acelea nu se asemănau cu toate celelalte ale vieții sale : moartea arunca pe ele un fel de agheasmă cu adevărat sfîntă. Toate frunțile erau deopo-

trivă cuprinse de gânduri. În afară de dorul fiecăruia pentru ai săi, se desprindea din toate sufletele o grijă comună, care, cu cît creştea mai mult, cu atîta se subtiliza. În unghiul înalt şi nevăzut în care se întâlneau toate aceste preocupaţii, o singură vorbă părea că leagă totul : *țara*. Nimeni n-o rostea, dar întreaga suflare românească părea că o înţelege, şi, astfel înţeleasă, ea nu mai avea nimic din banalitatea şi adeseori chiar ridiculul ce o însoţeşte. Cei rămaşi acasă nu mai trăiau decît prin cei duşi peste Dunăre. Toate coardele amuţiseră şi de una singură se prindeau degetele nerăbdătoare : războiul. Se citea, se lucra, se tăia palpitînd. Un fapt întîmplat era istorisit în mii de feluri. Un obuz turcesc văzut de la Focşani, lua proporţiile unei nenorociri naţionale. Un soldat căzut în asalt făcea să plîngă o mulţime de lume străină lui, şi devenea numaidecît erou.

Pe drept sau pe nedrept, tot ce venea de la război era văzut întreit de mare.

Biserica era prin urmare plină de poporani. Fel de fel de oameni se înghesuiau, dînd năvală unii peste alţii, spre a se apropia mai mult de perfect, lîngă care stau cei doi, trei militari ce mai rămăseseră în oraş. De-abia îţi puteai trage sufletul. Atîta era înghesuiala de mare, că preotul, ieşind cu darurile, nu se putea învîrţi de la o uşă la alta a altarului.

Şi în această învălmăşeală se videă — lucru de mirare ! — în strana din stînga, dîndu-se lumea cu sfială la o parte şi lăsînd locul liber împrejurul a cîtorva persoane, cari stau grămădite una lîngă alta, parcă ar fi fost străine sau le-ar fi fost frică de cineva. Erau : cîteva fete îmbrăcate în negru, o doamnă care şedea jos în strană, de asemenea în negru, şi un locotenent de artilerie, în genunchi, cu amîndouă mîinile şi cu capul rezemate de garda săbiei.

Nu se poate spune cît de atingători erau aceşti oameni, a căror durere părea cercuită în roata ce o făcea între dînşii, de frică parcă să nu se mai împărtăşească şi la alţii ; acea femeie care îşi ridica ochii cu disperare spre colţul ce încheia catapeteazma şi în care Iisus era zugrăvit ridicîndu-se la cer ; ofiţerul care îşi ascundea capul în mîni spre a nu i se videă ochii plînşi ; cele trei fete care îşi ştergeau lacrimile pe furiş şi se plecau spre mama lor, rugînd-o încet :

. — Mamă, te rugăm : nu mai plînge !... te rog, mamă !...

Mai la spatele lor, un bătrîn, cu gulerul cămășii în negru, învîrtea în mînă o pălărieuță veche, tremurînd din tot trupul și încercînd din cînd în cînd să zică și el :

— Smarando, da' nu mai plînge, bre... fii femeie...

Toți acești creștini laolaltă alcătuiau familia d-lui Sterie.

Cine nu știe în cîte feluri deosebite se joacă drama vieții prin unghiurile acestei lumi și cum adeseori întîlnești, în curgerea întîmplărilor, oameni, pe lîngă care treci nepăsător, fără măcar să bănuiești că cu dîșii umblă pe uliță o lume întrecagă de necazuri și suferințe.

Familia d-lui Sterie era una dintr-acele nenumărate adunări de suflete nevinovate, care trăiesc prin provinciele noastre, cu rușine de oameni, teamă de Dumnezeu, credință în bine ; care luptă cu desperare contra neaverii, năzuind totdeauna cătră o stare mai înfloritoare ; care n-are alt ideal decît de a-și putea ține băieții la învățătură sau a aduna, după puteri, zestre fetelor ; în sfîrșit, o familie ca aceea din care am ieșit noi cu toții, cei ce nu ne coborîm din cruciați sau din cavalerii de Malta.

D. Sterie avea doi băieți și trei fete.

Era o adevărată epopee istorisirea luptelor lui pentru a-și putea ține băieții la Iași sau la București ca să învețe. Dintr-o viișoară ce o avea la Odobești și alte două-trei negustorii ce mai întîrtea într-un mod onorabil, el trebuia să trimită bani băieților, să ție fetele în pension, să ducă toată rînduiala casei deopotrivă cu lumea, iar pentru dînsul, Dumnezeu știe dacă avea întotdeauna palton la vreme, dacă nu mîncea mai mult pe drumuri decît acasă, dacă era mai mult stăpîn pe ceasurile lui de odihnă decît un cal de poștă. Atîta noroc avea, că băieții ieșeau buni. Unul intrase în școala militară de la Iași, altul trecuse bachelareatul și intrase în cea de la București și cînd la Paște ori la Crăciun îi videa pe'amîndoi acasă, unul cu vipușca roșie, iar cellalt cu vipușca galbenă la haine, — unul încă copil, iar cellalt deja om, stînd în jurul mesei, modești și veseli, — lui îi creștea inima și, cu glasul cam înecat de emoțiune, zicea lung :

— Ah !... dacă ar vrea Dumnezeu să trăiesc... numai pînă vă voi videa și pe voi ofițeri !...

Trăi bătrînul pînă să-i vadă ofițeri, ba trăi chiar mai mult decît atît.

Cel mare, Dumitru, era o fire de om stîngace, puţin vorbăreţ, cam tînid şi pentru aceasta nu tocmai potrivit cu milităria, dar foarte răbdător şi foarte bun. Celălalt era ceva mai vioi, cam ştrengar chiar, învăţînd tocmai atît cît să nu fie dat afară din bursă şi gîndindu-se cu o voluptate nespusă la ziua în care se va face ofiţer.

Dumitru ieşise din şcoala militară printre cei dintăi şi avu astfel dreptul să-şi aleagă arma. El alegerea şi-o făcuse de mult. Pompierii, fiind organizaţi ca artilerişti, dînsul se gîndise cu bucurie să vie ofiţer la pompierii din Focşani, ca, cu mijlocul acesta, să nu părăsească nici arma care-i plăcea şi nici să se lase de ideea pe care o mîngîia de mult : de a sta la un loc cu părinţii. Astfel şi făcu.

Frate-său, care ieşi ofiţer cu vreo trei ani în urmă, stăpînit şi el de aceleaşi gînduri, ceru să fie trecut în regimentul al X-lea de dorobanţi, — astfel că, în 1877, cînd se declară războiul, ei erau amîndoi în Focşani, unul locotenent, celălalt sublocotenent, împărţindu-şi şi unul şi altul leafa cu cei de acasă şi trăind aproape fericiţi, fără altă ambiţie decît a-şi vedea de treabă şi a aduce înlesnire familiei, care, în schimb, îi îngrijea şi-i alinta ca pe nişte feţi-frumoşi.

Ba, pentru Dumitru, începuseră ai lui, partea femeiască mai cu seamă, cu toate tuşele şi mătuşele, să se gîndească cu dinadinsul la însurătoare. El mergea adesea în casa fostului prefect Costin, ale cărui două fete erau de măritat. Cea mai mare, cu firea ei dulce şi cu chipul cald şi tînăr, se părea că atrage cu deosebire pe locotenent. Părinţii ei, deşi aveau oarecari năzuinţe de boieri mari, erau foarte dispuşi a se lăsa să fie înduplecaţi de rugăciunile Stereştilor şi treaba era pe jumătate la cale, — cînd tocmai izbucni războiul.

De îndată ce ruşii trecură în Basarabia, toate proiectele şi toată liniştea acestor două familii se duse.

Cel mic dintre fraţi fu numaidecît chemat în concentrare. Mama lui, de atunci, nu mai avu un ceas liniştit.

În cele cîteva luni ce urmară declarării războiului, întîmplările curseră cu o repeziciune rară pentru toată lumea. Pentru cei interesaţi însă, ele se urmau ca nişte adevărate trăsnete, unele mai teribile decît altele : înfrîngerea de la început, — vorbele cari se auzeau de retragerea oastei noastre spre munţi, — trecerea Dunării, — întîiele încăierări ale românilor cu turcii şi, în cele din

urmă, evenimentul cel groaznic, care făcu să treacă ca un fior rece prin toate inimele : uciderea primului soldat român.

Cînd se dete asaltul Griviței, la 30 august, sufletele la noi erau deja sus. Față cu fiecare om sta acum o idee, mare, albă, înfricoșată, care părea a-l aținti și a-l strînge în sforile sale diafane și în veci nesfărămate : moartea. Era ceva curios și mîndru de observat, cum nivelul simțirilor se ridicase ; cum milostenia începuse să cuprindă chiar unele inimi cu totul reci și nepăsătoare ; cum glumele se făceau mai puține și mai cu măsură. Părea că apasă ceva pe aerul ce-l răspirăm, pe credințele noastre, pe fericirea ce o aveam dintr-o altă cauză. Totul trăia cu o țintă comună, și, dacă ai fi îndrăznit să rîzi mai mult sau să-ți lungеști prînzul mai peste obicei, îndată se găsea cineva care să-ți zică :

— Noi petrecem, și ăia colo mor !...

Și, la această vorbă, toată lumea devenea deodată gravă sau se scula de la masă pe tăcutele.

Și, cu toate astea, cînd veni știrea de numărul și mai cu seamă de numele morților, trecu ca un vînt de nenorocire prin mințile tuturor. Mai ales cei ce aveau cîte un copil sau cîte o rudă peste Dunăre, tremurau de groază, numai la ideea că ar putea să-i citească numele printre al morților sau răniților.

Cînd sosi vestea că sublocotenentul Sterie a căzut în primele rînduri, nu se mai pomenea despre alta în Focșani decît despre asta. Familia lui află numaidecît, fiindcă gazetele, cu acea brutalitate a ciocilor cari-și caută hrana în moarte, dau numele militarilor uciși fără nici o pază, ba, la trebuință, inventau chiar unele spre a face ziarul mai interesant.

Mama și surorile lui erau, se-nțelege, cele mai nenorocite. Ele plîngeau de dimineața pînă seara, căutînd să se ascundă una de alta ; bătrînul fu lovit parcă cu o bîrnă peste suflet, căci de unde era încă tare și putea alerga pînă aci, se muie deodată, ca și cum un resort s-ar fi rupt într-însul. Fetele îl luară de mîină și-l duseră înaintea oglinzii, spre a-i potrivi gulerul negru la gît. El se lăsa să-l învîrtească cum vreau ele, trecîndu-și din vreme în vreme o batistă mare peste frunte și peste ochi.

Cel rămas cu desăvîrșire mut de durere în fața morții sublocotenentului, fu fratele său.

Această fire cam stîngace și cam rece după cum părea, păstra într-însa o comoară nesecată de bunătate și de milă. Neputînd lesne să se emoționeze sau să reverse în afară prin lacrimi truda sufletului, durerea i se strecura pînă în cele mai dinlăuntru straturi ale firii.

Crescut cu frate-său din leagăn și deosebit, prin natura lui gravă, de a celuilalt, veselă și vioaie, — și acum în urmă, învățați a trăi amîndoi, a gîndi împreună, a judeca lumea și faptele ei cu aceeași măsură, care era totdeauna a celui mare și la care cel mic se supunea numai, luînd-o adesea în rîs, — Dumitru avea pentru frate-său o dragoste de adevărat părinte. Toate nebuniile și istorisirile galante ale celui mic, cel mare le drămuia și le analiza cu bunătatea unui duhovnic. Cînd sublocotenentul se prea aprindea pentru vreo cîntăreață, locotenentul îl lua numaidecît la socoteli, cu acea rară delicateță pe care în general numai femeile o au, căutînd să nu-l rănească întru nimic, dar dăimîndu-i unul cîte unul toate proiectele absurde ce el făcea, — suflînd în toate iluziile lui, ca în niște petale de flori, strînse de o mînă neghibace spre a alcătui o floare neadevărată, — muștrîndu-l fără răutate, povățuindu-l fără să se laude sau să se dea pe dînsul drept pildă, — știînd, în sfîrșit, să fie un bun prieten, un părinte.

Iacă cine era și de ce plîngea acest neam de oameni, împrejurul căruia lumea din biserică se da într-o parte cu respect.

II

În noi se ascunde, afund, un fel de conștiință a zădărniciiei lumii aceștia, pe care în viața de toate zilele o înăbușesc nimicurile cu care ne înșelăm, dar care se deșteaptă cînd moartea s-apropie, fiindcă, reducînd lumea la adevărata ei valoare, simțurile noastre, cînd acestea sunt aproape de sfîrșit, din chiar ele rezultă prevestirea că se va stinge o lume : aceea a individului ce suferă.

Și, lărgînd cercul de judecată, avem încă această noțiune atunci cînd murim prin alții, cînd, cu alte cuvinte, încetează de a vibra în noi o întreagă serie de impresiuni primite de la un cineva care singur avea darul de a ni le produce.

Dumitru, prin moartea fratelui său, se dezlipise de lume cu o parte însemnată dintr-însul. Lacrimile și suferința familiei sale începuseră a-i face rău cu tot dinadinsul. Și ceea ce-l atingea și mai mult era faptul că mama lui băgase de seamă lucrul acesta și, de câte ori îl videă, căuta să-și ascundă durerea. Îi părea și rău și bine în același timp. Cîteodată însă judeca purtarea ei ca un fel de lipsă de considerare față de dînsul.

— Da' plîngi și cu mine !... parcă-i venea să-i zică. Ce, eu n-am inimă ? nu simt și eu ca și voi ?

Ceea ce era mai ciudat însă, era faptul că începuse să se cam dezgusteze de cazarmă. Entuziasmul vremurilor trecute se dusesese. Mergea la slujbă ca orice cinovnic de rînd, fără să puie nici cea mai mică tragere de inimă. Cine ar mai fi recunoscut în militarul care-și trăgea pașii cu greu după dînsul, pe tînărul artilerist de altădată, mîndru și sigur de calea pe care se ducea ? O silă nebiruită îl stăpînea în ceea ce trebuia să facă. Era mult mai bucuros cînd putea să nu facă nimic. Încotro apuca se mira de golul ce însoțea scenele cele altădată atît de populate ale vieții. I se părea că o lumină nouă s-a ivit în creierul lui, cu ajutorul căreia videă lumea în adevărata ei valoare, goală și indiferentă sufletului, așa precum este.

De s-ar fi dus acasă, da peste durerea mută și răbdătoare a mumei sale, care-i sfîșia inima ; de mergea la slujbă, întîlnea figurile pompierilor săi și pe a urîcului ; la cafenea auzea aceleași istorisiri din război, mărite și falsificate și se simțea prilejul aceleiași atenții, plină de o milă revoltătoare, din partea publicului și a prietenilor. Se gîndea să ceară a fi trimis peste Dunăre. Și acest lucru l-ar fi făcut fără mult entuziasm, dar cel puțin printr-însul scăpa de urîtul care-l apucase cu atîta putere la Focșani. Cînd însă își aducea aminte de mamă-sa, îi era milă numai cît se gîndea că să-i spuie vorba aceasta.

Astfel trecură vreo trei săptămîni după parastasul de care se vorbește la începutul acestei istorisiri. Lumea plecase mai toată pe la vii și nu mai rămăseseră în tîrg decît negustorașii și parte din funcționari.

Familia d-lui Sterie, din cauza nenorocirii ce i se întîmplase, nu se duse în toamna aceea la cules.

Dumitru, într-o zi, zise să-i puie șaua pe cal și plecă spre vii, singur.

Natura, care în nestrămutata ei indiferență față cu simțimentele noastre, rămîne totdeauna aceeași, se impune adeseori sufletului omenesc tocmai pentru că ea stă mai presus și mai senină decît patimele noastre zilnice. Ce-i pasă codrului de o suferință ! Seva harnică a pămîntului i se urcă în ramuri și-l împodobeste cu frunze, supuindu-se unei legi de armonie universală, pentru care răsunetul unei dureri singuratice nu poate fi decît un acord mai mult.

Fără să se gîndească, locotenentul simți ceva așa parcă i s-ar fi făcut dimineată în suflet, o dimineată polară, care urmează după șase luni de noapte. Se simțea furat de raza caldă a soarelui ce alerga înainte-i pe fața bronzată a cîmpiei, și un oftat ușor îi umplu pîeptul. Mergînd, parcă se mai ușura de povara ce o ducea cu dînsul.

Mai departe drumul începui a se pierde printre ogrăzi de vii, cu garduri nalte și copaci roditori. Prunele, îmbrumate de toamnă, trăgeau la pămînt pomii ; vița se întindea coardă pe haragi, înfățișînd soarelui strugurii cei plini ; pe la unele ogrăzi mai mici începuse chiar culesul, și lumea umbla veselă și harnică după fruct. Toată această priveliște, indiferentă pentru un ochi obosit, dar plăcută și atrăgătoare pentru unul tînăr, lăsa o vie impresie asupra locotenentului.

Cum mergea astfel, la pas, zări de departe trăsura d-lui Costin, care venea spre oraș. În trăsura era numai Ana singură. Vizitiul se opri, ca după obicei cînd se întâlnea cu cineva, și locotenentul veni la trăsura, după ce lăsă calul în paza unui om.

Ne întîlnim pentru întîia oară în față cu Ana ; dar despre dînsa nu se poate spune mai nimic deosebit. Era ceea ce sunt multe femei : o fată bună, blîndă, care putea să devie o mumă și mai bună, una din acele tulpini a unui neam de oameni onești, căreia nici învățătura nici bunele exemple nu-i lipseau. Avea pentru locotenent un soi de admirație tăcută, caldă, care-o făcea să i se umple ochii de o ceață neînțeleasă, și, mai ales de cînd îl simțea atît de nenorocit, ea era cu totul mișcată, vorbindu-i.

Locotenentului, văzînd-o, i se păru acum pentru întîia dată frumoasă. Răzemat de aripa trăsurei, îi păstră mîna într-ale lui cîtva timp, uitîndu-se în ochii ei cu înduioșarea celui nenorocit, care găsește un prieten.

Pe nesimțite, omul acesta, atât de nepăsător de el, începuse să simțască nevoie de a avea un punct în lume pe care să-și razeme gândurile și dorurile. De când frate-său murise, nehotărîrea în sentimentele inimei lui devenise mai mare și, acum, cînd se-ntîlni cu Ana, parcă s-ar fi întîlnit cu ceea ce hotăra despre dînsul : acesta era punctul de reazăm !

În convorbirea lor, ea îi spusese că, fiind la vie, n-a mai auzit de mult vorbindu-se de război, dar că, trecînd prin Odobești a cumpărat o *România liberă*.

— Iată-o, zise ea; într-însa se zice că se va face o nouă chemare a artileriei teritoriale...

Și-i întinse gazeta, arătîndu-i și locul unde sta scris lucrul acesta. Dumitru apucă gazeta răpede și ceti. Era exact. După ce ceti i-o-ntinse-napoi, — dar mișcarea cu care i-o da avea ceva din încetineala și stîngăcia omului preocupat. Ea băgă de seamă, și-i zise :

— Cred că ar fi drept ca dumncata să rămîi în Focșani... mai sunt și alți ofițeri, nu ?

— Știu și eu, zise el cam încet.

Și după cîtva timp se despărțiră.

El, mergînd în sus, gîndi încă la Ana, și, prin acea ciudată legătură de idei pe care ne-o aduce legătura de cuvinte, de la Ana, gîndul îi alunecă la gazetă și de acolo la concentrare și la război.

A !... era prea de tot ! E dator un om țării sale sacrificii, dar nu pînă a muri toți frații dintr-un neam. Dar iarăși, își zicea el, poate să nu mor ; la artilerie mor foarte puțini... ș-apoi poate nu mă concentrează pe mine...

Cu aceste gînduri ajunse la vie.

Aici lucrurile erau triste. O destrăbălare strașnică împărătea în curtea lor, cea altădată socotită și îngrijită. Chelarul făcea ce vrea. Vinul cules, mai mult îl turna în el și-n rudele lui decît în poloboace. Clădăriile atîrnau de coardă, dezmațate și amestecate cu tot felul de struguri. Îți era mai mare jalea să vezi gospodăria întreagă, lăsată pe mîna unor zănatici.

Lui i se făcu o scîrbă nespusă. De-aiba așteptă să i se odihnească calul puțin, și plecă înapoi.

Cum ajunse acasă, vroi să se ducă numaidecît la cazarmă. N-apucă însă să intre bine în odaie, că mamă-sa se înfățișă lui, ținînd în mîna o hîrtie. Era galbenă și, îmbrăcată în negru cum se afla, părea încă și mai galbenă.

El i-o luă din mînă fără să zică nimic și o cîti. Era ordinul de chemare : a doua zi trebuia să plece cu bateria. Așeză hîrtia la loc și, fără să se gîndească ce face, își rezemă capul de mîni și, cu totul, de masă. Trecură cîteva minute astfel. Cînd se ridică, mamă-sa era tot înaintea lui, fără să îndrăznească a zice un singur cuvînt măcar ; lacrimile numai îi curgeau în două șiroaie mari, cari i se înnodau în barbă. El ieși din odaie și bătrîna ieși după dînsul. În sală ea de-abia putu să îngîne această întrebare :

— Vrei să te duci și tu, dragul mamei ?

— Da' ce vrei să fac ? zise el cam răstit.

Tocmai atunci intra soră-sa cea mai mare.

— Să-ți dai dimisia, răspunse ea cu siguranță. Ce, nu ne-ajunge cît am făcut pentru țară ?

— Vorbești și tu ca copiii. Se poate una ca asta ? răspunse Dumitru.

— Vasăzică vrei să te duci, îl întrebă mama lui din nou. Atunci mie nu-mi mai rămîne decît să pun mîinile pe piept și să mă culc.

El, ca să scape de ele, trecu în altă odaie. Soră-sa veni după dînsul.

— Crede-mă, nene, am vorbit cu toată lumea. A întrebat tata pe toți și i-a spus că poți să-ți dai dimisia, dacă vrea să vă ducă pe amîndoi să muriți. Tot orașul e indignat și-ți dă dreptate. Asta nu s-a mai auzit : doi frați de la o casă !...

Și se atîrna fata de brațul lui, rugîndu-se cu acea șiretenie dulce a copilului care se știe iubit...

— A fost și Ana pe aici, adăoga ea, ca un avocat care-și păstrează argumentul cel mai puternic la urmă ; — a fost și a zis că trebuie să-ți dai dimisia neapărat. Cine-a mai văzut una ca asta : doi frați !... Și biata mamă, dragă nene !...

El se desfăcu de brațul ei și voi să iasă. În poartă se întîlni piept în piept cu Costin, care, îndată ce-l văzu, îl luă de braț și-l întoarse înapoi. Părea că conspirau cu toții. Acesta, intrat cu el singur în odaie, se puse să-i arate situația așa cum se înfățișa. Dacă, ferească Dumnezeu, ar fi fost omorît în război, — cine era să mai îngrijească de familia lui ? Și chiar dacă n-ar muri, credea el că mă-sa putea să trăiască, așa slabă cum era și purtîndu-i mereu grija ? Și de ce se temea el ? Onoarea militară ? Dar, orcu ar fi îndrăznit să-i zică o singură vorbă măcar, putea să-i

răspundă, cu fruntea senină, că familia lui și-a plătit birul de sînge, iar că el, personal, între onoarea militărească și onoarea omenească, care nu-i da voie să lase pe drumuri doi bătrîni neputincioși și trei fete, el a ales pe cea din urmă. Rugă, stărui, făgădui Costin atît de bine și de mult, încît îi fură un da scurt și fricos. Atunci fără a-i mai lăsa timp să se gîndească, îi prezentă o hîrtie pe care locotenentul își scrisese dimisia. După aceea se urcară amîndoi în trăsură și porniră la comandantul pieții spre a i-o da. Aci se opriră la poartă și locotenentul se duse singur înlăuntru. Se urcă pe scară ca un hoț care merge să omoare, tremurînd și galben. Cînd ajunse la ușa comandantului, i se bătea inima în piept cu atîta putere, că la un moment i se păru că nu mai are aer să respire. Voi să ridice brațul spre a bate la ușă, dar nu putu. Atunci îl apucă o frică groaznică că s-a paralizat și o porni la fugă înapoi. Nu se opri decît tocmai la trăsura lui Costin, unde văzu că brațele tot i se mișcau.

— Ei, ai dat-o ? îl întrebă acesta mulțumit.

— N-am dat-o... Mi-a fost rușine...

— E !... ce copil ești ! Hai cu mine înapoi !

Îl apucă de braț și porniră amîndoi pe același drum, ajungînd de astă dată pînă la comandantul pieței și dîndu-i dimisia...

III

Trecuse de la acest fapt vreo lună și jumătate.

Familia d-lui Sterie trăia carcum liniștită. Fostul locotenent se îmbrăcase în haine civile și petrecea foarte retras. Îngrijea de treburile părintești, cari erau acum toate pe mîna lui și, ca și mai nainte, vorbea rar și simplu. Costin voia să se ție de cuvînt și să-i dea pe Ana. El însă pretexta doliul familiei și ruga să se lase pe mai tîrziu nunta. Vedea pe fată des și părea totdeauna mulțumit c-o vede. Lumea toată se-ntîlnea cu dînsul și-l saluta, îi vorbea fără cel mai mic semn de dispreț, ba, din contra, cu respect. Cei de-acasă însă simțeau că e ceva în firea lui adîncă care-l roade zi cu zi. Mamă-sa mai cu seamă, care-și avea odaia zid în zid cu a fostului locotenent, istorisea fetelor în fiecare dimineată că a auzit pe Mitică plimbîndu-se mai toată noaptea prin casă, că el stă mai

mult cu lampa aprinsă și nu știu ce tot serie, că în culare noapte a tușit de cu seara pînă dimineața...

Ele îl observau cîteșipatru, și, fără să bage el de seamă, îl țineau seara pînă pe la 1 sau 2 după miezul nopții, spre a-l osteni și a-i scurta din veghere. Într-o zi, mamă-sa, văzîndu-l alît de trist și de singur în mijlocul lor, îi zise rugîndu-se de el :

— Doamne, mamă, de ce nu mai ieși și tu la cafenea; mai întîlnești doi oameni ; mai schimbi o vorbă... Ia, cît îți pare, tot, te mai iei.

— Bine zici, zău ! — adăose el. Să ies !

Era un fapt pozitiv, că nu mai avea voință. Făcea tot ce-i ziceau surorile sau mamă-sa, fără să discute.

Ieși, în adevăr. Se duse la cafenea unde avea obiceiul să meargă și mai înainte.

Aci era o grămadă de lume care istorisea și judeca mereu cele din război. Unul, care se credea mai pehlivan, plîngea soarta bieților soldați cari sufereau din pricina neroziilor administrației și a vitregiei guvernului ; un altul trîntea zarul de table răcnind într-o limbă neînțeleasă :

— Una-patru ; dușes¹ ; să nu dai dubla că m-ai mîncat fript ; ~~Epiec~~², bravo, nene Iancule !...

Un al treilea citea *Războiul* în gura mare, comentînd fiecă frază după cum îl tăia capul și uitîndu-se pe deasupra ochelarilor spre a videa efectul ce-l producea.

Sterie se strecură pe lîngă toți și se duse în odaia unde era biliardul. Aici, un ofițer de intendență și cu grefierul tribunalului jucau chegle.

Ofițerul era unul din acci oameni, fără număr în lumea aceasta, care hămăiesc toată ziua și verzi și uscate, fără nici o seamă de ce spun. Cum văzu pe Sterie :

— Ehe !... bună vremea, neică !...

— Bună ziua, îi răspunse acesta.

— Da', bine, nene, ne dăduși cîntea pe ocară, bat-o Dumnezeu de treabă !

— Cum ?... întrebă Sterie încruntat.

— Ei, asta-i acuma : mai faci pe afurisitul. Turcii ne omoară, și d-ta eu dimisia în proțap la divizie. Bravo treabă !...

---

¹ *Dușes* — expresie folosită la jocul de table, cînd zarurile aruncate arată fiecare cîte șase puncte (n. ed.).

² *Epiec* — se spune la jocul de table cînd zarurile aruncate arată fiecare cîte un punct (n. ed.).

Primorejurul biliardului mai erau cîțiva gură cască, care începură a rîde cu hohot. Ofițerul văzînd că are succes, urmă :

— Zi... cît era pace, treburile mergeau bine : leafa, leafă ; sabia hodoronca tronea pe ulițe, — și cît vîni pustiul de război, la dimisie, nene Sterie !...

Fostul locotenent sta ca de stîncă. După cîteva minute după ce tăcuse ofițerul, el se mișcă din loc, rostind încet și lung :

— Așa-i... și ieși.

A doua zi cînd intră femeia să-i facă focul, fostul locotenent era căzut în mijlocul odăii, într-un lac de sînge. Se împușcase.

CONU ALECU ZĂGANESCU

Buhăcnii era o moșioară de munte, pe malul Rîmnei, între cele două județe : a Slăm-Rîmnicului și a Putnei. Drumul ce ducea la sat mergea, parte pe prundul gîrlei, parte pe malul ei, între două coaste groaznic de înalte și de sălbatece, pînă se-înfunda într-un părete de stîncă seroasă. Pe maluri, umbra era de-a pururea stăpîna drumului : nucii și gîrnețele stufoase se lăsau alene spre apă, slujind gaițelor de popas, pe cînd plopii înalți și nervoși își tremurau frunzele în văzduhul curat al munților, stînd la linie ca niște caraule credincioase.

Satului îi ziceau *Buhăeni*, pentru că în apropiere de dînsul erau izvoarele Rîmnei, unde se adăpau cerbii. Seara, pe la sfînțitul soarelui, vara, se auzea din sat o buhăială, o bombănitură surdă, de răsuna valea pînă spre Gura-Caliții. Și poate bieții buhăineni n-ar fi vrut să li se tragă numele tocmai de la niște boi cornorați, dar dacă gura lumii e a dracului... Cei de la Gura-Caliții or de la Resvad, cum auzeau seara mugetul buhailor de la izvoare își începeau glumele :

— Ian auzi, bre, cum geme nea Stoica. Mă, săracu, parcă i-a făcut muierea trei copii deodată !...

Și așa trăgeau bieții oameni ponosul boilor.

De altfel buhăinenii erau frumoși nevoie mare ! Poște întregi de primpjur veneau flăcări să pețască fetele din Buhăeni, și la măritișul lor nici că se pomenea de zestre, că zestrea și-o strînge omul, dar chipul e de la Dumnezeu.

Drept e însă că buhăinenii nici nu prea erau avuți. Ce bruma munceau vara, de-abia, de-abia ajungea de gură pînă la vremea urzicilor și a șteviei. D-apoi și ce să muncești !... că de venea vara o bură mai deasă, spăla ale corhane de parcă nu mai fusese arătură pe ele de cînd lumea.

Noroc numai că nu le prea trebuiau multe. Două, trei oi și o vacă, mai niște doage la pădure, mai niște țipari din gîrlă și-ncolo, slavă Domnului, sarea era în stîncă, malaiul la tîrg și banii la negustor.

Stăpînul tuturor acestora, sau mai bine *boierul* — cum îi ziceau țărani prin ironie — era coconul Alecu Zăgănescu.

Natura lasă cîteodată, așa, de-o petrecere, suflete fără ȣart, care se duc pe lume cum se duce o roată, fără osie potrivită, pe drumul Bărăganului : ia așa, parc-ar fi beată.

Conu Alecu Zăgănescu era acu om cam de vreo 45 de ani. La trup se alcătuia precum urmează : nalt, uscățiv, bărbos, purtînd de-a pururea un surtuc ieșit de soare, al cărui buzunar de la piept, fiind în dreapta, dovedea că era întors ; cu o pălărie moale, de *fetru*, îi zicea el cu mîndrie ; cu o umbrelă imensă, ruptă, soioasă, din care ieșeau *covergele* țăpușetc, ca niște dinți de pieptene găsit în gunoi. Această umbrelă era cunoscută la 10 poște departe de Buhăeni, fiindcă conu Alecu Zăgănescu avea o manie, foarte nevinovată de altminteri, dar foarte nefolositoare : aceea de-a fi avocat. În vecia veacului era pe drumuri, alergînd de la o judecătorie de ocol la alta. Cu cine se-nțîlnea, se oprea să stea de vorbă.

— Ce mai faci, coane Alecule ?

— Ce să fac, frățioare, ia, cu procesele astea.

— Ai multe, ai ?

— Slavă Domnului, tot sunt.

Și îndată te întreba de ce se mai sună în politică, ca nu cumva să-l întrebi d-ta de lucruri mai pămîntești și mai personale, bunăoară : cît porumb ai făcut anul ăsta, coane Alecule ? fiindcă atunci îți răspundea cu o vădită silă : tot am făcut, frate, — și ca să te împiedece de a-l mai descoase mai departe, adăoga : iar cît despre preț,

zău nu știu cu cât l-am vîndut, să-ntreb pe coana Marghiolița. Coana Marghiolița era soră-sa.

Politica forma a doua hrană a vieții sale. Cît apăruse *Binele public*¹, avea și dînsul o programă (fiindcă lesne se poate pricepe că un om ca Conu Alecu nu se ocupa de neînsemnata politică locală), sau mai bine avea ce să-nvețe pe de rost ; de cînd încetase *Binele public*, nu mai știa exact ce să spună. Că liberalii fuseseră lăsați de Dumnezeu pentru nenorocirea acestei țări, nu mai încăpea vorbă; dar și asta mai trebuia variată. Dintre jurnalele cestelalte nu prea bătea cu nici unul. Cînd venea la Rîmnice, se uita peste toate cu răceală și se punea să tragă cu urechea la cei ce vorbeau politică în cafenea : că Europa se duce dracului ; că Bismarck e un șiret și jumătate ; că... ăla. cum îi zice, de, Boulanger², e un *clachior*, or un *farsior* și că tot la *nașu-brat*³ este *pol-imperial*⁴. Atunci conu Alecu se alipea binișor de cel ce i se părea mai pehlivan și-l întreba în taină :

— Da' Vernescu⁵ cu cine merge ?

— Vernescu ?... cu opoziția.

— Da' unde mai scrie el ?

— Ești înapoi, coane Alecule. Vernescu scrie la *România*, da' facem o tablă ?

De îndată ce se convinsese că d. Vernescu scrie la *România* începu a învăța revistele acestui ziar pe de rost.

Patima lui pentru acest bărbat se explica printr-o pretinsă legătură de rudenie, pe care avea aerul de-a o ține ascunsă. Singurul om căruia i-o destăinuia era căpitanul Ciupagea, șeful punctului.

La suflet era nu se poate mai bun creștin.

Cînd ai fi întîlnit vara vreun nor de praf rostogolindu-se de-a lungul drumului, erai sigur că-n mijlocul lui trebuie să fie conu Alecu. Cu doi cai suri, bătrîni și stătuți, el se tîrîia toată ziua de colo-colo, cufundat într-o brișcă hodorogită, al cărui coș de nuiete era spart. Privind pe stăpîn, cocîrjat și cu capul pe piept ; pe vizitiu, adormit și plecat înainte ; gloabele de la trăsura dihăinate și blegi,

¹ Ziar de nuanță liberală (1878—1884) (n. ed.).

² Georges Boulanger (1837—1891), general francez, fost ministru de război (n. ed.).

³ Corect : *naș-brat* — fratele nostru (rus.) (n. ed.).

⁴ Pol imperial — monedă rusească de aur ; aici cu sensul de : putere (n. ed.).

⁵ Gună Vernescu, om politic liberal (n. ed.).

— Îți păreau cu toții născuți spre a trece prin lumea aceasta strîns uniți, ca niște suflete pîbege, care simt nevoia de-a se ajuta reciproc. Căii nu ieșeau din *trei-trei* pentru nimic în lumea asta.

Conu Alecu Zăgănescu locuia în casele părintești de la Buhăeni, pe o corhană de pe malul Rîmnei. Deși de piatră, casele, ca și trăsura și trăsura ca și stăpînul, se țineau pe picioare printr-un fel de bunăvoință a vînturilor, cari treceau pe lîngă ele fără a le supăra. Aci trăia conu Alecu, și avea drept tovarășe a singurătății sale pe coana Marghiolița, soră-sa mai mare.

Coana Marghiolița era aidoma conu Alecu, doar că în locul surtucului purta rochie și în locul bărbiei niște dungii nemiloase ale vîrstei, din care ieșea, ici și colo cîte un smoc de păr, răsucit și surghiunit de coana Marghiolița parcă n-ar fi ținut de barba dumisale. Acuma... de ce-or fi fost ei, unul cătră altul, conu Alecu și coana Marghiolița, Dumnezeu știe.

Dar cînd conu Alecu n-avea procese, coana Marghiolița ținea locul tuturor judecătorilor de ocol ai județului Rîmnicu-Sărat, care nu trebuie uitat că are trei plăși și patru plaiuri¹. Coana Marghiolița de-abia știa să citească, și cu toate astea înghițea pe fiecare zi cîte cincisprezece colane de *Binele public*, se-nțelege, cînd conu Alecu n-avea procese. Căci în zilele cînd avea, nu l-ar fi ținut acasă nici inundațiile, nici viforul, nici nenorocirile... Dis-de-dimineată se scula, da o raită pe la grajd, se mai sucea prin curte, pînă se deștepta soră-sa, și atunci se da pe lîngă dînsa :

— Coană, Marghiolițo, ia vezi mata de ceai mai repede, că azi am o opoziție la Cucu.

Se-nțelege că opoziția era făcută de partea adversă, căci conu Alecu de cînd pîbegea pe drumuri între cele două județe : a Slam-Rîmnicului și a Putnei, nu lipsise o singură dată de la ceea ce numea el *datorie*. De aceea nu îngrijea mai deloc de petecul de moșie ce-l avea la Buhăeni. Adevăratul proprietar era coana Marghiolița.

Cam acesta era conu Alecu Zăgănescu.

Era într-o zi, după-prînz, pe la începutul lui septembrie. Soarele cădea pieziș în geamlîcul străvechi al caselor.

¹ „Plaiul“, ca împărțire administrativă, corespundea pentru partea muntoasă a unui județ cu ceea ce era „plasa“ pentru șes (n. ed.).

de la Buhăeni, încălzind lăuntru bătrîn și rece al sălei și dînd un ton de viață nouă tuturor vechiturilor dinlăuntru. În fund, spre răsărit, un pat nemișcător, acoperit cu o nemărginită saltea și cu scoarțe, făcea față unei mese grele de stejar, peste care sta de-a pururea întinsă o pînză de casă, albă, și groasă. În capătul cellalt al cerdacului era o canapea de nuc, încrustată cu fel de fel de bibiluri, ale cărui droturi ieșeau ca bulgării în urma plugului. Nimeni decît pisicile n-avea curagiul să-i înfrunte glodurile. De un părete sta atîrnată o cușcă cu un mierloi, iar de altul o cadră ieșită de soare, care vrea, dragă Doamne, să înfățișez pe Adam și Eva izgoniți din rai. Sub cușca mierloiului era o măsuță albă de lemn, pe care sta de-a pururea o cutioară măslinie, de mărimea unei rîșnițe, care nu era altceva decît profesorul mierloiului. Coana Marghiolița întorcea în toate zilele muzica, care cînta de cincisprezece ori pe rînd *Marseilleza*, iar mierloiul o rupea și el de la început :

„*Allons enfants de la patrie*“

dar la întorsătura de la *pa-tri-e-e* își da totdeauna în teapă, luînd-o peste cîmp.

În ziua aceea conu Alecu și căpitanul Ciupagea jucau amîndoi, unul de-o margine a mesci și cellalt de cealaltă, tablele, iar coana Marghiolița umplea un coș de pernă cu puf. Conu Alecu muștruluia zarul în mînă cîte cinci minute, uitîndu-se la pietre printre niște ochelari strîmbi, care-l strîngeau de nări, făcîndu-l să vorbească fonfăit :

— Să te ferească Dumnezeu, Ciupageo, să dau un *epiec* că ești *marț*.

— Ba că să zici, coane Alecule ; ăi mai da mata și un *dubeș*.

Epiec, dubeș, conu Alecu învîrtea zarul în mînă, cînd, uitîndu-se la geam, zări potcapul popei care urca scările gata să intre.

— Na, îmi iese popa înainte ! mi-ai scăpat, căpitane. Și pe cînd zicea vorbele astea se uita la popă, care căuta clanța ușei la țîțînă.

— Iar s-a îmbătat popa Vasile ; fii bună, coană Marghiolițo, și deschide-i mata.

Se sculă coana Marghiolița plină de puf ca un haham jidovesc, și se duse să deschidă popei, dar care nu-i fu

mirarea cînd văzu pe popă intrînd înlăuntru cu o traistă de cal în gît.

— Da asta ! zise bătrîna mirată.

Popa, nici una nici două, scoase traista din gît ; o puse mătăhăind jos ; cotrobăi printr-însa cu mîna nesigură a unui beţiv şi scoase dinlăuntru un fel de mototol de petecă, învălit într-o basma popească galbenă-verde. Îndată ce-l scoase, îl puse jos, dezvelindu-l de basma, şi zise de-abia răsufliînd :

— Iacătă ispravă !..

În acelaşi timp, şi ca o protestaţie a năbuşelei de pînă aci, un ţipet pătrunzător şi rotund ieşi de sub petece, iar coana Marghioliţa făcu un pas înapoi, încremenită, pe cînd conu Alecu se întinsese cît era de lung peste masă, ca să se asigure de forma dihănici care chiuia cu atîta îndemînare. Numai căpitanul rămase rece.

Popa începu îndată să se bocească.

— Ia te uită, coană Marghioliţo, ce mi-a păstrat Dumnezeu pentru bătrîneţe !... Aoleo !... Coane Alecule !... de ce nu ţi-a fost milă de casa mea să mi-o necinsteşti aşa !... Mi-ai înşelat fata... atîta copilă am avut şi eu şi mi-ai mîncat-o friptă !... Pedepsi-te-ar Dumnezeu, coane Alecule !... Aoleo ! Aoleo !...

Bietu conu Alecu schimbase şapte rînduri de feţe, pînă să se oprească popa, şi vorbele nu-i ieşeau din gît cu nici un preţ.

— Părinte... se-ncercă el să zică, eu ?... Coană Marghioliţo !... Eu, frăţioare ?

Popa vroi să înceapă din nou :

— D-apoi ştiu că eu nu ! Nu ţi-a fost milă, coane Alecule...

Atunci căpitanul, supărat, se ridică de pe scaun, nalt şi poruncilor :

— Destul părinte ! isprăveşte odată ! Te-ai îmbătat făr' de ruşine şi umbli pe la uşele oamenilor cu copilul în cîrcă... Ia-ţi copilul şi du-te de te culcă !

Popa ca orice om beat, se supuse fără voie vorbelor poruncitoare ale căpitanului, şi, apucînd pruncul în braţe, îl ghemui din nou în desagă şi ieşi. Pe scări era cît p-aci s-alunece.

— Vai de mine, iacătă-l cade cu copilu-n braţe, zise coana Marghioliţa ; şi se repezi după dînsul să-i ajute să se dea jos.

— Nu vă temeți de nimic, zise căpitanul celor doi frați, cari stau încremeniți, privindu-se unul pe altul, — popa e beat mort : a venit și pe la mine și am pus soldații să-l dea afară. Este adevărat că fiică-sa a născut, dar ce ne pasă nouă !

— Măriuța ? întrebă coana Marghiolița. Părea o fată de ispravă.

— Ei, de ispravă, da' știi mata... adăogă căpitanul, subliniind intenția vorbei cu o mișcare de șiret.

În urma popei se încercă căpitanul să mai spuie glume, să ridă de popă și de fiică-sa, dar nu știu de ce, parcă nu avea sarea de totdeauna. Țipetele copilului le rămăsese în auz, atît coanei Marghioliței cît și fratelui său. Vrură ei să mai joace tablele, dar conu Alecu muta tot anapoda. Căpitanul simți că amîndoi frații intraseră fiecare în afundul firii sale, și pentru dînsul nu mai rămăsese decît acea tremurare aparentă a cuviinței și a obiceiului. Atunci își luă chipiul și ieși. Conu Alecu vroi, ca întotdeauna, să-l însoțească pînă la poartă. Aci era o mititică barată de scînduri, unde sta noaptea caraula. Cu cît se apropiau de poartă cu atîta li se părea că aud zgomot în partea aceea, și, în adevăr, trecînd pe lîngă barată, pricepură că zgomotul venea de-acolo. Popa lepădase pruncul. Căpitanul, începu a rîde.

— Trimite-i-l acasă, coane Alecule, nu fi copil.

Conu Alecu însă o luă la fugă înapoi în curte și urcă scările gîfîind.

— Marghiolițo, greși el a zice, coană Marghiolițo, ia vino, vino ; popa ne-a lăsat... ne-a lăsat... ni l-a lăsat la ușă...

Coana Marghiolița coborî iute scara, plină de fulgi, și alergă la poartă, urmată de frate-său. În adevăr, copilul țipa în gheretă, acoperit pe ochi cu basmaua popei. Ea-i luă basmaua de pe obraz, și se uită la el de aproape. Copilul era zdravăn și frumos, cu niște ochi verzi, cu o gurică mititică și harnică, care țipa cît patru și trebuia să mănînce cît șapte.

— Ptiu, bată-te norocu de copil ! îi zise coana Marghiolița, sărutîndu-l pe obraz, pe cînd conu Alecu se uita peste umerii ei cu o privire minunată și aproape-aproape duioasă.

Copilul, de îndată ce simţi pe cineva lângă dînsul, tăcu ca prin farmec.

— Vezi dumneata ţîncu cum te-a cunoscut, zise conu Alecu. Ei comedie !...

Şi după aceea se bărzilui el să apere bunele moravuri :

— Să-l trimitem numaidecît acasă, coană Marghioliţo. Ce vrea să zică asta !... auzi popa dracului !...

Coana Marghioliţa însă luase copilul în braţe şi se uita la el, vorbindu-i într-o limbă molcomă şi păsărească, pe care chiar copii de două zile par a o înţelege.

— Ba eu zic, coane Alecule, să-l ducem deocamdată înăuntru.

După aceea, uitîndu-se în ochii lui lung şi cu bunătate :

— Leit poleit !...

El începu a rîde cu hohot şi atingîndu-i braţul cu mîna:

— Bată-te, coană Marghioliţo, că minunată mai eşti cîteodată !

Poate că avea şi el oarecare drepturi la rîs, dacă nu egale, cu ale căpitanului, totuşi cu valoarea lor proprie.

Apoi urmă a se ţine după dînsa pînă ce urcară scările şi prin casă pînă aşeză copilul într-o scufundătură a canapelei. Se-nvîrtea conu Alecu prin cerdac fără de nici un scop, întrebînd pe soră-sa lucruri fără şir :

— Poate i-e sete, coană Marghioliţo... Ce-o să-i faci... Om şi om...

— Ia mai bine zi lui badea Avram să puie caii la brişcă...

— Să-i puie, coană Marghioliţo.

— Şi să se ducă la Gura-Caliţii, să aducă pe Rada Tunsului ; să-i spuie c-o chem eu să vie cu copilul pînă la noi.

Badea Avram era vizitiu lui conu Alecu. E destul să spunem că semăna cu uneltele carierii sale : era rupt ca trăsura şi domol ca gloabele. Pînă să înhame caii trecu un ceas. În vremea aceasta conu Alecu se duse de vreo zece ori să mai vadă copilul, şi de cîte ori se-ntorcea zicea vizitiului :

— Hai, bade Avrame, hai !

— Iaca gata, boierule.

Cînd fu în adevăr gata, conu Alecu se strecură şi el în trăsură, dar tocmai la grajd, ca să nu-l vadă soră-sa, şi porniră la Gura-Caliţii. După vreo trei ceasuri se întoarseră cu Radu Tunsului şi cu copilul ei.

Cînd intrară înăuntru, coana Marghiolița cutreiera cerdacu în lung și-n lat, cu băiatul în brațe, care țipa cît îl lua gura.

— Haide, Rado, că ne-a sosit un mosafir. Copilul Radei, auzind pe cellalt țipînd, se puse și el pe plîns, așa că era o larmă în casă de-ți venea să-ți iei lumea în cap.

— Aoleo !... strigă bietul conu Alecu, astupîndu-și urechile, ce-i asta ?

De îndată însă ce Rada îi dăte sînul să se hrănească, copilul cel găsit tăcu și se puse pe supt. Conu Alecu se apropie cu frică și pentru întîia dată putu să-l vadă bine.

— Vezi dumneata, îi era foame săracu.

După aceea își permise să-l atingă cu degetul pe obraz și să-i vorbească. Copilul lăsă sînul femeiei și apucă cu gura degetul lui conu Alecu.

— Coană Marghiolița, zise el rîzînd și ținîndu-și degetul cu mîna stîngă, m-a mușcat diavolul de m-a prăpădit.

— Că doar n-o fi pui de veveriță, coane Alecule, îi zise soră-sa, să se nască cu dinți.

· El rîdea cu o nespusă plăcere.

— Ba te-i pomeni ! urmă el. cum e născut diavolu cu noroc... și zdravăn și sănătos... Să-l facem militar coană Marghioliço, că prea e chipeș !

— Ba aia-i vorbă !... ca să-mi ducă băiatul din tîrg în tîrg și din cazarmă în cazarmă, pînă mi l-o prinde turcii la Plevna...

Pentru coana Marghiolița toată istoria, trecută și viitoare, se încheia la Plevna.

— Ori avocat să-l facem. Ba zău, cum țipă el de tare, chiar avocat se face, zise conu Alecu.

— Și-i leit boierul, se simți datoră să adaoge și Rada.

— Aia-i treaba mea. Ce-oi vrea eu, aia se face băiatul, adaogă foarte serios coana Marghiolița.

— Bine, coană Marghioliço, zise frate-su, așa este : fă mata ce-i vrea dintr-însul...

Și-n sfîrșit noul mosafir încălecă, tocmai ca uncheșelul lui Sevah din *O mie și una de nopți*, pe gîtul părinților săi adoptivi, încît aceștia nu se mai ocupau de nimic decît de el. Îi deteră o doică, sănătoasă și zdravănă, de la Gura-Caliți ; îl botezară cu pompă și sallanat ; îi aduse conu Alecu leagăn de la Wirtan din Focșani, care era cel mai nobil negustor din orașele împrejmuitoare : îi împleti

coana Marghiolița scufițe și botoșei de lână țigaie: tot făcură pentru el, iar el, în schimb, da niște țipete de-ți lua auzul. Conu Alecu zicea atunci că băiatul pledează, pentru că el tot păstra speranța ascunsă că avocat o să se facă. Afară de țipetele sale, copilul dăduse încă ceva caselor de la Buhăeni. De unde pînă aci cerdacul era putred și bătrîn, — de cînd venise copilul, întinerise. Parcă chiar lucrurile se gătiseră de sărbătoare și erau mai vesele. Cînd se deștepta copilul din somn și începea să gungunească singur în leagăn, mierloiul se simțea obligat să-i răspundă cu *Marseilleza*, pe care o învîrtea bine pînă la *patri-e-e*, dar de-acolo o lua peste cîmp. Neînțelegere mare se ivea între doică și mierloi cînd acestuia îi venea poftă să-și studieze partitura tocmai cînd aceea voia s-adoarmă copilul. Doica se supăra.

— Arză-te focul, lighioană, stai tu, că-ți dau eu *marseilleză* acuma !...

Și îndată lua un *Binele public* și-i învelea cușca de jur împrejur, așa că bietul cîntăreț nu mai videea nimic, și de ciudă se puneă și el să spargă hîrtia cu ciocul.

Se înțelege că mierloiul își pierduse din importanță de cînd venise copilul, și cauza lui nu mai era apărută de nimeni față cu supremul jude : coana Marghiolița.

Chestiune mare fusese la botezul *diavolului*, cum îi zicea conu Alecu. El ar fi vrut să-i dea un nume de om mare, de erou, de muzicant... I se învîrteau prin cap tot prăpădenii ca *Caesar*, *Licurg*, *Napoleon*, *Washington*.

— *Licurg Zăgănescu*, bunăoară, ar fi foarte minunat, coană Marghiolița : ha, ce zici ?

— Ia taci, omule, răspundea bunul-simț al soră-sei ; niște nume mai omenești nu găsești ? să-i zicem *Iorgu*, bunăoară.

— Doamne ferește ! strigă conu Alecu. După aceea, între dinți, cuvînta el : vezi asta-i, că nu vrea să-l facă avocat... aș ști eu ce nume să-i pun... nume de om, nu de fleac !

— Ia ascultă, frățioare, eu zic, să-i punem numele lui *Aleksandru Machedon* ; *Aleksandru* să-i zicem. O să-l cheme și pe el ca pe tatăl său.

— Ha ? zise conu Alecu, holbînd niște ochi mari, să-i zicem adică...

— Alecu, Alecu ; ori Alecuță. Alecuță, dragul mamei, zise coana Marghiolița, ducîndu-se spre leagănul copilului. Conu Alecu repeta și el cu mulțumire :

— Alecuță... ce e drept, nu e urît.

Și, în sfîrșit, îl botezară Alecuță.

Astfel crescú copilul viu și sănătos, luminînd zilele părinților săi cu o rază de bucurie necunoscută de ei pînă atunci. Conu Alecu Zăgănescu se mai lăsase de procese și i se întîmpla acum să facă opoziție. Îi era drag să stea acasă, mai cu seamă de cînd băiatul începuse să se ție copăcel și să articuleze cele două silabe *ta-tă*. Toată ziua umbla cu el prin cerdac, ducîndu-l de subsuori, ori îl purta în brațe pe la cușca mierloiului iarna, și vara prin curte, pe la cai ; și alerga cu dînsul conu Alecu parcă ar fi fost el însuși numai de 20 de ani. Cînd băiatul putu să lege două vorbe una lîngă alta, doica și cu coana Marghiolița îl învățară să spuie cum se numește, și cînd veni conu Alecu o dată de la un proces, i-l deteră în brațe și coana Marghiolița îl întrebă :

— Ia spune tu mamei cum te cheamă?

Copilul răspunse cam peltic dar foarte lămurit :

— Alecuță Zăgănescu.

Conu Alecu începu a rîde și a plînge totdeodată, strîngîndu-l în brațe să-l înăbușe. După aceea se scotoci prin toate buzunarele căutînd să-i dea ceva, dar negăsind nimic, se așeză jos, cu copilul pe brațe, și deschindu-și cămașa la gît, își scoase din sîn o cruce albă de sidex, pe care o atîrnă la gîtul copilului.

— Eu o am de la mama ; tu, micule, s-o ai de la mine, ca să fii cu noroc. Apoi sărută gîtul moale și alb al băiatului și, în locul unde sărută, făcu cu mîna dreaptă cruce, cu gînd ca să depărteze boalele de la dînsul.

Astfel crescú copilul, sănătos, și iubit, pînă se făcu de vreo trei ani.

Într-o zi de septembrie, cam pe același timp pe cînd, cu trei tomni înainte, popa Vasile venise la conu Alecu cu băiatul în desagă, — într-o duminică dimineăta, trăsură șefului de punct se opri în fața scării de piatră, și căpitanul Ciupagea se coborî, numai fir și zarpale de sus pînă jos. Era în mare ținută de paradă, cu toate suplinentele uniformei sale.

După ce se sui sus, sărută mîna coanei Marghioliței și întinzînd mîna lui conu Alecu, zise cu un aer solemn :

— Iubite amice, dă-mi voie să-ți fac cunoscut un mare eveniment din viața mea : mă însor... cu doamna Maria Vasilescu — adăogă cu oarecare sfială, — fiica preotului Vasile... de aici din sat.

Conu Alecu îl sărută, cu adevărată dragoste.

— Bravo, căpitane, zise el; îmi pare foarte bine.

— Vezi dumneata, coane Alecule, trebuia s-o fac; sunt trei ani de cînd mă tot gîndesc... O viață are omul... Tot hîrbar, hîrbar...

— Da' mai încapе vorbă, frate...

— Și să-ți spui drept, adăogă căpitanul, îmi era rușine și de dumneavoastră, care ați fost așa de buni...

— Da' ce se potrivește, se grăbi să protesteze conu Alecu, fără să știe tocmai pentru ce.

— Ba zău, urmă căpitanul, ați primit un copil în casă, care vă era cu totul străin... pe cînd eu l-am izgonit, eu, care... de, aveam datorii către el... Dar v-asigur că voi ști să mă plătesc...

Aci se opri căpitanul, privind la conu Alecu, care încremenise cu gura întredeschisă spre a rosti o vorbă ce cu nici un preț nu se urnea de pe buzele lui.

— Voiam chiar să vă rog să-mi faceți o socoteală... de ce vă sunt dator... urmă căpitanul.

— Dator !... izbuti să articuleze conu Alecu ; nu ne ești dator nimic. Pentru ce să ne fii dator ?

— Bine, coane Alecule, zise căpitanul, om bun ai fost întotdeauna, dar nu primesc... copilul e al nostru și trebuie să-l creștem noi : eu și nevasta mea.

— Copilul !... strigă conu Alecu, care copil ?... de ce copil vorbești ? Ia să nu mai glumin, căpitane.

— Bine, dacă vrei ; da' eu nu glumesc deloc ; băiatul e al meu : în toate cazurile e al mă-sei.

— Ascultă, căpitane, zise conu Alecu făcînd un pas prin odaie și căutînd să se linișască, ai venit să-mi vestești o bucurie, ori să mă mîhnești ?... pentru că-ți spui drept că mă mîhnești vorbindu-mi astfel.

— Așa este, coane Alecule, dar ia gîndește și d-ta la o mamă nenorocită, care nu și-a văzut copilul niciodată...

— Da' d-ta, căpitane, de ce nu te-ai gîndit ? D-neaei n-are decît să vie să vadă băiatul cînd o pofti.

— Dar eu ?

— Și d-ta. Dar dumitale ce-ți pasă ?...

— Vra să zică copilul nostru să ni-l crești d-ta, ha ?..

— Eu îmi cresc copilul meu.

Căpitanul Ciupagea se cam înfierbîntase la vorbă și ca să nu se iuțească mai mult, începu a rîde, dar cu răutate :

— Iartă-mă, coane Alecule văd că nu prea pricepi lucrurile. Mai întîi, ca fapt, nu este adevărat că copilul e al d-tale ; despre asta nimeni nu poate să te asigure mai bine decît mama lui. După aceea uiți că, stăruind a crede că ești tatăl copilului femeiei mele, mă insulți. Eu te las să te gîndești, adăogă cu oarecare violență. Sărut mîna, coană Marghiolița ! și ieși.

În urma acestei scene, pe cît de neprevăzută pe atît de dureroasă pentru ei, cei doi frați rămaseră ca de piatră. Coana Marghiolița rupse tăcerea cea dintîi :

— Bine, frățioare, așa să fie ?

Conu Alecu se roși măr și neștiind unde să-și fixeze privirea, clipea des-des, parcă ar fi suferit de ochi. El era un om cu desăvîrșire fără voință și poate tocmai de aceea foarte bun și foarte milostiv. Știa bine că copilul nu era al lui, dar la drept nici nu prea pricepea ce vrea să zică a fi un copil al cuiva. Sfios, neștiutor de o mulțime de lucruri lumești, cu sufletul cinstit și fără cioturi, fusese incapabil să înșele pe fata popei, dacă n-ar fi știut dinainte ce se întîmplase cu dînsa, și cînd soră-sa luase copilul în brațe și-i zise că-i seamănă, fusese incapabil de a-i spune verde : nu se poate să-mi semene, fiindcă nu-i al meu. În umbra de îndoială, ce relațiile lui cu fata popei de mai acum cîtiva ani îi permiteau să aibă, își ascundea siguranța nepaternității, cum își ascunde un struț capul în nisip. Mai departe, cînd copilul se făcuse mai măricel și-l luase cu brațele lui albe și mititele de gît, lui i se păruse că dincolo de această mulțumire nu mai e nimic. Nimeni pînă atunci nu crescuse lîngă el ; nimeni nu-i înveselise viața, greoaie și pribeagă după judecăți ; nimeni nu-i zisese tată. Și cînd acest copil se lipise de el, ca un vlăstar tînăr de haragul ce-l sprijină, ce-i mai păsa lui dacă un alt individ își răcorise setea vieții, și întîmplarea înche-gase din faptul aceluia zilele ființei pe care o înfiase el ?... Copilul era al lui și s-a isprăvit.

Cam asemenea gînduri umblau prin mintea lui conu Alecu, cînd băiatul intră în casă, urcînd scara ca un ied,

și veni drept la el, spre a-l încăleca pe genunchi și a-l face cal. Copilul simțea parcă că e de drag lui tată-său, și de aceea și tată-său îi era lui mai drag decât toți ceilalți ai casei.

Printr-o înrîurire însă pe care o produc totdeauna impresiunile puternice asupra noastră, lui conu Alecu i se păru pentru prima oară că băiatul seamănă cu căpitanul Ciupagea, și, fără voia lui, își întoarse ochii de la el și se duse spre cușca mierloiului. Copilul îl apucă de pulpana surtucului strigîndu-l :

— Tată, tăticle... calu...

Și cum el n-auzea, băiatul se încolătăci pe piciorul lui și-l pupa pe genunchi, chemîndu-l mereu. Coana Marghiolița, simțînd ce se petrecea în fratele său, se sculă și luă băiatul în brațe.

După cîteva minute, conu Alecu se întoarse spre ei : ochii îi erau plini de lacrimi. Coanei Marghiolița i se muiară și ei genele, și, pe cînd el întindea minile să ia băiatul, ea îl săruta, udîndu-l cu plînsul obosiților săi ochi.

— Gîndeam că nu mai sunt, bată-le pustia lacrimi, zise ea, punînd băiatul jos. Apoi, venind lîngă frate-său, care sta rezemat de masă :

— Nu mai plînge, frățioare, și spune-mi adevărat e ? Conu Alecu dete trist din cap.

— Atunci trebuie să le dăm copilul. Dumneata ce zici ?

— Da' eu știu, soro ? răspunse conu Alecu, ridicînd din umeri.

Și tăcură amîndoi. Copilul, simțînd, parcă, că se petreceau lucruri serioase împrejurul lui, se puse liniștit să se joace cu pietrele de la table.

Cei doi frați se mai sfătuiră și hotărîră împreună că era o nelegiuire a mai ține copilul la dînșii.

— N-a vrut Dumnezeu cu noi... n-a vrut !

Și cînd căpitanul, peste cîteva zile, veni împreună cu fogodnica sa la dînșii, coana Marghiolița le spuse că pot să-și ia copilul. Conu Alecu nu era acasă.

Și timpul, care mereu curge, curse mai departe...

La Buhăeni casele stau acum singuratice în malul Rîmnei, bătute iarna de vergile vîntului, deșteptate primăvara de cîntecul cucului, mîngîiate și încălzite toamna de blîndele raze din soare, și de-a pururi cu gîrla alături. Zidite cu totul din piatră și vechi ca pămîntul, lespedele

lor se intrupaseră una într-alta și se înveliseră într-o pojghiță mohorită, pînza vremii, care întindea pe ele un fel de umbră a unor timpuri trecute. Lîngă case, un șir de odăi de gard, tupilate și sparte ; mai în fund o vîlniță de rachiu ; la spatele lor, într-altă curte, niște leși căzute, — și apoi cele două mari grădini, în cari dudiaie și pîrloagele crescuseră mai nalte decît pomușoara și piersicii.

Aici trăiau, cu desăvîrșire singuri, urmașii Zăgăneștilor, afundîndu-se din cînd în cînd mai mult în adîncul liniștei munților. Slugile se duseseră toate ; numai badea Avram mai rămăsese.

Conu Alecu ieșea acum foarte rar. De unde era lung și slab, se făcuse și mai lung și mai slab. Chipu-i începuse a lua fața pămîntului, măcar că toată ziua sta în soare cu cosorul în mînă să curețe piersicii de uscături. O pustie de tuse, pe care o avea de mult, îl întetise și mai tare.

De vreun an de cînd plecase copilul la Rîmnic cu părinții săi, nu se mai vorbise în casă, la Buhăeni, despre dînsul, printr-un fel de înțelegere mută dintre frate și soră. Lui conu Alecu însă îi era dor nevoie mare de băiat. Fiindcă din cauza tusei avea noaptea friguri, foarte rar dormea și toată vremea aceea o petrecea visînd sau gîndindu-se la el. A doua zi însă, cînd da cu ochii de lumină, îi era frică sau parcă rușine să istorisească soră-sei gîndurile de cu noaptea.

Într-o seară, pe cînd se zbătea în pat de nesomn, i se păru că aude în odaia soră-sei de alături vorbă. Minunat, se sculă și se duse la dînsa. Bătu la ușă, dar nu i se răspunse ; vorba însă continua ; bătu încă o dată, aceeași tăcere. Atunci intră.

Coana Marghiolița, rezemată pe un cot, cu pieptu-i uscat dezvălit mai tot, cu o păreche de ochelari cu drugi, prinși în vițele rare ale părului, cetea *România* în gura mare. Cînd auzi ușa deschizîndu-se își intrerupse lectura, uitîndu-se pe deasupra ochelarilor la frate-său, care intra încet și mirat.

— Da' ce, soro, n-ai adormit încă ? o întrebă conu Alecu.

— Ia, mă rog, ascultă coalea, coane Alccule, dacă ai mai auzit așa poznă. După aceea începu a ceta, rar și cu greșeli :

Isprăvile unui măgar : „Măgarul, carele pe la noi este un dobitoc domestic, în America trăiește în turme sălbatice, fugind de om. Nu mai de mult decît în luna trecută, d. Footby, un cetățean onorabil din ținutul Kentucky, patria acestor măgari, a avut să susție o luptă titanică cu un etalon încrucișat cu zebru, fost al d-lui Footby, și pe care stăpînul său, voind a-l aduce la grajd, nu l-a mai putut prinde decît împușcîndu-l, după ce măgarul mușcase pe d. Footby din diferite locuri compromițătoare. Avis celor ce se slujesc cu asemenea dobitoace.“

— Să zicem lui badea Avram să se păzească de măgar, adaose coana Marghiolița, ca morală a celor de mai sus.

— Al nostru e bătrîn, zise conu Alecu, așezîndu-se pe marginea patului și oftînd.

Soră-sa, apropiînd jurnalul de lumînare, se pregătea să urmeze cu citirea faptelor diverse :

Cum se înmulțesc caracatițele..

— Ia mai lasă politica, soro, și spune-mi mie ce e cînd visezi rîndunele ?

— Te dorește cineva, zise soră-sa, vroind să afle cu orice preț cum se înmulțesc caracatițele.

— Ascultă, coană Marghiolițo, să vezi ce-am visat : se făcea parcă o rîndunică venise la noi în cerdac și-și făcuse cuibul lîngă grinda cea mare... Ce să fie oare ?...

— Ce să fie !... ia, te dorește cineva.

— Cine să mă dorească ?... zise conu Alecu dînd din cap : eu n-am pe nimeni să mă dorească... Doar poate băiatul... dacă nu m-o fi uitat. După aceea, uitîndu-se în dosul jurnalului ce-l citea soară-sa, adaose cu vocea înecată de lacrimi : tare mi-e dor de băiat, coană Marghioliță.

Soră-sa nu-i răspunse nimic. Ea părea că nu mai suferea de nimic. Atîta mai îngropase săraca și atîta i se rupsese unul cîte unul toate firele inimei, că acum rămăsese ca un fel de gîndac blînd care-și mișcă instinctele de la mîncare pînă la somn și de-acolo mereu spre nesimțirea apropiată ce se găsește sub aripa caldă a pămîntului.

Conu Alecu însă nu putea să-l uite. Nu iubise pe nimeni și nu trăise pentru nimeni decît cu forța inițială pe care o primise de la mamă-sa născîndu-se ; de la propriile sale puteri nu-și luase nici un avînt personal : soră-sa era

soră-sa ; părinții, cît trăiseră, de asemenea ; băiatul însă era altceva... Băiatul îi era drag, parcă și-ar fi sădit o mîină a lui, a lui conu Alecu Zăgănescu, în pămînt și ar fi așteptat-o să crească și să se facă om...

Și tocmai băiatul se dusesese...

A doua zi, dimineața, zise lui badea Avram să puie caii la brișcă și plecă la Rîmnic.

Era o zi duioasă de toamnă, în care lumina intră pînă și prin porii pămîntului, încălzind totul... Conu Alecu trase la han la Lupan și ieși numaidecît pe uliță, luînd drumul spre casa căpitanului Ciupagea. Orașul era sărac dar vesel. Fiecare umbla după treaba lui cu tragere de inimă, fiindcă în anul acela se făcuseră bucate bune.

Conu Alecu fu și el înrîurit de mulțumirea obștească și prinse a zîmbi la gîndul că-și va videa îndată băiatul. Într-adevăr, după vreo cinci minute, ajunse la locuința căpitanului.

Fiind porțile deschise, curtea se putea videa toată.

În mijlocul curții, jos, în nisip, băiatul se juca liniștit cu o cutioară de lemn, întorcînd spatele către uliță. Cînd îl văzu conu Alecu, îi veni să se repeadă la el să-l ia în brațe. Dar, ca să se bucure și mai mult de această plăcere, păși binișor pe nisipul moale, pînă ajunse la spatele lui, și atunci îl auzi mormăind între dinți primele note ale mierloiului din *Marseilleza* : *Allons enfants de la patrie*, pînă la *pa-tri-e-e*, unde, întocmai ca mierloiul o lua alături cu drumul. Atîta îi fu de milă și de drag copilul, că, îndoină un genunchi, se plecă pînă la el și-l luă în brațe, sărutîndu-l de mii de ori. Băiatul, apucat pe la spate fără veste, se sperie și căută să se smulgă din brațele care-l strîngeau cu atîta putere. Cînd se întoarse și dete cu ochii de capul sălbatec al lui conu Alecu, se sperie și mai tare, și o luă la fugă spre bucătărie, plîngînd.

Îl uitase.

Cînd văzu conu Alecu că băiatul l-a uitat și-i e frică de dînsul, simți așa ceva parcă ar fi avut o înecătură în piept și o istoveală a puterilor, și, în loc să se mai urce sus să întrebe de căpitan, o luă înapoi spre han. Cum ajunse aci, fu apucat de o tusă strașnică și se bolnăvi...

După ce se făcu bine, peste vreo trei zile, culese pe badea Avram din cîrciumele vecine, și o luă înapoi pe drumul Rîmnei, singur și necăjit, precum și venise...

Tîrguşorul *Vlădenii* era aşezat în josul Cricovului, pe întinsul moşiei cu acelaşi nume, tăcut, simplu şi statornic într-o notă de tristeţe, pe care nimic în lume nu i-o putea schimba. Din orice parte ai fi venit cu diligenţa, nu puteai niciodată ghici, scoborînd priporul Cricovului, că ai să dai de un tîrguleţ mai mult sau mai puţin locuit, care se lăuda pe sine fără măsură zicîndu-şi *comună-urbană*. Strîns în toate părţile de dealuri, dormita în albia apei, uitat de lume ca un schimaic, şi, cu toate că primarul ştia bine că-şi *reparase* casa de curînd, iar consiliul comunal botezase bielele uliţi cu pomposul nume de *strade*, nimic nu se schimbaseră din obrazul ce-l avusese cu cincizeci de ani mai înainte, şi era mare siguranţă, pentru conservatorii tîrgului, că şi peste cincizeci de ani tot aşa era să rămîie generaţiilor viitoare. Pîriul trecea la vale, călător fără saşiu, tot îngînînd cu fiecare creţitură nu ştiu ce neisprăvită vorbă, pe care rămînea s-o urmeze creţitura viitoare ; aşa că tîrgul părea totdeauna preocupat, şi parcă sta plecat pe apă să asculte povestea ce-o aducea unda albă din munţi. De aceea, cînd sosea diligenţa de două ori pe săptămînă, oamenii ieşeau în uşa tindei, miraţi, iar vitele întorceau capul spre mosăfir, cu acea privire untdelemnă şi proastă, care porneşte din toţi ochii, mari şi fără viaţă. Atunci, la han la Voinea se făcea oarecare mişcare. Judecătorul de pace, cu ajutorul său, pomojnicul subprefecturii, doi-trei spînzuraţi de avocaţi, care chibzuiau procesele locului, luau pe telegrafist cu asalt :

— Ia vezi, nene Dimiule, eu n-am ceva...

— Amice Dimiule, dă-mi corespondenţa...

— Jurnalele mele, frate Dimiule.

Iar fratele Dimiu îşi lua un fel de piper în nări, de-l videai cît de colo că e *omul situaţiei* în acele momente. Dacă avea pe cineva ciudă, atunci îşi răzbuna :

— Lasă-mă în pace, domnule ! N-ai nimica ! Sau chiar dacă ai, aşteaptă să ţi-l aducă factorul la domiciliu.

Dacă i se făcea vreun neajuns între cele două zile de sosire ale diligenţii, îl auzeai mîrîind între dinţi :

— Lasă că ţi-oi arăta eu cînd o veni diligenţa...

În scurt, sosirea poștei era un eveniment, prevăzut și așteptat cu nerăbdare, care ajunsese aproape de se sărbătorea. În zilele acelea autoritățile erau închise, sau mai bine se mutau la han la Voinea. În cerdacul hanului ce da pe *strada Ploiești* primea pomojnicul jelbele ; în cerdac se împărțea dreptatea de către domnul jude ; în cerdac se întrunea sfatul comunei ; cerdacul era palatul administrativ al locului. La vremea mesii, se deschideau poștele... care vin pustiile lanț : pofta de mâncare aduce pe cea de băut ; cea de băut pe cea de vorbă, și românul-i român : poți să-i dezlegi limba fără să n-o dea nițel și prin politică ? Apoi când ajungeau la paragraful ăsta, dă Doamne bine !...

Dar afară de aceste zile ale sosirii diligenței, târgușorul Vlădenii era de-a pururea somnoros.

În momentul în care începe această istorisire, diligența sosea în Vlădeni aducând cetățenilor mai sus pomeniți, ba chiar și celor nepomeniți, două știri menite a-i neliniști pe multă vreme : 1) prefectul încunoștiința pe pomojnic că în locul vacant de subprefect se numise domnul Alexandru Dumitrescu, licențiat în Drept ; 2) proprietarul moșiei Vlădeni, domnu Maxențian, făcea cunoscut primarului și altor doi-trei fruntași din târg că se însurase la Paris și, după cîtva timp, avea să se întoarcă cu nevasta la moșie.

Aceste două știri, cu totul deosebite, fură dezbătute și scuturate în cerdacul cafenelei cu toată competența publicului știut. Trebuie să spunem însă, cu nepărtinire, că vestea cea dintâi îi mișcă mai mult. Cîc era acest Dumitrescu, licențiat în Drept, care primea să vie subprefect la Vlădeni ? Era un prost că primea. Ba era un om prea cuminte... Trebuie să fie vreun cuconaș, ori vreo baccea. Ce fel de licențiat care nu se face procuror ?

— Acum să te videm, nene Mitache, îi ziceau pomojnicului, cum ai s-o duci cu licențiatu !...

— Ia, prea bine... Eu știu ce știu : *apa trece, pietrele rămîn*.

— O fi !... dar se duc curcanii dracului... Licențiații ăștia sînt cam ai ciorilor !

— *Mielul blind suge de la două oi*, răspunse pomojnicul, care avea mania proverbelor.

Și astfel le trecea vreme în cerdacul lui Voinea, așteptînd să le vie noul subprefect. Despre partea însurătorii

proprietarului nu se făcu pomenire, fiindcă le era frică să nu scape vreunul vreo vorbă și s-o afle *Strigoiiul*, cum îi zicea lumea.

Maxențian era în partea locului un fel de pașe, care învîrtea județul cum îi plăcea lui, alegea prefectii și-i da afară, numea deputați, strîngea mereu la avere și trăia ca un baron, bogat, bineînțeles. Legenda îi pune pe socoteală cîteva fapte urîte : așa, bunăoară, nu se prea știa de ce murise nevasta lui cea dintîi și unde îi era fata ce-i rămăsese de la dînsa ; apoi se șoptea că la castel (căci vechea casă a proprietății fusese prefăcută într-un palat cu turnuri) se petrec orgii groaznice, la care nu lua parte nimeni decît niște femei ce soseau de la gară și Maxențian cu vechilul lui ; apoi avea obicei de împușca vitele străine ce le prindea pe proprietățile sale, lucru care vîrîse spaima și deșteptase ura în țărani ; dacă pe lingă toate acestea vom adăuga că era la chip om roșu, fără pic de sînge în obraz, lesne vom pricepe de ce-i zicea lumea *Strigoiiul*.

Se înțelege de la sine, că noul subprefect nu le știa toate acestea. El se întorsese de vreo cîteva luni din Paris, cu diploma în buzunar, și aștepta ca guvernul să facă apel la destoinicia și învățătura lui. Fiecărui tînăr i se pare că țara e încîntată de sosirea lui și într-însul își pune toată nădejdea. Iluzia e puternică pînă la scara ministerului. Aci începe a face cunoștința obrazului realității, personificată deocamdată în mutra unui aprod galonat, care răspunde cu obrăznicie : „domnu ministru nu-i singur !” Și cînd domnu ministru e singur, tot nu-i singur, fiindcă are alături un pomelnic de postulanți, care se mărește cu numele noului tînăr, viitor stîlp de țară.

— Cînd vă va veni rîndul, cu plăcere, domnul meu : sunteți al șaizeci și șasilea...

Adică : așteaptă murgule iarbă verde ; fiindcă sistemul pomelnicului este temperat de acela al *intercalațiilor* :

— Pune-l mai la început, e băiat bun.

Calitatea băiatului stă într-un bilețel plin de blagoslovenie..

Ei, și apoi asta-i lumea. Noroc că între afectele stenice, cari reprezintă expansiunea și puterea e pusă și speranța.

Și subprefectul nostru era vînjos în sperare.

Pe cînd se întărea el în acest nobil sentiment, intră într-o zi la dînsul un aprod, soios de altminteri, dar vesel,

care-l rugă să poftească la Ministerul de Interne din ordinul dōmnului ministru.

Era în anul acela ministru de Interne un om cu minte și cu prevedere, căruia îi intrase în cap să îmbunătățească soarta țăranului, începînd cu îmbunătățirea administrației. Avînd credință că tinerețea este vîrsta în care omeneirea este mai bună și mai harnică, se hotărîse să puie lîngă vatra plugarului, ca să-l administreze, oameni tineri și luminați. Experiența, care în asemenea împrejurări este soră dreaptă cu știința furțișagului, putea să vie cît mai lîrziu, — nu cra nici o supărare. Dacă a ieșit bine sau rău, asta e o altă chestiune, de care nu ne interesăm. Faptul e că, între alții, ministrul chemă și pe Dumitrescu nostru și-i vorbi lung și drept : făcu să vibreze într-însul coarda iubirei de țară, arătîndu-i unde mergem dacă starea de astăzi a țăranului va continua ; îl încîntă și-l încurcă așa de bine, încît acolo, pe loc, fără multă formă, se făcu subprefect...

Îi dete, spre a-l mulțumi, subprefectura pe care o vrea el : aceea Vlădenilor, unde avea și o sfoară de moșie.

Și iată cum se făcu subprefect, spre a veni să trăiască la Vlădeni, cu cinstitele obrazuri de mai sus, cu *Strigoii* și cu alte chipuri asemenea...

II

Trecuseră vreo două luni de la sosirea noului subprefect în Vlădeni și lumea nu se schimbase deloc. Tactul subprefecturii era ceva mai însuflețit decît înainte. Pomojnicul, arhivarul, copiștii și vătășcii erau mai omenoși cu lumea, fiindcă le era frică de subprefect, care se pusese de-a binelea să facă din tactul său o autoritate. Țărăniimea începuse să vie la Vlădeni cu credință că e cineva care să-i asculte. Advocații prin urmare îi erau deja dușmani și vechilul de la curtea boierească trecea pe lîngă el fără să-și scoată șapca : semn rău.

Ce-i păsa însă subprefectului ? Nu-i spusese ministru să fie harnic și să aibă încredere într-însul ? Harnic era și încredere avea destulă.

Dar cine uită împrejurările neprevăzute, uită o parte însemnată din viața omenească.

Ocupat cu trebile zilnice, subprefectul văzu într-o dimineată oprindu-se înaintea tactului o trăsurică cu doi cai mici, în care erau trei persoane, foarte nepotrivite una cu alta. Trăsura era ușoară, subțirică, lucrată numai în oțel, cu roatele mari și fundul numai în catifea. Capra fiind înapoi, trebuia să mîie stăpînul, și-n adevăr stăpînul și mîna, iar în coada trăsuri sta o slugă galonată și înjobănată, ca orice lacheu de casă mare. Stăpînii însă erau foarte ciudați. În dreapta, o femeie tînără, elegantă, cu o pălărie de paie dreaptă, aproape bărbătească, ținea hăturile cu siguranța unui *gentleman rider*¹, mîngîind cu capătul biciului gîtul încordat al cailor ; în stînga, se ținea, cam plecat pe genunchi, un cioban cu căciula țurcănească în cap, cu bîta în mînă, soios și hărtăgos lucru mare ; la picioarele lor, întinsă pe covorul trăsuri, sta trîntită o oaie. N-apucase bine să se oprească trăsura, și subprefectul auzi pe cioban strigînd în gura mare :

— Hai cu mine, cucoană, la judecată, să videm eu pe ce dreptate omori duinneata ghitele oamenilor, ha ? și pui pe dezmățatu ăsta de ciocoi să mă bată, ha ?

Și nici una, nici alta, fiindcă venea pe partea cealaltă a trăsuri, încălecă peste hăturile întinse, își luă cu o mînă oaia, iar cu cealaltă apucă pe femeie de braț, zicîndu-i cam răstit :

— Dă drumul hăturilor și hai cu mine la pomojnic.

Tînăra femeie se supuse rizînd, și halaiul intră înăuntru. Lucrurile acestea se urmară așa de răpede, încît subprefectul de-abia avu vreme să iasă înaintea jeluitorilor. Cum îl văzu ciobanu, trînti oaia la pămînt, care era cu picioarele rupte, și începu să se vaiete cu accentul transilvănean :

— Uite, domnuțule, cum mi-au ucis mioara, vai maica mea !... Ce mă fac eu acu ?... Ce spui jupînului diseară la mulsătoare ?... Și mă și bați, ha ?...

Și-și trecu mîneca pe față, de-a curmezișul căreia se videă o dungă roșie, cum îl ajunsese sfîrcul biciului din fugă.

— Nu, bade, zise vinovata, devenind deodată serioasă, n-am dat eu : vizitiul a greșit... Îți vom plăti...

— Că nu-mi trebuie plată ! adăogă ciobanul răstit.

— Îți vom da o oaie de la curte...

---

¹ *Gentleman rider* (engl.) — persoană din înalta societate care obișnuiește a-și face plimbarea călare dimineata ; călăreț (n. ed.).

— Că nu-mi trebuie oaie...

Atîta era de îndîrjit și de mojit, încît subprefectul își pierdu liniștea. Dete un scaun femeiei și apoi se întoarse la el.

— Vorbește cumsecade, c-apoi schimbăm politica, îi zise răstit. Ce pretenții ai ? Ce ceri ?

— Că să-mi dea mioara la loc.

— De ce vorbești peste cîmp ? Asta știi bine că nu se poate. După aceea se adresă căprarului de vătășei : cît face o oaie, Dumitre ?

— De, boierule, zise căprarul, scărpinîndu-se după ureche și lovind oaia cu piciorul, o mioară ca asta să tot facă o jumătat' de pol... dacă o face... așa-i, măi Stane, întrebă și el pe un alt vătășel.

— De la ce stîină ești, măi creștine ? întrebă subprefectul din nou pe cioban.

— De la jupîn Duțu.

— Foarte bine. Am să merg eu cu dumneata la jupîn Duțu să-i spun întîmplarea, ca să nu te mustre. Acuma, iată zece franci pentru oaie și du-te cu Dumnezeu. Și vîrî mîna în buzunar spre a plăti ciobanului.

Tînăra femeie se sculă iute de pe scaun :

— Vă rog, îi zise cu bunătate ; n-am bani cu mine.

El nu-i răspunse nimic, ci numai apropiindu-se de dînsa îi spuse încet :

— Permiteți-mi să-i adaug încă zece, pentru dunga de pe obraz. Face, vă asigur.

— Vă rog, zise ea.

— Iaca și pentru supărarea dumitale, bade. După aceea, ieșind afară, zise vizitiului ca să-l audă toți vătășeii :

— Să nu mai dai altă dată cu biciul în oameni, că pui de-ți trage 25 la spate, — ai înțeles ?

Țiganul se cam foia pe capră, făcîndu-se că nu poate ține caii.

— Dumitre, adăugă subprefectul intrînd înăuntru, să te duci împreună cu Stan și să însoțiți pe doamna pînă unde va avea trebuință de voi.

Doamna rămăsese pe scaun cam incremenită de fața pe care o luaseră lucrurile, și numai cînd auzi pe subprefect, se sculă, îi mulțumi ușor din cap și ieși.

Această formă cam rece lăsă în impresiile tînărului o urmă greoaie, cum îți lasă armonia unei orchestre de

coarde care se sfîrșește cu notele strigătoare ale unui instrument de aramă.

Dar sufletul tînăr se scaldă mai bucuros în praful de aur al amintirilor gingașe decît în negura celor triste.

Capul cel alb și rotund al împricinatei se zugrăvea pe paginile jebelor subprefectului și răsărea între filele de dosar cu acea putere cu care întîlnești discul soarelui în toate lucrurile, cînd ai privit mult la el.

De cunoscut n-o cunoștea, dar cam bănuie el cine să fie. Auzise vorbindu-se de întoarcerea proprietarului și a femeii sale din Paris, de porecla ce-i da lumea numindu-l *Strigoiu*, — dar halal de strigoi cu așa strigoaică ! Și avea niște ochi albaștri închiși, ca vîrfurile de liliac cînd plouă ; și o gură potrivită, surîzătoare, din acelea ce vorbesc înainte de a se deschide ; și un arc de sprînceană de parcă-l greșise firea puțin mai lung, ca să coprindă în cadrul lui toată mărimea ochiului. Și cînd întorcea și cealaltă filă galbenă a dosarului, o vedea toată, naltă și mlădioasă ca o mătură verde, cu mijlocelul plătînd și sînul plin și ridicat ușor ca de un suspin...

Ei, și degeaba schimba dosarul, că în toate tot pe ea o cetea ! Ar fi putut să răscolească arhiva întreagă, de la Unirea Principatelor și n-ar fi găsit nici o pricină mai trainică la studiu, decît pricina cu ochii albaștri. Atunci voi să facă o reacție asupra lui însuși și sună clopoțelul :

— Să vie domnu arhivar.

Imediat apăru în pragul ușei antica persoană a acestui demnitar, combinată de niște organe grozav de purtate : ochii stinși, nasul încălecat de ochelari, mustățile arse de țigară, obrajii lucrați *à jour* de vărsat și vreo trei vițe de păr ce soseau pe țeasta capului tocmai din regiunile occipitale.

— Panaitache, ia dă-mi dosarul tocmelilor agricole.

Aceasta era piesa de rezistență, dedalul, cum s-ar zice, în care se rătăceau toți subprefecții.

Se puse el pe cercetat dosarul tocmelilor, dar, hotărît, acesta era un dosar teribil !... Mă rog, dacă de atîția mari de ani se grămădeau contracte peste contracte... și oamenii nu le executau niciodată... și... și... și erau, frate, așa de tainici și de farisei ochii aceia, că, zău, îți venea să zici cu poetul :

În vremea asta se-ntorsese Dumitru vătășelul și cu celălalt tovarăș al său. Subprefectul îl chemă numaidecît la el.

- D-apoi, cum e, Dumitre ?
- Cum să fie, cocoane... bine.
- Ce mai e nou ?
- Ce să fie... bine.

Parcă era afurisit. Nu vrea cu nici un preț să dea în pîrtia vorbei, și subprefectul n-ar fi vrut să-l descoase. Dumitru însă, cu acea temere a țăranului, care nu vrea niciodată să înceapă el, chiar cînd are ceva de spus, aștepta. Subprefectul se hotărî.

- Pînă unde v-ați dus după trăsură ?
- Apoi... ia, pînă mai în malul gîrlei.
- Atît ?
- Ordonăți ?
- Numai pînă la gîrlă ? De ce n-ați dus-o pînă acasă ?
- Apoi... ne-a poruncit dumneaei să ne întoarcem ; că zicea să nu afle boieru, că-i foc de cioban.

Subprefectul se legă de vorba vătășelului.

- Măi, Dumitre, cum să se fi întîmplat oare să dea cu trăsura peste oaie ?

— Ba că se prea poate, mînca-le-ar gălbeaza de oi ; că-i vită proastă, boierule : se duce oarbă de mal și n-ai ce-i face. Eu zic că oile treceau șoseaua de-a curmezișu și ele nu se feresc ; caii de iuți, iuți, ia, te miri cum a apucat-o pe vreuna roata și i-a retezat picioarele, că-s plăpînde, bată-le vina lor...

- Se poate, zise subprefectul pe gînduri. Bine, Dumitre, du-te.

Căprarul de vătășei se duse, și subprefectul, rămas din nou singur, urmă a se gîndi iarăși la dînsa.

Cînd ieși ca să se ducă acasă, se întîlni în scară cu un om călare, care îi înmînă o scrisoare. Doamna Maxonțian îi mulțumea pentru serviciul ce i-l făcuse și-i înapoia banii dați ciobanului. Scrisoarea era rece și demnă, dar slovele acelea, lungi și cam leneșe, aveau parcă parfumul mînei care le scrisese. Și urma și un „post-scriptum” !...

¹ Versuri din poezia lui Eminescu *Te duci...* (n. ed.).

Înima subprefectului se mișcă mai cu putere la cetirea acestui supliment, care, la drept vorbind, era mai însemnat decît chiar scrisoarea. În supliment era rugat să complo-teze cu dînsa spre a nu afla bărbatul său întîmplarea cu oia, căci altfel era vai de bietul cioban ! În josul post-scriptumului era numele întreg : „Dadiana Maxențian“.

...Dadiana...

Numele era frumos, dar părea luat din romanele evu-lui de mijloc. Însă cît de mult se potrivea cu chipul ei : o chema Dadiana, și așa și trebuia s-o cheme. Se mira chiar că nu știuse mai dinainte lucrul acesta. Cît de multă ase-mănare era între ovalul obrazului Dadianei, și între nu-mele ei... De ce oare la unele ființe, întîmplarea se supune esteticei și intră în liniile armoniei lor personale ? Cînd o botezase numă-sa, nu știa că fata o să crească așa de po-trivită, de rotundă și de armonizată. Și vorba *rotundă* vine aici de bunăvoia ei ; căci s-ar putea să se numească Da-diana o femeie uscată și unghiulară ?

Se urcă în trăsură, cu scrisoarea în mînă și se duse cu ea desfăcută pe genunchi pînă acasă.

Acasă îl aștepta Dumitru, vătășelul, cu masa pusă. Acest Dumitru devenise încetu cu încetu un fel de *nevoie* pentru subprefect. Îl înțelegea într-o mulțime de lucruri și-l slujea cu îndemîinare și cu bunăvoință.

Am spus că subprefectul își avea moșioara, rămasă de la mătușe-sa, în cealaltă margine a Vlădenilor. Casa bă-trînei o păstrase așa cîm era : cu sofrageria ei goală, cu policioare prin ziduri ; cu scoarțele de țară întinse prin toate odăile ; cu mirosul deosebit al lucrurilor vechi și curate, cu sofaua cea de cit galben... Numai într-o odaie își pusese un pat de campanie, care se întindea și se strîn-gea dupe voie ; niște rafturi albe de lemn în care își virîse cărțile : o masă mare cu fel de fel de pipe și de unelte de vînătoare, și-n colo... pace. Bă într-un unghi erau vreo trei sușanele, niște harabale de puști și de iatagane, găsite în casa bătrînei, de la unchiu-său, și pușca lui. O adevărată cameră de soldat în lagăr.

Înainte de a se pune la masă, subprefectu își luă o carte din rafturi, — obicei de student de a mînca cu ziarul alături. Dar în toate împrejurările vieții nu ne plac ace-leași lucruri, — mai mult : nu ne mulțumesc aceleași mul-țumiri. Intrînd cu scrisoarea Dadianei în buzunar, lăsă jur-nalele și se duse, printr-un fel de îndemn firesc, cătră un

volum legat cu scoarțe cenușii de pînză. Turgheniev îl chema parcă cătră dînsu, sub aripa caldă a geniului său senin, și cu acest vechi prieten mîncă în pace, cufundîndu-se în simțirile aceluia, ca într-ale sale proprii. Nu mai era la Vlădeni, ci la Francfort, în cofetăria fostului tenor *Spice bubio*, iar Dadiana se asemena întocmai cu iubita romancierului rus. Printr-o înlocuire ciudată și printr-o puternică aprindere a fantaziei, lumea de *acum* și lumea de *atunci* se amestecară așa de bine, încît topiră o atmosferă nouă din aerile vechi, în care subprefectul se pierdu cu desăvîrșire, mai cu seamă cînd, după masă, se întinse cu țigara în mîină pe sulurile moi ale divanului...

Cînd veni Dumitru să-i spuie că trăsura așteaptă, îl găsi cu ochii țintiți în podele. Ce videă ?... Ce vede ochiul marinarului în pînza spațiului ?

Se duse la subprefectură și se puse pe lucru. Impresia ce-i rămăsese de la Dadiana era prea puternică pentru ca celelalte s-o poată acoperi deodată. Dar timpul e ca o gîrlă de munte care aduce nisip și netezește toate albiele... Azi una, mîine alta, și nimicurile umplu golul sufletului. Desigur că i-ar fi rămas capul Dadianei ca o aducere-aminte, ca o fericită aducere-aminte, dar numai atît, — dacă alte întîmplări nu l-ar fi purtat din nou în calea ei.

La vreo săptămînă după cele povestite mai sus, pe cînd de-abia sosise la subprefectură, plin de praf și ostenit, în urma unei cercetări ce făcuse prin comunele plășei sale, intră pomojnicu la dînsu și-i spuse, c-un fel de aer misterios, în care se amesteca o dungă subțire de ironie, că „a aflat boieru despre istoria cu ciobanu și i-a tras o sfîntă de bătaie de l-a lăsat mai mort...”

Cunoaștem pe Mitache și ușor ni-l putem închipui, conform proverbului lui, credincios mai mult lui Maxențian, care era *piatra*, decît șefului său, care era *apa*.

La știrea aceasta însă, subprefectul se înfurie așa de grozav și așa de tare bătă cu pumnul în masă, încît conu Mitache își lăsă linia de ironie la o parte.

— A !... mișelul ! strigă subprefectul, după ce am cătat să cocoloșesc lucrurile și să plătesc rana de pe obrazul omului cu bani, apoi acuma îl mai și bate !... Las' că vorbim noi !...

După aceea dete poruncă să nu deshame caii, și adresîndu-se lui Mitache.

— Domnule pomojnic, hai cu mine !

Pe drum, Mitache se făcuse numa cît un icpure de mic. Subprefectul tăcea, dar îl simțea cît de colo că e plin de indignare. El se gîndea cum să urmeze mai bine, ca pedeapsa să vie sigură și dreaptă. Și, din gînd în gînd, ajunse pînă la întîmplarea cu oaia, de la care porcedea toată istoria. Cînd își aduse aminte de asta, tresări, parcă s-ar fi deșteptat din somn. Se putea să dea pe Maxențian în judecată și să nu amestece și pe femeia lui ? Și ea, la drept vorbind, nu era vinovată decît că nu știuse să ție caii, sărmana. Doar nu ea dăduse cu biciul în om ; ea nu era în stare să facă astfel de lucruri. Cînd are cineva niște ochi așa de frumoși, cu o așa de limpede privire, e cu neputință să nu aibă suflet !...

Și așa, încetul cu încetul, indignarea lui contra lui Maxențian se prefăcu în milă pentru dînsa, încît, cînd ajunseră la jupîn Duțu, hotărîrea de a da în judecată pe bătauș se micșorase grozav. Dar, printr-o reacțiune firească, care se face în toate naturele oneste, cînd au conștiință că au fost un moment nedrepte, subprefectul, care știa că nu urmase ca un funcționar cinstit, cînd silise pe cioban să se mulțumească numai cu banii ce-i da niște boieri pentru dunga de sînge de pe obraz, se hotărî de astă dată să nu mai fie slab. Astfel, intră în curtea Duțului.

Pe o sarică așternută pe pămîntul jilav dintr-un coșar, sta întins ciobanul, cu ochii îngropați în orbite, cu gura întredeschisă în afară, cu fața vinătă, legat pe la urechi cu niște foi de pătlagină, iar primpjurul gurei cu ramuri subțiri de rozmarin. ca morții : impjurul lui un roi de muscuțe de cîmp țineau un fel de ison supărător, mutîndu-se de la cap la picioare, și înapoi, fără să le gonească nimeni. Se apropiară cu toții de dînsu și badea Duțu îl scutură de mîncă :

— Măi Ioane măi, scoală !...

Un geamăt surd, ca un vaiet dureros, ieși din pieptul bolnavului.

— Scoală. măi Ioane, c-a venit domnu subprefect să te vadă... scoală, măi !

Bolnavul își veni un moment în simțiri și, cu toată durerea ce se videea că suferă, cînd auzi de domnu subprefect, se-ncercă să-și ridice capul de jos... dar nu putu.

— Să iertați, boierule, că nu poate, zise badea Duțu cu cuviință. După aceea ridică țolul cu care era acoperit bolnavul și arată rănile ce avea. Mîna stîngă atîrna pe

piept în jos, zgîrcită și galbenă ca de ceară, cu margini vinete ca de cangrenă. Mai sus de cot se vedeau două urme roșiatice, pe unde-l strînsese frînghia.

— Pustiu de vîrtej ! zise badea Duțu : l-a strîns pînă i-au ieșit ochii din cap.

La vederea acestui corp omenesc, chinuit într-un mod atît de sălbatec, subprefectul simți un nod de indignare urcîndu-i-se în gît, și fără voie i se umplură ochii de lacrimi.

— În viața mea n-am văzut așa lucru ! Pentru o asemenea faptă nu există pedeapsă...

Ceru un condei și hîrtie ca să-și încheie procesul-verbal.

— Să iertați, domnule, zise badea Duțu, el nu face lăcrămație.

— Cum nu face reclamație ? întrebă subprefectul mirat.

— Apoi, la ce să mai facă ?... știe el că totuna e... Cu boieru nostru nu se poate pune nimeni. Și-apoi l-a și mulțumit... i-a trimis prin vichil niște parale... Că nu te teme, domnule, îl facem noi sănătos, adaogă, văzînd pe subprefect că rămăsese locului încremenit.

În acest timp pomojnicu prinse prilegiu și zise subprefectului :

— În materie de bătaie, dacă pacientul nu face reclamație...

— Dă-mi pace, îi răspunse acesta supărat. Haidem după doctor mai bine...

Pomojnicul nu simțea însă că în această hotărîre a subprefectului intra o cauză străină. Ieșind, mai întrebă o dată, ca de datorie :

— Vasăzică nu vrea să reclame...

— Nu, domnule, nu...

— Și apoi, adăogă subprefectul, voi veni să-l întreb pe el, personal, cînd va fi în stare să-mi răspundă.

— Să poftiți.

Subprefectul se dete jos și-și luă drumul spre tact, printr-o pădure rară și bătrînă, ce era în apropiere de stîna Duțului. Pomojnicu se duse cu trăsura să caute pe doctorul plășii.

Ajuns la tact, se închise în camera lui și se întinse pe canapea, cu o durere de cap nespusă și o mare neli-niște. Simțea că iarăși fusese nedrept, dar de astă dată de o nedreptate strigătoare.

Tocmai ședea așa, când auzi clopotele unui poștalion ce venea de la deal și văzu pe fereastră o trăsură cu patru cai, ce se opri în fața tactului. Numai decît lumea pe afară începu să se miște ; funcționarii săriră de pe la locurile lor ; vătășii se așezară la linie și, după cîteva minute, intră Panaitache arhivarul, de-abia suflînd :

— Vă rog, domnule subprefect, vă poștește boierul pînă la trăsură.

Graba și emoțiunea se împărtășesc foarte iute. Subprefectul sări de pe canapea aproape fără voia lui și era să și pornească spre ușe, când tocmai auzi vorba „boierul”. Se stăpîni cît putu și opri pe arhivar, care voia să alerge înapoi la trăsură.

— Du-te de-i spune că cine are treabă cu mine mă găsește în biurou.

Arhivarul se cam codea.

— Așa să-i spui, m-ai înțeles !

— Prea bine, zise bietul arhivar, care se simțea împovărat de această grozavă sarcină.

În cele cîteva minute de așteptare ce urmară, subprefectul simți că urăște pe acest om din toate puterile lui. În sfîrșit, ușa se deschise, izbită de părete, și un om gras, potrivit la statură, cu căutătura posomorîtă dar vie, intră înăuntru. Acesta era *Strigoiiul*, desigur. O față bronzie, fără sînge ; o barbă rară, de un roșu tulbure : o frunte îngustă... El era.

Steteră amîndoi cîteva secunde, privindu-se drept în ochi. Maxențian rupse cel dintăi tăcerea.

— M-am supus la poruncile dumneavoastră, domnule subprefect, zise el îndesat, și am venit.

Subprefectul dete ușor din cap, fără a răspunde nimic și rămase în picioare.

— Am să mă plîng contra sătenilor... urmă Maxențian. Nu vor să iasă la seceră... conform învoielilor. Învoielile mele cu dîșii sunt... și aci voi să încep povestea socotelilor lui cu țărani. Subprefectul îl opri.

— De prisos... Puneți tot ce voiți să-mi spuneți mie pe hîrtie...

— Eu ? îl întrerupse Maxențian cu grabă.

— Dumneavoastră.

— Eu, să fac jalbă în scris !...

— Da, da, întări subprefectul.

Aci Maxențian făcu o strîmbătură de milă uitîndu-se la el, și, mai galben decît era din fire, adăogă :

— Nu mă cunoști... Ai să înveți să mă cunoști...

Și ieși, lăsînd pe subprefect singur, în picioare...

III

Era pe vremea coasei, în cea dintîi duminică ce urmă după întîmplarea de mai sus.

Se ridică soarele, tînăr și prielnic, în văzduhul rece al dimineții, pătrunzînd, ca ochiul unui flăcău frumos, toate inimele. Ciocîrlia de Bărăgan plutea în undele aerului, țipînd a muncă ; pitpalacul deștepta lanul de mei cu glasul său molcom și întrerupt ; graurii pestriți treceau în bande zgomotoase spre apă, — pe cînd barza, cinstita și harnica tovarășe a plugarului, umbla elegantă și melancolică prin fîneață, vîinîd broaștele, rîmele și gușterii. Din palele fînului cosit se înălța cătră soare tîmîia cîmpului, iar mai-nainte, lanul de grîu desfășura ochiului pînza aurită a spicurilor. De marginea drumului, un pervaz de flori de cîmp alcătua cadrul holdelor, întretăind monotonia verdelui cu văpscelele stinse, dar așa de dulci ale corolelor lor. Sulfina, tristă și parfumată ca o văduvă tînără ; cicoarea, albastră ca cerul ; mazărichea, sprintenă ca o glumă ; macul, subțiratec și nalt ca un hidalgo ; ghizdeiul, laptele cucului, garofița sălbatecă, cimbrul, siminocul, romanîta, — toate creșteau una la umbra alteia, scoțînd capul la drum, ca niște blînde și curioase copile ce sunt.

Cu pușca în spate, subprefectul se ducea pe drum înainte, înseninat de răcoarea dimineții, și se tot ducea mereu, ținîndu-și cîinele alături. Dacă ai fi vrut să urmezi calea apucată de el, ajungeai... la Maxențian. Dar neavînd dreptul să ne coborîm în conștiințele oamenilor, nu putem bănuî nimic. Se ducea la vînat...

Nemaiputîndu-și ține cîinele, intră într-o fîneață, pe cositură, și se auziră în urma lui cîteva descărcături de pușcă...

Pe cînd ieşise din cositură şi dase în drum, ca să meargă mai departe, — la o cotitură, printre porumb, îşi văzu calca tăiată de un front de călăreţi, cari veneau la pas, vorbind şi rîzînd în gura mare. La vederea subprefectului tăcură toţi, privindu-l cu ochi minunaţi. El îşi scoase pălăria ; toată lumea îi mulţumi, şi astfel trecură : el la deal şi ei la vale.

Erau poate vreo douăsprezece persoane, bărbaţi şi femei. Subprefectul recunoscu pe prefect, pe Maxenţian şi pe Dadiana.

De cînd n-o mai văzuse !

Ca un aparat de fotografie, ochiul lui prinse imaginea întreagă a tinerei femei, şi se duse la deal uitîndu-se la dînsa parcă i-ar fi stat tot înaintea. Cu chipul cam înclinat spre dreapta, ea se ţinea pe cal cu aceea eleganţă caldă, pe care o dă creşterea unită cu frumuseţea formelor. Mîna stîngă sta ridicată pînă în dreptul sinului, stăpînind prin frîu vioiciunea murgului pe care umbla. Ochii priveau coama calului, iar gura zîmbea uşor, la vorbele ce i le spunea prefectul, un curtezan răscopt dar încă plăcut. Cînd întîlni pe subprefect, atît de pe neaşteptate, se roşi pe văzutele, încît prefectul se opri din vorbă şi-şi ţinti privirea pe obrazul ei, ceea ce o făcu să se roşescă şi mai tare. Nu îndrăznea să-şi ridice ochii de pe coama calului, dar, fiindcă tăcerea prefectului se prelungea, căută să-şi încordeze toată voinţa în privire şi îi zise cu oarecare linişte :

— Ce-i ?...

— Văd că vorbele mele te fac să roşeşti, îi zise el ironic.

— Îngrijeşte-ţi-le, îi răspunse ea.

Prefectul însă, lup bătrîn, dete uşor din cap zîmbind, şi-şi întoarse privirea spre Maxenţian. Acesta avea aerul că face curte unei doamne pe care o însoţea, dar ochii lui nu părăseau niciodată pe Dadiana. În minutul acela era palid ca un mort. Prefectul îşi mută iarăşi privirea pe chipul Dadianei, ai cărui obraji se decolorau puţin cîte puţin, şi apoi se uită în lungul spaţiului, gîndindu-se cum adesea cîte un nimic ridică pînza tainelor celor mai adînci. Societatea îşi urmă drumul mai departe.

Subprefectul rătăci pe cîmp încă multă vreme şi numai la masă veni acasă. Era dus pe gînduri. Prefectul acela nu prea era om hazliu, dar orişicum... parcă i-ar fi

venit mai la-ndemină să-l știe pe alte tărîmuri. După masă se culcă și dormi greu. Lucrurile din lumea reală se prezentau, izolat, cu formele lor proprii ; dar, lipsind amintirea, ele n-aveau raporturi între dîsele, și astfel, se combinau într-un chip cu desăvîrșire ciudat. Era, bunăoară Dadiana, și prefectu, și caii, și o prepeliță lovită în aripă, pe care o alergase o grămadă, dar fără armonia realității.

Mai într-un tîrziu prin ultimele straturi ale somnului, simți mirosul dulce al unui mănunchi de flori de cîmp, pe care-l adusesese cu el, și astfel, nervul care adormise cel din urmă se deșteptă cel dintăi, chemîndu-l la viață.

Se sculă și-și aduse aminte de ciobanul bătut. Se gîndi să se ducă să-l vadă. Stîna lui Duțu fiind aproape de castel, de care era despărțită prin pădurea rară și bătrînă de care am vorbit, se apropia de Dadiana. Deși pînă acolo era o bucată bună, se duse pe jos. Era un senin frumos de seară, cu soarele care la apus se muia într-o mare de purpură, pe cînd la răsărit luna, anemică și sfioasă, sta ca o rotocoală de hîrtie pe fundul satinat al cerului albastru. Cînd ajunse la Duțu de-abia mai era puțină lumină. Ciobanu se afla mult mai bine, deși mîna stîngă îi rămînea aproape paralizată. Îl găsi tot acolo unde îl lăsase cu cîteva zile mai-nainte, singur, încercînd să-și lege rana cu pătlagină. Se chinuia să ție cu dinții un capăt al petecii, iar pe celălalt vroia să-l înoade, și nu izbutea.

Subprefectu, fără vorbă, își lăsă pălăria, puse un genunchi în pămînt și, desfăcînd rana, căuta s-o lege potrivit, ca să nu-i sugrume mîna și nici să lase aerul să pătrundă. Pe cînd sta astfel, auzi în curte o voce curată, care rîdea cu o nespusă poftă, și în urmă, cîteva sărutări, care pocneau cu acel zgomot gras cu care-și sărută mamele tinere copiii, și, aproape în același timp, se ivi sub șopronul ciobanului Dadiana, ținînd în brațe un copil de-al Duțului, și mai în urmă Duțuleasa însăși. Ea știa că subprefectul e acolo și se părea că vine cu copilul în brațe tocmai ca să aibă mai multe obrazuri primprejurul ei. Cînd văzu pe subprefect, în genunchi, la pămînt, lîngă bolnav, se opri la cîteva pași și lăsă încet copilul din brațe... El se sculă de jos și o salută din cap, fără a-i întinde mîna ; ea însă îl sili să i-o întindă și-l scutură voinicște, fără să poată zice o vorbă, dar vorbind atît de puternic prin mîngîierea ce adăose cealaltă mîna, cu care

acoperise pe a subprefectului. Lui i se turburară parcă mințile...

— S-a făcut bine, nu-i așa ? zise ea cu o înmuiere de glas duioasă, care vorbește mai mult decît toate mărturisirile.

— Acuma e bine de tot, răspunse subprefectul. Sunt foarte mulțumit.

— Dar eu !... zise ea cu grabă.

După aceea merseră de se așezară pe prisma casei, uitîndu-se cum se umplea curtea de vite, cari intrau să se culce. Copilul pe care-l ținuse în brațe Dadiana, venise iarăși lângă dînsa, rezemîndu-și capul bălan și creț de genunchile ei. Rîseră puțin cu el, și după aceea ea se sculă.

— Trebuie să mă duc, zise rîzînd, ca să nu simtă că am fugit... Am o grămadă de lume, pe care am lăsat-o în grădină, sperînd că fiecare, ocupați unii de alții, n-au să bage de seamă lipsa mea... contez pe egoismul omenească.

Subprefectul și cu Dadiana se vedeau acum numai pentru a treia oară. Dar dacă faptul, în închegarea lui reală, se întîmplase rar, cît de des se întîmplase el în mințile lor... Și cît trăim în noi, adesea e mai real și mai puternic decît cît trăim în afară.

Subprefectul se sculase și el și se îndreptau împreună spre poartă. Din poartă se vedea, la lumina lunii, cum se deschidea drumul prin pădure, larg și drept.

— Pe aici mergeți la castel ? întrebă el cu oarecare îndoială.

— Da, fiindcă e mult mai aproape... Nu știai acest drum ? A !... e adevărat, zise tot ea cu grabă, dumneavoastră nu cunoașteți nici un drum care duce la mine.

El se uită la dînsa cu părere de rău și rosti o banalitate oarecare.

Vorbind însă astfel, ajunseră aproape în marginea pădurei, și fiindcă ea tăcea, părăindu-i parcă rău de observația ce i-o făcuse, el îi zise cu sfială :

— Drumul meu este în partea cealaltă ; afară numai dacă îmi permiteți să vă însoțesc pînă la marginea crîngului...

Vorbind, se opri locului. Ea păru că se gîndește o secundă, dar, răpede, își trecu o mică haină ce o avea cu dînsa din mîna dreaptă în cea stîngă și-l luă de braț.

— Cu chipul ăsta poate să înveți drumul... Și iute, cu cum ar fi voit să nu-i lase impresia mai lungă a acelei vorbe, începu a istorisi de glumele societății, de petrecerile mosafirilor săi, de o mulțime de nimicuri, în care se amesteca des numele prefectului, — fără să știe cît de rău făcea tovarășului ei de drum. Dar; ca întotdeauna cînd vorbești singur, într-o tăcere prea mare, ajungi de te asculți tu însuși, și vocea ta te mișcă mai mult decît a altora. El, tăcînd, simțea că glasul ei începuse să tremure, cînd deodată o opri :

— Sît ! îi zise strîngînd-o încet de braț, îmi pare că aud pe cineva prin pădure. Ea se opri deodată și se înălță în vîrfurile picioarelor, parcă ar fi voit să vadă mai afund în linia drumului. El, dimpotrivă, se lăsă jos, uitîndu-se parcă pe sub pînza umbrelor.

— Desigur, e cineva... De-abia văd.. dar nu mă înșel...

După aceea se duse răpede pe iarbă și căzu tot la pămînt, lipindu-și urechea de marginea drumului.

— Sigur !...

Tot atunci aduse ecoul pădurei un răsunset de glas.

— Sunt ei, zise Dadiana, pe cînd el se scula, eram sigură... și apucîndu-l iarăși de braț îl sili să încline puțin spre stînga, în pădure.

— Trebuie să-i lăsăm să treacă, zise ea. Și se afundară mai înăuntru.

În pădure, pămîntul, acoperit cu frunze, era moale. Vițele de mure îi coprindeau pînă la genunchi, și ramurile, dese pe unele locuri, îi umbrea de lună. Lipiți unul de altul ei ascultau... Respirarea lor de-abia se auzea și brațul lui drept, lipit de inima ei, o simțea cum bătea cu putere. Liniștea era nețărmurită. Cînd și cînd se rupea cîte un gîtej din crăngile uscate, și pica cu răsunset, sau cîte un chiot de pe la stîna venea stins și prelung. Prin răriștea copacilor pătrundea luna, lăsînd rotocoale de lumină fosforică pe frunzișul de mure.

Dadiana, plecată puțin înainte, căuta să pătrundă cu vîderca pînă la drum. El se uita la drum, dar se uita mai mult la dînsa. O rază de lună, furișată de sus, cădea pe gîtul ei cu atîta farmec, încît, cum sta lipită de dînsu, fu luat de vraja caldă a amorului și-și lipi gura de raza trădătoare... Ea nici nu se mișca. Mîna singură, care apucase pe a lui, îi răspundea încet, tainic, tremurînd pînă sus...

Și spuie cine ce va vrea. Nu e simțire care să intre în forma omenească cu o mai mare învoire a tuturor facultăților noastre sufletești, decît amorul, și nu e în același timp dușman mai neîmpăcat și nimicire mai desăvîrșită a celorlalte facultăți decît tot el.

Lumea de acasă de la Dadiana trecu la vale ; dar ar fi putut acum să treacă înapoi la deal și iar la vale, că pentru ea ar fi fost ca cum nici n-a trecut.

Și, negreșit, trebuiră să plece de acolo. Brăț de brăț și făcînd parcă o singură faptură, se duseră la deal pe drum. Înainte de-a ieși din pădure se întîlniră cu un om. Era unul singur, deci nu putea fi din compania celorlalți ; și-apoi acum chiar de ar fi fost... Omul trecu pe lîngă ei, privindu-i bine. Subprefectul simți pe Dadiana că se strînge mai mult de dînsu, parcă i-ar fi cerut s-o apere.

— Omul ăsta nu-mi e prieten, zise ea, după ce trecură.

— Cine e ? întrebă el.

— Vichilul nostru.

Noaptea cea dintăi care urmează unei asemenea aprinderi sufletești este izvorul celor mai bizare și mai neînțelese simțiri, care ridică sfera noastră lăuntrică, o umflă, o umple, pînă se revarsă în visuri ciudate, în chin și insomnie, în pagini scrise și chiar în lacrimi.

La castel, se stinseseră luminile una după alta și numai de la fereastra Dadianei pleca o lungă rază galbenă, care străbătea straturile întunericului, pînă în depărtare...

Jos, sub scara cea mare, în biuroul intendentului, caturile ferestrelor erau strînse cu îngrijire. Doi oameni, Maxențian și cu credinciosul său vichil aveau de lucru. Maxențian se plimba în lungul odăii, cu mînele la spate, tăcut, — pe cînd vichilul sta în picioare, rezemat de stîlpul ușei, așteptînd cu respect să binevoiască stăpînul a-i spune o vorbă. Nu se auzea decît pasul apăsător al lui Maxențian și din cînd în cînd pocnetul lampei. Trist, un greier deștept suna a tăcere, deprins cu pașii lui Maxențian ca cu un ceasornic în perete. Acesta se oprea cîteodată în fața vichilului și, preocupat, îl apuca de cîte un nasture al hainei, parcă ar fi vrut să-l facă atent... Și nu-i spunea nimic. În sfîrșit, după mai multă vreme, se apropie de fotoliu și, lovind ușor cu capătul condeiului în biurou, întrebă pe vichil :

— Vasăzică ești sigur ?

— Vai de mine, cucoane ! dur... i-am văzut cu ochii mei !...

— Foarte bine...

O lungă tăcere urmă iarăși acestei întrebări. Maxenlian își rezemase capul pe mâni și părea dus într-o lungă alcătuire cu mintea. Vichilul, obicinuit, aștepta. Deodată stăpînul se ridică de jos, aprins la față și rînjind ca o scăfirlie de mort, și, izbind cu condéiul, pînă să găurească postavul de pe masă, strigă din fundul gîtului :

— Am să-i mănînc !...

Vichilul, care era un vechi hoț de cai, se găsea mai bine în această atmosferă aprinsă, decît în cea liniștită de pînă aci. El holbase ochi mari, gata parcă să se repeadă pe pradă.

— Să nu-ți iasă o vorbă din gură, îi adăogă stăpînul, m-ai înțeles ? Cînd vei videa pe mișelul acela pe aici, să te faci că ți-e drag. Pe dînsa să n-o mai urmărești !... Du-te !...

După aceea, pe cînd vichilul ieșea, el, amenințînd cu degetul portretul Dadianei :

— Lasă că ți-i trimit eu unde le șade bine !...

Și cu această sentință ieși și se duse să se culce.

IV

A doua zi, foarte de dimineață, subprefectul primi de la Dadiana o scrisoare.

Era o pagină caldă, plină de tinerețe, de durere, de speranță. Îi spunea cum nu dormise toată noaptea, gîndindu-se la el și dorindu-l ; cum bărbatul ei îi făcuse o scenă groaznică, amenințînd-o c-o va împușca dacă va dovedi că cea ce-i spusese vichilul e adevărat. Îl ruga s-o iubească și să se păzească de curse ; să aibă încredere în ea și să nu-i scrie decît printr-un om foarte sigur, fiindcă slugile erau toate cumpărate. În sfîrșit, tot ce capul cel aprins al unei femei care iubește poate să spuie, tot era în scrisoarea aceea.

Subprefectul o ceta de la prima literă pînă la cea din urmă, dintr-o dată, cum ai bea un pahar de apă rece și limpede cînd ți-e sete, și, plin de ființa ei, îi răspunse, descărcîndu-și tot sufletul în foile albe ale hîrtiei. Naturele mai concentrate scriu mai lung și mai cu patimă decît

cele expansive. Îi spunea cu sălbătăciune tot ce simțea pentru dînsa ; îi propunea să-și vîndă moșioara și s-o ia cu dînsu în lume, ca să n-o mai vadă decît ochii lui și ochii celor nepăsători ; îi mărturisea că e nenorocit fiindcă e gelos ; era gelos de bărbatul ei, de prefect, de toți tinerii cari îi sărutau mîna, și n-avea nici o putere ca să o ascundă vederilor lor...

A doua zi Dadiana îi răspunse, lung ca și dînsu, pe aceeași scurtă dar eternă temă a dragostei. Ca și în scrisoarea dintăi, îi repeta să se păzească, căci i se părea că plicul lui fusese deschis. Îi făgăduia că la cea dintăi lipsă a bărbatului său va veni să-l vadă.

Lucrurile urmară astfel vreo două săptămîni, cu scrisori în toate zilele și din cînd în cînd cu întîlniri. Despre partea lui Maxențian se părea că e liniște, și ar fi fost în adevăr fericiți, dacă dînsul nu era ros de gelozie. O ruga în toate scrisorile, și ori de cîte ori o videa, să depărteze pe prefect din casă, lucru la care ea răspundea, atît din puțină cochetărie femeiască, cît și din cauza absurdității bănuielii, rîzînd. De altminteri prefectul părea că se instalase la Maxențian pentru toată vara.

Într-o zi, pe la sfîrșitul lui iulie, subprefectul se pomeni cu Maxențian la dînsu acasă. Cînd îl văzu de pe fereastră, i se păru că nu-i mai bate inima deloc, așa de tare era mișcat. Își aruncă răpede ochii pe arme ca să vadă unde e revolverul, și-l primi. Însă, spre marea lui mirare, Maxențian intră plin de cuviință și de sfiiciune, și-l luă de mîna cu bunătate. Îi spuse c-a venit să-i mulțumească de un mare serviciu ce i-a făcut, și-i povesti de întîmplarea cu ciobanu, adăogîndu-i că dacă n-ar fi fost el, care să potolească lucrurile, afacerea era să devie publică și... „în ziua de azi, cu jurnalele astea... n-ai cap să mai dai o palmă unui om“.

Subprefectul era foarte mulțumit de întorsătura pe care o luau lucrurile și reținu pe Maxențian să mai stea de vorbă. Acesta lăsă curs liber grijilor sale, vorbi prietenește, se arătă cu totul sub o altă lature decît aceea sub care era cunoscut, și plecă vroind să ia pe subprefect cu orice preț la masă. Subprefectul, cu toată dorința ce avea de a se apropia de Dadiana și de a-i apărea astfel ca un om foarte ghibaci, știu să se oprească și nu primi invitația decît pentru duminica viitoare, în care răstimp se

chuse să-i vadă, după cuviință. Duminecă, Maxențian veni în execuție pe capul lui și-l luă vrînd-nevrînd la dînsul.

Găsi pe Dadiana în mijlocul unei societăți întregi, care venea duminică la Vlădeni din toate părțile țării, atrasă de frumusețea locului și de însemnătatea politică a lui Maxențian. Fu încîntat de a o vedea sub forma aceasta, elegantă, simplă, mîndră, complicată la suflet ca toate femeile care știu să trăiască în lume, și numai cîteodată, cînd vreunul din domni, și în special prefectul sta cu dînsa mai lung de vorbă, îl apuca un fel de descurajare de parcă-i venea să fugă din mijlocul lor. După-masă, Dadiana se apropie de el și, după ce vorbiră tare mai multe banalități, îi spuse încet că a izbutit, în sfîrșit, să-l aducă.

— Am făcut tot ce mi-a stat prin putință, ca să te poți asigura prin dumneata însuși ce rol are prefectul în casa asta.

Și trecu mai departe. El rămase cam nedumerit și chiar poate cam nemulțumit. Credea că fusese meșter și că venirea lui era să-i producă o surprindere plăcută... și cînd colo, ea îl adusesese. Fiind, ca toți oamenii amorozați, foarte susceptibil și foarte personal, aceasta îl supăra în loc să-i facă plăcere, și, sceptic asupra scopului pentru care îl adusesese, vorba Dadianei mai mult îl întări în bănuieli, decît să-l liniștească.

Lucrurile se urmară astfel încă vreo lună de zile, el iubind-o și chinuindu-se, ea iubindu-l și rîzînd de dînsul. Maxențian trecea în toate zilele pe la subprefectură, și sta regulat cîte un ceas sau două de vorbă cu subprefectul. Afaceri, politică, glume, de toate vorbeau, și încetul cu încetul, subprefectul putu să se asigure de deșteptăciunea firească a acestui om și să-și explice astfel înalta situație ce ținea în societate. Ba îi descoperi chiar un fond de puternică și dreaptă filozofie a acestei lumi, cu o mare înclinare cătră a ierta pe dușmanii săi ; din cînd în cînd vede în ochii lui vii o urmă de melancolie și în zîmbet o dungă de bunătate.

„Cine știe, își zicea cîteodată singur, de cîte o fi ros și acest om...” Și atunci îi părea rău cu tot dinadinsul că-l înșela.

Într-o zi, Maxențian, din vorbă în vorbă, zise subprefectului :

— Domnule Dumitrescu, ne cunoaștem amîndoi foarte bine și, crede-mă, te stimez foarte mult. Vreau să-ți fac o propunere, care poate să te mulțumească și pe dumneata și să-mi facă și treburile mele : n-ai primi să fii numit prefect la Mușcel ? E locul vacant și-ți cunosc principiile politice...

Subprefectul se uită la el cu nedumerire. Parcă tocmai acum își explica toată purtarea lui Maxențian : vroia să-l gonească de-acolo.

— Mulțumesc, zise el cu oarecare răutate, nu primesc.

— Frate, adăogă Maxențian, să-ți spui drept : eu nici nu m-am gîndit la asta. Îmi ești prea bun prieten și eu prea singur ca să caut să te depărtez de noi, dar... mi s-a părut că pentru viitorul dumitale Dadiana avea dreptate... Dar dacă nu primești să nu mai vorbim.

Și, în adevăr, schimbă vorba. Subprefectul răspundea preocupat. A !... vasăzică Dadiana făcuse propunerea, ca să rămîie singură cu prefectul !...

După ce plecă Maxențian, el rămase pe gînduri, în prada unui vârtej de durere. Era oare cu putință ca atîta răutate și atîta prefăcătorie să însoțească atîtea grații și atîta bunătate ! Și-și aduse aminte de toate romanele și toate piesele în care femeia era zugrăvită ca un monstru de minciuni și de prefăcătorie...

Se duse acasă și se puse să-i scrie o scrisoare plină de insulte și de învinuiri. Umplu vreo patru foi și iscăli, apăsînd condeiul cu răutate pe hîrtie. Excitat și aprins pînă la exces, receli scrisoarea și i se păru că nu-i spusese tot ce voia. O rupse și se apucă să scrie alta ; dar, în neputință de a-și vărsa focul pe hîrtie, aruncă condeiul și luîndu-și capul în mîni se rezemă de masă, apăsîndu-și bulbul ochilor închiși cu pumnul, ca să n-o mai vadă, sau să-i strivească imagina în nerv. După aceea se sculă și se plimbă prin casă cu pași mari. Era mai bine să nu-i scrie nimic și să se stăpînească, să nu-i spuie nimic, ca să vadă pînă unde merge mișelia sufletului omenesc.

Dormi ca vai de el și a doua zi se duse la tact disdimineață. După-prînz Maxențian veni să-l vadă ca în toate zilele. Și el era preocupat. Cum intră înăuntru, se trînti pe un scaun, fără a zice un cuvînt. Subprefectul scria.

— Un moment, și sunt liber, zise el.

Maxențian se uita lung la dînsul, cu o privire piezișă și rea.

— Se vede că și dumneata, ca și mine, n-ai dormit.

— N-am prea dormit, răspunse subprefectul isprăvind ; da' ce ai ?

— Ce am eu, zise Maxențian ducându-și mâinele la cap, e groaznic... Nu-ți doresc niciodată să te afli în asemenea împrejurare. După aceea, ridicându-se cu furie de pe scaun, zbîrlit ca o hienă, blestemă cu pumnii în aer :

— A' !... femeie mizerabilă !...

Apoi, potolindu-se puțin, veni și se așează cu coatele pe biurou în fața subprefectului.

— Mă înșală !... zise el apăsător, Dadiana mă înșală !

Subprefectul se făcuse galben și se sculase puțin câte puțin în picioare. Se apropia sfârșitul.

— Și ce vrei de la mine ? zise el încet și tremurându-i glasul.

— Iartă-mă ; nu voi nimic, dar trebuia să spui cuiva, că muream. Înțelege, adăogă el, scandîndu-și cuvintele, să te înșele o femeie pe care o iubești ! cu un amic !... Prefectul este amicul meu din copilărie... Ah ! și nu am putere să-i ucid pe amîndoi.

Căzu cu capul pe masă, parcă fără să mai știe ce face. Apoi se ridică ușor, cu ochii injectați de sînge.

— Ce mă înveți să fac ? întrebă el, blînd ca un copil.

— Domnule Maxențian, poate te înșeli...

— Nu mă înșel, răspunse el cu siguranță. Am aici dovada, adăogă, bătîndu-și buzunarul cu mîna. Iat-o !...

Și, în adevăr, scoase un mic bilet, a cărei hîrtie părea cam veche, scris de mîna Dadianei, în care nu erau decît două linii :

„Vino diseară să-ți dau cuvîntul meu. Te aștept pînă la zece ore — Dadiana.“

— Se vor întîlni diseară, la zece ore în grădină, adăogă Maxențian. Ei știu că eu trebuie să plec peste un ceas. Ajută-mă, zise el după o mică pauză ; învață-mă ce să fac...

Subprefectul nici nu-l mai asculta. Se uita, crunt, pe fereastră, muncindu-și degetele de la mîna dreaptă, pe care le strîngea mereu în pumn. După cîteva secunde se întoarse către dînsul și, palid, îi răspunse :

— Nu știu ce să faci, dar dispune de mine.

Maxențian se sculă răpede de pe scaun și-i strînse mîna cu putere.

— Peste un ceas eu trebuie să plec. Dă-mi voie să vii la dumneata să stau pînă deseară. Apoi te rog să mă însoțești la mine acasă, ca să vezi infamia... A !... zise el ieșind, sunt de plîns !

În urma lui, subprefectul plecă acasă. Părea liniștit și limpede la gînduri, deși, în adevăr, rîndurile scrise de Dadiana îi ardeau mintea.

Petrecu restul zilei singur, umblînd, fără rost, pe la grajd, pe la fînărie, prin grădină. Maxențian îi ceruse voie să se culce.

Pe la opt ceasuri se urcară amîndoi în trăsură. Înainte de a pleca, Maxențian se căută în buzunăr, și scoțînd un revolver, se uită la el ca să se asigure că-l are. Subprefectul se pipăi și el pe deasupra buzunarului... Pe la nouă ceasuri ajunseră la castel și intrară în grădină pe o porțiță dosnică. Merșeră încet, pe la umbră, pînă în apropierea unei bănci.

Luna trecea prin rariștea unor nori cenușii, luminînd grădina ca un felinar prăfuit. Adia ușurel vîntul, ca în nopțile de august, tămîind aerul cu parfumul celor din urmă rozete din brazde. Era răcoare. Subprefectul tremura ca o frunză. Așteptarea, gîndurile, vîntu îl înghețaseră. Peste vreo jumătate de ceas se auzi în fundul aleii o voce rîzînd, și îndată se desinară pe nisipul alb două umbre, cari înaintau spre bancă. Erau Dadiana și prefectul. Ei veneau la braț, vorbind parcă încet și plecați unul spre altul...

Maxențian îndată ce-i zări, apucă pe subprefect de mîna :

— Ei sunt ! zise el înăbușit, și-n același timp subprefectul auzi : țac ! căzînd cocoșul revolverului, fără ca însă să plece lovitura.

Imediat și ca și cum Maxențian ar fi continuat să tragă, o detunătură puternică urmă și o secundă nu se văzu nimic în norul de fum. Cînd însă se limpezi drumul, două răcnete se auziră din umbra pomilor, și-n același timp doi oameni ieșiră alergînd... Dadiana căzuse.

Maxențian și prefectul strîngeau pe subprefect de gît cît ce puteau, cerînd ajutor ca să puie mîna pe omorîtor. El însă se scutură de amîndoi, alergă pînă la dînsa, care zăcea întinsă la pămînt și căzu cu brațele pe capul ei :

— Nu muri... îi zise ca un nebun.

— Nu-i nimic, rosti gura ei încet, te-am iubit mult... foarte mult.

SPRE MARE

Amicului meu, T.G. Djuvara

Manuscris străin :

Mă mir și eu că încep să scriu. N-am scris de cînd sunt și poate nici n-am gîndit mai mult. Cu toate acestea, am avut de multe ori unele idei destul de limpezi asupra acestei omeniri încîlcite și întristătoare, și, mai mult decît atît, am priceput întotdeauna cu o rară înlesnire durerea.

Eu sunt un om stins. Fac parte din acea mare tabără a tinerilor care, lipsiți de o dreaptă măsură în înflorirea puterilor vieții, m-am lipit de împrejurări, fără ca să am puterea de a le mîna eu, ci fiind de-a pururea mînat și stăpînit de ele. De aceea n-am ajuns la nimic. Sunt și voi muri un om de rînd, fără ca cel puțin să fi căpătat vreun titlu academic. Eu, la drept, nici nu prea țineam la asta, dar o spun fiindcă voiesc să mă judec cu nepărtinire. Am rămas, prin urmare, student, dar nu student ca cei din romanele franceze, ci student la București, adică : un fel de nimic, lipit de mahalaua Antimului, care mucelesc în arhivele Curții de Conturi, fără ca să am, cu toate astea, cea mai mică tragere de inimă cătră aritmetică.

Am cetit mult, și asta mă și mai ține ; dar am cetit fără socoteală ; cîte n-am mai răscolit prin biblioteca statului și de cîte ori, cînd mă hotăram să-mi trec examenele, nu mă pomeneam la mijlocul lui *Faust*, cînd se suna clopoțelul de ieșire, fără ca să fi deschis măcar pe *Démolombe*¹ ; de cîte ori nu uitam toate în juru-mi și, cetind pe *Jocelyn*² mă pomeneam cu ochii pe cer, tăind cu gîndul, în spațiul ce-l încadra fereastra, văile și munții bietului călugăr !... Pentru că eu tot mai cetesc pe Lamartine. Moda n-am urmat-o nici în îmbrăcăminte, nccum în gusturile mele literare.

---

¹ Jean Charles Florent Démolombe (1804—1887) jurist francez (n. ed.).

² *Jocelyn*, poem al scriitorului francez Lamartine (1790—1869).

De felul meu sunt de la țară. Pe tata nu l-am apucat, fiindcă a murit pe cînd nu mi se întipărea nimic în minte, căci altfel nu l-aș fi uitat niciodată. Mama a trăit pînă mai acum cinci ani și a murit cu durerea în suflet de-a mă videa rămînînd un om de rînd. Știu eu bine. O cunoșteam ca și pe mine însumi. Era o femeie deșteaptă și harnică, care vroia să muncească ca să mă înlesnească să învăț. Însă simțeam că avea o nedumerire mare în privința carierei mele. Ar fi dorit să învăț Dreptul, ca să ajung sus de tot, fiindcă îmi zicea că am cap. Mamă nu e ?... Pe de altă parte, însă, avea un fel de simpatie ascunsă pentru tot ce era istorisire fantastică, vers răsunător sau dramă atingătoare. Firea ei cea adevărată o punea în rîndul oamenilor aleși. Știu cum, ori de cîte ori venea la București, intra prin toate librăriile și cumpăra tot ce se tipărea în românește. Atîta limbă știa, sărmana. Pe Gr. Alexandrescu, pe Bolintineanu, pe Costachi Negruzzi și mai în urmă pe Alecsandri îi cunoștea aproape pe de rost. Eu, cînd mergeam vara acasă și vream să-mi aduc aminte de cîte ceva, mă duceam la dînsa rîzînd :

— Mamă, ia deschide-ți almanahul și spune-mi cum începe bunăoară fabula *Toporul și pădurea* ?

Iar ea, numaidecît :

„Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face,
Dar că vorbeau odată lemne și dobitoace
Nu rămîne-ndoială...” etc.

Ăstfel că patima mea pentru cetit cred că mi-a rămas de la mama.

Cea dintăi și cea mai adevărată durere a mea a fost moartea ei. Trăiam în București, într-un hăitac de studenți bătrîni, cu care cutreieram mahalalele, cafenelele și balurile mascate. Nu mă gîndeam la nimic, dar absolut la nimic. N-aveam nici un fel de simțimînt pentru lumea dinafară, și cea din mine dormita, sau poate nu avea flință. Stam în ulița Antimului, mîncam la un armean în ulicioara Sf. Nicolae și jucam tablele la Strobel. Aveam o mulțime de prieteni, deși nu-i căutam. Din fire nu prea sunt vorbăreț, și cînd un om nu mi s-o potrivi, nu-i pot lega trei cuvinte la un loc.

Moartea maică-mi mă găsi în aceste împrejurări.

Nu pot bine cunoaște ce s-a petrecut în mine când m-am dat jos acasă, la Vălenii-de-Munte, și am văzut pe mama întinsă în mijlocul odăii, galbenă și suptă de adierea morții. Știu numai că parcă s-ar fi rupt un zăgaz care îmi împrejmuia inima și o gîlgîială de tremurare mi se urca în gît de mă îneca. Înghițeam cît ce puteam, fără să dovedesc a-mi opri nodul ce mă strîngea de gît. Când luai basmaua de la gură, băgai de seamă că era plină de sînge. Cineva mă duse într-o odaie alături, unde mă sili să mă culc. Era mai presus de puterile mele să stau liniștit, și parcă sîngele ce îmi venise în gură mă descărcase puțin de greutatea care mă apăsă. Venii din nou în odaia unde era maică-mea moartă și mă podidi un plîns fără seamăn. Simțeam bine că cu dînsa pierе singura ființă care mă iubise cu cea mai întregă și mai caldă dezinteresare. O duseră la groapă și, după ce căzu țărnă pe sicriul ei, ne întoarserăm acasă, tăcuți și singuri : eu, proprietara moșiei pe care o ținea mama cu arendă, fata ei și satul întreg.

Șezui la țară atunci vreo două luni de zile, sub cuvîntul de a-mi regula moștenirea, fiindcă mama îmi lăsa ceva, dar, în adevăr, șezui fără să fac nimic. Marele meu cusur a fost întotdeauna lenea. Aci însă stam de milă. Mă apucase un fel de părere de rău puternică, că nu-i făcusem niciodată plăcerea de-a sta o vacanță întregă cu dînsa. Mă rugase de atîtea ori !... Pe fiecare zi descopeream prin casă și prin hîrțile ei chipul cum se gîndea vecinic la mine, cum se scula dimineața cu cugetul de a-mi adăoga un grăunte mai mult la avere, cum se culca gîndindu-se să-mi scrie și să-mi trimeată a doua zi cîte ceva de ale îmbrăcăminte, sau de ale mîncării...

Atîtea învățai și trăii în aceste două luni de liniște și de singurătate, că mă reîntorsei la București aproape alt om. Părăsii cu desăvîrșire cafeneaua și prietenii. Îmi luai o casă mai bunicică și comandai tot felul de cărți de drept. Vreo cîteva luni de zile nu ieșii în oraș, hotărît să-mi trec examenele, spre a împlini astfel dorința maică-mi cel puțin după moartea ei, dacă n-o făcusem cît fusese în viață. Mă și înscrisei la examen, fiindcă îl pregătisem destul de bine și așteptam numai să-mi hotărască ziua spre a-l trece.

Nu știu dacă altă lume o fi tot astfel, dar eu n-am putut niciodată să înfrunt, cu cîștig pentru mine, o discuție cu oameni străini. Chipurile necunscute cu care intru în vorbă

mă intimidază. Așa că, deși înscris la examen, când veni ziua să-l trec, fugii din București. De atunci nici nu m-am mai gândit la jurisprudență.

În cinci ani de zile am călătorit foarte mult. Am fost în călătoriile mele adeseori mulțumit, dar de-a pururea rece și, chiar cu rizicul de a întrebuința un cuvânt greu, nenorocit. Pentru că nu e un nonsens de-a zice că cineva poate fi nenorocit și mulțumit în același timp. Linia vieții noastre are atâtea cotituri singuratice, încît fiecare din ele poate ascunde cîte o umbră izolată, deși în întreaga ei lungime e pustie.

E greu să mă judec singur, dar cred că nu sunt un om rău. Mai cu seamă de la moartea maică-mi, m-am învățat să iert foarte mult, și, deși adeseaori simt că lumea mă înșală, cînd pot să fac binele, îl fac...

Cu toate astea, viața e grozav de tristă și de ostentivă, iar oamenii, nespūs de triviali. Eu am astăzi aproape 33 de ani și pot jura că n-am cunoscut o singură femeie care să ajungă idealul ce a răsărit în mintea mea nu știu de unde, ca o lună ce răsare tîrzie, dar blîndă și albă, într-o noapte tăcută și posomorîtă. Poate că și neîndrăzneala mea m-a împiedicat de-a cunoaște bine femeile. Poate...

Dar desigur, cînd cineva nu e născut pentru a fi don-juan, și poate chiar cînd e, adevărata mîngîiere a sufletului o găsește tot în lumea ideală. Voi să-nțeleg, prin aceasta că impresiile noastre cele trainice și fără de nici un fel de amestec ordinar nu ne vin decît de la artă. Eu nu vreau cîtuși de puțin să mă fălesc, dar cînt aproape din toate instrumentele. Cînt din toate slab, dar din toate izbutesc să produc efecte care să mă miște, și mai cu seamă mă mulțumește țitera, un instrument puțin răspîndit, dar poate tocmai pentru asta foarte atîngător. L-am auzit pentru întîiași dată în Alpii Styriei, într-un cătun dimprejurul Innsbruckului, cîntat de un țăran pe o masă de lemn, noaptea, dinaintea casei. Așa de duios mi s-a părut, atît de vorbitoare și de dureroase vibrau coardele, încît ai fi zis că sunt întinse pe un piept omenesc care suferă. Se înălțau notele, plîngînd, în tăcerea monumentală a nopților alpești; se urmau, topindu-se una într-alta ; se mîngîiau împreună, parcă ar fi făcut un cor de glasuri blînde, care veneau să plîngă dimpreună cu dorul celui ce cînta.

De atunci m-am apucat de țiteră și am izbutit pînă la un oarecare punct s-o-nvăț.

Spun asta, pentru că se leagă cu istorisirea ce are să urmeze.

După moartea maică-mi, precum am mai spus, cinci ani de-a rîndul m-am dus în străinătate. Niciodată nu m-am căutat de nimic, fiindcă de ceea ce sufeream eu nu e doctorie : îmi era urît. Și nu m-am plîns la nimeni. Cine are vreme să-ți asculte aiurările, cînd umbli, mănînci și cînți din țiteră și cînd mai ales n-ai o singură ființă în lume care să se neliniștească de insomniile și urîtul tău ? Anul trecut, cătră primăvară, m-a cam supărat o mîină, și doctorul, în trecacăt, m-a povățuit să mă duc vara la Lacul-Sărat. Am zîmbit ș-am tăcut. Durerea însă repetîndu-se, se repetă și povața :

— Trebuie să te duci neapărat la Lacul-Sărat sau la Mehadia, și eu te-aș povățui să te duci mai bine la Lacul-Sărat, fiindcă e așa și altminteri, îmi îndrugă el o mulțime de cuvinte, pentru care trebuia să mă duc la Lacul-Sărat.

Cînd mă gîndii cît era să fie de urît și de sălbatec acest loc, care, după cum mi se spunea, n-avea fir de munte sau de vale pe alătura, îmi venea să-mi uit durerea de mîină și s-o pornesc încolo, prin lumea largă. Dar doctorul mă cicălea merou :

— Du-te la Lacul-Sărat, dacă vrei să te faci bine.

Mă hotărîi, în sfîrșit, să mă duc la Lacul-Sărat.

Am ajuns să cred că nu e nimic în lume care să impresioneze pe om în prea mult bine sau prea mult rău cînd sufletul ajunge să se desfacă de realitatea imediată și să plutească într-o altă atmosferă. Într-adevăr, sosind la Lac, lucrurile mi se înfățișară destul de triste, dar cu puterea la care spuneam că am ajuns de a nu mă lăsa primelor impresii, îmi făcui singur îndreptare, punîndu-mă pe drumul cel mai sigur al lecuirii : băile regulate și credința că ele îmi vor fi prielnice. A istorisi tot ce era în Lacul-Sărat îmi pare de prisos, pentru că nu era nimic vrednic de luat în băgare de seamă. O mulțime de lume din București, pe care o cunoșteam și o prea cunoșteam, de-a pururea nemulțumită de băi și de birturi ; cîteva capete străine fără de importanță ; vreo două-trei tarafuri de lăutari ; soare, praf — sau ploaie, noroi și miros displăcut de la lac. Iată, în scurte cuvinte, la ce se reducea perspectiva unei luni întregi din viața mea. Spre petrecere, aveam cu mine pe *Jocelyn*, pe *Don Quijotte*, țitera și urîtul.

La Lac se dau în toate joile și duminicile și adeseaori și-n celelalte zile baluri. Vorba bal este mai mult o figură, fiindcă de fapt era o adunare de tot felul de lume, strînsă într-o șandrama, în care praful, amestecat cu *federweiss*¹ și cu miros de lac și cu parfumul doamnelor, lăsa o impresie grozav de ciudată.

În prima seară în care intrai într-unul din aceste baluri, observînd, printr-o mișcare naturală a bărbatului, capetele de femei ce erau înăuntru, recunoscui, nu făr' de mirare, pe fosta stăpînă a moșiei ce o ținuse maică-mea multă vreme, însoțită de fiică-sa. Eu credeam că ele nici nu-și mai aduc aminte de mine sau că nu vroiau să-și mai aducă aminte, de vreme ce le întîlnisem, în răstimp de cinci ani, de vreo cîteva ori prin București și trecusem pe lîngă dîsele făcîndu-mă că nu le cunosc. Acesta este un alt păcat pe care-l am. Dar a cui e vina dacă figurile străine care se uită la mine mă neliniștesc?... Și apoi ea trăia într-o lume în care eu nici nu vream și nici nu prea puteam să intru. Fui însă foarte mirat, și, că să spui drept, îmi făcu plăcere, cînd d-ra Matilda, jucînd cadrilul, îmi zise în treacăt :

— Bună seara, domnule Haralamb.

Eu îngînai un bună-seara sfios și mă pusei s-o privesc mai bine, așteptînd minutul cînd trebuia să se oprească.

Cine n-a văzut femei, și femei frumoase? Toată lumea le caută, pentru că temelia esteticei fiind chiar ochiul omenească, subiectele cari vin să turbure, prin comparație, noțiunea obiectivă a frumosului din noi ne devin simpatice. Dar cine a văzut femei care n-au nimic din regulele primite ale frumosului, și cari cu toate astea plac, atrag la dîsele ca niște primejdii ? Oare ochiul meu este bolnav și urîtul mi-a stîns puterea de-a pricepe liniile ?

Nu pot spune nimic cu hotărîre. Știu numai că după ce s-a oprit din joc, m-am apropiat de dînsa și am început să vorbim.

O fi sau n-o fi ceva dincolo de ochiul fizic, ori viața omenească pune în privire acea scăpărare a sufletului care n-are decît ființa ce o are căldura în orice rază de lumină?... Explice cine va putea.

Cînd însă începu a vorbi și-și fixă pe mine ochii negri, a căror privire pornea cam de sub geana de sus, mi se păru că prin lumina lor se întinde de la ea la mine o punte

---

¹ *Federweiss* — talc (germ.) (n. ed.).

străvezie, pe care gîndurile noastre, de demult prietene, se recunoșteau. Cînd mai vorbisem eu cu dînsa ?

Îmi spuse cum m-a întîlnit de la moartea maică-mei de mai multe ori prin București și a văzut cu părere de rău că am o nespusă îndemînare de a-mi uita prietenii.

— Prietenii de nenorociri — fiindcă noi țineam grozav de mult la d-na Haralamb, îmi adăogă — sunt mai adevărați decît ceilalți prieteni... Mă înșel ?

După aceea sculîndu-se, cu o mișcare îndemănatică, îmi luă brațul și mă duse dinaintea mamei ei.

— Vino să-te prezent, sau mai bine să te *represent* mamei.

Aci deschisei și eu gura :

— Nu sunt comedie.

— Și nici eu actor, îmi zise repede. Dar, oricum, dacă nu ești comedie, d-ta poți fi dramă, adăose cu o foarte ușoară nuanță de luare în rîs.

Mă înfățișă și mamei sale, și după aceea se duse să joace. Bătrîna era un spirit luminat și bine deprins. Vorbea cu discreție și cu blîndețe. Încercă să mă facă și pe mine să vorbesc, dar nu izbuti. Mi-am mărturisit păcatul ; nu sunt în stare să leg două cuvinte cu oamenii pe cari nu-i cunosc. Vecina ei de alături îi spuse nu știu ce, că se întoarse spre dînsa, și eu putui să privesc în tîcnă pe Matilda, care juca. Era foarte mult înconjurată de tineri. Toți se grăbeau să-i facă cîte un serviciu și de-abia unul o lăsa, că îndată altul o și lua la vals. Ea părea că joacă cu plăcere.

N-am jucat niciodată, decît numai cînd eram tînăr de tot, în baluri mascate, cu femei necunoscute, de care nu mă lipeam. În lumea cealaltă, însă, n-am putut pricepe lucrul acesta decît într-o singură împrejurare : cînd perechea care joacă este alcătuită dintr-un om și dintr-o femeie care se iubesc. Altfel mi se pare o destrăbălare, ocrotită de societate și adeseori chiar impusă. Cu ce încredere își întindea, bunăoară, Matilda brațul ei rotund și aristocratic pe umărul celui dintăi nătărău, căruia îi venea chef să joace, și cu ce drept acesta venea să-i prindă mijlocul în brațele lui strîmbe și îndrăznețe ?

Dar ea, cît de elegant își purta trupul după măsura valsului și ce frumos îi alunecau picioarele, de-abia atingînd pămîntul !... Am stat acolo ca vreo jumătate de ceas, cît a ținut muzica, urmărind-o cu ochii prin toate colțu-

rile, pînă m-am pomenit că mă apucă o nespusă părere de rău că nu știu și eu juca !

— Nimicuri !... zisei sculîndu-mă, maimuțării !...

O, Doamne ! Astăzi, cînd stau rece și mă gîndesc, cine poate hotărî despre nimicurile sau adevărurile cari ne ating sufletul ? Ce este și ce nu este cu puțință ? Dacă sunt oameni cari plîng de durerea de a nu fi fost priviți într-o seară de o femeie iubită, sau dacă o strîngere de mîna în fuga unui vals e în stare să te facă fericit, asta dovedește că aceste nimicuri ating inima omului ; și tot ce ne atinge, tot ce ne face să suferim sunt lucruri grozav de serioase...

După ce muzica încetă, Matilda veni lîngă mamă-sa și, prin urmare, lîngă mine. De mult ce jucase se-nroșise. Prin mijlocul obrazilor îi alergau niște dungi subțiri ca de pe opal, cari, în aprinderea chipului ei, îi dau acrul unei făpturi inspirate, din altă lume. Din pricina căldurii își mișcase părul de pe ochi la o parte, și fruntea albă și rotundă se ivi, luminînd chipul ca o idee curată. Încă o dată : nu era frumoasă ; și cu toate astea, cît de frumoasă părea !

— Cum vi se pare balul, domnule Haralamb ?

— Destul de frumos... Ceva cam amestecat.

— Nu-i așa ? Ești silită să joci cu toată lumea și să faci tot felul de cunoștințe.

— Cunoștințele de la băi nu sunt așa de trainice, zisei eu cam pe furiș, uitîndu-mă la dînsa.

— Atîta e norocul, îmi răspunse cu simplitate și fără cea mai mică intenție.

Însă șarpele ispitei mă mușcă de inimă și mă făcu să lungesc vorba cam anapoda, eu, care altă dată nu vorbeam nici cît trebuia.

— Așa este, zisei cam înțepat, cunoștințele de la băi nu trebuie să trăiască.

Ea se întoarse răpede și se uită la mine cu mirare. Pe buze îi trecu o zîmbire ușoară și aproape nebăgată în seamă, care se rosti ca judecata cea mai aspră asupra-mi :

— Domnule Haralamb, să vă spun : cunoștințele pe cari dorim noi să le facem și cunoștințele pe cari doresc alții să ni le facă sunt două lucruri deosebite...

Mi se păru că vrea să mai zică ceva, dar tocmai atunci veni un domn și o rugă să joace cadrilul cu dînsul.

— Mulțumesc, domnule, l-am dat.

După cîteva minute veni un altul, care se duse cu același răspuns ; după acesta, un altul, și așa vreo patru la rînd. Eu tăceam și tăcea și ea. Cînd începu cadrilul, băgai de seamă că nu vine nimeni s-o ia la joc. Fără voia mea, mă sculai în picioare și privii prin lume la întîrziatul cavalier al Matildei. Cine era acest sălbatec ?

Ea înțelese se vede gîndul meu, căci rîdea.

— Căutați pe cineva ? mă întrebă.

— Pe nimeni, dar... văd că nu vine...

— Cavalierul meu ? Nu există. Am fost silită să spun un neadevăr ca să scap de a mai juca. Sunt așa de ostenită !... Au să se uite toți la mine destul de urît, dar ce-mi pasă ! Îmi pare rău numai c-am spus minciuni.

Eu urmaș de a tăcea. Ea asemeni.

Ce ciudat încep simțirile inimei noastre ! Mi se păru că Matilda a priceput că eu nu doream să joace și de aceea a întrebuițat această șiretenie, și parcă în mintea mea se făcu senin și cald, și o bunătate fără margini îmi umplu sufletul. Tocmai după ce am trecut prin această împrejurare a vieții am putut pricepe că sunt o fire cam exagerată, care sufăr de toate nimicurile și le strîng în mine. Această întîmplare că Matilda nu vroi să joace cadrilul, putea să fie în mintea ei — și cred chiar că era — cu totul nevinovată de suferința mea ; fiindcă toate aceste simțiri mulțumitoare treceau ca o nălucire prin obosita mea ființă și sfîrșeau prin a mișca fundul negru și tulbure pe care curg zilele mele.

După ce se odihni, muma ei îi puse haina pe umeri, pe care ea și-o prinse încetinel, cu întîrziere, și amîndouă se sculară să plece. Matilda îmi întinse mîna. I-o luai cu grabă și aproape i-o acoperii în mîna mea, atît de mică și de blîndă era. Într-o secundă inima mi se păru că a fost deodată oprită de ceva și că plămîinii înghețaseră în mine.

Ea ieși încet precum se și îmbracă, și-n urmă ieși și eu.

II

Am spus la începutul acestei istorisiri că n-am încercat să scriu niciodată în viața mea. Nu este adevărat. N-am scris niciodată un lucru întreg, și, mai cu deosebire, n-am păstrat nimic din încercările mele, dar foarte

adeseori am umplut pagini întregi de aiurări, am făcut versuri, am plîns în rînduri nebune pe foile albe ale unui biet caiet, care s-a dus filă cu filă în foc...

Pentru că, cum se poate să fie adevăratele mele simțiri ceea ce scriu eu, cînd condeiul trebuie să le strîngă în vorbe și cînd simțirile mele știu foarte bine că nu se pot turna în forme ?

Și cu toate acestea am înnegrit și eu hîrtie, pentru că mi se pare că este, mai presus de puterea noastră de a voi, o rîpă adîncă, care ne atrage către dînsa cu o adevărată furie : aceea a destăinuirilor. Dar dacă te-ai întreba bine : ce destăinuiți ? singur nu ți-ai putea răspunde, căci cînd ele trebuie să lege în fraze, simți numaidecît ce diafane sunt și cît de greu le poți prinde ființa. Sunt multele și neîmplinitele doruri ale sufletului, cari, ca atîtea semințe căzute din ciocul unor paseri din alte lumi, incolțesc străine și singuratice în noi, prinzînd rădăcină și chinuindu-se. Sunt avînturile cătră un ideal amețitor de depărtat, cărora viața de toate zilele le uda aripele. Sunt nebunii și visuri, care-ți asurzesc mintea și-ți umplu pieptul, pe cît nu te gîndești a le spune, dar care fug ca orizontul dinainte-ne, de îndată ce vrei a le prinde și a le lămuri și altora.

Cum mă întorsei acasă, după bal, aceste gînduri mă apucară și vrui să scriu. Nu putui atunci. Trei zile după aceea îmi simțeam mîna încă caldă de a Matildei, și cînd închideam ochii o aveam acolo, înaintea mea, vie și întreagă. Un moment nu-mi veni în minte că de-abia atunci o cunoscusem, că puteam să mă înșăl asupra ei, că ea n-avea poate nici o asemănare cu idealul meu. Este drept însă că în acest timp Matilda era mai mult forma ome-nească în care se întrupau dorurile mele nehotărîte decît femeia care avea să aprindă în mine patima cea mai dureroasă și mai hotărîtă despre ea.

În cele trei zile ce urmară mă încercai de mai multe ori să scriu. Hîrtia e răbdătoare.

În a treia seară făcui versuri. — Versuri !...

„Bine-ai venit, fecioară, cu pași măreți și falnici !
Cap tînar de femeie pe umeri de statuie ;
Atît îți stă de bine cu ochii mari și jalnici,
Cu sîngele ce-n față sălbatec ți se suie,
Că de-ai fi plîns cînd Iuda îl țintula de glezne,
Mîntuitorul lumii ar fi murit mai lesne.“

Acest început mi se păru greoi și silit. Nu era ceea ce simțeam eu. Făcui hîrtia bulz și-o aruncai.

Altă foaie :

„Te-a zămislit blînda natură
Ca pe-o floare de pe plai,
Din carminul rozei de mai
Ți-a zugrăvit, rotundă, gura,
Iar din albastrul de cicoare
Ți-a-nduioșat privirea vie,
Așa că bine nu se știe
De ești femeie sau ești floare.

La briu te-a strîns ca pe-un mănunchi
De ramuri tinere de crin,
Și nu știu ce ți-a pus în sîn
Și de la sîn pîn' la genunchi,
Că parcă-ai fi un vis croit
După gîndirea mea nebună,
Cu sufletul ca alba lună,
Cu trupu cald și liniștit.

În trista mea singurătate
Au răsărit, colo și colo,
Videnii cu cap de Apollo
Și ochii plini de bunătate ;
Dar dacă tu ai ști anume
Cit farmec e-n făptura ta,
Ai face aripi și-ai zbura,
Căci prea ești singură în lume !”¹

Aci se opri condeiul. Cetii de la început ceea ce scrisesem, și cu atîta furie ștersei pagina de sus pînă jos, că mă stropii de cerneală pînă și pe obraz. O zvîrlii și pe aceasta. Eram aproape indignat pe versuri. Pentru că vorba *cicoare* mi se păruse originală, făcusem ochii Matildei albaștri ! Eram nebun. După cîteva minute căutai pe jos mototolul de hîrtie, fiindcă parcă-mi plăcuse un rînd. Îl găsii și-mi rămase în minte :

„La briu te-a strîns ca pe-un mănunchi
De ramuri tinere de crin...”

---

¹ Sub titlul *Ca un mănunchi de ramuri*, poezia a fost inclusă de autor în volumul *Alte orizonturi* (1894) (n. ed.).

Parcă semăna cu Matilda. Dar, în sfîrșit, toate acestea nu spuneau nimic din sufletul meu. Ce poate vorba !... Închipuiască-și cineva o imensă pînză de borangic, pe care cîțiva nebuni ar vroi s-o fixeze cu bolduri de țărnu-rile mării, spre a lua conturul valurilor agitate. E cu pu-tință ?...

Atunci, îmi luai pălăria și ieșii. Era o noapte liniștită. La băi dormea toată lumea, și în văzduhul cald, singură luna se urca cu chipul ei plin și încremenit, parcă ar fi fost o nebună de noapte care ar fi intrat într-un nemăr-ginit țintirim. Fără să mă gîndesc, mă îndreptai spre casa în care ședea Matilda. Era un șireag de odăi joase, întinse pe un coridor lung și îngust, în zidurile cărora luna cădea cu lumina ei de făclie galbenă. În capătul balconu-lui văzui de departe o umbră, care sta rezemată de par-maclîc. Cu cît mă apropiam, cu atîta inima îmi bătea mai tare. Dar dacă ar fi fost ea ? N-o văzusem de trei zile.

Era ea. Cum mă apropiam încet pe iarba moale a drumului, nu mă auzea. Și aș fi putut să fac și zgomot, că poate s-ar fi uitat la mine fără să mă cunoască, atît era de cufundată în înțelegere cu luna. Cînd ajunsei în dreptul ei, mă oprii și, spre a-i atrage luarea-aminte, în-trebuințai vechiul mijloc al curtenilor : tușii. Ea își strînse șalul pe dînsa și se trase cam în lături. Eu nu știam ce să fac : să mă-apropii de ea, ori să stau pe loc, ca să n-o spării ?

În sfîrșit, o simții că mă recunoaște.

— Bună seara, îi zisei.

— Bună scara, îmi răspunse cam încet.

Nu v-ați culcat încă ? adăugai, ca și dînsa.

— Nu... Era luna așa de frumoasă... Am ieșit un mo-ment s-o privesc...

— E foarte frumoasă luna...

Și nu mai știam ce să mai zic mai departe. Tremu-ram tot, cu glas, cu picioare, cu inimă. Dînsa înțelese încurcătura mea și se încercă, se vede, să rupă farmecul ce-l simțea că are asupra-mi. Vroi să intre în casă ; dar, după ce făcu un pas spre ușă, se întoarse pînă la margi-neă balconului și se cam întinse spre mine, ca s-o pot auzi:

— Mîne știi că noi vrem să ne ducem la stîină. Mergi și dumneata ? E o societate întreagă : d-na X, Y etc.

Și înșiră o mulțime de nume. Eu băgai de seamă că pentru întâia dată îmi zicea *știi* în loc de *știți* și *dumneata* în loc de *dumneavoastră*.

— Merg, cum nu. E departe stîna ?

— Nu : o jumătate de ceas pe jos.

Și vorbind, mă apropiasem de tot de balcon.

— Ce tăcere frumoasă ! adăogai. Parcă suntem la țară.

— Apoi la țară și suntem ; afară doar că ne culcăm mai tîrziu.

— Cînd ne culcăm...

— Da' ce, dumneata nu te culci totdeauna ?

— Nu prea pot dormi. Și ce rău e !

Ea tăcu un moment.

— Pricep. Nici eu nu prea dorm totdeauna, îmi zise. Dar astă-seară voi căuta să mă odihnesc, ca să pot mîine umbla. Noapte bună. Și îmi întinse mîna.

— Noapte bună, îi zisei, luîndu-i mîna și întîrziînd de-a i-o lăsa. Ce păcat de luna asta ! Cîtă taină are în lumina ei...

— Du-te, du-te, îmi zise mai încet și tremurînd, du-te, ca să poți mîine umbla.

— Mă duc, îi răspunsei stîns de tot, pe cînd, fără să-mi dau bine seama de ce fac, îi lipisem mîna de pieptul meu și i-o ascunsesem cu amîndouă mîinile mele.

Atunci o simții aproape de tot, vorbindu-mi cu o așa de dulce stăruință, că parcă îmi topea inima de înduioșare :

— Te rog... du-te...

Mă dusei, fără să mai zic nimic. Cînd îmi întorsei privirile, după cîtiva pași, o văzui rezemată de zid și ascunzîndu-și fața cu amîndouă mîinile.

După ce ea intră înlăuntru, eu mă dusei acasă. Luna bătea în geamurile mele cu o lungă și gînditoare rază senină, luminîndu-mi odaia. Lîngă călimară și condei sta țitera, cu coardele strălucind în razele lunei.

Îmi era pieptul atît de plin de bătăile inimei și ochii aproape înecați de lacrimi, că trebuia sau să plîng, sau să mă reîntorc înapoi și să mă întind pe pămînt, sub ușa ei, ca să mă simtă că sunt lîngă dînsa. În nevoia mea de a face ceva, luai masa în brațe, o scosei afară pe prispă, împreună cu scaunul de lemn ce era alături, și mă pusei să cînt.

Ce putere extraordinară o fi trecînd în degetele noastre cînd suferim, nu-mi pot da seamă. Știu numai că lacrimile și toată durerea mea le plînze instrumentul, de ale cărui coarde îmi prindeam degetele ca un desperat, făcîndu-le să trăiască și să simtă cu mine. Ele îmi răspundeau, înțelegîndu-mă și vibrînd duioase în adîncul luminei de lună... A !... țitera mă înțelegea ! În cutia ei puteam să-mi găsesc simțirile mele. Erau ale mele. Lemnul și sîrma mă cunoșteau mai bine decît condeiul. Ceea ce nu putusem să spui cu unul, cu celălalt spuneam perfect.

Fără voința mea, se desprinsese de coarde o melodie simplă, acele cîteva note cunoscute sub numele de *Träumerei*, pe care Schumann pare că le-a extras din visul dureros al unei nopți de vară... Cîntai, cîntai, exaltîndu-mă, dar totdeodată pierzînd noțiunea durerii mele personale și intrînd oarecum într-o boltă de impresiuni, în cari eul meu întristat se pulveriza, împrăștiindu-se în văzduh.

Se făcea aproape ziuă cînd încetai și mă culcai. Dormii adînc și nu mă dusei la stîină, fiindcă deschisei ochii tocmai la amiazăzi. Mă sculai ostenit și stătui pe marginea patului, căutînd să-mi adun mințile obosite. Ce greu dormisem !

III

Acum sunt liniștit și mă gîndesc la cele întîmplate ca la niște visuri dulci. Au trecut toate !... Toate trec și se uită în lumea asta.

Dar oricît sunt de-liniștit, spun drept că mă mișcă și acum această pagină din viața mea.

A doua zi cătră seară, ieșind prin băi, văzui pe Matilda în același loc în care o întîlnisem noaptea ce ururmase. Ea citea și mama ei lucra. Mă simții dator să mă apropii de dînselle ca să le zic bună ziua. Matilda mă primi cam rece. Pe cînd eu vorbeam cu bătrîna, dînsa își urma cetitul. Gîndii în mine că e aproape o necuviință ceea ce făcea, dar, ca orice om căruia îi este drag un lucru, mă simțeam gata s-o iert dacă mi-ar fi arătat cea mai mică intenție de-a voi să mă rănească. Ea însă cetea cu o liniște nespusă. Cînd plecai, îmi întinse mîna cu bunățate și se uită la mine lung. Nu rosti însă nici un cuvînt.

După ce prînzii cam în silă, o pornii în sus pe marginea apei. Cerul, cîrpit ici și colo de nouri, se videă tot în luciul negru al lacului. Luna nu răsărise încă și, spre apus, cea din urmă viață a soarelui se zugrăvea pe scoborișul ceresc într-o coloare străvezie de argint, pe a cărei pînză cumpenele de la puțuri și rarii pomi ce se iveau pe întinderea cîmpului se desinau minunat de bine. Mă dusei departe pe marginea unui lan de orz, pînă ce pierdui din auz zgomotele lăutarilor de la birt. Pacea cîmpiei îmi era dragă. Miile de ființe care trăiesc în singurătatea ierburilor își destăinuiau neînțeleasa lor viață în felurimi de sunete și de țîrîituri bizare, care alcătuiau ca un singur glas, ce se înălța, pierzîndu-se în văzduhul lin al nopții. Ostenit, mă întinsei pe pămînt, cu fața la cer.

Mare și nespusă este taina ce se întinde deasupra noastră fără de drumuri și fără de hotare. Înăuntrul ei, bulgării aprinși par atîtea ținte de diamant cu care o mînă nevăzută ar fi prins draperia nopții de bolta tărieilor, iar *Calea robilor* stropitura unei imense bidinele de zugrav muiată în lumină. Cît e de sus și de adînc ! și cît de mult mă atrage !... Pe ce cărări se duc nevinovatele stele care cad, și ce legătură este între ele și noi de tresărim cînd ele pier în întuneric ? Cine ține cîrma atîtor lumi de o spăimîntătoare depărtare ?...

Totdeauna mi-a părut rău că n-am învățat astronomia, dar n-am nici un mijloc de-a îndrepta ceea ce nu s-a făcut la vreme. M-am gîndit însă foarte des și foarte serios să mă fac marinar. Între mare și cer este o strînsă prietenie, și, între amîndouă, omul trebuie să fie cu totul altfel : mai puțin iubitor de sine și mai adevărat.

În adîncul nopții se auzi deodată un glas rătăcit de fluier, care îmi coborî mintea ca un fulger din naltul cerului la pămînt. Gîndii mai întîi că era vreun cioban călător, care își întovărășea urîtul cu viersul fagului. Văzînd însă că sunetul nici creștea, nici descreștea, îmi veni în minte că, poate fără să știu, am luat drumul stînei. Atunci răpede mă sculai și pornii spre partea aceea, spre a întreba pe ciobani dacă a fost de cu vreme lume din Lacul-Sărat pe la dînșii. În adevăr, la cîteva sute de pași de mine, văzui focul arzînd dinaintea colibei, și o lature omenească luminată de flacăra vreascurilor. Nu-mi veni cîtuși de puțin în minte că puteam fi necinstit de cîini sau huiduit de ciobani. Și se vede că știe Dumne-

zeu de știrea rătăciților, căci nimic de felul acesta nu mi se întâmplă. Baciul îmi răspunse, cu vorba lui domoală și liniștită, că a fost destulă lume.

Nu știam cum s-o întorc mai bine ca să fac pe cioban să-mi spuie cam ce fel de lume fusese pe la stînă. Parcă îmi era frică să nu ghicească că scopul meu era de-a afla ceva despre Matilda. Fusese și dînsa ? Era veselă, era tristă ?... Baciul da din umeri cu nepăsare.

În cele din urmă plecai, ducînd cu mine descurajarea care însoțește, în asemenea împrejurări, pe toți oamenii nehotărîți. Ce-aveam de făcut ? Unde era s-o mai văd, ca să-i spun că toată noaptea ce trecuse nu închisese ochii și că, adormind tocmai despre ziuă, mă deșteptasem tîrziu de tot și ostenit ?

Intrai acasă aproape fără putere. Dormea toată lumea ca un singur cap somnoros. Nimic nu mai da semn de viață. Rar, cîte un lătrat de cîine se înălța tînguitor în noaptea tăcută, răspunzînd unei caraule, care gemea încă și mai rar, de marginea satului.

Aprinsei lumînarea ca să mă dezbrac. Fui foarte mirat văzînd pe masă o scrisoare, fiindcă, plecînd din București, într-adins nu-mi lăsasem adresa, ca să nu fiu urmărit de indiscreția prietenilor și a gazetarilor. Era una din acele stupide și revoltătoare poftiri la nuntă, care îți vin așa, ca din cer : „domnul și doamna C.C. Ionescu au onoarea a vă face cunoscută căsătoria fiicei lor Mariuca cu domnul Stan Bran etc.“. Ce vinovat eram eu, în starea sufletească în care mă găseam, să știu că domnul Ionescu își mărita pe Mariuca cu un domn oarecare ?... Habar n-aveam de Ionescu, și de fiică-sa, și de ginere-său, și de toți nebunii din lume care se hotărau să înmulțească genul omenesc !...

O zvîrlii să nu se vadă și mă culcai.

O săptămînă de-a rîndul am văzut pe Matilda în toate zilele, fără a-i vorbi. Ce se petrecea în sufletul meu cînd o întîlneam n-am putut niciodată bine pricepe. Știu numai că ori de cîte ori o zăream, mi se părea un moment că mă înec, simțeam așa ceva parcă n-aveam destul aer împrejurul meu și-mi trebuia o putere de uriaș, ca să-mi liniștesc bătăile inimei și să-mi scot pălăria cînd treceam pe lîngă dînsa.

Într-o zi făcusem tocmai o lungă primblare pe cîmp, după o baie rece, și intram în sat, cînd, la cotitura unei

ulițe, mă întâlneam cu dînsa față în față. Atîta era de neașteptată această întîlnire, încît se vede că-mi schimbă figura cu totul și mă pironi în loc. Fie că dînsa înțelese aceasta, fie că vroia să-mi spuie ceva, o văzui venind drept la mine cu mîna întinsă și rîzînd.

— Bună dimineața, îmi zise ; ce te mai faci ? e o vecinicie de cînd nu te-a mai văzut nimeni. După aceea se opri și se uită lung la mine. Da' ce ai ? Ar zice cineva că te-ai întîlnit cu vreun urs... sau poate nu ești bine ?

În sfîrșit, putui și eu să îngîn două vorbe :

— Nici una, nici alta ; sunt numai ostenit.

— Știi, îmi zise, că mama a trimis să întrebe de d-ta ; mai întîi fiindcă dorea să te vadă și apoi fiindcă am hotărît să mergem diseară la Dunăre.

— E cam nor ; nu cred să vă puteți duce.

— După cît se vede, nu prea ești iubitor de astfel de petreceri.

— Dimpotrivă, mă grăbii a răspunde, sunt gata să plec.

Vedeam în această preumblare singurul mijloc de-a mă apropia de dînsa mai mult, de-a o videa mai îndelung și mai în pace, și pusei prea multă grabă în răspunsul meu. Ea plecă ochii în jos. Niște vine subțirele de roșeață, ca cele ce trec prin foaia macului sălbatec, i se urcară în obraz. După cîteva secunde de tăcere, se uită din nou la mine cu oarecare stăruință :

— Ești tot atît de gata de-a merge ca și acum cîteva zile, la stîna ? îmi zise, întinzîndu-mi mîna.

Nu știu de ce, ori de cîte ori mi s-a părut că am prea multă dreptate-față cu un om care se îndoiește de mine, n-am putut să-l fac să-nțeleagă prin vorbe că am dreptate.

Luai mîna Matildei cu oarecare sfiiciune și mă mulțumii a clătina din cap.

— Dacă așa crezi... ce să-ți fac ?

— Eu nu cred nimic, îmi zise, depărtîndu-se. Cine poate pătrunde gîndurile omenești...

Ne despărțirăm. După cîteva pași așa îmi părea de rău că nu-i vorbisem mai mult, că parcă-mi venea să mă-ntorc înapoi după dînsa. „Natură afurisită, îmi ziceam în mine, parcă îți pune cineva călușul în gură, de nu vrei să vorbești !“ Și îndată începui a mă gîndi cum ar fi făcut un om cuminte și cu știință de lume mai multă decît mine :

cum ar fi pornit cu dînsa la primblare și i-ar fi explicat că nu putuse să vie la stîină din pricina unei insomnii, a cărei cauză era ea, Matilda ; cum ar fi strecurat cu ghibăcie cîteva vorbe prin care s-o facă să înțeleagă că suferă pentru dînsa, că o iubește etc. Închipuirea mea, blăstemata mea închipuire, care e atîta de harnică la nimicuri, se puse pe lucru, și pe cînd eu mergeam într-o parte și Matilda într-alta, mă văzui în minte alături de dînsa, pe cîmp, ținîndu-i brațul cald sub brațul meu și spunîndu-i toate cele de mai sus.

Așa mērsei pînă acasă. Întrînd în odaie, găsii un bilet de la muma Matildei, prin care eram înștiințat că în ziua aceea o societate de mai mulți domni și doamne vroiau să facă o lungă primblare la Dunăre și eram poftit și eu să viu. Era cît p-aci să răspund că nu pot merge, dar îmi luai răpede de seamă și scrisei două rînduri de mulțumire, făgăduind totodată că voi veni.

Într-adevăr, la trei ceasuri toată lumea era strînsă pe un măidan din mijlocul satului. Plecarăm în liniște, apucînd drumul movilei, care merge printre două lanuri de mei pînă dă în șosea.

La început erau temeri de ploaie, dar încetul cu încetul lumea se împărți în mici pîlcuri de cîte patru sau cinci inși și, o dată firul vorbei apucat, nimeni nu se mai gîndi la nori. Matilda mergea înaintea mea, însoțită de un colonel bătrîn și de un alt domn, pe care-l videam întotdeauna grozav de harnic pe lîngă dînsa. Eu veneam în urmă, într-un grup de două domnișoare și doi militari, și așa se țineau mai multe șiruri de domni și de doamne, cari vorbeau de ceea ce le trăsnea prin minte.

La movila de pe șosea ne oprirăm cîteva minute. Eram în mijlocul cîmpului. Cît vedea ochiul împrejur, holdele se întindeau, în fășii aurii și verzi, ca și cum ar fi fost atîrnate de lungul șoselei, care trecea pe dinaintea noastră ca o sfoară albă ce părea că leagă cele două capete ale orizontului. Spre răsărit, Munții Măcinului se iveau sprinteni din bruma sură a văzduhului, și, în poalele lor curgînd Dunărea, dintre copaci răsăreau pînzele cele mai de sus ale corăbiilor, care păreau aidoma niște fluturi ce se jucau pe creasta pomilor.

După un ceas și jumătate de drum, ajunserăm la satul din malul Dunării.

E curios cum apele mari produc efecte puternice asupra omului. Toată această societate veselă și vorbăreță tăcu ca prin farmec cînd dete cu ochii de luciul măreț al Dunării. Un moment se păru că întinderea apei vorbește fiecărui în parte despre ceea ce avea mai ascuns și mai dulce în suflet, și, chiar pentru cei ce nu aveau nimic, ochiul, atins de noutatea priveliștei, sta țintit pe lungul fluviului.

Toată lumea se așezase pe o grindă, ce era trîntită sus pe mal, și privea. Colonelul, entuziasmat de panorama ce se desfășura înainte-i, mă luă de braț și, scoborîndu-ne încetîșor pînă în marginea apei, începu a-mi istorisi o dragoste a lui de la Veneția. Eu eram răbdător, și cu toate că cei de sus ne chemau mereu, colonelul amenința să nu mai isprăvească dacă un tunet puternic n-ar fi izbucnit din niște nori groși, ce veneau despre mare. Atunci ne urcarăm răpede pe mal. Matilda sta singură tocmai la capul grinzei și se uita, cu desăvîrșire pierdută de ceilalți, în susul Dunării. Eu am crezut întotdeauna că ceea ce este mai adînc în noi corespunde tocmai cu ceea ce este mai depărtat și mai mare decît noi.

Din nenorocire, avusesem dreptate cînd proorocisem dimineața că în ziua aceea era să ploaie. Norii se grămădeau din ce în ce mai amenințători. Printre noi, unii glumeau și rîdeau, dar cei mai mulți păreau îngrijați. Se ținu un sfat de cei ce se credeau mai înțelepți, dacă trebuie să mai așteptăm în sat sau să plecăm fără întîrziere. Se hotărî să plecăm pînă nu ne ajunge ploaia, și colonelul alcătui o coloană de drum, de cîte doi-doi, care să poată mai lesne ține piept vremii celei rele. Începu prin a se pune la cale pe dînsul, și izbuti minunat, căci se dete de cavalier al Matildei; pe ceilalți îi împărți cum se pricepu; dar cînd ajunse la muma Matildei, se uită bine împrejur, să vadă cine e mai demn de o asemenea slujbă, și nu găsi pe nimeni, se vede, căci strică prima tocmeală și făcu o alta, în care dînsul da brațul bătrînei, iar pentru Matilda mă hotărî pe mine. Noroc că erau mai mulți bărbați decît femei! Pe cei stingheri îi puse să ție adăpost de latarea doamnelor pe care le bănuia el mai șubrede. Astfel, procesiunea porni.

Lesne se poate pricepe că ordinea aceasta nu ținu nici cinci minute. Cei mai sprinteni o luară, firește, înainte,

și cei cari strică cei dintâi coloana furăm noi, eu și Matilda.

Ah, Doamne ! ce ușor mă simțeam și cum binecuvîntam în mine întîmplarea aceasta ! Mă uitam la nori cu recunoștința unui felah din deșert și tremuram de frică să nu care cumva să iasă iar soarele. O purtam mai mult pe sus și-i alegeam cărările cele mai nelede și mai moi. Ea își rezema brațul cu toată greutatea lui de mine și căuta să-și potrivească mersul după al meu. Ne mîna înainte o putere mai mare decît a noastră. Nu ziceam nimic nici unul, nici altul și am fi mers astfel pînă la marginea pămîntului, fără a grăi o vorbă, dacă n-ar fi început să cadă niște picături mari de ploaie, care încurcau cu totul situația.

— Plouă, zise ea.

— Nu-i nimic, îi răspunsei ; dacă ne vom grăbi, în zece minute suntem la movilă. Sau... poate ai ostenit ?

Nu-mi răspunse nimic, ci numai o simții că-mi strînge brațul mai tare sub al ei, parcă ar fi voit să-mi arate prin aceasta cîtă încredere avea în mine. Acum însă începuse și vîntul. Ploaia ne venea pieziș în obraz și lovea cu destulă putere. În drumul nostru era o colibă de jitar. Îi propusei, dacă era ostenită, să rămînem acolo. Ea nu primi. Atunci, îmi desfăcui fularul ce-l purtam împotriva prafului și-i acoperii capul, legînd basmaua pe deasupra pălăriei, ca să nu i-o ia vîntul. Ne uitarăm în urmă : ceilalți nici nu se mai vedeau.

Ploaia se-ntetea din ce în ce, și fulgerele tăiau prin văzduh fel de fel de scrijilături. De la o vreme mi se păru că tremură.

— Ți-e frică ? o-ntrebai.

Ea se-ncercă să zîmbească.

— Mi-e cam frig, îmi zise.

Nu puteam să fac nimic alta decît să debzrac haina și să i-o pun pe umeri. Nu știu însă de ce lucrul acesta îmi păru trivial. Îi luai mîna și i-o strînsei într-a mea, așa că parcă aș fi voit s-o încălzesc toată din dragoste.

— Plouă, îmi zise la un moment, plouă urît, și cu toate astea e frumos !...

Praful se muiase de tot și se prefăcuse într-un fel de noroi negru, destul de displăcut. Îi vedeam vîrful picio-rului subțire cum se înfunda în tină și mi-era mai mare groaza să nu răcească. În sfîrșit, după vreo jumătate de

ceas, ajunserăm la cârciuma de pe șosea. Cîțiva drumetți, apucați ca și noi de vremea rea, ne priveau cu niște ochi minunați, parcă s-ar fi așteptat să le lămurim din ce nous picăm.

Dusei pe Matilda în odaia cîrciumăriții, care părea a fi o femeie sprintenă și curată, și o rugai cu stăruință să-și schimbe îmbrăcămintea cu a ei. Eu însumi mă uscai cum putui de noroi și de ploaie și cerui hangiului să trimeată pe cineva călare pînă în băi, ca să vestească pe primar să trimeată toate trăsurile cîte se aflau acolo din Brăila.

Lucrul se urmă astfel, dar pînă să vie trăsurile, trecu destulă vreme. Cei din urmă nu mai soseau, și ploaia nu sta deloc. După cîtva timp, neliniștit, întrebai pe femeie de Matilda. Îmi spuse că șade la fereastră foarte îngrijată și că a întrebat-o dacă eu am plecat. O rugai să-i spuie că n-am plecat și că am trimis un om la băi după trăsuri. Totodată, îi cerui voie s-o vad. Mă primi.

Cînd intrai înăuntru, ea se uita pe fereastră, în bătaia ploii. Era îmbrăcată cu o polcuță de stambă și cu o rochie tot asemenea, largi, lungi și bătătoare la ochi. Cum mă văzu, începu a rîde :

— Îți plac așa cum sunt ?

— Mie îmi placi orcum ai fi, îi zisei.

Tocmai după ce-mi ieși vorba din gură băgai de seamă ce mult spusesem și mă simții roșind de îndrăzneală. Dar nu știu ce era în aer, și în ochii ei, și în inima mea, că mă simțeam cu un curaj strașnic. Îi apucaî mîinile și i le sărutai de nenumărate ori, încercînd să-i spun ceva, dar nereușind decît a-i îngîna numele. Ea sta în picioare, înainte-mi, tremurînd și lăsîndu-și mîinele pradă gurii mele. Nu știu cum, polcuța hangîci era încheiată în niște nasturi rari de tot, așa că, la cea mai mică mișcare a brațelor ea se desfăcea, lăsînd să se vadă vîrfurile dantelelor și începutul sîinului. Se vede că-mi pierdui mintea, sau mă schimbai în cîteva secunde cu desăvîrșire, căci îi apucaî mijlocul în brațe, și cîte nenumărate sărutări urmări în întunericul odăii, cine mai poate spune. Eram stăpînul ei cu o nețărmurită putere, și aș fi putut s-o ucid sub perne sau să-i înăbuș gura sărutînd-o o vecinicie întreagă, că n-ar fi zis nimic. Numai brațele îi stau strînse de gîtul meu, și de cîte ori vroiam să mă mișc, simțeam dulcea lor putere cum mă ținea lipit de dînsa.

Cine are destul viers în limbă ca să poată spune cîntecul fără ființă ce vibrează în toată făptura omului care iubește, cînd este fericit ? Și cine poate prinde ființa acestei fericiri ; căci ea are mai întotdeauna un soi de gust al durerii sau ceva asemenea cu răcoarea pe care ar simți-o un om care visează cînd aripa morții ar trece pe deasupra-i.

Mă urcasem în trăsură ca să mă duc după cei întîrziați, și farmecul Matildei mă stăpînea încă. Da' ce spun eu ! Astăzi, cînd ea îmi e străină și depărtată, și încă, cînd aducerea-aminte ia lucrurile mai de departe și ajung cu gîndul la cîrciuma de pe șosea, mă simt, eu, omul stins și istovit, sub puterea ademenitoare a farmecului Matildei, și mă mișcă și acum !...

Ceilalți, prinși de furtună cam în marginea satului, se întorseseră cu toții înapoi. Îi adunai de prin toate colibe și pornirăm spre băi. Pe Matilda o urcasem în trăsură, o învelisem bine și o trimisesem acasă, într-adins singură, ca să nu dăm loc la vorbe !...

IV

Și de-acum ce să mai spui ?...

A doua zi toată lumea mă însura cu Matilda. Lucrul acesta îmi făcea grozav de rău. Mi se părea că toată dragostea mea e pe mîinele lor și că mi-o întorceau pe toate fețele, ca pe o marfă, spre a o cerceta dacă e de cumpărat sau de lepădat.

Mai steterăm la băi vreo zece zile. În cele trei zile de la început mersei regulat să văd pe Matilda. Era cam bolnavă și nu ieșea din casă. De cîte ori rămîneam singuri, mă chema lîngă scaunul ei și începea să vorbească de un viitor fericit ce ne aștepta, de lungi călătorii ce era să facem împreună, de mulțumirea ei că m-a întîlnit, fiindcă zicea că mă cunoscuse de mult, de viitorul meu etc.

A patra zi, venind s-o văd, ieși o femeie și-mi spuse că doamnele nu sunt acasă. Mă prinse mirarea și mă duceam cam trist spre birt, cînd mă întîlnii față în față cu colonelul, prietenul lor. Acesta, cum mă văzu, mă apucă de braț și mă luă la o parte.

— *Mon cher*, îmi zise cu un aer protector și misterios, îmi pare bine că te întîlnesc. Te căutam. Ia spu-

ne-mi, ce ai de gînd cu însurătoarea ? Ar trebui să te cam grăbești, fiindcă fata e compromisă, îți spun eu.

— Mă iertați ; nu pricep. Care fată ? îngînai eu.

— A ! ștregarule !... ai noroc ! Fată bună, măi ! Și pe urmă, unde pui că are și vreo două mii de galbeni venit !

Pentru întâiași dată auzeam că Matilda e bogată.

— Ia spune-mi, urmă colonelul, ai făcut vreun *demarș* ?

— N-am făcut nimic absolut.

— Mai bine. Ia ascultă : mă autorizezi pe mine să vorbesc bătrînei ?

Atîta mă indignă propunerea aceasta, încît era p-aci să-i întorc spatele și să-l las. Cu ce drept se interesa acest domn de afecțiunile mele ? Cine-i spusese că eu voiesc să iau pe Matilda, sau că ea vrea să mă ia pe mine ?

— Nu te autorizez deloc ! îi zisei cam răstit.

El se uită la mine lung și făcu o strîmbătură din gură care părea a zice : „E nebun, săracu“ ! După aceea ne despărțirăm cu oarecare răceală.

Ajungînd acasă, începui să văd că avea dreptate colonelul. Eu nu trimisesem Matildei decît cîteva coșuri cu roze, care știam că-i fac plăcere. Cînd mă gîndii însă la numărul de nimicuri și de banalități cari încunjură căsătoria, mă apucă o curată descurajare. Știam bine că nu puteam să nu le fac dacă vroiam ca Matilda să fie a mea. Atunci, îmi veni în minte să-i scriu ei și să-i spui că-mi era mai dragă decît lumina care-mi da viața, că nu puteam trăi fără dînsa, că o rugam să aibă încredere în mine și să plecăm amîndoi prin țări străine, unde să ne cununăm simplu și fără zgomot. Îi mai lămuream o mulțime de lucruri, și-n cele din urmă o rugam să-mi răspundă. Sfîrșeam spunîndu-i că plec la Brăila ca să-i aduc roze.

Trimisei scrisoarea și pornii numaidecît la Brăila. Mi-aduc aminte că am umblat o zi întreagă, căutînd tot ce înflorea mai frumos și mai parfumat pe malul Dunării. Seara m-am întors cu un coș plin și l-am și trimis Matildei. Mi l-a adus însă înapoi, sub cuvînt că doamnele se culcaseră. Mă uitai la ceasornic : era aproape zece. Întîrzasem prea mult.

A doua zi de dimineață îl trimisei iar și iar mi-l aduse înapoi, de astă dată spunîndu-mi că nu vroia să-l pri-

mească. Atunci îmi luai pălăria și mă dusei eu însumi să văd pe Matilda.

Care nu-mi fu însă mirarea cînd în camerele lor găsi niște chipuri necunoscute. Întrebai pe un domn de numele mamei Matildei și-mi spuse că a plecat.

Rămăsei deocamdată amețit, parcă m-ar fi lovit cineva cu un lemn peste cap.

— A plecat... zisei lung și fără glas.

După aceea o pornii în fuga, neștiind ce fac, la colonel să-l întreb. Colonelul îmi spuse cu răceală că scrisoarea mea fusese primită de muma Matildei, care, la citirea ei, zise că trebuia să fiu nebun ; că în adevăr au plecat, și nu știa unde, căci nu vruseseră să-i spuie, dar își da el cu părerea că au plecat cu scop de a ieși din țară. Totodată, începu a-mi face morală, că am compromis fata, că nu l-am ascultat, că așa mi se cuvine etc. Nu știu cum i-oi fi părut eu lui, dar el mie îmi păru foarte prost. Îl lăsai în plata Domnului și pornii acasă. Trimisei după birje, ca să plec numaidecît la gară, și intrai să-mi strîng lucrurile de prin odaie.

N-am încercat și nu cred să mai resimt niciodată impresia de singurătate pe care am simțit-o între cei patru pereți ai camerei mele. Așa mi se părea lumea de pustie, că-mi venea parcă să mă închid în lada ce sta dinaintea mea deschisă, ca într-un sicriu. Strînsei tot de pe masă, și cînd luai un mic voal ce-mi rămăsese de la Matilda, îl dusei la gură fără voia mea. Parfumul lui îmi puse în simțiri o falsă prezență a ei și, cuprins de o milă nespusă, mă lăsai pe scaun, lipindu-mi voalul de obraz, și, cu capul în mîini, mă podidi un plîns fără seamăn... Plecai la Brăila în goana cailor. Nu știam unde se duseseră, dar vream să mă duc să le caut pînă în fundul pămîntului. Trăsei drept la gară. Trenul plecase de mult și nu mai era altul decît tocmai la 11 seara. Eram silit să aștept, și eram atît de descurajat !...

Ieșii în oraș și dădui drumul birjei. Mergînd singur pe ulițele Brăilei, mă întîlnii c-un vechi prieten, care, văzîndu-mă în ce hal eram, avu bunătatea și delicateta de a nu mă întreba ce aveam. El îmi propuse să mergem prin port, fiindcă tocmai pleca un vapor al companiei franceze „Fraicinet“, cel mai mare ce urcase Dunărea pînă la Brăila.

În adevăr, vaporul era superb. Făcurăm cunoștință cu căpitanul, care ne propuse să ne ia cu dînsul la Marsilia. Prietenul meu rîse. Eu însă îl luai la o parte și-i dădui în mînă toate paralele ce aveam, cu rugămintea de a se duce să mi le schimbe în aur ; eu, pe de altă parte, mă dusei și-mi scosei un pasport, și peste un ceas vaporul își ridica anorca spre a pleca în lume.

Ce se mișcase în mine nu știu, dar simțeam bine că aveam nevoie de a tăia spațiul în lungul depărtării lui spre a înghiți aer, aer...

— Unde te oprești ? mă întrebă căpitanul franțuzește.

— Nu știu.

— Unde mergi ?

— Unde vrei.

Și astfel vasul își întoarse vîrful în josul Dunării și plecarăm spre mare, pe cînd ochii mei plini de lacrimi, de-abia mai vedeau pe prietenul care, de pe mal, îmi zicea :

— Adio...

• Aici se isprăvește manuscrisul.

(1895)

ALESSIO

Către donna Bianca d. G.

I

Colo, la deal, spre Torre d'Astura, uscatul strînge în brațele sale puternice orășelul tăcut al poeziei, Anzio. De la Cicerone și pînă astăzi, valul sună, valul trece, iar zidurile clasice ale vilelor patriciene au rămas în mal, eterne, ca gloria romană. Cînd marea se ridică, spuma turbure izbește cu furie în colțurile cărămizelor împietrite, dar valul cade pe spate, rupt în bucăți, iar goëlanzii își înmlădie aripile și fug de pe vîrfurile lor. Oglinda golfului s-a spart. Rîgle verzi de apă se aleargă, se lovesc sînuri de sînuri, se înalță o clipă în aer și se zdrobesc, răsfrîngîndu-se într-o puzderie umedă. E carnavalul... carnavalul himeric al unei lumi de sirene, de tritoni, de nimfe, căroră vîntul le taie forme rotunde și brațe molatece din carnea agitată a mării.

— Ei, Alessio, ce-i cu tine de te-ai astîmpărat așa, cînd marea spumegă, și te pierzi în socoteli deșarte de ceea ce ar fi cînd n-ar fi ce este?... Uite, ia, marea ! Prinde pînza pe vergea și zi lui Pippo să ridice ancora !

Dar Alessio zîmbea în barba sa nerasă și, cu genunchile strînse sub el, da din cap cu bunătate.

— Bătrînețea, signorino : te lupți cu toate, dar cu ea ba.

Apoi își trecu mîna pe niște cotoare de mustăți aspre și își șterse buzele subțiri cu podul palmei, parcă și-ar fi pregătit gura la o cinste deosebită ; și, în adevăr, scoase din căptușala pălării o țigară, o rupse în două și vărsă tutunul dintr-o jumătate în lulea.

— Vrei să te plimbi ? întrebă el, punînd un chibrit de vînt în pipă.

— Aș vrea. Cum ți se pare vremea ?

Alessio înălță din umeri.

— O glumă. Pîn' deseară se limpezește tot... Bucuros, să mergem, dar să luăm pe Nannina și pe Domenico cu noi, signorino.

— Cum vrei, moșule. Pe Nannina am văzut-o la baie, cînta cu ghebosul ei.

— Păi... cîntă la boieri. Tocmai de aia s-o luăm, zise el, uitîndu-se în pămînt.

— Ce fel, Alessio, nu ești mulțumit? Las-o să cînte liniștită. E fata dumitale, nu-i așa?

— A mea... Dar s-o luăm, signorino, adăugă el rugîndu-se. Nu știi ce mîndră e marea mai la larg! Suflă de-abia *tramontana*¹, și într-un ceas „Luisa” e la Gaeta²... Ș-apoi, să-ți cîntăm cu toții *Gioja bella*... să vezi.

— Bine, moșule.

Și-și aruncă bătrînul ilicul pe un umăr, trase frînghia „Luisei” spre el, și, dînd cu piciorul în gura unui val ce sta să-l acopere pînă la brîu, sări în barcă. Apoi, scoțînd din lada lui de pescar un corn, sună spre cheiul orașelului de vreo cîteva ori și tot el se acăță de micul catarg și desfășoară pînza de pe vergea. În vremea asta, Pippo venea fuga. Ca și bătrînul, băiatul dete de-a dreptul prin apă, se prinse de marginea bărcii, și, cu tot danțul ei, sări călare pe ciocul „Luisei” și începu să tragă ancora afară. Cînd totul fu gata, Alessio dete drumul pînzei, care, cu nehotărîre, flutură puțin în vînt și deodată se duse toată în stînga, umflîndu-se și smucind pe „Luisa” din loc, parcă ar fi fost vie.

— *Avanti*!... strigă Alessio.

Și „Luisa” începu a sălta pe val ca o glumă.

Piața, biserica, linia tramvaiului de pe nisip, vilele cele mici, hotelul Sirenelor, vila de pe deal a Borghesilor, cabinele elegante din marginea mării, cu umbrarele lor întinse și cu îmbrăcămintea gingașe a atîtor sînuri feciorești, toate se resfirară pe dinaintea noastră ca într-un ochi de panoramă. În mai puțin de zece minute eram la stabilimentul de băi.

Un pod lung de scînduri, întins pe căpriori, se ducea departe, în apă, cu o nespusă îndrăzneală, tăind astfel baia în două și hotărnicind sexurile între ele; la dreapta, bār-

¹ Vîntul dinspre munți (it.) (n. ed.).

² Gaeta, port la Mediterana, la 20—25 km nord de Napoli, cu împrejurimi pitorești (n. ed.).

bații ; la stînga, femeile, — fiecare cu porția lor de valuri. Dar pas de ține regula cu astfel de clemente. Nici nu se mai știa care de unde plecase. O încurcătură de bonete, de panglicuțe, de brațe și alte accesorii înfățișau ochiului o priveliște minunată. Înotătorii se resfirau pe crestele valurilor și se apropiiau încetul cu încetul de hotarul potrivit, unde, de frînghia de siguranță, se acățau fel de fel de clădării, pe care marca năzdrăvană le acoperea și le descoperea cu o vinovată precugetare pentru cei de pe punte.

Aci, în adevăr, la umbra unui cort de pînză, tinerii cei mai aprigi stau la mese sau se rezemau de grinzi, privind și tălmăcind între ei formele celor din apă. Unii îmbrăcați de-a binele, alții în flanele de mare, cu brațele și pieptul gol, cu bonete ștregărești pe vîrfurile capului, mîncău, trăgînd cu ochiul la binele aproapei, care adesea se înfățișa sub forma de femeie. Dar interesul cel mai mare îl deștepta *banda* de lăutari. La drept vorbind, *banda* se alcătua numai din trei inși : un copil, un ghebos și o fată, Nannina pescarului ; dar cînd Nannina avea cui vorbi, era lungă și dulce la vorbă.

Cu un picior întins cam în drum și celălalt deasupra, ea ținea în brațe chitara și, de-abia umblînd cu degetele pe coarde, își îngîna vîersul cu acorduri somnoroase. Strînsă la brîu cu un *giubbettino*¹ albastru, răsăreau din el umerii în alțiță albă, ca două aripi de lebădă umflate de vînt ; gîtul... un gît cum numai închipuirea noastră l-a dat sirenelor, purta sus și viteaz capul, care, liniștit și rotund, surîdea pe toate fețele. Din păr, din ochi, din colțurile gurei se desprindea, ca din unele colori de primăvară, simțimentul fericirii și al veseliei. Cînd întorcea cîntecul la colțul drumului și zicea un „i, ha !“, pocnind din buze și clipind din ochi, săreau paharele de pe la mese și un „brava !...“ lung și zgomotos îi acoperea cele din urmă note. Ghebosul se scula solemn și mulțumea, însoțit de ironice, „*bène, bène*“, iar Nannina rîdea în fundul chitarei.

Trăba mergea așa de multă vreme, și mamele de familii, al căror belșug de forme îl admira ștregării de pe punte, începuseră să cam zbîrnie a blestem împotriva birtașului care născocise pe Nannina. Dar bărbații jurau pe ce aveau ei mai scump, bunăoară pe capul lor, al ne-

¹ *Giubbettino* — jiletică (n. ed.).

mulțumitelor, că de cînd e lumea nu s-a văzut așa fată cinstită ca Nannina. Și așa părea a și fi, căci duminică, cînd veneau burghezii din Roma, cu toată polatia, Nannina lăsa glumele și se spăsea, parcă, Doamne, să intre la călugărie, și mai multe nu ! Unde să mai vorbea duminică de vestitele ei cîntece, ca „*Pára, pára-di-i-i-so*“, sau : „*No, signore, si, signore*“ și alte vesele alcătuirii ale fericiților de la Napoli !... Acu pornirea era pe dramă și suspine. O lua pe :

„Vorrei morir'nella stagion del'anno
Quando le rondinelle...“ etc.¹

și o întindea lung, lung, de-ți sfîșia inima cînd repeta „*vorrei morir, vorrei morir*“. Numai cînd se întîmpla să fie mai prin preajmă vreun prieten de zile negre (șase pe săptămîină), răsufila mai încet într-un fluierat plin de desperare „*pfiu !...*“ și apoi iar începea să se jelească „*vorrei morir, vorrei morir*“, spre marea durere a ghebosului, care era înamorat de ea ca un prost și nu suferea deloc să rîdă cineva de cîntecele sentimentale.

De la un cîrd de vreme însă, durerea bietului Domenico devenea nesuferită, căci începuse să bage de seamă că Nannina dă prin cîntecele jalnice și în celelalte zile, și încă cu un accent plin de patimă. Parcă înțelegea el că privirea rătăcită a Nanninei, care se pierdea în orizontul mării, și mîngîierile glasului ei, care deveneau mai doamoale, nu mai erau ca altădată, de porunceală și de haz : acu părea a cînta pentru ea.

Dacă ar fi urmărit cineva pe ghebos, care făcea pe casierul bandei cu o rară îndemînare, ar fi băgat de seamă că de cîtăva vreme trecea pe lîngă un domn cu dispreț și nu-i întindea niciodată talerul. Acesta, deocamdată, nu se uita la el, și poate că ar fi murit fără să-l vadă dacă o întîmplare nu-l silea să facă cunoștință mai de aproape cu Domenico ghebosul.

Într-o seară se opri o barcă în fața scării, și mai mulți tineri se coborîră, cîntînd și făcînd zgomot. Unul din ei, tocmai cel ce nu era drag ghebosului, se duse de-a dreptul la fată și, luînd-o cu mîna de bărbie :

— *Addio, Ninna, îi zise.*

---

¹ „Aș vrea să mor în timpul anului
Cînd rîndunelele...“ (it.) (n. ed.).

— *Buona sera, signor conte*, răspunse fata, sculându-se și ridicînd ochii spre el cu sfială.

— Șezi, șezi, adăogă el, silind-o să stea. Da, pre legea mea, Nannino, te-ai făcut frumoasă ca păcatul !

Apoi pocni din buze, sărutîndu-și vîrfurile degetelor, și iar întinse mîna s-o apuce de gușe. Dar ghebosul îi dăduse peste mîna așa de tare, încît pocnetul palmei răsună pînă la ceilalți tineri, cari începură a rîde cu hohot și a aplauda. Don Fabrizio (căci așa se chema contele X) făcu o mișcare din cap, ca surprins de îndrăzneala ghebosului, și se uită o secundă în ochii lui ; apoi, fără multă vorbă, îl luă de guler și de fundul pantalonilor și-l ridică în vînt, gata să-l arunce în mare. Fata se sculase în picioare și încremenise cu surîsul pe buze. Toți ceilalți se repeziră spre el, îl apucară de mîni, lăsară pe ghebos la pămînt și duseră pe tînăr la masa lor. Acesta se făcuse galben de minie.

Puțin cîte puțin se liniștiră. Fata cîntă înaintea, ținîndu-și isonul singură pe chitară. Ghebosul nu mai vrea s-o însoțească.

— Haidem acasă, Nannino.

— Du-te, dacă vrei.

El se sculă de cîteva ori, se duse pînă la ușa și iar se întoarse, roșu și furios.

— Nannino, haide acasă !

Ea cînta ca în vremea cea bună : *Carolina, hai ochi neri, neri, neri*.

— Așa, Nannino ?... Lasă, c-om vorbi noi acasă, cu moșu...

— Drum bun de vorbește cu moșu ! Dar apoi, răzgîndindu-se : Ce prost ești, Domenico ! Să plecăm tocmai acum, cînd o să facem treabă !... Ia șezi și nu mă lăsa singură.

— Ba să te las singură, să rămîi cu el, răspunse îndesat ghebosul.

Dar șezu jos.

— Ce rău ești cîteodată ! Parcă nu mai ești tu, îi zise, trecîndu-i mîna peste ochi, ca la copii, cu o șiretenie nespusă. Ia vezi, ce-i cu afurisita asta de cobză, de nu mai ține acordul...

Și-i dăduse ghitară în mîna (care, de altminteri, era acordată), cu supunerea unui școlar către profesor. Ghebosul o țîngăni de vreo două ori și i-o înapoie tot cum era, dar mîndru și fericit. De fapt, îl acordase ea.

Așa trăiau de la un cîrd de vreme, cu certuri și împăcaciuni. Într-un ceas rău, ghebosul își pierduse răbdarea și spusese lui Alessio toate prăpăstiile din lume despre fiică-sa. Bătrînul pescar îl luă peste picior, fiindcă îl simțea cît e de ridicul cu dragostea lui pentru fată, dar îi rămase în inimă veninul bîrfelei. În umila lui stare, era cinstit bătrînul și-l supăra vicleșugul femeiesc chiar în fiică-sa. Nevastă-sa fusese cinstită, și mamă-sa, și tot neamul lui, fiindcă așa le era firea și deprinderile. Altfel cum ar fi putut el să pornească în largul mării săptămîni întregi ? De altminteri, virtutea pescăreselor era datorită, în parte, milei Domnului ; cine s-o zdruncine, cînd toată suflarea bărbătească în stare validă pornește cu ridicata de pe la vetre ?

Așa că din vorbele ghebosului rămăsese cîte ceva în inima bătrînului. Îi părea rău că împrejurările, făcînd din Anzio un port de modă, schimbaseră vechile obiceiuri ale pescarilor, și din Nannina făcuseră o cîntăreață. Dar, pe de altă parte, împrejurările acestea îi ușurau traiul. Pornirile greco-sarazine, ce au rămas în fondul poporului italian de pe coastele de miazăzi, dădeau o umbră de negustorie tuturor faptelor acestei colonii vechi. Ce n-a păstrat timpul a păstrat sîngele. Alessio era cinstit, fiindcă lupta cu marea și cu singurătatea ei fac pe om drept ; era glumeț și negustor în unele lucruri, pentru că așa îi erau pornirele rasci.

Acceste două linii ale firei lui se strîmbaseră de cînd cu vorbele ghebosului. Ținea pe fată mai de scurt. Dar ce să ții de scurt ? !... fata cînta din el ca din ghitară ei.

De aceea, cînd ajunse Alessio, cu „Luisa“ lui, la localul băilor, ca să ia pe Nannina, aceasta găsi mijloc de a-l încredința că e mult mai cuminte să rămînă acolo decît să vie cu noi.

Și iată cum pornirăm singuri spre Gaeta.

II

Răsărea luna și întindea pe oglinda mării farmecul luminei sale argintii. Pacea pustiuului apelor umplea văzduhul și visuri. Perechi rătăcite veneau dinspre Nettuno¹ pe țarmul nisipos și se oprea sub vila Sindici, spre a

¹ Nettuno, stațiune balneară în apropierea Romei (n. ed.).

asculta acordurile unui piano întârziat. Aerul, plin de miroase de rozetă și de magnolia, prindea orice zgomot. Marcea de-abia clipea din genele sale umede, Viața în mijlocul acelei feerii, adormea ușoară...

Și ușoară, tîrzie, Nannina venea singurică pe marginea mării, cu pasul grăbit, întorcînd capul din cînd în cînd, să vadă dacă nu o urmărește cineva. De se întîmpla să întîlnească vreun întârziat ca dînsa, se ascundea repede în umbra unei cabine, și, binișor, scotea capul de după scînduri, să vadă dacă a trecut. Apoi iar o lua rara-rara, pe nisip, stăpînită de un singur gînd, ce o mîna cu putere către el.

Cu o noapte înainte făcuse același drum ; urcase scările hotelului Sirenelor tremurînd ; ajunsese în coridoarele încurcate, cu obraji roșii, și o luase la stînga, în loc de a o lua la dreapta, cum îi spusese contele. Portarul se uitase la ea.... și nu-i zisese nimic. Don Fabrizio o aștepta.

Să-i lăsăm și să nu-i căutăm decît mai tîrziu, la fereastră, privind amîndoi pe mare, prinși de același simț al frumosului, cu toate că el era nobilul X, iar ea, fiica lui Alessio. O luase ușor de mijloc, cum stau la fereastră, și părea a-i vorbi ei cînd zicea încet :

*Tu parli. e de la voce e la molle aura
Lenta cedendo si abbandona l'anima
Del tuo parlar'su l'onde carezzevoli,
E a strane plaghe nàviga.¹*

Dar el vorbea aspirațiilor lui, nopții mării, poate chiar unei alte imagini de femeie. Dînsa asculta, pierdută cu desăvîrșire în iluzia fericirii ; îi săruta mîna ca un copil nevinovat și-l ruga să-i mai spuie ceva, așa, cu versuri. Era firea femeiască, caldă și îmbătată de parfumul simțurilor, care găsea, în cadență și în vorbe frumoase, mările verzi pe care să-și reverse sufletul.

— Ce frumoase lucruri știi ! îi zicea ea. E bine să fii poet și să spui așa minunate vorbe.

— Da, răspundea el, rîzînd de atîta naivitate. Îți place ?...

Ea voi să repeteze începutul versului și ridică glasul :

---

¹ În traducere liberă : Tu vorbești, și adierea blîndă și ușoară cedează sunetului cuvintelor tale, și sufletul se lasă pe valurile mîngietoare și plutește spre țărături străine (ital.) (n. ed.).

— *Tu parli...* ¹

El, repede, îi puse mîna la gură :

— Sîfît !...

Apoi se retrase iute de la fereastră.

— Ce comedii faci ! îi zise.

Ea îşi dusesese amîndouă mînele la gură şi se întorsese repede, rîzînd încet printre degete şi sărînd într-un picior prin casă.

— *Tu parli*, mai zise încă o dată încet, luîndu-se după el şi apucîndu-l de gît, *tu parli e mi baci* ².

— Destul, Ninna ! Facem prea mult zgomot.

Fata se opri în loc şi se uită lung la el.

— Da' ce ai ? îl întrebă cu glas rugător. Pe cine supărăm ?

— Pe cei ce dorm... şi poate şi pe cei ce nu dorm, adăose el mai încet, ducîndu-se binişor spre fereastră şi uitîndu-se pe terasa de la rîndul întîi.

Ea se luă după el şi vroi să vadă ce se petrece acolo ; însă înainte de a ajunge ea la fereastră, X o apucă de braţe şi o opri.

— Nu-i nimeni ; şezi ici binişor şi să închidem fereastra.

— Nu-i nimeni ? întrebă Ninna lung, uitîndu-se în ochii lui. Dacă nu-i nimeni. lasă-mă să văd.

El o sili să vie spre el, mîngîind-o, dar nedibăcia lui aprinsese ochii fetei.

— Lasă-mă !... strigă ea, smucindu-se deodată din mîinele lui şi sărînd la fereastră.

Mai iute decît ea, don Fabrizio o apucă de un braţ şi o învîrti în loc, strîngînd-o aşa de tare, încît o culcă la picioarele patului. Dar oricît de iute o prinsese el, dînsa putuse zări o umbră albă, rezemată de marginea terasei, şi şarpele geloziei o muşcă de inimă, cu atît mai repede cî-l văzuse de mai multe ori rătăcind pe ţărmul mării, alături de o doamnă tînără şi frumoasă.

Căzută astfel jos, fără putere, începuse să plîngă. El închise repede obloanele şi se întoarse la ea.

— Ce copil alintat eşti, Nannina.

Fata ridicase spre el genele ei muiate de lacrimi.

— Cine-i femeia aceea ?

---

¹ Vorbeşti (it.) (n. ed.).

² Vorbeşti şi mă săruţi (it.) (n. ed.).

— Ce femeie, Nannino ?

— Nu te mai face, e o femeie, o ştii tot aşa de bine ca şi mine, zise ea suspinînd, şi eu, ca o proastă, viu aici...

Gluma devenea supărătoare. Alături era lume care dormea ; trebuia sfîrşit cît mai repede.

— Fată dragă, eu nu ştiu pe cine ai văzut tu. Jos, la rîndul întîi, şed mai multe familii...

Şi cu îndrăzneala lungi sale experienţe, trase drept în ţintă :

— Poate să fie donna Giulia Glazero, o femeie naltă, cu care m-ai văzut de mai multe ori...

— Da, zise fata repede. Cine-i donna Giulia asta ?
Dînsul începu a rîde :

— A, brava, eşti geloasă... Prea bine... Apoi, cu nepăsare, ca şi cum n-ar fi fost vorba de el : donna Giulia e o femeie frumoasă, care şade la rîndul întîi, are un copil, e văduvă şi mă plictiseşte...

— Spui drept ?... da ?... întrebă fata repede şi mulţumită.

— De ce n-aş spune drept ? Dar înţelegi că oricît m-ar plictisi, nu mă pot arăta lumii cu o femeie în casă la mine.

— Aşa e, ai dreptate... Sunt o proastă... Dar trebuie să mă ierţi. Fă-mă ceva, ia-mă, cumpără-mă, ţine-mă alături de d-ta şi-ţi jur că nu voi îndrăzni să zic nimic. ...Acum mă duc. Tare mi-e urît să mă duc... Şi iar se întoarse spre el : Nu iubeşti pe donna Giulia, nu-i aşa ?

— Ce copilă eşti ! Nu iubesc pe nimeni decît pe tine. Adio, adio, Ninna !

Şi o împingea încet spre uşe. Ea se lăsă uşor pe braţul lui, fără să înţeleagă altceva decît că-l iubea din tot sufletul ei tînăr.

— Adio, dragă. Mîine.

— Da, mîine.

Şi se coborî pe scări, uşoară ca un fulg, sprintenă, caldă la gînduri. Ajunse acasă încet, bună ; urcă spre odaia ei în hanul destrăbălat în care locuia, şi cînd ghebosul, care avea şi el o altă odăiţă alături, îi ieşi în cale, zicîndu-i cu răutate : „Aha, acum se vine ?...” dînsa îi trecu mîna peste obraz, cum avea obicei să facă, zicîndu-i :

— Culcă-te, culcă-te, amore. Noapte bună !

— Da, o fi noapte bună...

— Cum vrei.

Și apoi îi închise ușa în nas, se dezbracă, și adormi, parcă și-ar fi avut patul în foile unui trandafir legănat de vînt.

Don Fabrizio trebuise a doua zi să dea explicații umbrei de pe terasă. Donna Giulia era buna lui prietenă de multă vreme. Mai toată lumea cunoștea această legătură, dar, fiindcă prejudecățile societății în care trăiau erau cu sfințenie păzite, nimeni nu ridica glasul. Ea văzuse foarte bine pe Nannina, însă, cu mîndria femeii de speța sa, nu-i rostise numele, ci numai atinsese chestia, așa, pe laturi :

— Luna lui august e luna vedeniilor, nu-i așa, conte ?

El încercă să mință. Donna Giulia se uită la el lung :

— *Vous êtes bête, mon cher.*¹ Un om inteligent nu minte niciodată. Te-am văzut !

— Pe mine ? întrebă el cu putere, fiindcă era sigur că nu-l văzuse.

— Pe dînsa, ccca ce e mai rău. Știu toate izbînzile ce le ai pe la cafenea... Îți pui mîntea cu un nenorocit de ghebos, ca să arăți că ai demnitate... Șade rușine !...

— Giulia ! zise el tare, sculîndu-se.

— Mă dezgustezi, adause ea, întorcîndu-se cu scaunul. Dînsul înțelese că trebuia sucită treaba repede în loc, și, venind încet pe la spate, se lipi de ea ca mohorul.

— Iartă-mă, donna Giulia...

Ea se uită la el, dînd tristă din cap.

— Te iert, se-nțelege. Pot să fac altceva ? Eu nu știu ce plăcere găsiți să alergați după toate femeile, cele mai căzute, numai ca să ne torturați... Mă chinuiești, fiindcă știi că te iubesc. Eu, zău, să fiu bărbat, zise ea mai încet și cu vocea mișcată, îți jur că nu m-aș uita la nici o femeie alta decît la a mea...

Apoi tăcu rămînînd cu capul în mîni. El tăcea de asemeni, cînd Giulia întoarse privirile încet spre el și cu o expresie fermecătoare de femeie, adaose :

— Nu-i așa ?

— Brava, brava ! zise el. Vezi, acum te recunosc... așa ești tu, donna Giulia.

Și se urmară făgăduielile de iertare și de credință pînă la marginea mormîntului. Ceea ce însă se hotărî în această

---

¹ Ești prost, dragul meu (fr.) (n. ed.).

mititică luptă, fu că don Fabrizio trebuia să se lase de ștregării, cel puțin vremelnicește, cât or sta la Anzio.

— Am să te leg cu zgardă, să nu te miști de lângă mine. Cu condiția asta te iert...

— Bine, zise el zîbind, dar lumea ?...

— Lumea, te pricepi dumneata s-o învîrtești ! În sfîrșit, eu nu știu, isprăvi ea, cu argumentul cel din urmă al femeilor, astăzi n-ai să te miști de lângă mine.

Astfel stau lucrurile în seara cînd întîlnim pe Nannina venind pe țărmul mării.

Fata se uita cu temere în jurul ei, fiindcă se sculase pe furiș de acasă, făcuse ocolul orașului și o luase pe țărmul mării, sperînd că ghebosul dormea.

În mijlocul acelei nopți feerice părea că totul se mărise : umbrele, simțirile ei, lumina...

Ajunse la hotel ostenită și fricoasă...

Urcă scările în vîrf de degetelor, de-abia respirînd, cu tot sîngele grămădit spre inimă, cu inima amețită de beția fericirii viitoare, călcînd pe lespezele de piatră cu o nespusă băgare de seamă, ca să nu deștepte pe cineva. Cînd ajunse în coridor, scoase cutiuța de *cerini*¹, aprinse un chibrit, de-abia primblîndu-l pe perete, și merse astfel pînă la odaia în care locuia el. Aici, stinse chibritul și bătu încet la ușe. Nici un răspuns. Atunci, bătu încă o dată, ceva mai tărișor ; apoi așteptă. Își auzea mintea cum îi huia în cap și-și simțea inima lovindu-se de piept. Mai bătu o dată, dar, neprimind iarăși nici un răspuns, vroi să aprindă din nou un chibrit, ca să vadă dacă nu care cumva greșise numărul camerei. Cu mîna, chiar în care ținea cutia, se căută în buzunarul rochiei, spre a da de chibrituri, și, se-nțelege, nu le găsi. În fuga gîndurilor, își aținti o clipă luarea-aminte asupra lor, și numaidecît le simți în mînă. Scăpără din nou și se uită la numărul camerei : era acela. Atunci, stinse iar lumina și bătu pentru a patra oară, dar de astă dată tare ; apoi își lipi urechea de ușe și ascultă. Marea lovea ușor țărmul, făcînd același zgomot de mii de ani. Ea n-o auzea. I se păru că simte pași prin casă și că cineva vorbește sau rîde. O bănuială îi trecu prin minte ca un fulger : don Fabrizio era

---

¹ *Cerino* — chibrit (it.) (n. ed.).

înăuntru cu donna Giulia. Ochii i se făcuseră mari ; plămîinii nu se mai dilatau decît sus, la capătul pieptului ; tremura ca o frunză. Cu urechea lipită de lemn, căuta să prindă cel mai mic zgomot dinăuntru, și acum i se păru că aude de-a binelea șoapte și rîsete infundate. Pierzîndu-și mințile, apucă ivorul și începu să zguduie ușa :

— Deschideți !...

Și fiindcă tot nu se arăta nimeni, clănțani și strigă și mai tare :

— Deschideți !...

Vecinii se deșteptaseră în hotel și scoteau capul, să vadă ce comedie se petrece. Un chelner, trezit și el din somn, veni ca pompierii, cel din urmă.

— Da' ce te-a apucat, de vrei să dărîmi casa ? Pe cine cauți ?

Ea era pierdută, ca o nebună.

— Să deschidă, zise, ținînd merou clanța și tremurînd.

— Ce, ești bolnavă, fetică ? Du-te de-acolea, că nu-i nimeni înăuntru.

Nannina însă părea că nu mai înțelege graiul omenesc și urma a zgudui ușa. Chelnerul se apropie de ea și-i făcu vînt cu mîna.

— Ce, n-auzi ? Îți spusei că nu-i nimeni în odaie. Vrei, pesemne, să te dau pe mîna guardiei.

Și totodată luă o cheie de la brîu și deschise camera, trîntind ușa de perete.

— Poftim ! zise el răstit.

Nannina vîrî capul înăuntru, ca sărită din minți. Nu era nimeni.

— Așa ?... zise ea lung. Iaca mă duc..:

Și rușinată, huiduită de privirile chelnerului, care o măsura de sus pînă jos, porni încet pe lespedele de piatră și coborî scara. Cînd ajunse jos și dete de aer, răsufală din greu. I se părea că fusese închisă zece ani în fundul unei ocne. Crezu că tot trupul i se destinde și se moaie, ca o coardă ce era gata să pocnească. O luă binișor spre casă, de astă dată de-a dreptul. Era așa de ostenită, încît, ajunsă la colțul cheiului, șezu pe o piatră și se uită, în jos, la mare, fără nici o idee. Capul îi rămase cu desăvîrșire gol. Încet, o porni iar. Urcă scările domol, fără nici o grije de ghebos or' de altcineva, și ajunse sus la ea. Aci dete de tată-

său, care rezemat pe un cot, în patul ei, își fuma pipa. Lucrul acesta o dezmetici puțin, fiindcă era neobicinuit : Alessio dormea totdeauna jos, la marină.

— De unde vii, fetică, pe vremea asta ?

Ea stete un moment la îndoială, simțind parcă greutate să-și aducă aminte, și-i era așa de silă să mință, că-i veni pînă în gură să spuie adevărul.

— Viu... de la Giudita, zise ea încet.

Ghebosul se primbla prin odaie, pufnind pe nas.

— O fi, zise el rînjind. — Și ce-ai făcut la Giudita pînă despre ziuă ? o întrebă din nou bătrînul.

— Ceca ce fac întotdeauna : am cîntat.

— O fi, mîrîi iarăși ghebosul, ai cîntat fără chitară..:

Fata se uită la el peste umăr cu dezgust. Simțea că toată comedia asta era pregătită de el. Dar tăcu. Dînsul, dimpotrivă, se aprinse și mai tare, venind pînă aproape de ea, țăntoș :

— Ce te uiți așa la mine ? îi zise răstit. Ei fi crezînd că mă sperii ?... Așa este : n-ai fost la Giudita, cum n-am fost eu ! Vii curat de la hotel !

— Ia ascultă, slutule, zise fata, ieșindu-și din răbdări, mult am să-mi mănînc amarul cu tine ?... Viu de la hotel, ei și, ce-ți pasă ție ?...

— Aha !... zise el lung și supărător.

Alessio, la vorbele fetei, se sculă în sus.

— Ce-ai zis ? o întrebă.

— Dă-mi pace, tată, și dumneata ! Am/ zis ce mi-a plăcut.

Dar, înainte de a fi sfîrșit, bătrînul îi dete o palmă de răsună odaia.

— Am să-ți sucesc gîtul la spate, zise el înjurînd-o. Mai bine decît să mă faci de rîs, te ucid !

Și astfel, bolborosind, ieși din odaie, trîntind ușa după el.

Fata căzuse pe o scîndură de călcat, ce era întinsă pe două scaune, și începuse să plîngă. Lacrămile îi erau așa de trebuincioase, că tată-său parcă îi făcuse bine dîndu-i palma.

Bietul ghebos încremenise într-un colț, fără a mai sufla.

După cîtva timp, Nannina se sculă binișor și începu să se dezbrace. Inima lui Domenico bătea nevoie mare la

vederea umerilor frumoși ai fetei. Ea se întoarse spre el încet.

— Du-te de te culcă, îi zise fără răutate.

Ghebosul plecă, umilit, și intră în odaia lui de alături.

III

Din seara aceea, Nannina nu mai merse singură nicăieri. Alessio o însoțea peste tot. De cînta în localul băilor, bătrînul sta rezemat de scara ce da în apă; de intra în vreun restaurant, el rămînea la ușe, uitîndu-se la toți bărbații și părîndu-i-se că vede în fiecare un don Fabrizio. Dînsul nu-l cunoștea decît din nume.

Însă acesta nu mai venea pe unde cînta Nannina. Fata ridica ochii cu sila de pe coarde și se uita în juru-i fără nici un interes. Printr-o înțelegere tăcută, nici Alessio, nici ghebosul nu vorbeau de vinovat, deși amîndoi se gîndeau necontenit la dînsul. Cîntecele se urmau ca fluturii udați de ploaie, grele, ostenite, și ghebosul era silit adesea să-și zdrăngănească mandolina mai tare, ca să deștepte pe Nannina.

— Mai repejor, Nannino !

Ea se mai aprindea cîte puțin și iar cădea în măsura cea adormită.

Din fericire pentru renumele lor de cîntăreți, valul furiei trecea încetul cu încetul, și în sufletul fetei rămînea golul primejdios al amorului, a cărei lîngezeală fizică și melancolie sufletească sunt atît de comunicative și de pătrunzătoare. Acum, cînd cînta : „*Vorrei morir' nella stagione del' anno*“, era o adevărată jale pe la mese. La capătul refrenului se auzea din cînd în cînd cîte un oftat, scăpînd din piepturi tinere, ca o rachetă ce se aprinde din greșeală.

Despre don Fabrizio ea nu mai știa nimic de cîteva zile. De cînd cu scena de la hotel, nu mai îndrăznea să vorbească portarului. În restaurantul Sirenelor, ce da pe mare, nu putea intra, fiind acesta un loc de petrecere al nobilimei romane. Dar din cînd în cînd se uita pe furiș prin crăpăturile scîndurilor și vedea mai prin toate cabinele. Nu zărise pe don Fabrizio pe nicăierea, așa că aștepta.

Într-o seară, între două cîntece, se sculase de la locul ei și, cu brațele pe rezemătoarca puntei, se uita în liniștea mării. Toate celelalte localuri ce dau pe apă erau deschise. Rar, cîte o barcă se oprea lîngă scară, și iubitorii de singurătate sau perechile de fericiți se coborau prelung, încet, rezemîndu-se de braț, ca unii ce nu se îndestulează niciodată. Fata privea la ei, în tăcere. Depărtarea, lumina fanarelor ce se oglindeau în apă, umbrele lucrurilor, stelele cerului, ce tremurau în adîncul spațiului, îi umplură închipuirea de fericirea ei însăși, și parcă se văzu pe sine lăsîndu-se jos din barcă, rezemată de brațul lui și strîngîndu-se de el, albă, cum se știa că este și mai frumoasă decît altele... Și, fără precugetare, își ducea mîna la o şuviță de păr ce-i flutura pe frunte și și-o strîngea la loc, ca să fie fără vină față cu iluzia ce o stăpînea.

Dar, cu cruzimea cu care faptele dărîmă cîteodată visurile noastre, o luntre ieși din întuneric tocmai atunci și intră în raza luminată a restaurantului Sirenelor. O pereche se coborî și se duse spre mese. Cînd ajunseră sub lumina lămpilor, Ninna îi recunoscu : era don Fabrizio și donna Giulia.

Ce se petrecu atunci în inima fetei lesne se poate pricepe. Din durerea ei, oarecum senină, trecu într-un simțimînt josnic, de ură și de scîrbă. Își ridicase capul și se uita cu ochii pătrunzători în lungul depărtării, căutînd să vadă toate mișcările lor. Sîngele îi bătea în vine ca după o sperietură, rar și puternic.

Dînșii intrară înăuntru, într-o cabină. Ninna rămase neclintită cîteva lungi minute, apoi veni lîngă ghebos, turnă un pahar de apă și-l bău pe nerăsuflate.

— Eu o să mă duc acasă, zise ea, nu mă prea simt bine. Tu rămîi, dacă vrei.

Ghebosul se uită la ea cu privirea rugătoare.

— Măcar un cîntec dacă mai făceam...

— Bine, dar eu nu mai pot cînta. Fă tu prima din mandolină, și eu te acompaniez.

Așa se și urmă. Limpeziciunea cu care vorbea era un fel de înșelăciune a minței. Cînd începu să lege acordurile pe chitară, degetele se prindeau de coarde cu încleștare spasmotică. Mîna stîngă fugea de sus pînă jos pe riglele de metal cu o nespusă repeziciune. Ghebosul luase și el vînt și, cînd sfîrșiră, cei cîțiva întîrziați de pe la mese

izbucniră în aplauze. Fata se uita la ei fără a înțelege. Tremura ca o frunză. Se sculă fără a zice nimic și plecă. Alessio se luă după ea, pe cînd ghebosul rămase să strîngă instrumentele.

Porni pe nisip la deal înspre Sirene, și, cînd fu aproape de restaurantul de lemn, se opri și strigă pe tată-său.

— Hai că viu, zise bătrînul.

Dinsa începu a căuta crăpăturile scîndurilor. Trecea de la o cabină la alta, plecîndu-se și ridicîndu-se după cum putea să vadă. Era lume puțină. În cele din urmă, se opri.

— *Babbo*, zise ea deodată, chemînd pe tată-său. Bătrînul se apropie și-și lipi ochiul de scîndură. Înăuntru X și donna Giulia stau la o masă și așteptau. Erau așezați față în față și vorbeau. Alessio ținea pe fată de mîna și căuta să-și facă loc ca să vadă mai bine.

— Asta-i ?... întrebă el încet.

Ninna abia respira.

— Da.

Apoi dete pe bătrîn la o parte și se puse din nou să privească. Așchiele lemnului îi intrară în frunte. Dar cum îl ținea de mîna, Alessio simți că îl strînge din ce în ce mai tare, că vine spre el, se moaie și cade la pămînt fără putere. Amețit și el de beția geloziei, își lipi ochiul cu furie de spărtură... Înăuntru, don Fabrizio se ridicase de pe scaun, se apropiase de donna Giulia, care se plîngea că-i e cald, și-i luase pălăria din cap, sărutînd-o și aspirînd parfumul părului ei.

Alessio, înrăutățit și aprins, avu o clipă pornirea de a da cu piciorul în barată, de a o dărîma și de a strînge de gît pe cei doi tineri. Dar se stăpîni și vru să plece de acolo, ca să se smulgă de la acea ispită. Făcu cîțiva pași spre casă, și un moment uită de Ninna, apoi repede se întoarse spre ea.

— Scoală, fată !... haidem !

Ea de-abia putu să se ridice de jos și, cu o nespusă sfîrșală la inimă, porni încet lîngă tată-său spre casă. Alessio nu avea astîmpăr. Mergea cîte o bucată repede, lăsînd pe fiică-sa în urmă, și apoi se oprea să o aștepte.

— Haide, fată, dă mai iute.

Tocmai cînd ajunseră la hanul Nanninei, bătrînul o opri de mîna și o ținu cîțva timp, gîndindu-se.

— Așa e ? zise el, vorbind parcă într-aiuri.

— Da, răspunse fata, înțelegîndu-l acum.

— Noapte bună. Mîine seară vii devale, ha ?

— Da, noapte bună.

Și astfel se despărțiră.

Cîteva zile de-a rîndul după aceea, Nannina nu se mai văzu pe nicăieri. În fiecare seară se cobora pe țarm, aștepta sub o luntre ce era răsturnată pe nisip, ca un cort, cu ghebosul alături, și cînd se întuneca bine, se urcau cu Alessio în barcă și plecau. Nimeni nu vorbea, dar cîteșitrei păreau a se înțelege de minune. Bătrînul trimitea pe Pippo să se culce și, fără a aprinde felinarul „Luisei“, ieșea mai la larg, cam între cele două restaurante, și se punea la pîndă.

Ce pîndea ?

Într-una din seri, pe cînd o barcă pornea încet și liniștit de la Sirene, Alessio se repezi la lopeți, zise ghebosului să treacă la cîrmă și, cu repeziciune, îndrumă pe „Luisa“ spre Nettuno, ținîndu-se la oarecare depărtare de ceilalți călători. Mișcarea lopeților lui se făcea cu o regulă desăvîrșită. Nu se auzea nici un zgomot cînd le muia și le scotea din apă. În picioare, cu fața înainte, ca să poată vedea, el se uita țintă asupra celeilalte bărci. Cînd aceea trecu dincolo de felinarele stabilimentului de băi, el se mai apropie de dînsa și zise ghebosului, care ținea cîrma :

— Bagă de seamă !...

Apoi, dînd o lopată în mîna fetei, ca să fie mai cu multă putere, merseră cîtva timp încă, ținînd tot cam pieziș, și cînd erau la o depărtare de cîtiva pași, el zise lui Domenico.

— Acum !

Ghebosul făcu o mișcare în loc, și luntrea lor se duse de-a dreptul cu ciocul în coasta celeilalte, pe care o izbi cu putere și o răsturnă. Se auziră două țipete în tăcerea nopții și apoi cîteva strigăte desperate. Alessio voi să iasă la larg. Însă, înainte de a se desfășura din învălmășeală, Ninna sări în apă. Știa ori nu știa să înoate, cine mai putea spune ?...

Deși nu erau departe de țarm și fundul mării era prelung, bătrînul incremeni. Noaptea era întunecoasă, marea suna încet din maluri și înghițea orice zgomot. Alessio se repezi la corn și începu să dea alarma. Gemetele lui sfîșiau aerul...

În luntrea dintîi erau don Fabrizio și Giulia.

Cînd fata îi văzu pierzîndu-se, se aruncă după el...

Toată poliția portului se puse în mișcare, și unul după altul ajunseră pescarii mai isteți. Se căută, se cercetă peste tot și se găsiră luptându-se cu ierburile pletoase cîteștrele persoanele din luntrea dintîi. Luntrașul, îndată ce fu scos afară, începu să se răstească la Alessio, făcîndu-l bandit și asasin. Toți ceilalți săriră să pună mîna pe el.

În barca lui Alessio, ghebosul striga cît putea că mai e cineva care se îneacă, dar bătrînul, fără să înțeleagă, urmă a suna din corn, lung, lung, și sperios...

Roma, 1889

SINGURĂTATE

Pornisem din Roma, pe la sfîrșitul lui august și venisem la Albano să mă odihnesc. Eram neliniștit. Descurajarea mă stăpînea cu desăvîrșire. Necunoscutul se întindea înaintea ochilor mei ca un drum la lumina lunei ce se pierde într-o pădure. Trebuia să merg mai departe. Roma mă înghețase și mă încremenise. Trecutul înmormîntat în For, uitat în ruinele Coliscului, boltit în Termele lui Caracalla, mă urmărea peste tot, din cauza ținerii de minte a mirosului. Respirasem aerul pămîntului antichității și Febre, pe care Cadrucchi îl invoacă împotriva oamenilor de astăzi, mă atinsese cu aripa sa de liliac. Pe de altă parte, lumea modernă era meschină. Trupuri pitice și inimi goale se prelingeau pe sub umbra palatelor monumentale. Femei ridicule își strîmbau gura cu gingășie, parodiind surîsul. O bandă de muzicanți cînta operete comice sub coloana lui Marc-Aurel, — pe cînd lumina electrică, aninată de balconul palatului Ferrajoli, vroia să întunece luna. Era dureros. Marcomanii de pe monumentul împărătesc¹, n-ar fi fost mai sălbateci. Apoi, nevoi și nemulțumiri personale destule. Unul și altul din prietenii mei de altădată nu-mi mai erau prieteni.

Așa că, dezgustat, plecasem la Albano. Luasem vreo trei cărți și mă instalasem la hotelul Poștei. Nu mai era nimeni

---

¹ Columna lui Traian (n. ed.).

cu mine. Mă coboram singur la masă și stam ceasuri întregi fumînd și răsfoind un registru al hanului, în care găseam iscălituri și crîmpeie de fraze de la 1814. Și filele acelea galbene îmi păreau că ascund taina cursului vieții. Simteam și înțelegeam că timpul nu trece, ci numai noi ne deșirăm pe roata pămîntului firul fanteziei noastre. Era atîta tinerețe în unele vorbe, atîta adevăr în cîteva iscălituri, încît anul 1814 nu mai da acca noțiune numerică a întîmplărilor din trecut, ci rămînea o țifră goală.

Cînd mă urcam sus, aveam o *Istorie romană*, în care mă înfundam totdeauna la bătălia de la lacul Trasimen. O știam așa de bine și, trecînd pe lîngă Florența, văzusem atît de aproape dungele vinete în cari se înecaseră legioanele romane, încît închipuirea mea alcătuia războiul în toată groaznica lui sălbăticie, făcînd din Anibal un erou incomparabil. Anibal ! Vorbă plină de răsunetul destinului, Anibal !...

Ș-apoi de-aci unde nu porneam ? Saguntul¹ și mistericasa Cartagenă : drumul Alpilor ; Asdrubal ; Amilcar Barca. Apoi iar înapoi, pe valea dintre Villa Tusculana de la Frascati și Monte-Cavo, unde tăbărîse Anibal cu întreaga sa oaste, înainte de-a ajunge în fața porților Romei. O, trebuie să fi fost groaznic momentul în care s-a rostit în cetate pentru întîiași dată : „*Hannibal ante portas !*“ Astăzi chiar, cînd te urci la Rocca di Papa sub Monte-Cavo și ți se arată un crater de vulcan, pe care legenda l-a botezat *Campo d'Annibale*, nu te poți opri de a nu avea un fior de frică, — atîta e de bine potrivită vorba Istoriei cu stearpa și sălbateca statură a munților. Acesta este în general farmecul Italiei, că nu înșală niciodată.

Într-o seară, prins de dornița ce intră în sufletele noastre, cînd suntem prea singuri, de a pipăi singurătatea, de-a o asculta — ieșii de la han și luai ulița cea îngustă din mijlocul tîrgului, pînă dădui de alcea numită Galleria di Sotto. Stejarii de sute de ani bolteau șoseaua cu o țesătură fantastică de ramuri, ce așterneau pe drumul alb dantela lor de umbre ; noaptea venea din trecut să spuie ca o harpă fără coarde, povești neînțelese. Via Appia se zărea, în bătaia lunii, străbătînd valea sură și pierzîndu-se în lumea de atunci. Nimeni pe drum.

O nespusă mulțumire de a trăi, de a mă simți eu, pe mine, care visasem atîta timp Italia, acolo, la Albano, sub

¹ Saguntul, vechi oraș în Spania, cucerit de Hanibal (n. ed.).

stejari, uitându-mă aievea în panorama dealurilor clasice, mă cuprinse și mi se păru că niodată nu am înțeles pe Goethe, când spune că dorința de a vedea Roma crescuse pînă a deveni o pasiune neînfrîntă, mai bine ca acum. Mă strecuram pe drum, ușor, ca și cum aș fi fost umbra mea. Mă uitam, pe unele locuri de lumină, la scorbura stejarilor umplută cu zid, și, în aprinderea închipuirii, mi se părea că trebuie să iasă în cale Lidia lui Faustin, o făptură a fantaziei mele, tăcută, albă, cu haina căzîndu-i de pe umeri ca o aripă de lebădă. Și ce bine că n-a ieșit ! Iluzia este în noi cea mai desăvîrșită formă a frumosului.

Dar în locul Lidiei, venea de la deal un cărăuș, care dusesse vin de Genzano la Roma. El dormea dasupra burierilor goale, pe cînd calul pășea încet și cuminte, parcă s-ar fi temut să nu-și deștepte stăpînul.

Trecînd înainte, pe sub grădinele de la vila Barberini, ajunsei deasupra, în micul orășel Castel Gandolfo, plin de amintirile dramatice ale familiei Savelli. Zidurile palatului papal răsăreau fantastice sub clarul de lună, îmbucînd umbră în umbră și încordînd astfel nota tragică a totului. Împlîntat în vîrfurile dealului de bunul plac al unui om, palatul părea acum desprețuitor de legile pieritoare care îl creaseră. Piatra lui ascundea atîtea învățăminte necitite, încît devenise un fel de pătrat masonic, pe care, ținînd ochiul îndelung, puteai crede că vezi ceea ce nu era. Uite-te lung și nu clipi. Iată la o fereastră un punct strălucitor. Pe el cade o rază de lumină piezișă, îl aprinde, cîrpe o pulbere de scînteie de aur, ce curge în jos ca o lavă, pînă se stinge în trecut : e globul împărătesc. Uite alături : într-o fereastră să ivește un cap de femeie — da, da, de femeie. E Lili¹ sau Carlota de Stein², cum vei vrea. Ochii lui Goethe au privit îndelung, noaptea, spre tainele acestor ziduri și imagina din ochiul lui s-a reprodus pe sticla ferestrei. Crede-mă. Dacă nu ești mason, ești om. Dacă nu știi ceti în pătratul zidului, trebuie să fii adormit prin hipnotism, uitîndu-te lung la el și atunci eu îți zic că așa este. Și uite dincolo, mai la vale. Vezi o diră de lumină ? E luna, care bate în oglinda lacului Albano. Tremură nimfele în grote

---

¹ Lili Schönemann, logodnica lui Goethe (n. ed.).

² Charlotte von Stein, doamnă de la Curtea din Weimar, pentru care Goethe a nutrit o delicată dar irealizabilă dragoste (n. ed.).

și, dintr-un colț într-altul, își trimet sărutări pe luciul argintiu. Libelulele de apă le prind din fugă și își fac din ele aripi.

Și lasă-te, lasă-te farmecului de a dormi, fii libelulă, gustă sărutarea unei nimfe : gura lor e parfumată de nufăr și pe sînuri Afrodita Aeneenă¹ le-a înseninat cu cîte două flori de migdal.

Și așa, între real și fantastic, șoseaua mă învîrte pe deal, pînă aproape sub zidurile palatului.

Castel Gandolfo !

Cîte lacrimi, cîți eroi !

Cîte basme, cîte amintiri !

De la Alba-Longa, la cei trei gemeni Curiati : de la Metu Fureșiu, la Pompei ; de la păgînii superbi, la creștinii umiliți ; de la Vestale, la papi, — o urmare de întîmplări omenești, crudă, poetică, neînțeleasă, dar vie de-a pururi, cum e viața unui mare popor. Peste acest strat, turnurile medievale : creneluri, bolți, ascunzători cu tainele feudalității, cu mîndria Savellilor. Apoi renașterea, geniul liniilor, arhitectura senină, porțile monumentale, deasupra cărora tiarele papale apar ca niște arme cabalistice. Apoi iar scoborîre, iar întuneric. În fine, o lumină mare : Goethe.

Goethe a trăit la Castel Gandolfo cele mai fericite zile ale vieții sale, fiindcă au fost cele mai pline de seninul sufletesc pe care îl pune în noi clasicitatea. A umblat pe aceste locuri ; stejarii l-au umbrit, stejarii aceștia ; și luna l-a privit, tot această lună. A gîndit ; *Elegiele romane* s-au împînzit pe malurile lacului Albano ; *Ifigenia*, *Torquato Tasso* și cine mai știe cîte planuri, cîte ființe, cîte versuri s-au zămislit aici. Și a și iubit la Albano, după un vechi și bun obicei al său, de-a se încălzi peste tot la cîte un foc nou, fără ca, totuși, imaginile vechi de la Francfort sau de la Weimar să i se șteargă din minte. Cine o fi fost „frumoasa milaneză”² despre care vorbea mai pe urmă cu atîta tinerețe ? Celebra pictoare Angelica Kauffman, care avea o mare afecțiune pentru Goethe, șterse lacrimele de pe obrazul fetei, dar nu-i făcu portretul.

---

¹ Afrodita era considerată mama legendarului erou Enea (n. ed.).

² „Frumoasa milaneză” era Magdalena Riggi (n. ed.).

Și Goethe s-a dus, a murit. Parcă cine mai ține seamă de viața unui om. Va rămînea pe valea pămîntească, în urma lui, o lungă dîră de lumină, dar pustiul timpului o va acoperi de cenușă.

II

Eram deja ostenit. Voiam să mă întorc înapoi.. Dar mările lacului, verzui, de o singurătate neînchipuită pe aceste tărîmuri, fără o vilă, fără o grădină, mă atrăgeau cu putere. Oglinda neclintită din fund avea farmecul ochilor de șarpe.

Luai binișor cărarea de sub palatul papal, pe care o cunoșteam deja și coborîi pînă la marginea apei. Începea să-mi vie cam peste mîină faptul de a mă găsi singur pe acele locuri, însă dorința secretă de a-mi analiza simțirile mă împinse mai înainte. La o depărtare de vreo jumătate de ceas auzii un zgomot surd, pierdut în inima pămîntului, care îmi dăde un fior lung, ce se împrășteie pînă în ultima ramificație a nervilor. Știam că acolo era un canal sub munte, făcut încă de pe vremea veienilor¹, pe care se scurgeau apele lacului. Dar cu toate că știam asta, îmi venise în minte că poate vechiul crater de vulcan, pe care mă găseam, se aprinsese acum din nou. Și deodată îmi răsări înainte țărna Vezuviului, bolovanii netezi de lavă, floarea *ginestra*² a lui Leopardi, focul, groaza unei erupțiuni. Atunci, instinctiv, mă uitai la deal spre a îmi găsi scăpare. Dar în deal, palatul sta, etern ca un element al universului, privind, cu fața marmoree, în fața lunii. Atunci de ce să-mi fie frică ?

Jos, la gura canalului, se ridică o puternică zidire de piatră, cu o prispă joasă, rotunjită pe marginea apei, parcă odată ar fi fost locuința zeilor marini. Era un nimfeu antic. Din încheieturile lespezilor creșteau ramuri nervoase de *capelvenere*, cari sub lumina lunii luau adieri de culoare palidă — verdele lor, îngălbenit de prea multă umbră, devenea blond. Aici veneau oare zînele albe ale lacului să-și scuture părul muiat pe spate ? Aici care se coborau silvanii

---

¹ Veche populație etruscă, după numele orașului Vel de lîngă Roma (n. ed.).

² Ginestra, floare ce crește pe Vezuviu ; poetul italian Leopardi are o poezie *La ginestra o il fiore del deserto* (n. ed.).

gînditori din pădurea Camenelor ¹ să se apropie de Jupiter Latiaris ?

Îmi pare că încep a vedea din fundul peșterii un umăr de femeie, săltînd ușor. Iată-l, iese din umbră. O rază de lună cade pe el și-l mîngîie. Vedenia se ridică din apă, își întinde brațele ca un copil leneș, scutură bucelele de spumă și se lasă pe spate, cu voluptate. Ea plutește singură, se îndoiaie în jurul dorințelor sale, își strînge pieptul în propriile-i brațe și, cînd roatele de apă se depărtează, își caută chipul în oglinda lacului, se pleacă spre el, cu minile întinse, parcă ar vrea să-l prindă și-l sărută. Însă sărutarea ei se prefăce într-un inel, care se mărește din ce în ce, tulbură fața lacului și-i șterge chipul. Adio...

Dar atunci din tufele de laur iată că se ivește un picior de țap, care binișor se lasă în apă, chemînd după el trupul unui bărbat tînăr. De-abia sună picăturile de pe brațe ; el înoată încet, încet, cu capul lui de faun întors spre dînsa și iată-l o ajunge, o prinde. Ah, șiretule Picus ²...

Și era să cad în apă, întinzîndu-mă după Picus. Mă rezemai de un colț de piatră și ieșii din ziduri. Faunul picrise, — dar nimfa, nimfa înota înainte, fiindcă era o ființă vie și foarte reală, care se scâlda.

Deodată toată adîncea melancolic, în care eram cufundat, mă părăsi ca prin farmec. Socotii repede din ochi, cam unde vroia să iasă să se îmbrace și o pornii într-acolo, rezemîndu-mă de tufe, călcînd pe vîrfuri de bolovani de pe cari alunecam în apă, înghimpîndu-mă în mărăcini, — parcă o putere nouă m-ar fi purtat spre malul celălalt. Tocmai mai tîrziu, întors la otel, mă gîndeam la noblețea și la infinita superioritate a dorințelor ideale ale omului asupra poftelor reale. Dar aceasta era mai tîrziu. Acolo, pe loc, năzuiam să ajung cu orice preț la malul celălalt. Însă nu mai era chip de înaintat. Tufele creșteau pînă în lac. Trebui deci să mă întorc înapoi și să apuc din nou cărarea, ce mergea la un schit de călugări capucini, pe malul opus. Drumeagul acesta se urca citva la deal și apoi se învîrtea după forma văii. Nimfa de-abia se mai zărea pe fața fîmurie a apei.

Eu însă mă uitam la dînsa cu puterea tuturor simțurilor concentrate în vedere. Și, cum se întîmpla adesea, în loc

---

¹ Nimfele izvoarelor din jaduri (n. ed.).

² Rege legendar din Latium (n. ed.).

s-o văd mai bine, așintirea îndelungă a privirilor asupra unui singur punct îmi produse efectul dimpotrivă : percepțiunea se slăbi. Atunci îmi întorsei ochii spre tufe și spre umbră, ca apoi să-i întorc din nou spre lumina lacului. Dar pe nebăgate de seamă mă depărtam de țintă. Cărarea se urca mereu, nuielele, mai nalte decît mine, începeau să-mi îngroape vederea în linia drumului și în curînd rămăsei iar singur. De astă dată însă lucrul devenea serios. Nu mai vedeam decît cerul deasupra și cărarea dedesubt. Adesea, la cotituri, rămîneam în întuneric. Cătam înainte : pădure ; cătam în urmă : pădure. Cioturile din cale începeau să se însuflețească. Îmi adusei aminte că pe locurile astea sunt vulpi și lupi și fel de fel de istorisiri cu fiare sălbatice îmi veniră în minte. Un liliac îmi țiuu pe la ureche, înfiorîndu-mă din cap pînă în picioare. Atunci băgai de seamă, cu acea caraghioasă iscusință a minței înfricoșate, că pe la locurile acelea nu erau greieri. Și mă oprii să ascult. Nimic. Sus, luna, într-o limpeziciune fermecătoare, și-ncoace nici măcar stele sau un crîmpei de nor, ca să-mi anin privirea de el. Mi se părea că merg pe cărarea aceea de un veac. Încercăi să mă gîndesc din nou la femeia ce se scălda ca să-mi umplu mintea de o ființă vie. Dar nu eram în stare să mai aprind nimic într-o închipuire prinsă de toate vedeniile nopții.

În cele din urmă ieșii la un fel de limpeziș, de unde vedeam bine schitul, dar nu-mi puteam da seama cum de mă găseam acum deasupra lui privindu-i acoperișul, de unde pînă aici îl aveam în față. Se vede că așa mă purtase drumul.

Schitul era o casă mare, zidită ca cele de la Torre del Greco, lîngă Vezuv, cu învelitoare toată de zid. În mijloc o curte unghiulară, în care de-abia străbăteau razele piczișe ale lunei, mărindu-i tăceră și sollemnitatea. Nu se simțea nimeni, nu se vedea lumină la nici o fereastră.

Pe unde oare intră în zidurile astea ?

Mă învîrtii puțin pe deal, căutînd să-mi dau seama de locul unde putea fi poarta și socotii că trebuia să fie mai jos vreo cărăruie, ce se desfăcea de cea principală și ducea la schit. Dar, înainte de a mă întoarce, strigai, nădăjduind că mă va auzi cineva. Glasul meu răsună pe vale, deșteptînd ecourile lacului și înspăimîntîndu-mă. Mă întorsei cîțiva pași înapoi și, în adevăr, dădui de o potecă ce ducea la schit. Drept în față era o poartă în zid. Mi se

păru că răsuflu mai ușor. Apucaî inelul de fier, ce se află pe toate ușile din Italia și începui a-l lovi de grindă. Apoi așteptai. Nu veni nimeni. Lovii din nou, de astă dată mai tare. Iar nimeni.

Ciudat lucru, îmi zisei. Să nu fie nimeni într-o așa de mare casă !...

Și bătui în poartă, pentru a treia oară, tare de tot. Dar iar nu veni nimeni.

Atunci mă învîrtii împrejurul meu și mă uitai fără nici o nădejde la zid și la tufe. Era atîta pustiu în ele, încît îmi veni în gînd să aprind un chibrit și să fac foc. Aveam în buzunar o cutiuță de metal, pe cari o țineam mai mult de frumos, decît de treabă, fiindcă pe fundul ei nu puteam scăpăra niciodată. Așa, vrusei să trag chibritul pe talpa cizmei și mă rezemai de poartă. Mi se păru că poarta se mișcă. Încercai să împing și simții că încet, cu greutate se deschide. Luna piezișe scăpată deodată înlăuntru, trăgînd pe perete o dungă albă. Restul rămase în întuneric.

Înaintea mea se iviră două lumini, țintite cu încordare spre mine. Nu-mi putui da seama ce erau, dar mi se părură că se mișcă. Atunci îmi veni ideea că pot fi doi ochi și deodată mi se urcă pe șira spinărei o coloană de frig, care parcă mi se sui pînă în cap, pînă în minți. Într-o clipeală cuprinsei cu gîndul o infinitate de lucruri : lupta cu acea dihanie, căderea mea, moartea... Inima bătea rar, respirarea mi se oprise în gît, o desăvîrșită curmare a funcțiunii organelor mă făcu să cred mai pe urmă că o secundă eul meu nu m-a cunoscut. O secundă am lipsit din mine. Luminele acelea se înfipseșeră în conștiința mea ca două remușcări, paralizîndu-mi orice putere. Aș fi încercat să strig, dar simțeam că nu mai aveam glas.

Și poate aș fi rămas acolo ca o piatră, dacă nu auzeam o respirație greoaie, ca de om adormit și după aceea o sforăitură.

Era un cal.

Mă întorsei repede și trăsei cît ce putui de poarta întredeschisă. Izvorul de lumină se revărsa tot înlăuntru. Atunci înțelesei că înnemeraisem într-un grajd, așezat anapoda, cum de altminteri sunt așezate la mai toate casele de țară.

Ei, sărmanul cal ! Cu moțul de pe frunte plin de curmeți, el întoarse capul spre dreapta și se uita la mine

foarte mirat. Ochii, ce mă înspăimîntau în întuneric, la lumină îmi erau dragi, căci erau buni, singuri, parcă chiar triști. Mă apropiiai de el și-l mîngîiai pe frunte. El întindea capul prietenos, avînd aerul de-a înțelege nevoile mele. Încît despre mine, înțelegeam minunat pe-ale lui și ale lui păreau mult mai mari și mai duioase, căci pe lîngă că era singur cuc, avea aerul și foarte flămînd.

În sfîrșit găsisem o ființă vie ! Încetul cu încetul mă liniștii. În vorba noastră, mai de nu-i făcui propuneri neoneste de-a fugi împreună. În adevăr, gîndul de-a mă întoarce singur pe același drum pe care venisem mi se părea atît de nebunesc, încît îl îndepărtai cu groază și mă animai de un altul și mai nebunesc, acela de-a lua calul cu mine. N-aș fi încălecat pe el pentru toată lumea, ci numai l-aș fi dus de căpăstru, ca să-l aud bătînd pămîntul cu copitele lui late, sau sforăind din cînd în cînd, sau oprindu-se și retezînd iarba de pe marginea cărării.

Dar îmi era scris să beau paharul pînă la fund. Calul era legat de gît, de-a dreptul, fără căpăstru, cu un lanț cu cheie, care se înfigea în zid, lîngă iesle, cum se vede în mai toate grajdurile de țară. Nici măcar mă gîndii la faptul ce aș fi comis luîndu-l, dacă din întîmplare ar fi fost liber. Dar, în sfîrșit, ce să te mai gîndești geaba !...

Ieșii din grajd cu hotărîrea de a înfrunta singurătatea, din nou, și pornii înapoi, încruntînd sprinceană și uitîndu-mă pe deal, la Castel Gandolfo, ca un om pe care amintirile clasice îl absorb cu desăvîrșire. Dar de astă dată Castel Gandolfo și toată ceata visurilor de mai nainte îmi părură niște observațiuni supărătoare. Nesiguranța, în care simțeam că mă aflu, potmolise ca o gîrlă ieșită din matcă toate izvoarele curate ale sufletului. Cînd ajunsei jos, la canalul ce huia și îmi adusei aminte că șezusem să ascult glasul trecutului, acolo, unde acum îmi venea greu să mă găsesc o secundă, îmi păru faptă de om nebun. Trecui înainte, urcai dealul lacului, mă strecurai pe sub palat și pe sub umbra stejarilor, fără măcar să-i privesc, dus de o dorință strașnică de a mă vedea la adăpost. Toată gîndirea îmi era plină de o singură imagine : strada de la Albano, luminată, modernă, cu lumea de la cafenea, pe care o desprețuiam, cu mandoliniștii ce mă supărau...

Și cînd ajunsei la hotel, erau două ceasuri de dimineață. Căzui pe pat, ostenit, mut, fără dorințe, fără imagini, cu capul opac ca un ciot.

A doua zi, deschizînd fereastra pe valea Romei, splendora peisajului îmi redete conştiinţa estetică, pe care o pierdusem.

O VÎNĂTOARE DE VULPE ÎN CAMPANIA ROMANĂ

Iubite prietene !

Deşi nu cred să te fi stăpînit vreodată patima vînatului, decît doar cînd se înfăţişa cu fuste, eu vreau să-ţi scriu tocmai în predmetul acesta. La noi, Nemrozii ¹ din parlament se dau de ceasul morţii, ca să garanteze libertatea individuală de a cloci, tuturor dihăniilor, zburătoare sau nu. E, prin urmare, un subiect de actualitate.

Dar te rog să nu te mîhneşti prea mult, gîndindu-te poate că m-am făcut un varvar la inimă, că ucid sărmane fiinţe nevinovate. Nu. Cînd din întîmplare mă duc la vînat, e semn de pace : pădure, iazuri, cîmpii sunt atîtea tainice chemări ale firii, încît puşca rămîne cu ţevile plecate. În ţara asta mai ales, cîte lucruri nu sunt mai frumoase decît vînatul ! Unde mai pui apoi, că o asemenea teorie scuteşte de a da alături. Dar poate o să mă-ntrebi de ce atunci ies cu puşca. Ei, asta-i ! Parcă dumneata întrebuiţezi toate instrumentele ce le porţi asupra-ţi ! Aşa e firea omenească făcută : mai încaleci un cal, mai iai o puşcă de-a spinare, ia aşa, ca să-ţi mai treacă de dorul strămoşilor.

În împrejurarea de faţă, chiar să nu mai porţi deloc grija dihăniilor : vînatul e fără arme.

Şi să-ţi spui cum.

Într-o dimineaţă de februarie, pe la 9 ceasuri, ieşeam pe poarta San-Sebastiano şi mă-ndreptam spre Via Appia, împreună cu alte patru persoane. Eram, prin urmare, cu toţii cinci la număr, dintre cari trei doamne şi doi bărbaţi. Frigul pişca uşurel de vîrful nasului, ca un crai bătrîn, şi parcă de atîta îndrăzneală chiar doamna cea în vîrstă se roşea. Trecurăm pe dinaintea catacombelor Sintului

---

¹ Nume generic dat vînatilor, după un legendar rege al Chaldeei (n. ed.).

Calist¹, fără cea mai mică smerenie față cu acele mărețe rămășițe ale celor dintâi creștini : ne coborîrăm într-o vâlcea, în care, la stînga, dormitau de-atîta vreme zidurile cercului lui Maxențiu², și apoi ridicarăm la deal spre Caecilia Metella, un strălucit monument³ înălțat „fiicei lui Metellus Creticus, femeia triumvirului Crassus⁴, peste care familia primarului de astăzi al Romei, duca Gaetano di Sermonetta, zidise în veacul al 13-lea un castel întărit (se înțelege, peste monument).

De aci intram în Campania romană. Soarele se ridicase drept la-ndemîna noastră. Razele de lumină pătrunseseră în fiecare picătură de rouă, de părea tot cîmpul stropit cu diamante. Totul era verde și sănătos. O suflare de viață tînără ne învăluia pe toți ca într-o haină moale de mătăasă. Bucuria de a trăi era lăuntrică. Mormintele din dreapta și din stînga drumului dau acestui fel de fericire o formă oarecum clasică. Nimeni nu vorbea. În noi înșine era o mlădiere armonică de impresiuni, care se împărtășea celuilalt prin vecinătatea trupurilor noastre. Strînși în cuprinderea unui landou, eram fără voie lipiți unii de alții. Ne simțeam calzi și nu îndrăzneam să ne privim. Dar se pricepea lesne că fiecare din noi dorea, în taina firii sale, prelungirea acestui fel de a se înțelege. Una din doamne se uita în văzduhul senin, cu genele pe jumătate închise, parcă s-ar fi rătăcit cu mintea în amurgul unei amintiri de fericire. „Altădată, altădată“ păreau a-i zice mormintele ; însă glasul lor închipuit nu putea rupe nimic din mreaja farmecului prezent. Plăcerea păgînească de a trăi, acum, nemijlocit, ce coprinsese pe Goethe la Napoli, într-un chip atît de neînțeles, străbătuse în noi cu o mai mare putere. Mintea fugară mi se anină de forma subțiratică a prințesei X, pe care cu o sută de ani înainte o mîngîiase ochiul lui Goethe în casa bunului său prieten Filangieri⁵ și umbra de nesiguranță se resfiră, din trecutul acesta apropiat, peste vibrațiile mele de fericire, și mă

¹ Unul din primii papi la începutul secolului III (n. ed.).

² Marcus Aurelius Valencius Maxențiu, împărat roman (306—312) (n. ed.).

³ Mausoleul familiei Caecilia Matellus, care de la începutul secolului III î.e.n. a dat numeroși consuli și pretori (n. ed.).

⁴ Marcus Licinius Crassus, membru al triumviratului consular împreună cu Cesar și Pompei (n. ed.).

⁵ Gaetano Filangieri, publicist, jurist și economist italian, mort în 1788 (n. ed.).

zdruncină întrucîtva, — ceea ce nu mi se întîmplase cu trecutul cel depărtat. Lumea romană, cu toate pietrele ce o înfățișează în mod plastic închipuirii noastre, s-a răcit ; pe cîtă vreme lumea de-acum o sută de ani încă e caldă, și parcă tocmai de aceea înrîurește cu mai mare putere asupra icoanei morții din conștiința noastră. Doamna care se uita în văzduhul senin mă atinse peste mîna : „La ce te gîndești ?“ Îmi veni pînă în gură să răspund : „La dumneata“. Dar, cu o răpede înfrîngere a propriei porniri, răspunsei cu îndelung răbdătorul „la nimic“, scăpînd astfel de o groaznică banalitate.

Cu noi înainte se deschideau treptat, din pînza unui zid, mărețele arcuri ale aqueducurilor claudiane. Pe fundul limpede al orizontului, munții Albani își încrustau marginile lor străvezii, purtînd pe văi orășele albe, ce din depărtare semănau cu turme de oi la pășune : Frascati, Grotta — Ferrata, Marino, Albano, peste cari Rocca di Papa¹ străjuia din înălțime, părăd a chema asupra-le mîntuirea lui Jupiter Latiaris.

Niciodată o cîmpie semănată, din zilele noastre, o grădină tînără, n-a fost mai candidă decît bătrîna accastă Campanie romană. Ca o fecioară nemuritoare, ea stă în pămîntul clasic, mută, neclintită, păzind mormîntul în care :

„Cu capul odihnind pe Palatinul August,
Cu brațele deschise între Aventin și Celiu
Roma își întinde puternicii umeri
Spre Via Appia.“²

Dar ce-i faci vieții ! Ea este, în raport cu trecutul, cum e o ramură de iederă cătră o ruină : se vîră printre cărămizi, crapă lespezile, se anină de turnuri, acoperind toată melancolia pustietății cu o țesătură de foi grase.

Ajunși cam la a șasea piatră miliară, dederăm peste un cort din zilele noastre, elegant, luxos, sub care se întindea o masă bogată, cu chelneri în frac și un *maître d'hôtel* în

---

¹ Localități din apropierea Romei (n. ed.).

² Versurile citate sînt din ultima strofă a poeziei lui Giosuè Carducci. *Dinanzi alle terme di Caracalla* (În fața termelor lui Caracalla) (n. ed.).

haine de vînătoare, care, ca pe vremea romanilor clasici, îngrijea ca acest *ientaculum* să fie nu numai bun, ci să aibă și culoare locală. Capete de vulpe atîrnau de ușorii cortului ; un vulpoi bătrîn, împăiat, în mijlocul mesei ; vulpe pe pahare ; vulpe pe cuțite, — bre, șireată societate trebuie să mai fie asta !

Între acestea, membrii clubului numit „Circolo della Caccia alla volpe” soseau unul cîte unul. O mulțime de ofițeri de artilerie și cavalerie ; civili de toate vîrstele, aparținînd societății romane ; femei, unele mai frumoase decît altele ; străini de prin toate țările ; un ambasador ; atașați militari ; pînă și un popă anglican, — veneau pe lungul căii Appia, în trăsurile ușoare cu două roate, în landouri, în cabriolete, în așa-zisele botte sau birji romane.

Ce priveliște ciudată ! Pe drumul mormîntelor, se desfășura viața în toată strălucirea sa. Cai neastîmpărați, oameni veseli, îmbrăcăminți bătătoare la ochi, soldați, zgomot, ncrăbdare, — iată ce înlocuise pacea țintirimului. Cortul și furgonul clubului se răzemaseră de un morman de piatră, zis astăzi *Casale-Rotondo*, vechi mormînt al lui Messala Corvinus¹, împrejurul căruia vistavoi strîngeau chingele la cai, iar stăpînii lor turnau marsala dulcilor stăpîne, siguri că într-o înghițitură de vin se încacă un car de necazuri.

Stînd între ei și privindu-i, simțeau o nespusă fericire că-i cunoști numai pe partea lor cea bună, că nu le știi metehnele, nemulțumirile. Fracurile roșii pe pantalonii albi ; amazonele strînse de șolduri ; curtenia oamenilor bine crescuți ; un nu știu ce plin de elegantă intimitate ce-l dă mișcărilor unei societăți deprinderea de-a călări împreună, — produceau iluzia unui moment din viața medievală. Duca Grazzioli-Lante, masterul clubului, subțirătec, dar cu o fibră de oțel, sta în mijlocul drumului, uitîndu-se nerăbdător în zare spre a vedea cîinii, care nu soseau ; lord Dufferin, ambasadorul englez, fudul tare de-o ureche dar de o rară politeță, corect, blînd la vorbă ca o fată mare, însoțea pe fiică-sa și pe donna Giulia Lavaggi, către care își pleca adesea urechea în activitate ; contele Loulou Primoli Bonaparte, cunoscut prin rarul privilegiu ce are în societatea romană de-a primi la sine domni,

---

¹ Messala Cervinus, ilustru patrician al Romei antice, din ramură Messala a familiei Valeria (n. ed.).

doamne și domnișoare, cu toate că e holtei ; fratele său Gegé Primoli, bîntuit de mania fotografiei ; don Baldassare Odescalchi și cumnatul său, contele Rucellai, florentin de rasă dar venețian prin barbă ; don Prospero Colonna ; marchizul Marignoli ; principele Chigi și alți, cîți în Christos s-au botezat, pierduți într-un stol de ofițeri, de toate gradele. Iată o trăsurică cu un cal, ușoară ca o libelulă, care poartă pe bălaia prințesă Santafiori, cu fiică-sa. Oh ! fiică-sa !... cine a văzut-o și nu și-a pocnit buzele în gînd, sărutînd vîntul. Donna Nicoletta Grazzioli, o sabină nchrăpită, pare a aștepta pe Titu Tițiu... care nu vine. Vară-sa, donna Elena Rospigliosi, dulcea stăpînă a *Aurorei*¹ lui Guido Reni, care trebuie să se fi visînd adesea pe carul zorilor. În fine, donna Bianca del Grillo. Iată donna Bianca. Cîți nu sar, cîți nu lasă malvasia în pahare, ca să vie, ca s-o vadă, ca s-o ia de subsuoară, pe bălaia donna Bianca ! Ea se coboară, sprintenă, din trăsură, uitîndu-se cu firească dragoste la mama ei, ilustra Ristori². Pare o ușoară închipuire a lui Sandro Botticelli³, desprinzîndu-se din cadrul *Orelor* și lăsîndu-se, plutitoare, pe borangicul hainelor sale de zîină. Mîinile i le-a cîntat Gabrielle d'Annunzio, cînd a cîntat pe Blanchesmano ; ochii, rîndunelele din zarea albastră ; mijlocul, izvoarele cu trestii. Donna Bianca rîde, și mărgăritele își scot capul dintre flori s-o vadă ; s-a întors primăvara, au inviat fluturii.

Dar deodată toată lumea asta elegantă se întoarce către drum.

— Iată-i ! Iată-i ! se aude din toate părțile. Fiecare își caută ochiana, ochelarii ori monoclul. Unul soarbe din fugă ultima înghițitură ; altul aprinde o țigară din treacăt, un al treilea își ridică carîmbii răsfrînți ai cizmelor. O mișcare generală se face în roiul de oameni, care trece la jockey, la vistavoi, pînă și la cai. Aceștia, cu țirloaiele subțiraticale legate în sfori și îmbrăcați în lungi valtrapuri senatoriale, ca altădată calul lui Heliogabal⁴ bat pămîntul cu nerăbdare, rîncezînd cu nările sîngerate în vînt.

¹ Frescă celebră a pictorului italian Guido Reni (1576—1642) (n. ed.).

² Adelaida Ristori (1822—1906), tragediană italiană renumită (n. ed.).

³ Sandro Botticelli (1444—1510) pictor italian (n. ed.).

⁴ Heliogabal, împărat roman (218—222), ales preot al soarelui pentru frumusețea sa (n. ed.).

Pe lungul viei Appia se vede rostogolindu-se un nor ușurel de praf, prins în pervazul a doi călăreți îmbrăcați în roșu. El vine domol și cu cât vine, cu atât norul se pierde, iar formele vii ies la iveală. O liotă de câini tărcați, cu cozile ca niște proțapi, înaintează pînă la o distanță respectuoasă, unde se opresc un moment spre a lua la dreapta din drum, trecînd bariera de lațuri ce mărginește strada și venind să se așeze în fața cortului, pe iarbă. Duca Grazzioli se duce la unul din cei doi picheri, care-și scoate cascheta, și-i face cuvenitul raport asupra stării sufletești a dobitoacelor sale, dacă sunt în vervă, de nu cumva vîntul împrăștie urma etc. Ceilalt picher, cu un harapnic în mînă aduce la calca adevărului pe unii cotei nedisciplinați, strigînd printre dinți „*Au ! Fiction, what have you done ? Jamie, Rattlin, Roarin ! Davie, Davie, come here !...*” Și biciul pac ! mîngîie pe Davie, care, umilă, intră schelălăind în rîndul celor cuminți.

În fine, duca Grazzioli încalecă...

Un freamăt de interes trece prin rîndurile cailor și călăreților. Se strîng chingile, se îndeasă pălăriele. Fiecare vede pe vecin fără să-i vorbească. Cîte un „Ciau !” scurt de la unul al altul, și nimic mai mult. Se înțelege că preocuparea de sine a luat locul nepăsărei de pînă aci. Cînd ai de sărit bariere de 1 metru 20, ziduri, șanțuri, văgăune, pripoare, tot ce sare și străbate o vulpe, poți să fii foarte deprins cu călăria, te gîndești că-ți poți rupe gîtul. Ceea ce de altminteri se întîmplă cîte unuia la fiecare vîna-toare.

Masterul cu picherii și câinii au pornit-o în cap. Ei merg încet să caute bariera prin care să intre pe cîmp. După dinșii grupuri de călăreți se desfășură pe lungul viei Appia pe cînd trăsura fraților Primoli îi așteaptă, cu respectivul aparat de fotografie.

De-abia au intrat în cîmp și au coborît o mică vîlcea, că deodată turma de câini se așterne pe goană. Un suncet de corn, grav, prelung, se repercutează pe văi și pare a deștepta vietățile toate. Cailor sar deodată în galop, rîndurile se rup, mișcarea devine fantastică, fiindcă acum pare un vârtej ce mătură Campania romană, fără a lăsa altă formă decît iarba bălăturită. Iată-i urcînd un deal, pe creasta căruia se zărește o barieră de lațuri. Priveliștea e minunată și emoțiunea spectatorilor crește din cauza obstaco-

lului ce se vede. Vulpea a trecut printre stîngii ca o nălucă ; cîinii trec cît coala în urma ei ; cei doi picheri sar pe deasupra fără măcar să bage de seamă ; aproape în același timp, duca Grazioli pare că zboară, calul său plutește ca o ciocîrlie în vînt ; un maior de cavalerie sare aproape de mîna cu femeia lui ; Marignoli, Colonna, Chigi, parcă au aripi. Cornul sună pe valea cealaltă, la stînga. Întîrziații se precipită către barieră în goană. Dar unii din cai se opresc pe loc, parcă ar fi țintuiți. Pinteni, biciușcă sunt zadarnice. Se ridică drept în două picioare, mușcă zăbalele, sforăie, — dar nu sar ; stăpînii lor, furioși, îi întorc înapoi, îi bat și iar îi aduc către barieră. Unii o sar, cei mai mulți se opresc din nou. Un căpitan de artilerie, care nu putuse sări la prima treccre, vine ca o vijelie. Calul său, de cea mai fină rasă, și-a întins capul delicat pe lungul picioarelor și ai credea că vrea să se desprindă de pămînt, atîta e de ușurel. Cu toate astea, cavalerul îl poartă greșit asupra obstacolului, — el ia bariera în picioare și-ntr-o secundă se rostogolesc amîndoi de cealaltă parte. Alături de dînsul donna Bianca, lord Dufferin și alți doi-trei trec ca vîntul.

Cornul sună pe dealul de-al treilea. Au dispărut mai toți. Rari curioși rămîn pe vîrfurile muchei, urmărind cu binocluri mersul vînaătorii. Cu încetul văile reintră în clasică lor pace. Cucoșii de la Villa Quintiliana, speriați un moment, își piaptăna bărbia cu gheara pintenată. Tăcerca revine ; privitorii se întorc spre drum.

— Haidem !...

Și de-abia se mai aude cornul în fundul văilor.

FRICA

— Pas.

— Pas.

— Și pas.

— Vrea să zică o-nvîrtim șamșurcă¹. Foarte bine : eu știu că n-am să prind nimic.

---

¹ „Să-nvîrtim o șamșurcă“ — expresie argotică, denumind un anumit fel de a practica jocul de cărți numit preferans (n. ed.).

— Nu să prinde, zise primul jucător, care aruncă un as.

— Să nu se prindă, hotărîră ceilalți doi.

— Nu se prinde, mai adăogă primul.

— Să nu se prindă, întăriră ceilalți.

— Pil pe asta, zise cel dintîi, aruncînd un șapte ochi.

— Prinde-o, măgarule, și sărut-o, că n-o mai vezi — adăogă cel de-al doilea celui de-al treilea, acoperind pe șapte cu opt ochi. Cel de-al treilea însă, în loc să puie o carte mai mare, de aceeași culoare, aruncă un as străin și astfel scăpă.

— Nu se poate ! strigă cel păcălit, mă trageți pe sfoară... Eu vă dau dracului, cu prefa voastră cu tot. Ce vrea să zică asta ? adăogă el indignat : zic șapte trefle și intru de două ori, zic cupe simple și d-nu căpitan mă vîră și acolo ; zic carale, zic pici, — dumnealui se ține de mine, ca un scai. Acuma pui opt peste șapte și dumnealui găsește mijloc să mă-ncalețe și cu astea. Apoi, nene, pînă-aci ! Unde-s cupele, mă rog ? Eu n-am decît două ; cîte ai, d-le general ?

— Patru, răspunse primul jucător.

— Ei, două și cu patru fac șase ; vrea să zică, dumnealui trebuie, să aibă două cupe-n mîină. Unde-s ?

— Uitați, d-le colonel, că-n jocul ăsta este și talon, — poate c-or fi-n talon.

— Ei, or fi-n talon... or fi-n talon, d-ta mă cam iei așa, pestè... picior.

— Nu te supăra, colonelule, zice generalul G.

„Viața noastră este ca suava rouă,
Care-n dimineață ne surîde nouă“.¹

Atîta patimă avea generalul : pe *Bolintineanu* și *prefa*.
Cărțile se-mpărțiseră din nou...

— Pas, zise generalul.

---

¹ Versurile reprezintă un distih ușor modificat din cunoscuta poezie a lui D. Bolintineanu : *Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare* :

„Viața noastră trece ca suava rouă
Cînd speranța dulce ne surîde nouă“ (n. ed.).

— *Ne passe pas*, îi răspunse o voce de la spate și-n același timp un cap nețesălat se ivi deasupra mesei de joc.

Cîteșitrei jucătorii se întoarseră spre mosafir, care, îmbrăcat cu o manta proastă de soldat și fără grad la chipiu, semăna cu un tambur-major liberat. El începu să vorbească repede :

— Nene, cu nu știu cum veți fi ducînd-o voi, da' eu știu c-o duc prost al dracului. Auzi cap !... dă tunurile pe mîna copiilor : bofa, bofa, toată noaptea. De-abia zici Doamne ajută, că s-a liniștit turcu și d-nu căpitan... Jan-ghină ăla, cum îl cheamă ?...

— Lambrino ?

— Ei, Lambrino ; d-nealui, cică, să încerce un tir de noapte, ca să-și fixeze poziția pentru tir plonjeant. Eu la oamenii mei le spun una și artileria face alta.

— Da' ce le spui, d-le colonel ? întrebă ironic căpitanul care juca.

— Ce să le spui, *mon cher* ? ia, i-am oprit de-a mai fuma noaptea. Pe așa beznă de întuneric te vede turcu și în gaură de șarpe, dacă ai fuma.

Căpitanul începu să rîdă cu hohot.

— Ce rîzi, domnule ? îl apostrofă noul venit cu răutate.

Căpitanul rîdea pe față.

— Cum să nu rîd... la 4 kilometri... să nu se mai fumeze.

Colonclul înălța din umeri, arătînd cu capul spre căpitan.

— Adică ce-i fi zicînd, că d-ta ești grozav, ha ? dumitale nu ți-e frică ? He ! cum o să-mi înfunzi pîrloagele, Doamne !

— Ia să nu mai glumim, d-le colonel, zise căpitanul serios.

— Da, d-lui e grozav, întări primul colonel din partida de cărți, care profita de ocazie ca să-și răzbune de asu de la șamșurcă, — și m-aș prinde zău, că să-i dau nu știu ce, nu iese pînă-n ușa cortului.

— Ei, aș !... răspunse căpitanu.

— Adevărul e că e întuneric al dracului, întări generalul C.

— Ia lasă, d-le general, orcît de întuneric să fie, tot n-am ajuns așa de rău : mie nu mi-e scîrbă, cum zice

d-nu colonel — și sublinie vorba — de harapul cel buzat de pe șanț.

Colonelul trînti cărțile cu fața-n jos și-și înfipse mîna dreaptă în burtă, căci era tot numai stomah. Gușa sa nerasă tremura sub barbă, și fălcile, rezemate în vreo cîțiva dinți ce mai avea în gură, se strîngeau cu furie. Nu zicca nimic, ci numai bufnea pe nas, clătinînd din cap și uitîndu-se țintă la căpitan.

Celălalt colonel, nou venit, se crezu în drept să-și spuie și el părerea :

— Cel puțin noi nu ne lăudăm. Eu îți spui drept că nu m-aș duce acuma pînă la harap să-mi dai două moșii.

— Se poate. Eu m-aș duce, zise căpitanul.

— Ia nu te mai lăuda, Bogdane, îl întrerupse generalul, și joacă acoloa, că-l scăpăm.

— Nu mă laud, d-le general.

— Domnule, strigă colonelul A., sculîndu-se furios, să-mi tai mic mîinile din umeri, dacă nu ți-oi face una să mă pomenești... Lasă că te învăț eu să te mai lauzi...

— Ce-o să-mi faceți, d-le colonel?... întrebă căpitanul, uitîndu-se în cărți liniștit.

— Lasă, lasă, că te-oi învăța eu.

— Ca să nu mai așteptăm pînă atuncea, să facem o prinsoare, d-le colonel...

— Ei, apoi !... nu-ți vine să mori, exclamă colonelul, trîntind cărțile din nou pe masă.

— Îți vine să mori fără cauză, domnule colonel. Am zis că mă duc și mă duc.

— Eu îți dau, domnule, leafa mea pe două luni, dacă te duci, m-ai înțeles ? Uite acuș ți-o număr.

— Domnule colonel, să ne prindem mai bine pe o ladă cu sticle de șampanie, din cele ce-ați primit ieri, zise Bogdan. Banii nu fac parale în campanie. După aceea își strigă ordonanța :

— Mitreo, pune șaua pe Pagat.

— Nu fi nebun, Bogdane, zise generalul.

— Nu, domnule general, — dar dacă se îndoiesc...

— Nu se-ndoiește nimeni. Toată lumea te știe, că ai destul curagiu.

— Ba să mă iertați. Eu mă îndoiesc, repetă colonelul A., și țiu prinsoarea.

— Și eu o primesc, zise Bogdan.

— Da, dar cu ce o să ne dovedești dumneata că ai fost pînă la turc ?... Să ne aduci un nasture de la tunica harapului, se grăbi să adauge colonelul, inspirat.

— Parcă, dacă o vrea el, nu găsește destui nasturi turcești pe la soldații noștri, zise generalul. Nu ești fericit în inspirații, colonelule. Eu, dacă e vorba așa, propui să ne aducă un nasture cu o bucată de postav din tunica harapului, pentru ca mîine să mergem să-l controlăm, adause, uitîndu-se pe furiș la colonel.

Toți cei de față începură a rîde.

— Primesc, primesc, zise colonelul izbindu-și pîntenii unul de altul, primesc.

La întîiul atac al Griviței, rămăsese, de la o ieșire a turcilor, pe locul chiar unde se ciocnise armatele, un mort, care de o săptămînă aștepta mereu să fie îngropat și nu-l mai îngropa nimeni. Printr-un fel de tăcută înțelegere, atît turcii cît și românii considerau locul acela ca neutru. Tăbăriți pe o rovină seacă, al cărui mal despre turci era nalt, iar cestălalt mai jos, soldații români puteau, strecurîndu-se pe sub mal, să ajungă pînă la harapul mort ; dar nimeni nu se simțea dispus, singur, să împlinească o faptă creștinească ca aceasta, cătră un păgîn, care mai era și harap, adică negru, buzat și slut. Se știe cît de sălbatec și de crud se face omul cînd primejdia îi amenință la fieștece minut existența lui personală.

— Un harap !... Cui ce-i pasă de stîrvul unui dușman ?

Ceea ce-i făcea însă să le pese era faptul că, în urma căldurilor de august, cadavrul începuse să se descompună și, ori de cîte ori bătea vîntul dintr-acolo, veneau niște adieri grozav de mirositoare. Avantposturile, mai cu seamă, sufereau rău de tot.

Despre acest harap era vorba, și asupra lui se făcu prinsoarea.

Căpitanul trebuia să se ducă prin cîmp deschis pînă la el și să aducă un semn. I se îngăduia o simplă lanternă, închisă pe toate fețele, care la trebuință se putea deschide pe o latură sau prin fund.

După cîteva minute, Pagat era înșeuat și căpitanul Bogdan încăleca în tăcere, punîndu-și două rînduri de pistoale în coburii șelei. Generalul Cr. ieși în ușa cortului.

— Faci copilării, Bogdane. De la primul pas văd că ți-ai pierdut cumpătul. Unde pleci fără lozincă ? Pînă să

ajungi la turci, te omoară sentinelele tale ca pe un pu de curcă. Lozinca e *Grivița noastră*.

— Mulțumesc, domnule general, zise el simplu, și plecă.

Căpitanul Dan Bogdan era un militar ca mai toți militarii din lume. Ca poziție socială ținea de una din cele mai neaoșe familii românești, din familia Bogdăneștilor. Bogat, dar cheltuitor peste margini, mîncase vreo trei moșteniri și acum se găsea la a patra clironomie : a mătușei sale Ghica. Intrat în armată de bunăvoie și fără alte studii speciale decît o nespusă poftă de a tîrîi sabia, era cunoscut pentru duelurile, amorurile și spiritul său, foarte cultivat în generalități și foarte mușcător.

Ca parte fizică, era un bărbat de vreo 35 de ani, smead, d-o statură mijlocie, cu niște ochi albaștri plini de viață, cu două caiere sub nas, cari păreau a amenința la fieștece moment liniștea turcilor, rîzînd lesne, supărîndu-se și mai lesne și mînuind armele în perfecție.

Ca parte morală, situația i se poate rezuma în cîteva cuvinte : iertător mult pentru sine și adeseaori și pentru alții, cînd spera că o să aibă a fi iertat la rîndul lui de dînșii. Amorezat în permanență și cu gust. Sentimental fără afectație și, lucru de mirat, poet, dar poet cu supape : avea un dar nespus de a se pune în cutare sau cutare situație psihologică, după cum interesele sale momentane reclamau. Făcuse și versuri, unele chiar bunicile, la diferitele și nenumăratele perechi de ochi, cari îi săgetaseră inima, în lunga sa carieră de amorezat. Mai pe scurt, un soldat, cu toate calitățile și cusururile meseriei aceștia.

Dan Bogdan ieși din raza taberei la pas și se îndreptă spre locul unde era cadavrul.

Noaptea adîncă și neagră îl înghițea încetul cu încetul în păturile sale. La intervale aproape măsurate, aceeași întrebare se repeta, aspră și gălăgioasă.

— Cine-i ?...

E adevărat, că, de la prima santinelă ce întîlni în avanposturi, Bogdan își pierdu socoteala.

— Cine-i ? întrebă sentinela, cu acea exagerare a glasului care dovedește că omul e singur și-i e frică.

Bogdan crezu de cuviință să nu facă zgomot.

— Sssît... om bun, răspunse el încet.

— Cine-i? întrebă sentinela încă o dată și mai aspru.

— Eu, măi leat.

— Cine ești tu?... Înapoi, că trag.

La această vorbă căpitanul se-ncurcă de tot. Nu știa ce să răspundă, ca să încredințeze pe sentinela că nu e spion. I se împiedica limba, gîngăvea, și-n mai puțin de o secundă se văzu mort ca toți morții, străpuns de colo pînă colo de un glonț.

În adevăr, sentinela, după a treia întrebare, trase. Pagat scutură puțin din cap, iar căpitanul simți căldura glonțului, care trecu tocmai pe deasupra urechilor calului. În sfîrșit, i se dezlegă limba.

— Ce, măi, ai înnebunit? Vrei să mă omori?

— Înapoi, că trag a doua oară, zise sentinela. Și-n adevăr, căpitanul auzi camera puștii, cum se mișcă sub mîna grăbită a soldatului.

— Măi soldat, eu sunt căpitanul Bogdan, măi...

— Ei, păi dacă ești don căpitan, dă lozinca...

— *Grivița noastră*, zise Bogdan sărind în sus de pe șea. S-o ia dracu, c-o uitasem...

— Ei, păi așa vezi! Acum poftim... Eu nu știu, adăogă soldatul încet, trag cu pușca, măcar să fie tata.

Mergînd mai departe, Bogdan se grăbi să rostească lozinca cu multă conștiință, or de cîte ori îl oprea vreo sentinela.

Calul mergea la pas, cu îndemînare și cu grijă, ca un om. Era un vechi tovarăș de tinerețe al căpitanului. Picioarele subțiri și formele delicate ale lui Pagat fuseseră de multe ori mai vinovate decît ochii și mustățile stăpînului său față cu sexul slab. Pagat, cu sau fără Bogdan pe el, era tot Pagat. Bogdan însă fără de Pagat era altul.

Și cum se duceau ei, tăcuți și singuri, așa parcă îl apucă pe stăpîn o milă și o dragoste de cal, că se plecă puțin pe gîtul lui și-i prinse grumazul în brațe, lipindu-și obrazii de coama lui și mîngîindu-l încet.

— Măi Pagat, măi, măi boierule, măi... că tare mai ești cuminte și frumos!

Iar mai departe, înainte-le, apăsa pe întinderea spațiului greutatea de plumb a întunericului, cu atîta putere, încît formele, dispărînd cu desăvîrșire, ochiul răminea închis. Fără voie, privirea se ridica spre cer. Cele trei, patru constelații cunoscute, Carul, Cloșca cu pui, Herăstrăul, păreau mai apropiate și mai prietenoase. Ni-

meni nu le cunoștea mai bine decât căpitanul, fiindcă nimeni nu tremurase sub balcoane mai mult decât dînsul, și, așteptînd să se ivească iubita, adeseaori cetise în liniile cerului sentința dragostei sale.

— Dacă astă-seară *carul* o fi cu oiștea în sus mă iubește ; — dacă nu, mă înșală.

Și, Doamne apără, daeă se-ntîmpla să fie carul în seara aceea cu oiștea-n jos.

Iar de astă dată nu se uită tocmai mult de tot pe cer, fiindcă-l neliniștea cele de pe pămînt.

În fund de tot, spre fortul turcesc, apărea din cînd în cînd lumina vreunei descărcături de pușcă, iar huietul se pierdea în vale, fără să miște pe nimeni. Toată lumea era așa de deprinsă cu gloanțele și cu pulberea de tun, încît niște biete împușcături singuratice erau considerate ca hămăitul unui cîine, învățat să latre toată noaptea.

— Își fac și ei coraj, săracii, ziceau soldații noștri din avantposturi.

Pe cînd meregea astfel, căpitanul auzi pe cineva vorbind la cîțiva pași de dînsu. Mîna opri, fără voia lui, frîul calului.

— Cine-i acolo ? — întrebă el.

— Cine-i ? i se răspunse aspru și îndesat.

— *Grivița noastră.*

— Poftim de treci, ziseră soldații, oarecum liniștiți.

Lui Bogdan i se păru că aude ronțăitul unui cal care paște.

— Din ce armă sunteți voi, bre, flăcăi ?...

— Din a cavaleriei ; da' ce poștești ?

— Cavalerie or călărași ?

— Ba !... călărași.

— Ce regiment, bre ?

— Al treilea, răspunse soldatul greoi.

— Ce escadron ? întrebă Bogdan repede.

— Al doilea, don căpitan Bogdan ; da' ce poștești ?

Atunci Bogdan auzi pe celălalt soldat, care vorbea încet cestuilalt :

— Măi, e don căpitan.

— Ia taci, bre, nu fi copil.

— Măi Toadere mă, ascultă ce-ți spui eu.

Bogdan recunoscuse glasul unui fost vistavoi al său, pe care îl avusese un șir de ani întregi. Soldatul se liberase de mult, dar îl luaseră ca rezervist.

— Tu ești, măi Pavele ?
— Eu, să trăiți, domnule căpitan !
— Da' ce cauți pe tărîmurile astea, bre ?
— Ordonăți ?...
— Cine te-a adus pe-aici ?
— Uite, soarta omului, să trăiți.
— Da' mai e mult de la voi pînă la harap, Pavele ?
— O mai fi el, cît o mai fi, dar departe nu e, mînca-
t-ar focu, că ne-a cătrănit sufletul...

— Miroase a pute, măi Pavele.
— Ba, că chiar pute, să trăiți.
— Aleu !... zise celălalt soldat, apucîndu-se de nas, al
dracului s-a borșit, mînca-l-ar lupu.

— Și în adevăr, o adiere de vînt, plină de miasme,
trecu, fără cea mai mică considerare, pe sub nasul căpita-
nului, parcă ar fi vroit să sprijinească părerea soldatului.

— Aha... subțire lucru ! adaose Bogdan. Să vede că-i
aproape de tot...

— Apoi că nici departe nu e.

— Ei, vă las sănătoși, băieți.

— Să trăiți, zise soldatul de-al doilea.

Pavel tăcea. El se luă binișor pe urmele căpitanului
și numai după vreo zece pași se-ncercă să vorbească.

— Domnule căpitan !

— Ce-i, Pavele ?

— Apăi... nu ți-e urît matale așa pe pustiul ăsta de
întuneric ? Eu, zău, parcă m-aș lăsa și eu înspre chipul
harapului.

Era o formă simplă a unei intenții cinstite de slugă
veche și credincioasă. Bogdan fu foarte atins, cu atît mai
mult, cu cît simțea că-ncepuse să-i vie cam peste mînă
călătoria asta.

— Bine, Pavele, dacă dorești tu...

— Să trăiți, domnule căpitan !

Și Bogdan, urmat de vistavoiul său de altădată, se
simțea mai sigur. Pavel mergea pe jos, lîngă el, fără să
zică o vorbă.

Amîndoi se lăsau a fi călăuziți de Pagat, care n-ar fi
părăsit cărarea pentru nimic în lume. Mergînd astfel, Pavel
se tot împiedecă de vreo două ori de niște cioturi, așa că,
instinctiv, se apucă cu mîna de colțul valtrapului. Îi era
parcă și mai la-ndemînă să se simță și el lipit de cal : cu
cît erau mai strînși, cu atîta li se părea că-s mai puțin
singuri.

Dar lui Bogdan îi păru barbar lucru de a chinui pe bietul soldat prin toate cioturile cîmpului ; și, mai la urmă era necinstit ceea ce făcea el, fiindcă în prinsoarea lui cu colonelul era vorba să se ducă singur. Afară de asta, în împrejurări de oarecare gravitate, simțirele se ascut grozav de repede. Soldatul era om și el, și căpitanul, care trebuie să dea pildă la oamenii săi, îl învăța să-și părăsească postul...

— Ia ascultă, Pavele, eu aș zice să te întorci înapoi...

Bietul soldat se opri locului, simțind tăria de voință care vibra sub bunătatea vorbelor. El nu răspunse nimic. Căpitanul adăogă :

— Știi că mîine, dacă te-o afla că ți-ai părăsit postu, te împușcă.

Bietul Pavel lăasă valtrapul și după cîteva secunde de nedumerire zise încet :

— Să trăiți !...

Și luă drumul înapoi.

Mai departe se duse căpitanul singur, încercîndu-se să despice cu vederea pînza nopții, care atîta învăluia de puternic lucrurile, încît se părea că o masă compactă de întuneric se coborîse din cer și unea, de sus pînă jos, tot văzduhul. De se ivea cîte o lumină roșcată din tabăra fortului, ea semăna mai mult cu vreun fenomen stelar : reduta era pe deal, și linia ei, pierzîndu-se de pe orizont, punctele luminate de pe dînsa se confundau cu ale bolții cerești.

De pe chipul cum mergea calul, căpitanul simți că se coborau pe o coastă înclinată. Pagat umbla cu băgare de seamă, legănîndu-și trupul, cînd pe un picior, cînd pe altul, iar stăpînul său îl ținea scurt de frîu, ca să-l aibă la îndemîină în caz de primejdie. Cum se întîmplă adesea în întuneric, distanțele se măresc, și senzațiunile se falsifică. Valea aceea părea lui Bogdan fără fund și la fiecă pas credea că intră în pămînt cu cîte un stîngen.

Era o tăcere dureroasă, neagră și amețitoare, cum, mai cu seamă, se întîmplă copiilor cari dorm fără lumină, cînd se deșteaptă noaptea. Numai cînd și cînd zgomotele bizare ale singurătății sau nechezarea depărtată a vreunui cal tăiau într-o fîșie lungă de repercutație greoaia tăcere a nopții.

Deodată Pagat se opri, sforăind. După nesuferitul miros de cadavru ce se simțea, căpitanul crezu că ajunsese la harap. Deschise, fără a discălica, fundul felinarului său și plimbă lumina primpjur. În adevăr, la câțiva pași de dînsu, cadavrul harapului era lungit la pămînt. Trebuia neapărat să discalice...

Niciodată însă nu-i venise mai la-ndămînă pe cal decît acum, și prin simplul fapt al discălicării i se părea că se desparte de Pagat, ca să nu se mai întîlnească cu el. Nu că îi era frică... Un mort e un mort, fie el turc sau tătar, — dar calul se putea speria și putea fugi înapoi... La această idee, un fior de gheață îi trecu pe șira spinării ; dar se vede că tocmai din cauza aceasta, prin reacțiune, se dete numai-decît jos, luă amîndouă frîile pe mînă și mîngîie capul calului, frecîndu-l puțin între ochi, ca să-i îndepărteze oarecum neliniștea, ce se simțea că-l stăpînea și pe el ; apoi, fără a zice nici o vorbă, făcu încă doi pași și deschise iar clapa felinarului.

Harapul era acoloa, întins pe nisipul umblat, cu fața în sus, buzat, cu ochii deschiși pe obrazul lui searbăd și negru, cu gura căscată, îmbrăcat într-o tunică ruptă : o adevărată mumie, cu singura deosebire că mirosea groaznic.

Bogdan, inconștient, își apucase calul de zăbală și se uita țintă la chipul harapului, ai cărui ochi albi și opaci păreau că-l fixaseră acolo... Voi să-și tragă calul mai aproape, dar Pagat nu vroi să mai înainteze. Atunci, cu un fel de hotărîre de om prins de friguri, puse felinarul jos, cu lumina spre chipul cadavrului, scoase un briceag și vroi să apuce un nasture de la tunică, spre a-l tăia. Negreșit, trebui să-l miște nițel.

Atunci un gemăt adînc de gîtlej, urmat de un fel de hîrîială sălbatecă ieși din pieptul cavadrului... sau cel puțin i se păru lui Bogdan. El îngheță pe loc, cu mîna întinsă spre nasture, cu ochii încremeniți pe ochi cadavrului, cu un rece fior prin păr. Inima îi bătu cu atîta putere că mai multe secunde după aceea nu putea respira. Cînd se dîzmetici puțin, cea dintîi scînteie de gînd fu să saie pe cal. Era un lucru așa de natural să fugă, încît, înainte de a-și da seama de realitatea lucrurilor, se pomeni cu piciorul în scară, gata să încalece. Frîul însă, care era scos de pe gîtul lui Pagat și trecut tot pe brațul căpitanului, îi tremură oarecum din suprafața falsă a gîndurilor și-l mai apropie de real. Scoase piciorul din scară și stete vreo cîteva se-

cunde nemișcat, ascultînd... Nu se auzea și nu se simțea decît imensa pace a nopții, tăbărită pe văile pămîntului. Atunci scoase binișor dintr-un cobur un revolver, și făcînd doi pași, deschise iar clapa felinarului și iar își pironi privirea pe fața mortului, spionînd parcă obrazul acela hîd și putred, să vadă dacă nu care cumva mișcă. Îi trecu prin cap să-și descarce revolverul în el, ca să se asigure și mai bine, — dar se temu să nu deștepte luarea-aminte a turcilor. Și ar fi fost și de prisos. Un om viu poate trăi șapte zile în stare de catalepsie, dar nu miroase a stîrv... Era mort... desigur. Dar atunci cine gemuse ? Căci gemuse cineva. Asta iar era grozav de sigur...

Ținîndu-se strîns de frîul calului, dote una cu piciorul în pieptul harapului, pe cînd cu ochii se uită țintă la obrazul lui. Nici o mișcare alta, decît o tremurare generală a trupului, din cauza loviturii... Atunci se lăsă binișor jos, apucă un nasture și începu a scrijila cu briceagu stofa din tunică, care, putredă, se rupea singură. Atîta concentrare era în această faptă și atît de greu îl apăsa gîndul mortului, încît, cînd Pagat răsufală ceva mai tare, sforăind din nări, căpitanul sări în sus de spaimă și un fel de durere fizică simți în tîmple, care-l strîngea pe dinafară, ca și cum ar fi fost cercuit ; deși avea frîul calului în mîină, îl uitase că era acoloa. Bătaia de inimă fusese atît de tare, încît, pe cînd rupea ultima bucățică din tunică harapului, simți o picătură pe mîină : îi curgea sînge din nas... Se șterse cum putu și apoi trecu frîul lui Pagat pe gît, închise lampa și încălică.

Un om, care visînd, cu acea extraordinară putere de real pe care o au unele visuri, că se prăvălește într-o rîpă fără fund, se deșteaptă deodată și se simte în patul său, sigur, cu ușa încuiată și viu, nevătămat, — nu încearcă o mai mare ușurare sufletească decît încercă căpitanul, cînd cu amîndouă picioarele în scări, bine țintuit pe Pagat, se simți la adăpost de orice primejdie. Odată pe cal, cca dintîi mișcare, aproape reflexă, fu să-și strîngă pulpele, să-și plece bustul înainte și să rostească acea silabă fluierată, cu care-i făcea semn să fugă. Pagat nu aștepta decît asta și se întinse cu burtă la pămînt, tăind spațiul ca un vultur puternic. Dar după cîteva minute stăpînul său îl simți, că se mișca mai din greu, răsufă mai adînc și fugea cu sărituri : urca la deal. Și nu-i fu milă ca altădată de cal ; nu slete de loc, pînă nu întîlni prima sentinclă din avantpo-

sturi, care-l sili să se oprească, dar al cărui glas viu îl liniști, potolindu-i oarecum nervii iritați.

Și când fu la adăpost de primejdie, când simțimîntul conservărei personale lăsă loc și altor simțimînte, mai impersonale și mai demne, fără voie opri pe Pagat deodată, ca și cum ar fi voit să mai stea cîtva timp aproape de locul de groază și îi fu rușine de sine însuși. Un fel de analiză asupra lui începu, cît merse de-a lungul sentinelelor și gîndea în sine, doar cît nu vorbea :

„Vasăzică mi-a fost frică... Și cu toate astea simt că nu mi-e frică... De cîte ori nu m-am dus în gura morții cu liniște... Am avut atîtea dueluri... și serioase. Mîine să-mi dea poruncă să merg la asalt, merg, fiindcă voi să merg... Și cum să-mi fie frică, de vreme ce știam că e mort și nu putea să-mi facă nimic ? Și totuși...” Aci își trecu mîna pe fruntea asudată, fiindcă în auzul lui răsună deodată, ca un ecou, gemetul mortului.

„Ce dracu... se vede că sunt nebun... Dar așa de bine am auzit !...”

Și cu gîndurile acestea se strecură printre sentinele pînă în tabără.

Negreșit că omului acestuia nu-i era frică, așa cum în general se înțelege frica, ca ideea unui lucru amenințător, care ar apăsa sentimentul de sine. Ești vînător de urși ; ursul, sculat în două picioare, e groaznic ; dar ai omorît mai mulți și ai o carabină foarte sigură. E pericol și dacă îl înfrunți ai curagiu. Totul e prevăzut mai denainte și nimic nou și subit nu vine în conștiință să turbure echilibrul ideilor. Dar dacă, fiind vînător de urși, întâlnești ursu în cale, te oprești ca întotdeauna, îl iei la ochi, tragi... și nu ia foc carabina... nu este așa că impresia aceasta nouă, căzînd pe conștiința actuală, turbură atît de adînc echilibrul, încît nici una din idei nu se poate ridica la limpeziciunea preponderantă ?... Starea aceasta este absolut comună tuturor muritorilor și în acea minută de neclaritate, în care *Eul* este de-a dreptul amenințat și fără apărare, *la toți oamenii le e frică*. Întru aceasta așa-numita *prezență de spirit* a unora stă tocmai în puterea extraordinară ce o capătă una din complexul turburat al ideilor, care poruncește, și întreg organismul ascultă.

Căpitanul văzuse, mai mult sau mai puțin, totul, și deși impresiile directe de la lucruri erau mai puternice decît impresiile lor intuitive, ajunsese pînă la harap, fără nimic

extraordinar. Când însă (fie că auzise exact, fie că, printr-o reproducere liberă, i se păruse) harapul gemu, turburarea de mai sus se produse, și-i fu frică, frică adevărată.

Și mai departe, pe când se apropia de lagăr, i se păru că cerul se aprinde. Luna răsărea dintr-un noian de întunec, roșie ca și cum ar fi fost o bucată de fier scoasă din foc și ținută în coasta orizontului.

— Stai !... rostea câte-o caraulă, din când în când.

— *Grivița noastră*, răspundea căpitanul pe gânduri.

Astfel ajunse în lagăr, unde nu-l mai aștepta decât ordonanța sa. Mitrea.

— Pace, Mitreo ?...

— Pace, d-le căpitan.

— Ce mai hala-bala pe la voi ? S-a culcat generalul ?

— S-a culcat.

— Mîine să mă lași să dorm mai mult — se-nțelege, dacă n-o veni vreo veste nouă. A mai sosit vreun transport de provianturi ?

— Dară, au sosit niște boi pentru scaun. Tot ar fi cum ar fi, dar nu prea e pîine... Și luna asta tot a cobe cată.

— De ce ? întrebă căpitanul cu mirare.

— Apoi s-a aprins ca un jeratic... Pesemne s-a mîniat Dumnezeu pe noi și ne trimite semn de pierzare.

Și aceasta era o frică, sub o formă mai nesigură dar era.

Căpitanul, ca cum ar fi făcut soldatul o chestie personală cu el, schimbă vorba.

— Ai înțeles ? mîine să mă mai lași...

— Am înțeles, d-le căpitan.

Și se culcă, cu un fel de mulțumire ascunsă, că era în siguranță, sub cort... Dar de îndată ce adormi, călătoria aceasta începu din nou, de astă dată fantastică, exagerată, cu frica aprinsă pînă la nebunie, cu o mulțime de capete străine amestecate, o adevărată expediție de Argonauți, mai puțin curagiul lor.

Cînd se sculă a doua zi dimineață, era palid și stins, ca un jucător de cărți. Generalul C. îl luă din pat.

— Ei, Bogdane, cum ai dormit astă-noapte ?

— Bine, domnule general, răspunse el cu o liniște prefăcută. M-am culcat cam tîrziu... Dar altfel am dormit bine... Cum stă d-nu colonel cu șampania ? adăogă cu veselie, sărind jos din scîndură de pat pe care dormea și scoțînd din buzunarul tunicii nasturele harapului.

— Bravo !... Bravo, Bogdane ! *Enfoncé l'ami !* Îl bem, îl bem total... striga el din ușa cortului, gata să plece. Trage-ți cizmele iute și vino la popotă. Și ieși. Dar nu se depărtase binc și se și întoarse.

— Ia ascultă, *mon cher*, nu l-ai fi luat de la vreun soldat de-ai noștri, să mă păcălești și pe mine ?...

— Îmi pare rău, d-le general... Să-mi vedeți calu, că trebuie să fie numai spume. Și-apoi n-aveți decît să mergeți astăzi să constatați.

— Așa este, foarte binc, ai dreptate, Vasăzică l-am lucrat...

Generalul se bucura, ca și cum ar fi fost de la început susținătorul căpitanului... Era un om foarte de treabă acest nobil general ; totdeauna de părerea celorlalți, și în caz de controversă de părerea celui mai tare sau celui mai mare. Chestie de ierarhie. De astă dată însă era prea dovedit lucru, și, afară de dovadă, sticlele alea, pe care le dișerta colonelul numai în pîntecele sale, începuseră să-i dea oarecare sămînță de idei liberale, ba... chiar socialiste. Sărea într-un picior ca pe vremea iuncheriei, cînd juca poloneza, cevași nr. 1, cum zicea el.

— Așa !... bravo !... Vasăzică vii.

Bogdan însă, în loc de a-i răspunde, sta rezemat, de-o măsută într-un picior, ce-o avea acolo, cu ochii țintiți în pămînt.

— D-le general, zise el, pe cînd acela se depărta.

— Ce-i, Bogdane ?

— Aș avea să vă spun ceva, zise acesta cu oarecare sfială.

— Te rog... Ascult cu plăcere... Ai isprăvit paralele ?

— Nu... Da' ce să faci cu paralele aici ?... Altceva... Și nu îndrăzneă să spună.

— Da' spune, bre, nu fi copil.

— Uite, d-le general : știți... cînd m-am apropiat de harap... negru, scîrbos cum era (și figura căpitanului luă o expresie de oroare) și am tras de nasture ca să-l tai, a gemut harapu, d-le general, zise el apăsător, vîrîndu-se în sufletu lui.

Acesta se trase puțin înapoi și se uită serios la Bogdan. După aceea pufni deodată de rîs.

— Frica, săraca !... '

— D-le general, protestă căpitanul, sunt om în toate mințile, credeți-mă, pe onoarea mea, că a gemut.

Generalul se uită la el cu mirare.

— Afară dacă n-oi fi înnebunit...

— Ce, bre, ești copil ? zise generalul, mișcat și el.

— Dacă vă spun că l-am auzit cu urechile mele !

— Ei, cum o să geamă un mort, bre române ?

— De... cum, necum, asta-i... a gemut.

— Mare comedie, zise generalul pe gânduri. Îmbracă-te și vino ; om mai hotărî acolo ceva.

— D-le general, cred că nu e nevoie să mai știe și alții..:

— Bine, frate, bine.

Și se duse generalul cam nemulțumit. Încercarea aceasta trebuia s-o facă și el, și... orișicît... un harap mort care geme nu prea-i lucru curat.

În urma lui, căpitanul, în loc să-și tragă cizmele, se așază din nou pe pat, cu coatele pe genunchi și cu capul în mâini. Generalul, cu îndoielele lui întărea credința că o avea și el, anume, că un mort nu poate să geamă. Dar gemuse... Auzul lui păstra încă aceea impresie de zgomot surd și zbîrnîitor, ce ieșea din gura deschisă a harapului. Și atunci se lungi în pat și-și astupă urechile cu amîndouă mâinile, ca să nu mai audă... Dar astfel auzea și mai bine ; ba, mai mult, cînd rămînea ca reprezentațiunea să se facă curat numai în minte, ea venea însoțită de întreaga scenă și acum auzea și și vedea. Un nerv iritat deștepta un altul ; și tortura se mărea.

Sări numaidecît din pat, își trase cizmele și ieși. Un început de idee fixă încolțea în mintea lui : să speriască și din sperietură putea să-nnebunească.

Se duse la popotă, unde găsi atît pe general, cît și pe cei doi colonei, cît și alți militari. Toată lumea aflase acum de prinsoare, dar nimeni nu arăta pe față o prea mare veselie de paguba ce trebuia să sufere colonelul A., pentru a nu-l supăra pe acesta, și pentru a fi la nivelul seriozității generalului, care părea foarte preocupat.

Colonelul, care cu nîci un preț nu vrea să se dea învins, ceruse ca numai locînt să meargă să controleze tunica harapului, și să și dease poruncă să puie șelele pe cinci cai. În adevăr, după ce luară cîte un rachiu, încălecară : generalul, cei doi colonei de la cărți, căpitanul și un soldat. Se coborîră pe albia pîrîului celui sec și o luară binișor la deal, îmbrăcați cîteșicinci în haine de soldați.

Căpitanul Bogdan vedea acum aievea coasta dealului, pe care se coborîse. Era o zi noroasă, de sfîrșit de august, liniștită, pustie, care dădea foarte potrivit pe malurile acelea golașe și sure. Impresiile lui de acum semănau cu ale unui om care a văzut arzînd noaptea o casă și a doua zi, ziua, vine să vadă mîna de cenușe ce rămîne...

„Noaptea toate sunt de foc...”

zice așa de frumos o *gîndire*. Ce simțise el cu 12 ore mai-nainte era copilăresc și totodată teribil. Ceea ce vedea acum era numai trist.

În sfîrșit, după cîtva timp, ajunseră la harap. Toată lumea aveau aerul serios și de glume nici nu se pomenea. Toți discălicară și după ce se convinseră că malul îi ascundea vederii turcilor, se apropiară de cadavru. Era tot hîd și dezgustător, dar generalul, ca un suprem arbitru, luă petecul de postav, se lăsă pe un genunchi, îl fixă pe ruptura de la tunică harapului, dar, cînd să-l apese puțin, deodată îl văzură ceilalți, sculîndu-se drept în picioare, galben, cu ochii țintă pe figura harapului.

Trecură vreo două secunde, în cari nimeni nu clipi, sorbind cu ochii mișcările de pe fața generalului. Acesta, din galben și sălbatec ce se făcuse, se îmblînzi deodată.

— Bată-te, Bogdane, să te bată !... harapu tău e o comedie întreagă... a gemut și cu mine, dar vin de vezi cauza: uite, o afurisită de muscă bătrînă, care s-a statornicit în gura lui și, de cît ori îl miști, ea zboară și zbîrnîie... Bată-te de om, mai mare spaima ! Apoi cătră colonel :

— Ei, te mai îndoiești ?

Acesta plecase deja să încalece și cîtecinci, din nou o luară înapoi, ceva mai vorbăreți...

Căpitanul, ajuns în lăgăr și descălicînd de pe cal, ca să intre în cort, zise pentru sine, dar destul de tare, ca să-l audă și Mitrea :

— Orcum, tot e bine să nu se laude omu prea mult...

FURFANȚO

TREI NUVELE

(1911)

FURFANȚO

Cine a trecut prin Tîrgoviște, și nu s-a oprit la „Hotel Patria“ ? Cine s-a oprit la „Hotel Patria“, și n-a cunoscut pe „domnu Mitu ?“ În fine, cine a cunoscut pe domnu Mitu și l-a uitat ?

Probabil, nimeni.

Domnu Mitu trăia din străbunii săi la „Hotel Patria“, fără să știe ce nume de „familie“ avea, decît „d-nu Mitu de la «Hotel Patria»“. Nevoia unui nume patronimic n-o simțise niciodată. Cîtă vreme „Hotelul Patria“ era pe temeliiile sale, ce să mai umble omul după nume !

— Mă rog, *pardon*, avem onoare cu d-nu Mitu ?...

— De la „Hotel Patria“...

— Stă scris pe cartea domniei-voastre de alegător ?...

— Da' vezi bine : d-nu Mitu... *Et ecetera, et ecetera*.

Îl plictisea pe om să-l tot descoasă lumea asupra numelui. De aceea, cînd împrejurările solemne ale vieții îl sileau să-și spună singur numele, adoptase această prescurtare latinească : *et ecetera, et ecetera*. Cine știe prin ce taine etimologice schimonosise d-nu Mitu pe răbdătorul *et coetera* și îl făcuse *et ecetera* !...

Dar altminteri ce om cumsecade !...

Pururi slinos, cu o cămașă al cărui guler era o poemă de boțituri, cu legătura la ceafă, — izbutea totuși să aibă un aer aproape serios, cînd vorbea cu clienții săi din *Restaurant*, și, desigur, *prea serios*, cînd da cîte o raită pe la tejgheaua din cîrciumă. Căci, din nenorocire, „Hotel Patria“ se sfîrșea la colț printr-o cîrciumă...

Nu puțin sînge rău îi făcea lui d-nu Mitu blestemata asta de cîrciumă, în care chiolhanurile se țineau lanț. Da' ce să-i faci ? Parcă era vina lui dacă cele două pogoane de la Mănăstirea Dealului dau rod prea mult ?

Adesea vorbea cu coana Tinca, nevastă-sa !

— Ei, ce să-i faci vinului, soro ?... Parcă eu nu știu ce se cuvine unui otel ?... Ici *Restaurant*, unde-ți vine tribunalul, și dincolo cîrciumă, de se-mbată lumea... Nu merge. Da' ce-i faci vinului ?

Și unde arunca ochii, de la dreapta spre stînga, d-nu Mitu, și rămînea cu gîtul dezgărdinat din guler spre coana Tinca, de simțea bine că a răpus-o din argumente :

— Da' de-or mai veni și alegerile ?

— E vai de noi.

— Unde pui pe Ghica ?

— În odaia lui.

— În care odaie ? Odaia lui n-ai dat-o fetei, ca să nu mai audă zgomotul din cîrciumă ?

— Bine zici. În odaia lui conu Pană Ollănescu. Pe conu Pană în odaia lui conu Tachi Gianni ; pe conu Tachi în odaia lui Brătianu...

— Ei, și pe conu Brătianu ?...

— Bine zici... Ba nici de fel : pe Brătianu în odaia lui conu Iancu Ciuflea.

— Ei, și pe conu Iancu ?...

— Asta-i rău.

Și rămînea pe gînduri. Apoi se-ntorcea deodată spre nevastă-sa :

— Să știi că dau afară pe *talian* !

Nevastă-sa clătina din cap. El se uita țintă la dînsa :

— Tinco ! vorba mea e vorbă.

Coana Tinca părea cam sceptică :

— Iar te legi de om. Dacă nu vrei să-l ții, închide cîrciuma... Și nici un rău n-ai face, și pentru fata aia...

D-nu Mitu se supăra :

— Uite, dom'le, capul de muiere!... Ce să fac vinului, mă femeie ?... Că boierii vin la 4 ani o dată, cînd sunt alegeri, iar noi culegem via în toți anii. *Furfanțo* să trăiască ! *et ecetera, et ecetera*.

Coana Tinca începea a rîde.

★

Furfanțo acesta era o halima întreagă.

Mai prin luna lui mai, se pripășise un italian, al cărui nume creștinesc părea a fi fost Alfonso Fortunato.

*Fortunato*¹ și nu prea.

Meșteșugul lui era de a ascuți cuțite. De unde o fi fost, Dumnezeu știa. D-nu Mitu zicea că-i cunoaște *genealogia* numai de la Titu încoace :

— Pîn' la Titu, a venit, cu trenu : de la Titu la Tîrgoviște, cu picioarele.

Asta era, pentru domnia-sa, genealogie.

Alfonso Fortunato părea de altfel om cumsecade, — cînd nu era beat. Ieșea cu cărucioara lui de la 5 dimineața și se ducea drept la Ialomița. Aci se scălda în fugă, apoi o pornea prin oraș, strigînd cît îi lua gura : „*Arrotino coltellinaro*“². Lumea, de pe vorbe nu prea-l înțelegea ; dar îl înțelegea după cărucior.

Cu pălăria calabreză pe o ureche, cu mustățile ștren-gărești, cu minicele răsfrînte la deal și carimbii ciobotelor la vale, — era bărbat în toată puterea. Pe cînd da cuțitele la tocilă, stau fetele din casă lîngă el cu plăcere. El lucra repede și bine :

— *Pronto*³, draguța.

— Ia mai stai, domnule, că am și niște foarfeci.

— Muine, draguța.

Și o pornea înainte : „*Arrotino coltellinaro*“.

Cînd ajungea soarele la nămieș, iar se întorcea la Ialomița, iar se scălda, apoi își aduna o mîină de susai și o pornea spre han. Aci își ducea căruciorul în șopron, scotea din lădiță un căuș de lemn, își lua susaiul și intra în cîrciumă să mănînce. Curăța salata, o arunca în căuș, turna peste dînsa o solniță de sare și o alta de piper, apoi un pahar de untdelemn ; cerea o pîine proaspătă și un clondir de vin, și dă Doamne bine. După ce mîncea, se culca și dormea pînă spre seară.

Seara era cheful cel mare. Cînta, bată-l vina lui de liftă, de aduna lumea pe sub ferestre. Cînd era jalnic, se oprea coana Tinca din cusut, oftînd din fundul plămînilor :

— Ptiu, bată-te potca de om !

— Operă goală, Tinco, zicea d-nu Mitu.

---

¹ Norocos (it.), (n. ed.).

² Tocilar (it.) (n. ed.).

³ Gata (n. ed.).

— Operă ! Că dumneata ai auzit cum cîntă la operă !...

— Zău, Tinco : *Traviata, Lausie*¹ et ecetera et ecetera.

Și se prăpădea de rîs d-nu Mitu.

— D-apoi să-l auzi cînd face ca la *orfestră* !...

În adevăr, cînd făcea ca la orfestră, era comedie goală. Avea un ciob de chitară, cu care ținea hangul năzdrăvăniilor ce scotea din gîtlej : gîlgîia ca trombonul, picura ca flautul, fluiera ca picolina, bombardă ca toba, sfîrșind fiecare frază cu cîte un „zum-zum“ de bîlci.

— Bravo ai noștri ! striga d-nu Mitu din curte.

Într-o sîmbătă seara, pe cînd bătrînul încheia socotelele săptămînei, în restaurant, se deschise ușa ce da spre curte și intră la el italianul.

— *Con permesso* ?²

D-nu Mitu, care știa vreo patru boabe rusești, vreo trei turcești și tot atîtea grecești, credea că știe și italienește, „că doar seamănă aidoma cu româneasca noastră“ :

— Da' cum nu : chiar *vi prego*³...

Italianul, cam jenat, rămăsese în picioare, cu pălăria în mîină și ochii în pămînt :

— D-nu Mito, me rog de iertare, io doresti due parole spune la d-nu Mito.

— Da' cum nu, frate... *Iuz surmeghè. Eimeta italoî... Prego...*

Italianul se uita acum lung la bătrîn. Puținul ce-l știa el românește i se părea și mai puțin, față cu pozna asta de limbă a hangului.

— D-nu Mito, mi raccomando...

— Da' ce să te mai recomanzi, neiculiță, doar ne cunoaștem !...

Italianul luă un scaun și șezu :

— *Mi raccomando* a lei... Io me simt che me prinde o bola...

D-nu Mitu se uită pe deasupra ochelarilor.

— Da' de ce suferi, rogu-te ?...

— Io nu suferi de nimico, ma mi apuca hachitza.

— Ce face ?

---

¹ Probabil deformare de la *Lakmé* (n. ed.).

² Permiteți (it.) (n. ed.).

³ Vă rog (n. ed.).

— Mi apuca aiți la gutlez, se mi strindze, se mi strindze, che *divento matto, per Bacco* !... ¹

D-nu Mitu se sculase în picioare, cătînd spre ușe.

— Să trimetem la doctor...

— *Ma che* ² doctoru, frate !... Eu vream să vorbim amendoî ; me prinde hachitza de la beție...

— Ei, bată-te de om ! zise d-nu Mitu, revenindu-și în fire. Iar bine că ți-e boala cu leac...

Italianul zîmbea și el, dar cam fără curaj :

— D-nu Mito, amu due, trei peralc... mi racco-
mando a lei...

Și zicînd astfel, scoase o pungă de pînă, plină cu argint, și o întinse hangiului.

— Ce să fac cu ea, dragă Furfanțo ?

— Să le pastredzi. *A ma* ³, d-nu Mito, sa nu me dai un franco, *domani* ⁴, quando mi viene la hachitza...

— Las' pe mine.

— Se las se *mi bevo il guadambio di giornata* ⁵.

— Pechi, pechi.

Nu prea înțelegea d-nu Mitu vorbele din urmă, și de aceea răspunse pe limbă străină. Atîta știa că Furfanțo îi dase punga cu bani.

Se duse sus la nevastă-sa :

— Tinco, nu știi una nouă... Mîine l-apucă hachițele pe Furfanțo.

Coana Tinca era dusă pe gînduri, tot cusînd. Se uită la el lung.

— Ce, nu ți-e bine, omule ?

— Pre legea mea, Tinco. Și eu bănuiesc că l-a apucat de astă-seară : se tot recomandază la mine, parcă nu l-aș cunoaște.

— Caută-ți de treabă. Cine știe ce-o fi zicînd el...

— Ei, asta-i ! Parcă eu nu înțeleg talieneste ! „Mi recomandezo, mi recomandezo“. Eu zic : „Pechi, frate, că ne cunoaștem“. Iar el, ca haiducii : „Aleî, aleî !“

Coana Tinca n-avea chef de vorbă. D-nu Mitu rămase cam încurcat cu punga italianului în buzunar. Se mai în-

---

¹ Că înnebunesc, la dracu !... (it.). (n. ed.).

² Dar ce (it.) (n. ed.).

³ Dar (it.). (n. ed.).

⁴ Mîine (it.) (n. ed.).

⁵ Beau tot ce cîștig pe zi (n. ed.).

vîrti primprejurul nevestei, fără succes la glume, iar în cele din urmă se duse să se culce.

A doua zi, duminică, fu zi mare la „Hotel Patria“.

Pe la vremea nămiezuului, italianul se întoarse de la gîrlă, ca întotdeauna, vesel și hazliu, cu susaiul în căuș, și intră în cîrciumă cîntînd o blestemăție de cîntec, în care refrenul era o codcodăceală sălbatecă, de gîndcailă că toate găinile universului s-au ouat în hanul d-lui Mitu. În cîrciumă se aflau trei bieți țigani, hămesiți, ca vai de ei, cu vioarele pe sub antieriu : banda lui Hagiul !

Italianul porunci țuică (din care mai băuse pe drum) :

— Caro Ionic, se mai dai *ciuica*, la mine și la dimnealor, che sunt bravi artisti, zise arătînd spre țigani.

Apoi își aruncă pălăria tocmai în păretele celălalt, drept în cui, și ceru să vie d-nu Mitu la fața locului. Hagiul sosi, pe cînd italianul ciocnea cu țigani. Furfanțo era deja teriachiu bine.

— Caro Ionic, un *ciuica* per il padron Mito.

— Să trăiești, coane italianule ! zise țiganul, dînd sticluta peste cap.

— Evviva ! ! urlă italianul, gîlgiind țuica. *Caro padron Mito, ecco qua...* ¹

Și scoase din buzunarele bluzei sale un pumn de gologani și de dupci, pe care-i socoti și-i dete lui d-nu Mitu :

— *Questi mi li bevo tutti ; ma non un soldo di piu. Ha capito ?* ²

— Pechi, pechi, zise d-nu Mitu, închizînd dintr-un ochi.

Țigani veniră și se așezară în jurul italianului, care începuse să-și pregătească salata.

— Caro Ionic, *portate del vino per i signori...*

Ionică aduse un clondir la 4 pahare. Italianul se uită pe furiș la hagiul, parcă așa probă de om nu mai văzuse el. Era, în adevăr, hagiul, o rugină de țigan, rămas de pe vremea lui Laiotă-vodă, lung, dihăinat, gol pușcă, îmbrăcat cu pielea în antieriu, cu picioarele goale și iminci, cu o șleapcă rusească aninată pe ceafă și cu o scripcă la sub-suoară. Ceilalți doi artiști, cam pe-acolea și ei.

Hagiul scoase vioara din basma. Italianul umplu paharele.

— M-aș ruga de-o fărîmă de udatură, zise hagiul.

¹ Dragă jupîne Mitu, uite aici... (it.) (n. ed.).

² Aceștia mi-i beau pe toți, dar nici un ban mai mult. Ai înțeles ? (it.) (n. ed.).

Italianul nu înțelegea :

— *Cosa dice ?*¹

— O crestatura de pastramă, mînca-ți-aș ochii.

Italianul se uita spre d-nu Mitu :

— *Che cosa ?*² Vrei muncare ?...

D-nu Mitu se făcu a traduce :

— Pechi, pechi, una crestatura de pastrama...

— Ma che *pastrano*... *Fa caldo*, frate.

— Pastramă, signore ! strigă d-nu Mitu.

— Basta !... urlă italianul, dînd cu pumnul în masă.

Țigani suflară paharele și începură a cînta. De la primele acorduri, Furfanțo muie capul pe-o parte și scrișni din dinți :

— *Come stônano queste bestie ! Basta !!*³

Țigani îi trăgeau înainte. Italianul dete dușcă două pahare unul după altul ; apoi răgi din nou la ei :

— *Basta, per dio !!*⁴

D-nu Mitu, care asista de la tejghca, interveni :

— Mai schimbați și voi... Zi ceva de inimă albastră, hagiule.

Țiganul se sculă în picioare și-ncepu să cînte din gură :

„Arză-ți rochia pe poale
De trei palme rotocoale...”

Bătrîn și hămesit cum era, de-abia clămpănea vreo trei note. De aceea, o răzbea din oftaturi :

„Of, of, of, Keramo, of,
Arză-ți rochia pe tine
Cum arde inima-n mine...”

Cînd se mai porni iar pe oftat, italianul începu să urle ca un cîine :

— Auuuu ! au, au, au.

Totuși, văzînd că nu biruie pe țigan, întinse brațul și mătură de pe masă clondirul cu toate paharele, care se făcură țandări pe jos. Apoi sări drept în picioare :

---

¹ Ce spune? (it.) (n. ed.).

² Ce ? (it.) (n. ed.).

³ Ce fals cîntă animalele astea. Ajunge ! (it.) (n. ed.).

⁴ Destul, pentru Dumnezeu (it.) (n. ed.).

— Basta ! Basta ! De trei orele basta ! *Managgia la miseria !...*¹

Hagiul bolbocase ochii și se retrăsese pe o laviță, înjurînd :

— Ho, afurisitule ! Parc-a intrat mama dracului în el...

D-nu Mitu, la vederea paharelor sfărîmate, se turbură :

— Bine, amice, zise el, cu capul pe un umăr, așa ne-a fost vorba ?

— D-nu Mito, eu platesco. Se me dai altro vino.

Ionică aduse alt cîndir, cu alte pahare. Italianul își sfîrși de mîncat salata, bău untdelemnul din căuș, dete drumul la un nasture de la haină și se așternu pe vin.

— *Si sta bene in questo paese... Evviva la Romania*², d-nu Mito !...

Bătrînul, sentimental și romantic din fire, nu putea rezista vorbelor italienești.

— Ei vivat la bella Italia, frate !

Pe cînd italianul da dușcă paharul cu vin, d-nu Mitu numai gusta din al său.

— Traditore !... urlă italianul, punînd mîna pe hangiu.

— Lasă-mă, omule, că n-am mîncat.

— *Giu il vino, traditore*,³

— Moașă-ta gîta, zise d-nu Mitu, înghițind paharul pînă-n fund.

Italianul se întoarse din nou spre țigani :

— *Vieni qua, maestro*.⁴

Hagiul se strînse la piept și veni. Italianul îi luă vioara din mîină, vrînd să se acompanieze singur : dar scripca țiganului era într-un așa hal de neacordare, încît nu putea să scoată două note omenești.

— *Ti piglii un accidente ! cōme fai a suonare con questo fesso* ?⁵

Și se puse să acordeze vioara. Dar, la cea dintîi învîrtitură a cheii de *mi*, coarda plesni :

— Accidente ! strigă italianul.

La coarda de *la* se rupse cheia.

— Bene !

---

¹ La naiba cu mizeria !... (it.)

² Să trăiești bine în țara asta... Trăiască România (it.) (n. ed.).

³ Pînă la fund, trădătorule ! (it.) (n. ed.).

⁴ Vino încoa', maestre (it.) (n. ed.).

⁵ Lua-te-ar dracu ! Cum poți cînta cu o astfel de rablă ? (it.) (n. ed.).

La nota, *re*, pocni coarda.

— *Crepi !*

La nota *sol*, bețivul își pierdu răbdarea și pocni pe hagi cu vioara în cap.

Ce se urmă, ușor se poate înțelege : vioara pe sub scaune ; țigani, furioși, vrînd să ducă pe italian la procuror ; d-nu Mitu căutînd să-i împace și să gonească lumea de la ușe. Numai Furfanțo era liniștit :

— *Evviva la Romania !*

Și, fără a se turbura deloc, se duse la cobzar, care zbiera ca un măgar ; îi luă cobza de sub braț cu de-a sila ; apoi, îi puse mîna în ceafă, și cînd îl repezi o dată pe ușe, rezemă țiganul tocmai în mijlocul uliței. Lumea se prăpădea de rîs.

Italianul veni la loc, țângăni cobza de vreo cîteva ori și se puse să cînte. Era, ca totdeauna, o comedie întreagă : știa tot felul de bazaconii, în toate dialectele. De astă dată cînta în nepoletană :

*„La pacchianella mia
Me vene a fà la spia.
E drunghe-drunghe-drunghe,
Chesta morì me fà.*

*Durmenno me trovava,
Lu core s'arrubbava
E drunghe-drunghe-drunghe
Non pozzo chiu campà.“¹*

Lumea, pe la ușe, se grămădise ca la panoramă.

D-nu Mitu făcea pe supăratul ; dar la repetiția lui *drunghe-drunghe-drunghe* dete cu tifla spre italian, bufnind de rîs. Se duse către un vecin de la ușe, căruia îi explică, cu ochii închiși, ca în momentele grele :

— E diavol la opere. Păcat că-i rău la beție...

— Da' ce-o fi spunînd ?...

---

¹ Drăguța mea a venit
Să-mi facă pe spioana.

. . . . .

Asta o să mă omoare.

Mă găsea dormind,
Inima se-nfierbînta

. . . . .

Nu pot să mai trăiesc. (it.) (n. ed.).

— Ei, știi : „dîngă-dîngă-dunghete“, et ecetera et ecetera.

Vecinul păru foarte mulțumit de explicare.

În mijlocul veseliei tuturor, se ivi la ușe un comisar, iar cît colea țigani, bocindu-se :

— Iacătă-l hăsta este, măria-ta, hăsta mi-a dogit capu și mi-a spart vioara...

Comisarul se încurca în sabie, țănoș lucru mare :

— Hai la secție, dom'le !

Italianul îi trăgea : „E drunghe-drunghe-drunghete“.

— N-auzi, dom'le !...

El n-auzea deloc, și se schimonosea către reprezentantul autorității, cu cea mai desăvîrșită lipsă de respect :

„Peché si tanto cara

E poi si tanto amara¹

E drunghe-drunghe-drunghete...“.

Comisarul, furios, se întoarce spre ușe :

— Sergent, umflă-l !

Un sergent înaintă în cîrciumă, și dăte să puie mîna pe italian ; cînd însă se sculă lifta în picioare și se strîmbă o dată la dînsul, bietul sergent se făcu mititel. Atunci, comisarul, galben de mînie, se repezi la el ; d-nul ipistat căpătă și d-lui curaj, și astfel săriră amîndoi de gîtul italianului. El însă nu făcu nimic, ci numai se scutură, învîrtindu-se o dată roata împrejur : d-l comisar ajunsese în gîrliciul beciului, iar d-l ipistat sub o laviță.

Se-ngroșa gluma !

D-nu Mitu vru să profite de momentul de încurcătură și să facă pe italian nevăzut :

— Caro Furfanțo, voi siete beat mort : ia s-o ștergem.

Italianul da cu pumnul în masă :

— *Niente !...²*

După cîteva minute, toată poliția era de față. D-nul șef al poliției, Guță Panaitescu, zis și Guță Porcul, opera în persoană ; patru sergenți feroși se aruncară asupra italianului, zbierînd, și-l legară cobză. Furfanțo nu făcu nici o opunere, ci numai, cînd fu gata, se plecă binișor cu gura pînă la un pahar, îl apucă cu dinții și-l bău pînă-n

---

¹ Pentru ce e atît de dragă,

Și apoi atît de amară (it.) (n. ed.).

² Nimic (it.) (n. ed.).

fund ; apoi îl aruncă așa de bine, cu capul, că paharul șterpeli nasul d-lui șef, învinețindu-l.

Saltanatul ieși din cîrciumă și se-ndreptă pe ulița mare, spre poliție. Acolo avea să-și dea seama Furfanțo de toate păcatele.

D-nu Mitu, necăjit de scandal și rănit în sufletul său romantic de batjocora ce se aducea limbei italiene, în persoana lui Furfanțo, se ținea după lume.

La o cotitură a uliței, procesiunea se-ntîlni cu un domn, care părea a fi un om cu greutate în oraș, deoarece toți îl salutară. Domnul acesta părea foarte mirat de ferecătura italianului. El se opri și făcu semn cu degetul către hangiu.

— Ce-i asta, Mitule ?

— De, coane Nanule... Eu nu le spui...

— Domnule polițai !

Polițaiul se apropie de el și începu a-i vorbi pe șopăile, dar cu un vădit respect, — fiindcă era președintele Tribunalului.

— Fugi, domnule, cu comediile dumitale ! Auzi, să legi cobză pe un om, fiindcă s-a îmbătat !... Da' ce, trăim în Patagonia ?...

Gardiștii toți, care simțeau că nu prea e lucru cinstit să atentezi la dreptul de a se îmbăta al cetățenilor, dezlegară într-o clipă brațele italianului și-i deteră drumul. D-l Mitu se substitui frînghiilor, apucînd pe Furfanțo de mijloc, și-l întoarse la han.

Președintele făcu haz de slăbiciunea d-lui Mitu pentru italianul lui, și mai cu seamă de numele ce-i dăduse :

— Ți-e Furfanțo, Mitule ?

— Ți-e, coane Nanule.

— Să-ți trăiască.

★

Era acum marți. De duminică pînă marți italianul nu mai dase semne de viață.

— Doarme, sîracul, zicea d-l Mitu, să iasă hachița beției din el.

Zicea el așa, într-o glumă, dar, în fond, era preocupat.

— Ce lighioane sunt astea, frate : se culcă duminică și se scoală miercuri.

Și tot da cîte o raită pe la ușa bețivului.

Dar soarele de vară bătea în geamlicul hotelului cu atîta putere, încît nu era chip să stea cineva mai multă

vreme prin coridor, cu toate rogojinile ce acopereau ferestrele. D-nu Mitu se dusesese să se culce după-prînz în odaia lui conu Pană Ollănescu, iar coana Tinca, în a lui Brătianu, care, amîndouă, dau spre răsărit, adică spre umbră. Numai Sisilica, fata dumnealor, rămăsese deșteaptă în odaia de pe gang.

Sisilica era o alintătură părintească, că altfel fata se chema Cecilia. Ce-i drept, și *Cecilia* nu era vreun nume creștinesc ; dar ce-i faci românului romanțios !... Așa i se potrivise lui să-și boteze fata, și așa o botezase.

Iar Sisilica era făcută de natură ca o ramură fragedă : încotro o dai, într-acolo se pleca. Veselă, harnică, fără mofturi și fără gînduri ascunse, umplea casa de viață. Pentru coana Tinca — fire pozitivă și deci cam tristă — era un izvor nesecat de glume, care o făceau să rabde necazurile traiului și prostiile romantice ale bărbatului său ; pentru d-nu Mitu era „fata taichi“, cu care se chibzuia la alcătuirea listei de bucate. Cînd d-nu Mitu dicta : „buden cu purea de fasole“, ea scria „caltaboși cu fasole făcăluită“. Hangiul se supăra :

— Arză-ți focul caltaboșii ; te-ai făcut și tu tomba-teră ca și mă-ta. Zi acolo „bef ala Rișeleu“.

Fata scria rîzînd : „tocană de vacă“.

— Iar ai spus ca la Covaci. A mà, progres !...

Dar, în sfîrșit, nu-i ieșea din voie.

Sisilica, astfel alcătuită de fire, se minuna în gîndul ei, cum putea trăi pe lume un om ca Furfanțo : nici tu masă, nici tu casă, nici nevastă, nici părinți... Dar, viața asta bătută de vînturi, avea pentru ea, ca și pentru mă-sa și probabil, ca pentru toate femeile, farmecul pe care-l poartă nestatornicia bărbaților ștregari. De aceea, pe cînd d-nu Mitu și coana Tinca dormeau, fata se necăjea cu gîndurile : ce-o fi făcînd, de nu se mai vede ? Mai spre scară, i se păru că aude zgomot pe coridor. Ascultă la ușe : nimic. Ieși binișor din odaia ei și se apropie de odaia italianului. Nu se auzea nimic. Atunci își lipi ochii de broasca ușii : parcă vedea lumină... Poate se sculase. Poate că era bolnav.

Luată astfel de gînduri, nu mai auzea nimic, decît bătăile inimei — cînd deodată se simți prinsă de mijloc de două brațe puternice și arsă pe gît de o sărutare. Tipă ca în vis, fără putere ; apoi, cu o încordare de voință săl-

batică se smuci din brațele ce o strîngeau. Italianul rămăsese rușinat de brutalitatea lui. Fata, fără sprijinul nimănui, redobîndise stăpînirea tragică pe care o au femeile asupra bărbaților, cînd voința și voluptatea se unesc în sufletele lor. Se uită la dînsul, semeață, și porni încet pe gang.

Italianul intră la el în odaie, umilit cît nu se mai poate. După necuviința beției, o mai făcuse pe asta...

Deodată păru a i se lumina viața. Se deșteptă din aiureala pe care i-o lăsase aburul vinului și văzu limpede că era un păcătos. Un adevărat păcătos.

Cu violența descurajării bețivilor, cînd se trezesc, el se simți pierdut. Trebuia să plece.

— Să plece ?...

Se răsturnă pe pat și își aduse brațele pe deasupra ochilor. Îi furnicau prin sînge fiori de o nespusă plăcere fizică. Pe sub cămașa de pînză groasă, simțise sînul fetei, și parcă-i era rușine de atîta fericire.

Se sculă, dete o raită prin odaie, imitînd cîntecul gros al pitpalacului. Apoi iar se întinse pe pat : toată viața lui fusese caraghios. Auzi, cîntec de pitpalac !...

Ce fericite îi erau brațele ! Își ridică ochii spre cer și își aduse aminte, așa deodată, că era tocmai de la Como. Imaginea orașului de sub deal, apele lacului îi răsăreau acum ca dintr-o feerie. Îi venea să cînte tot lucruri de jale, și ridică o notă lungă, pînă în surdina gîndului, care-l emoționează fals, făcîndu-l să se înece ca de lacrimi. Pîrîi din buze ca un broatec. Apoi iar se sculă și rămase cu mîinele rezemate de o masă :

— Per-Bacco !... zise încet.

Tocmai atunci se auzi bătînd la ușe, parcă invocațiunea de mai sus s-ar fi îndreptat către d-l Mitu.

— Puftici.

D-nu Mitu intră ca Papură-vodă, deschizînd ușa de părete, glumeț lucru mare :

— Da' ce-i asta, neică ? Te culci duminică și te scoli miercuri !...

Italianul zîmbea într-aiuri. Văzînd pe d-l Mitu, crezuse că vine să-i ceară socoteală de cele întîmplate pe coridor. În fuga gîndurilor, hotărîse să îndrepteze lucrurile cu cinste, cum se și cuvine unui „galantuomo“.

— *Signor Mito, io sono un galantuomo*¹.

— Ei, ce te mai apucă ! Știu că ești galantom... dar tot mi-ai dat cinstea pe rușine.

— Eu trebuie me plec din Tîrgovista.

— Pentru ce ?

— Pentru țe, asa.

— Ia nu mai vorbi fleacuri, omule, și ține ici punga.

Italianul uitase de pungă. Deodată îi veni în minte scena din restaurant, cu toate rugămințile de a nu-i da bani.

— Numără, rogu-te : prietenia, prietenie, socoteala, socoteală... Da' fie, că nu ți-am dat un franc ! Ai zbierat, ai codcodăcit, — nix !

Ochii italianului rîdeau ca de o bucurie nouă. De cîte ori nu se-mbătase el și nu-și dăduse banii pe la cîrciumari să i-i păstreze, fără să-i mai vadă ! ba încă mîncase și bătaie cînd îi ceruse. Iar acum, hangiul venca el singur să i-i aducă...

Sări să ia pe Mitu de gît, dar se simți jenat. Îl scutură de mîină :

— *Caro amico ! Carissimo ! Vi sono tanto riconoscente*² !...

— Pechi, frate, și nu mă mai scutura așa de mîină.

— Sunt asa trist ca trebuie se me plec de Tîrgoviste !...

— Da' pentru ce trebuie să pleci din Tîrgoviște ?

— *Per il mio onore.*

D-nu Mitu se uita la el lung : așa ceva începea să semene cu *Traviata*, și-i plăcea. Italianul adăogă :

— *Per il mio onore, e per il mio amore*³.

Semăna din ce în ce mai mult cu *Traviata*. Nota romantică din sufletul hangiului vibra acum ca în pieptul Violetei.

— Scribe-i, frate, să vie... și te cunun eu.

— De unde să vie ?... Este aitzî...

— Ei bravo ai noștri ! Spune-mi cine este, că mă duc să ți-o cer eu...

— Ma nu trebuie se me tzeri, trebuie se me dai...

D-nu Mitu se uită lung la dînsul. Păru a înțelege, dar se făcu neamț.

---

¹ Domnule Mitu, eu sînt un om de onoare (it.) (n. ed.).

² Dragă prietene ! Scumpule ! Îți sînt atît de recunoscător !... (it.) (n. ed.).

³ Pentru onoarea mea și pentru iubirea mea (it.) (n. ed.).

— Ia ascultă, amice.
 Italianul îl apucă în brațele lui puternice :
 — Mă rog, d-nu Mito, nu mai bevo, numai canto, se mi fac om de traba.
 Hangiul lupta să iasă din brațele italianului :
 — Lasă-mă, dom'le...
 — Me rog, d-nu Mito...
 În sfîrșit, scăpă din brațele lui Furfanțo și dete buzna la ușe să iasă, — cînd se lovi piept în piept cu Sesilia. Asta i se păru prea-prea :
 — Și tu, diavolițo !...
 Fata se uita în pămînt, roșie, cu un pumn dus la gură, gata să facă cine știe ce nebunie. Furfanțo, radios, întindea brațele către dînsa. Era curat ca în *Traviata*.
 Bietul d-nu Mitu privea lung la ei, dînd din cap :
 — Vasăzică așa, ha ? V-ați bătut joc de mine ?...
 — Zău nu, tată...
 — Lasă că am eu ac de cojocul d-voastră : vă trimit pe amîndoi la vie. Te fac podgorean, talianule, să bați cu chitonagu pînă n-ei mai putea, și de ți-o mai veni poftă de *zdrungăte-zdrungăte*, iacătă-mă-s !

SPRE COTEȘTI

Cînd trăsura se opri la poartă, băiatul se juca prin curte. Unchiu tuși, scrișni din dinți, și-l ciupi de păr :
 — A ce miroase părul tău, mă ?
 Băiatul zîmbea, ținîndu-se cu mîna de tîmpla de care îl smulsese unchiu-său.
 — Hai cu mine, Iancule.
 — Dacă nu mă lasă mama...
 — Hai, că-i zic eu să te lase.
 — Dacă m-o lăsa, merg.
 Conu Dumitrache Teodorescu era flăcău bătrîn, prin urmare fără copii, cel puțin după pravilă. În schimb, frate-său, Iorgu Teodorescu, avea unsprezece, dintre care Iancu era al șaptelea. Băiatul era drag unchiului, pentru că avea nasul strîmb ca dînsul și pentru că-i plăceau caii.
 — Ia-ți o cămașă de noapte și urcă-te în trăsură.

Băiatul se repezi în odaia lui, șterpeli cămașa de sub pernă, o înfășură în *Ecoul Putnei* — și o rezemă drept în brișcă.

În vremea asta se urmau tocmelile între cumnat și cumnată.

— Să nu răcească, omule.

— Tacă-ți gura, femeie : să răcească în luna lui cuptor !

— Stai să-i dau o cămașă.

— Am luat-o eu, mamă, strigă copilul din trăsură.

Conu Dumitrache se urcă în brișca lui cu leagăn din care mîna singur, pe cînd vizitiul sta la spate ; așeză pe copil lîngă dînsul, puse pușca între ei ; chemă pe Azor lîngă vizitiu, și-dete bici cailor.

Coana Ghioala se uită după ei, clătinînd din cap și zîmbind din ochi de bucuria băiatului, dar pîrîndu-i rău, în fond, că pleacă atît de nepăsător.

— Tare-ți mai seamănă, lelea mea !...

Această jelanie a bătrînei era la adresa lui cumna-său, care nu legase niciodată două într-un tei, nu se însurase, nu avusese slujbă, nu muncise să se îmbogățească, nu jucase rol în societate, — ci trăise numai de hatîrul cailor și de gustul vînătorii.

În adevăr, conu Dumitrache Teodorescu era foarte burlac și foarte nepăsător. Locuia în două odăițe joase, în fundul unei curți, de-a rînd cu grajdul, și n-avea nici slugă, nici bucătăreasă, ci numai pe Dușu vizitiul, un bețiv împărătesc, care însă căuta bine de cai. Încolo, vreo trei cîini și vreo patru cotei, puști prin toate colțurile, ciubote de toate mărimile, atîrnate pînă și de clanța ușilor, și cartușe peste tot.

Dar așa cum era el, nu se milogise la nimeni, nu ceruse slujbe de la nici un guvern, într-o țară în care toată lumea cere slujbă ; nu umblase să se însoare cu zestre, și, ce-i drept, nici făr'de zestre, într-o țară în care toată lumea se însoară și se desparte de cîte trei, patru ori : nu muncise, dar nici nu se îmbogățise, într-o țară în care atîția pehlivani se îmbogățesc, fără să muncească. Prin urmare, negreșit, că nu era bine văzut de societate, și deci nici de cumnată-sa, care, avînd 11 copii de căpătuit, se ruga lui Dumnezeu să nu semene nici unul cu unchiul lor.

Dar natura le potrivește cum vrea ea, și aruncase pe Iancu înspre partea unchiului.

Și cine poate spune ce bucurie intensă era în sufletul copilului, simțindu-se, el, pe sine, în fața cailor, cu pușca alături și cu cîinele în spate !

— Na, mîna și tu.

Cînd puse mîna pe hățuri adevărate, el, care pînă atunci mînase numai scaune, cu sfori de petecă, i se sui tot sîngele în obraz și i se păru că nu mai are putere în degete.

— Mîna dumneata, nene.

— Iată prostul ! Strînge pumnul stîng înăuntru, „*ibit-foi cozoroc* !“.

Și bufuia pe nări, rîzînd de ochii încremeniți cu care se uita copilul la cai. Înjurătura aceea s-ar fi zis că e ru-sească, dacă n-o fi fost de altă naționalitate.

Ajunseră așa la Milcov. Aci se întindeau fericitele maluri ale rîului la o poștă unul de altul, că doar loc în țara românească e destul. Cu toate acestea priporul vadului era strîmt, sucit și venea drept în jos. Cînd văzu copilul ce-l așteaptă, îndrăzni să ridice ochii către unchiu-său și să zică :

— Să puie piedeca, nene.

— Nu-i nevoie. Ține scurt...

Băiatul întinse mîna dreaptă, să ție mai de scurt, dar, în mișcarea ce făcu, scăpă hățul, și vîrî trăsura sub un mal. Unchiu-său îi și luase hățurile din mîna, rostind îndesat un „*ibitfoi cozoroc*“ și aducînd trăsura în vad.

Această repede mișcare a unchiului umplu sufletul copilului de admirație. Parcă nici nu înțelegea el de unde are omul atîta putere, să oprească doi cai în mijlocul priporului, și încă doi cai tari în gură. Experiența asta îl hotărî, în gîndul lui ascuns, să mîne scaunele mai de scurt.

Trecură prin albia Milcovului vreun sfert de ceas. Se vedea ici și colo lucind cîte un strop de apă, în jurul căruia dormeau turme de gîște sau alergau copii goi, făcînd iazuri. Era parcă în lucruri un înțeles de libertate patriarhală, care mergea drept la sufletul copilului.

Conu Dumitrache Teodorescu opri trăsura și se dete jos. Și el parcă înțelegea, ca și copilul, noima unor lucruri în care se ascundea farmecul trist al singurătății românești. Creștea cătina în obrazul Milcovului, ca o

barbă încîlcită și roșcovană. Conu Dumitrache Teodorescu aduse copilului o ramură încărcată cu porumbe :

— Mănîncă, mă, că-s bune.

Băiatul mestecă vreo două porumbe și zbîrci din nas.

— Cam ciumărilor, nene.

— Așteaptă să le bată bruma, mă !

Și rîdea conu Dumitrache din toate cărnurile dumsale, gata însă să-i dea lacrimile de dragul copilului.

★

Ajunseră într-un cohalm, unde grîul era jumătate secerat și jumătate în picioare. Deteră drumul lui Azor, care ridică coada proțap și o porni cu nasul prin miriște.

Pîna să prindă băiatul de veste, se și auzi o pocnitură. El de-abia avu vreme să se-nțoarcă și să vadă o pasăre care cădea ca o ciutură. Unchiul îi făcu semn să vină să o ia. Pe cînd el alerga în goană, cu sufletul la gură, se încurcă de Azor. Cîinele se oprise pe loc, cu botul întins înainte, cu ochii țintă la o rădăcină, încremenit. Băiatul auzi pe unchiu-său strigînd :

— Dă-te la o parte, Iancule !

Lui îi bătea inima. Fără să știe ce face, se aruncă la pămînt. În aceeași clipă pîrîi o prepeliță, zburînd tocmai de sub el. Azor sări cu botul după dînsa. Pasărea se lăsă la vreo sută de pași, urmărită de cîine, pe cînd conu Dumitrache urla pe îndesatele :

— Azor, vin-aici, afurisitule !

Cîinele se oprea cîte puțin, uitîndu-se la stăpînu-său, cu ochii lui galbeni, dar apoi instinctul era mai puternic decît creșterea, și o luă iar la fugă după prepeliță. Conu Dumitrache se da de ceasul morții :

— Vin-aici, blestematule !

Cîinele se mai oprea.

— Aici, javră ! Duțule, adu gîrbaciu !

La vorba „gîrbaciu“, Azor păru a se convinge, fiindcă se opri de tot și veni cu botul în pămînt către stăpînu-său. Acesta își desprinsese în fugă cureaua de la pantaloni și-l luă la bătaie.

La vederea cîinelui, care, în loc să fugă, se tîra la picioarele lui stăpînu-său, chelălăind de durere, — băiatul rămase înlemnit. Pentru dînsul, Azor reprezenta farma-

cul vînătorii, agerimea minții, credința nestrămutată, așa precum zice la poezie :

„Rănit în bătaie, soldatul căzuse,
Și-n puține zile chinuit muri“ etc.¹

Se uită la unchiu-său cu neîncredere, parcă în mintea lui copilărească s-ar fi temut să nu descopere deodată în el netrebnicia de care-l învinuia mă-sa. Conu Dumitrache văzu ochii încremeniți ai copilului și, ca să nu-l sperie, crezu că e bine să-i explice :

— Javră, bre omule. Dacă-l lași în voia lui, se duce la o poștă.

Și fiindcă Azor iar începea să se depărteze, se răsti la el din nou :

— Vin-aici.

Cîinele se făcu mîrcă.

Băiatul, cu toată mila lui de cîine, exercita acum și el puterea de stăpînire a omului asupra restului ființelor însuflețite.

Unchiu-său legă cureaua de zgarda cîinelui și o dete în mîna băiatului ; apoi o porniră către locul în care se lăsase prepelița.

— Să nu-i dai drumul decît cînd ți-oi spune eu.

— Bine, nene.

Cînd ajunseră prin preajma locului unde se lăsase prepelița se opriră. Conu Dumitrache scoase din buzunar o punguliță roșie, de care atîrna un capăt de os, și începu să sune dintr-însa întocmai ca prepelițele : pit-palac, pit-palac. După foarte puțin timp, prepelița cea adevărată răspunse din iarbă : pit-palac, pit-palac. Ba încă erau două.

Conu Dumitrache salută, cu mîna-n vînt, și făcu semn băiatului să dea drumul lui Azor.

Băiatul rămăsese locului, cu sufletul la gură, uitîndu-se țintă la tufa de sub care cînta prepelița. Azor se mai răsuci la dreapta și la stînga, pînă ce se propti în fața tufii.

---

¹ Primele versuri din poezia lui Grigore Alexandrescu *Cîinele soldatului*, cu o modificare în primul vers : „Rănit în bătaie“ în loc de „Rănit în războaie“ (n. ed.).

— Pill !¹

Cîinele sări, prepelița zbură, iar conu Dumitrache trase. Detunătura puștei făcu să zboare și prepelița ceea-laltă. Conu Dumitrache trase și-n aceea.

Într-o clipă erau amîndouă la picioarele vînătorului.

Dînsul scoase cartușele goale din țevi, puse altele pline ; apoi cu un briceag, care avea o undrea răsucită la vîrf, burduși prepelițele, le scoase măruntaiele și le aruncă. Aprins și înveselit de succes, zise băiatului :

— Hai, Iancule !

Și o porniră înainte, către grîul nescerat.

Aci, vînătorul uită de băiat. Acesta se opri în marginea grîului, care era mai nalt decît el.

Băiatul nu prevăzuse umilința asta. Chibzui el din ochi, și se repezi către un grind, unde locul fiind mai nalt, spera să se înalțe și el cu locul, — dar se mai întîmplă că și grîul se înălță în aceeași măsură.

Conu Dumitrache se vedea acum plutind pe deasupra lanului, ca o momîie. El striga și înjura după cîine, depărtîndu-se.

Băiatul se lăsă jos, pe miriște, în marginea grîului. Părăsit de unchiu-său, îi venea să plîngă. Cum însă razele soarelui ardeau din apus, el intră în grîu, pe brînci, căutînd să se apere.

Înăuntrul lanului se vedeau brazdele nisipoase întinzîndu-se departe. O mulțime nesfîrșită de flori și floricele trăia la umbră : macii roșcovani se scuturau de foile lor leneșe : volburile se învîrteau hălăgiucă de orice sprîjin ; cicoarea străbătea prin spice către albastrul cerului ; garofița sălbatecă își ascundea jos fața pistruie ; măzărichea umplea aerul de miresme. Și tot felul de gîndăcei umblau pe bulgării de pămînt sau se ridicau pe paie la grîul lui. Era o lume nesfîrșită, ce vorbea închipuirii copilului de belșugurile naturii. Ce de minuni a făcut Dumnezeu ! Oare de ce le-o fi făcut ?... Spre binele omului. Însă nu toate spre binele lui. El își aducea aminte din cartea de citire că unele insecte sunt stricătoare ; că, dimpotrivă, păsărelele cîmpului sunt folositoare, tocmai fiindcă se hrănesc cu insecte. -Atunci omul de ce omoară păsările cîmpului ?

---

¹ Îndemn adresat de vînători cîinelui ca să se arunce asupra vînatului (n. ed.).

Tocmai atunci se auzi o foșnitură prin grâu. Băiatul, speriat, se întoarse repede în partea aceea. Ce putea să fie ? Se uita lung într-acolo, când se auzi o a doua foșnitură, și înainte ca el să aibă vreme de a pricepe, se pomeni cu un câine lângă dînsul.

Era Azor.

Se uitau amîndoi unul la altul, băiatul cam înlemnit, iar cîinele serios, proptit pe picioarele lui dinainte, ca un cal voinic.

Băiatului îi era frică, dar îi era și rușine de a-i fi frică. Așa, chemă el pe cîine într-un gînd bun :

— Azor !

Acesta, foarte mulțumit de a-și găsi un cunoscut, deschise gura și gîfîi mai departe, lăsîndu-se să-l netezească băiatul pe cap.

Relațiunile de prietenie între cîine și copil deveniră și mai puternice cînd băiatul, aducîndu-și aminte de curea, o legă de gîtul lui Azor. Acesta, mort de osteneală, se așeză jos.

Băiatului îi era rușine de ceea ce făcea, fiindcă simțea că nu face bine ; cu toate astea, teama de singurătate era așa de mare, încît biruia fondul lui de onestitate.

Într-un tîrziu, se văzu unchiul de departe, venind spre trăsură. Copilul se apropie de el cu temere. Cînd însă îl privi de-aproape, i se păru atît de bun, încît nu-i mai fu frică de el. În adevăr, conu Dumitrache, ostenit și cu tolba plină de prepelițe, avea ochiul limpede, sufletul liniștit, ca orice om ce nu-i ros de patimi și de gînduri ascunse.

Dușu puse șleaurile la cai și-o porniră la dcl, spre Cotești.

★

Umbrele serei se lăsau, lungi, de la munte spre cîmpie. Niște grădinării pe marginea drumului înveseleau privirea cu brazdele lor verzi. Pe la colibe, mormane de castraveți și de ardei serveau bulgarilor de căpătîi.

Conu Dumitrache opri trăsura, scoase portofelul din buzunar și dădu băiatului trei gologani :

— Ia du-te, Iancule, de alege niște ardei.

Băiatul sări din trăsură.

— Mă, dar știi să cumperi ?

Iancu rămase cam nedomirit, pe cînd unchiu-său rîdea de încurcătura lui. În vremea sata, Azor sărise și el din

trăsură și se întâlnise cu un dulău de-al bulgarilor, cu care, după obicinuitele plecăriuni și mirosituri, se luase la bătaie. Conu Dumitrache alergase să-i despartă, bulgarii de asemenea, așa că tîmbălăul era acum pînă-n slava cerului.

Băiatului îi era cam frică, dar totodată se simțea fericit de-a lua parte la așa groaznice întîmplări.

După ce se liniștiră cîinii, conu Dumitrache procedă în persoană la alegerea ardeilor, intrînd în vorbă cu grădinarul :

— Cum merg treburile, gospodine ?

— Cum dă Dumnezeu, boierule : nă patru oameni trei crîstăveți.

— Cam puțin.

— Ei, ci să facim !...

Înăuntru colibei erau o mulțime de lucruri de-ale casei ; ceaoane, căușuri, tivgi cu sare, care, toate, aveau un aer ca de jucărie. În fund o femcie adormea un copil.

Nu trebuia mai mult, pentru ca în sufletul băiatului să se întipărească scena patriarhală ce avea înaintea ochilor. Cu brațele încărcate de ardei și cu gîndul de poezie, el își reluă loc în trăsură, lîngă unchiu-său, privind la capul serios al lui Azor, care părea că înțelege cît e de frumos apusul soarelui.

Nu se putea lămuri băiatul cum de nu lătra Azor de loc ; nici chiar în lupta cu cîinele bulgarului nu i se auzise glasul, ci numai se sculase în două labe și smulsese din ceafa dușmanului. Urma deci ca în jocurile lui cu frate-său mai mic, pe care adesea îl lega de gît și-l făcea cîine de vînătoare, să-l învețe a nu lătra.

Cînd ajunseră sus la vie, începea să înnopteze.

În curte, se vedeau, la lumina focului, chelarul și chelărița făcînd mămăligă. Băiatului îi era foame lucru mare, dar nu îndrăznea să ceară pîine, de teamă să nu-l rîdă unchiu-său, că doar „la vînat omul mai trăiește și cu răbdări prăjite“.

Casele boierești erau niște cocioabe, dar cu *grantul* lor, adică cu balcon în față și cu foișor pe acoperiș.

Ilcana, chelărița, dete năvală pe scări și deschise ușile de la odaia boierului. Aci, aprinse un capăt de lumînare ce se rezema în gîtul unui sfeșnic de pe vremea nemților cu coadă, trînti ferestrele de perete, apoi rămase în mijlocul camerei, uitîndu-se la băiat.

— Ileano, băiatului i-e foame. Îl cunoști ?

Femeia zbîrci din gură :

— Păi cum.

— Băiatul lui frate-meu Iorgu.

— Așa, zău. al lui conu Iorgu.

— Nu crezi ? Are 11 ca ăsta.

— Ba cred, cred zău. Da' parcă mă gîndesc eu că să hie a matale, că-i leit, știi, cu nasul la o parte și cam smead.

Conu Dumitrache rîdea cu hohot.

— Ia dă-ne ceva să mîncăm. Ai apă fiartă ? .

— Am.

— Jumulește păsările astea. Pilaf știi să faci ?

— Cum să nu știu, — da' n-am orez.

— Dă o fugă la grec, și ia.

— Trimit pe Ion.

— Hai.

Femeia ieși în goană. Conu Dumitrache se luă după ea.

— Fă, ia din trăsură niște ardei și coace-i în spuză. Mămăligă faci ?

— Iote-o că-i gata.

Conu Dumitrache luă sfeșnicul de gît și chemă pe băiat după dînsul :

— Hai. Iancule, să punem masa.

Trecură într-o odăiță de alături, care pe vremuri fusese sofragerie, și scoaseră din saltarul unei mese cu trei picioare, toate uneltele trebuitoare prînzului. În firida sobei era un teanc de farfurii. Multe lucruri știrbe și oloage văzuse băiatul în casa lor modestă, — dar așa probă de tacîmuri nu întîlnise încă ; nici o farfurie nu era la fel cu alta, nici o furculiță n-avea dinții întregi, nici un cuțit nu se ținea de mîner.

Pentru conu Dumitrache asemenea lucruri erau fodelie „chiar la oraș, dar mite la țară !“ El își purta sala de mîncare cu siîne, rezumată într-un briceag năbădăios, în care pe lîngă lingură, furculiță și cuțit, erau și solnițe, plus un pieptene de barbă și alte multe instrumente de lemnărie, de dogărie și fierărie. Băiatul zărise briceagul, pe cînd unchiu-său burdușea prepelețele, și numaidecît prinsese dragoste și respect pentru așa frumusețe de lucru.

Conu Dumitrache întinse un șervet pe colțul mesei, puse cîte două farfurii de om, și prinse a împăna cu foaie de țigară mînerul unui cuțit : apoi răsturnă dintr-o pungă de hîrtie niște măsline :

— Trage-i, Iancule, că ți-o fi foame.

În același timp femeia aduse o mămăliguță, cum e aurul.

— Bravo ai noștri, zise conu Dumitrache. Nu te lăsa, Iancule.

Iancu nu se lăsa deloc ; zdrumicase niște brînză sărată în taler, și se lupta cu dînsa, ca un voinic.

Conu Dumitrache sări după chelăriță :

— Ileano, să ne faci un bulz.

Apoi se apropie de băiat și-l ciupi de păr a dragoste.

— A ce miroase părul tău, mă ?... Îți place bulzul ?

— Îmi place, nene.

— Trage-i !

Umbla de colo pînă colo, cu cîte o măslină în mînă, pe care o arunca în gură din fugă, înghițînd nemestecat, înecîndu-se, vorbind cu băiatul, chemînd pe femeie :

— Mănîncă, mă ! Ileano, cum stau ardeii ?

— Se coc, boierule.

— Zi-i pe slovă, și nu uita pilaful.

Era, în fond, fericit de mulțumirea băiatului. Îi venea să-l sărute, dar, nedepriș cu asemenea dulcegării sentimentale, îl pișca de păr, înjurînd pe rusește.

După ce dete dușca vreo două păhărele cu vin, i se dezlegă limba :

— Mă Iancule, cînd te-i face tu om, să repari casele astea, mă, că-s de zid, case boierești, rămase de la moș Ioniță, comis, mă !... Tu știi ce cra un comis ?

— Nu știu, nene.

— Ei, vezi că ești prost. Mă, comis cra boier, nu glumă. Mai erau peste dînsul numai boieri de clasa I, din protipendadă : marele ban, logofeții, vornicii, marele spătar, postelnicul și aga. Apoi veneau boierii de clasa II-a : comișii, stolnicii, paharnicii, clucerii și așa mai încolo. Apoi plevușca, boierii de clasa III-a : slugerii, șatrarii, medelnicerii și alții.

— Noi din ce clasă eram ?

Conu Dumitrache rîse cu poftă și ciupi pe băiat de păr :

— Mă, părul tău miroase a boier de clasa I.

Băiatul rîse și el, ținîndu-se cu mîna de tîmplă :

— Zău, nene, spune.

— Moș Ioniță era comis, mă.

— Da' ce-i aia *comis* ?

— Iote prostu !... Boier, mă !... În vremuri vechi el era pus peste grajdurile prințului, cum ar fi astăzi scudierii la curțile regale.

— Dar ceilalți ?

— Să ți-i spun pe toți : marele ban era la noi în Muntenia, boierul cel mai mare și stăpînea la Craiova peste toată Oltenia ; logofătul păstra pecetia domnească și întocmea hrisoavele ; vornicul era marele judecător ; postelnicul era la început îngrijitorul camerei de dormit a domnului și mai tîrziu ministru de externe ; vistiernicul rînduia cheltuielile ; paharnicul turna de băut la masa domnului ; clucerul ținea cheile de la cămările domnești ; stolnicul era mai mare peste bucătării. Și să fi văzut, mă Iancule, cum se închinău unii la alții !... Un boierinaș de clasa III-a de-abia îndrăznea să se-apropie de un boier din protipendadă, sărutîndu-i poala anteriorului și rămî-nînd în picioare lingă ușe, cu giubeaua strînsă la piept, înghițînd în sec și zicîndu-i pe grecește „evghenestate, eclambrotate“.

— Eu i-aș fi dat una !

— Îi dai tu una, dar pe urmă te bătea la tălpi. Boierii de clasa II-a sărutau mîna boierilor de clasa I ; iar cei de clasa I, între dînșii, se sărutau pe bărbi. Afară de asta, boierii mari aveau dreptul să umble în *faleturi*.

— Ce erau alea, nene ?

— Faleturi, mă ! carete cu 4 cai. Apoi aveau dreptul să fie ridicați de subsuori, cînd urcau scările palatului, să ia dulceață, cafea și ciubuc la Palat ; să se închine la icoane înaintea celorlalți ; să poarte ișlicuri cît roata carului ; să-și radă capul și ceafa...

— Da' urîți trebuie să fi fost !...

— Urîți, frumoși, așa erau.

— Și moș Ioniță se rădea și el la ceafă ?

Întrebarea copilului rămase fără răspuns, din pricina Ilenei, care aducea pilaful.

Conu Dumitrache aruncă un ochi încruntat asupra castronului, în care prepelițele și vreo patru fire de orez înotau în zeamă lungă. Apoi dete din cap :

— *Ibitfoi cozoroc, asta-i pilaf ! ?*

— Păi ce să hie ?

— Fă, tu să te locmești bucătărcasă, că ești meșteră de tot.

Femeia își ascundea gura în testemel.

— Ia vezi, ardeii i-ai ars bine ?

Ileana plecă în fugă după ardei, pe cînd conu Dumitrache scotea prepelițele pe o farfurie.

— Trage-i, Iancule, că-s bune. Moș Ioniță nu se rădea la ceafă, că era om în toată mintea.

Băiatului aproape să-i pară rău că moșu-său Ioniță nu se rădea la ceafă.

— Da' cai, nene, trebuie să fi avut berechet...

Conu Dumitrache scosese briceagul cel năbădăios și se pusese a desface o prepeliță de la toate încheieturile.

— Cai... Se înțelege că avea cai. Unul a murit în fî-nărie la mine, de bătrînețe. Ce mai cal, mă Iancule !... Îl chema *Tramba*. M-a scăpat odată din mîinile lui Bulboceanu.

— Da' cine era Bulboceanu, nene ?

— Un tîlhar, mă.

— Și cum te-a scăpat *Tramba* ?

Ochii copilului, care începuseră să se închidă de somn, se holbară din nou la numele lui Bulboceanu. Conu Dumitrache își trase măsurile și tăcu, nevoind să sperie pe copil cu tîlhari.

— Spune, zău, nene.

— Hai la culcare...

— Zău, nene.

— Îți spun mîine. Hai să ne gătim paturile. Vrei tu să dormi afară ?

Ideea asta, nouă de tot, ademeni pe copil atît de mult încît uită de Bulboceanu.

— Vreau.

— Atunci hai să ne gătim paturile.

★

Cînd ieșiră în cerdac, găsiră luna sus pe cer. Deasupra munților se vedea încă locul unde apusese soarele.

O tăcere deplină domnea peste fire. Rar, de la casa chelarului, se auzea glasul chelăriței gonind cîte un cîine.

Copilul se așeză pe scară, uitându-se țintă la lună. Ochii lui deosebeau bine văile și dealurile dintr-însa. Prin minte îi fluturau imagini de boieri ișlicari, rași la ceafă, apoi Bulboceanu, apoi calul cel strașnic, Tramba, în fine, moși-su Ioniță, comisul, care parcă umbla pe o vale din cele ce vedea el în lună, cu o carcă cu 4 cai.

— Cum ai zis, nene, că se chemau trăsurile boierești?

— Faleturi, mă. Da' nu te culci ?

— Ba mă culc.

— Hai să ne dezbrăcăm.

Conu Dumitrache ajută pe copil să se dezbrace. Bufnea pe nări de hazul de a face pe fata din casă, dar simțea prin sînge o căldură binefăcătoare cînd atingea gîtul gol al băiatului :

— Mă, da' gras ești tu, mă, *ibitfoi cozoroc...*

Băiatul rîdea cu hohot :

— Nene, mă gîdili !...

— Stai că nu te gîdel, mă.

— Zău, nene, mă gîdeli.

— Iote prostul !...

Cînd băiatul se întinse în pat, i se păru că-l poartă pe aripi patru porumbei, atît era de mulțumit.

Cerdacul era acoperit despre miazăzi cu viță-de-vie, așa că luna nu se vedea de loc. Către picioare se ivea un petic de cer, în care înotau cîteva stelute, pe care luna nu le stinsese cu totul. Era una mai cu seamă, căm roșietică, ale cărei lumini scăpărau ca dintr-un diamant. Ce frumoasă era ! și parcă era vie. Vor fi fost suflete tinere, fete tinere ce muriseră, cum zicea la o poezie. Și ce tăcere nespusă !...

Sta tocmai să adoarmă, cînd o adiere de vînt îi suflă pe obraz cu o mîngîiere. Era atîta miros de grădini depărtate în adierea aceea, încît nu putea fi altceva decît zefirul. În sfîrșit, cunoscuse și zefirul !...

Și gîndul îi alunecă deodată sub pernă.

Cînd mai deschise ochii i se păru că vede figura lui unchiu-său plecată spre dînsul. Își trecu mîna peste obraz, fiindcă îl gîdilase ceva ca o sărutare. Dar n-avu vreme să mai priceapă.

Sub şandramaua de la birt, rămăseseră numai doi muşterii. Unul era beat ; altul de-abia sosit, venea să bea.

Lăutarii, osteniţi, mîrîiau din scripce, fiecare pe seama lui, iar ţîmbalagiul se da de ceasul morţii, bătînd din cio-cănaşe, doar o aduna vioarele răzleţe.

Era o noapte caldă. Chelnerii moţăiau, retraşi pe scaunele din fund. Unul dintr-înşii rezemat de un stîlp, aştepta poruncele celor doi consumatori, privind la un cîine, ce, din poartă, trăgea pe nări mirosul de carne friptă.

Muşteriul cel beat se uita înaintea ochilor, parcă ar fi văzut o lume mizerabilă, care-l făcea să zîmbească de milă. Cu o bucătică de hîrtie alături, el părea că însemnează ceva. Din cînd în cînd chema chelnerul :

— Cuştică !...

— Poftiţi, vă rog.

— Crezi tu în metempsicosă, mă ?

Chelnerul, care era ştirb de trei dinţi dinainte, rîdea, ducînd mîna la gură.

Muşteriul de-al doilea se adresa celui dintîi, privind în taler :

— Eşti beat, Năiţă...

— Hai stir !..

Muşteriul de-al doilea, care era treaz din greşală, făcea un haz nespus de beţia celui dintîi, şi repeta, strîmbîndu-se de rîs :

— Puică !... Neică !...

Cel dintîi, încăpăţînat, vrea cu orice preţ să cunoască opinia chelnerului asupra *metempsicosei*.

— Cuştică !... Vin-aici !

Chelnerul se apropia, zîmbind şi ascunzîndu-şi dinţii ştirbi.

— Va s'zică tu nu ştii ce este metempsicosa...

— Nu ştim, domnu Nae.

— Da' meteorologia ?

— Nici aia.

— Sau metereologia.

Muşteriul de-al doilea adăogă, rîzînd în taler :

— Sau mereteologia...

Cel dintîi răspunse îndesat :

— Hai stir !...

Cel de-al doilea se topea de rîs.

— 'Să-mă dracului, mă Năiță, că ești candriu de tot.

Plăcerea nespusă a mușterii de-al doilea de a vedea un om beat, nu se putea justifica decît printr-o externalizare¹ a propriei individualități. Deprins cu darul Domnului din fragedă tinerețe, Lachi Pavlov era așa de neîntrerupt și de fundamental beat, încît cînd se întîmpla, printr-o totală lipsă de mijloace, să fie trează, el devenea lumea normală, iar lumea devenea el, Lachi Pavlov, acela ce, sub numele de Dibici Balalanschi, era deopotrivă cunoscut și stimat în toate birturile, de la „Pisica Albă“ la „Pisica Neagră“ inclusiv. Numele acesta de Dibici Balalanschi era o anagramă găsită de Pavlov, cînd își istorisea odată originea, povestind că tată-său, general rus, se stabilitornicise în țară pe vremea lui Diebici Zabalkanski : cum era omul cu chef, limba prefăcu pe Zabalkanski în Balalanschi, ceea ce, de altminteri, se potrivea mult mai bine cu starca pururi matăhăită a lui Lachi.

Celălalt mușteriu, Nae Constantinescu, profesor și gazetar, era din firea lui jucător de table. Din lipsă de noroc, pierdea veșnic, așa că era totdeauna fără para, prin urmare pesimist. Cu vremea, se luase de băutură, găsind în excitarea alcoolică imagini ciudate, gîndiri paradoxale, o ironie amară cu care împrôșca lumea moșierilor și a burgheziei. În fond, băiat bun, Năiță, esthet și muzicant, care se ducea la operă în galerie, ca să plătească puțin și să audă pe „Nea Dumitrachi“ judecînd pe Almaviva.

Dibici Balalanschi mîncea o supă cu orez, storcînd lămîie de-a dreptul în lingură, ca să fie mai acră. Cu capul plecat în taler, cu mîinele tremurînd, gemea după fiecare înghițitură, sugîndu-și cele patru fire de mustăți, ce-i creșteau ca lui sfîntu Neculai din icoanele rusești. După ce sfîrși supa, scoase din buzunar o hîrtie, în care era înfășurată o bucată de pastramă, pe care o rîci cu o custure și o mîncă fără pîine. În cele din urmă porunci o sardea în chinovar.

Profesorul, care privea acum ironic la Dibici, zîmbi de dispreț :

— Cuștică, te îmbogățești, astă-seară.

Dibici Balalanschi rîdea să se topească :

— Puică !... ai luat luleaua neamțului !...

Profesorul se uita lung la el :

---

¹ Sens : exteriorizare. În *Conv. lit.* : asemănare (n. ed.).

— Urît mai ești, fire-ai al dracului !...

În adevăr că Dibici era pogan de tot. Cum rîdea el acum, lăsînd să i se vadă colții răzleți din gură, înecîndu-se cu oasele de la sardea, tușind și icnind, părea caricatura unui Buddha. Dar mulțumirea lui de a vedea pe profesor beat, era atît de comunicativă, încît rîdea și Cuștică și chelnerii ceilalți și chiar lăutarii cei adormiți. Dibici se ținea cu mîinele de stomac bufnind :

— Năiță !... dacă mă iubești, hai stir !

II

În întunericul din stradă, se oprise o birjă, din care se deteră jos trei inși, intrînd falnici în lumina din curtea birtului. Erau trei prieteni de chef : poetul Enăchiță Profiriu, tenorul Martac și tînărul moșier Petre Văleanu, a cărui statură voinică făcuse pe amici să-i zică Văleanu de Munte.

La ivirea acestora, toată lumea de sub șandrama ciuli urechile, chelnerii ca și lăutarii, pe cînd Dibici Balalanschi îi saluta în sughițuri :

— Puică !... Neică !...

Poetul Profiriu și tenorul Martac erau „de-ai casei“, mușterii care stau tîrziu și consumau puțin, discutînd în toate serile aceleași lucruri, cu aceleași complimente : „mă, da' bou ești !“ sau „bine, mă dobitocule, nu vezi că spui prostii“. Aceștia se apropiară de Nae Constantinescu, salutîndu-l cu un „adio, țapo“, care primiră ritualul răspuns „hai stir !“

Cu toate astea, prezența lui Văleanu de Munte puneă în toți o gîdilătură de spirit neobișnuită. Petrică era „băiat bun“, ceea ce însemna pentru dîșii „o mangafa“ : dar Petrică era mai ales *cu dare de mînă*.

În adevăr, tînărul acesta venea la București să cheltuiască și să petreacă. Fiu unic al unor moșieri bogați, fusese dus la Geneva de maică-sa, femeie deșteaptă și ambițioasă, și acolo crescuse pînă la vîrsta de 19 ani, cînd îl duseseră la Paris, de unde, după un an, la moartea mamei-sa, îl aduseră în țară.

Întors acasă cu studiele trunchiate, dar cu mințea întreagă, tînărul se puse cînstît să muncească. Din cînd în

cînd îl prindea de pe urmă părerea de rău a frumosului, întrevăzut, dar neatins, și atunci îl apuca dorul de a călători, de a vedea, de a ceti. Făcuse cunoștință cu literatura românească acum în urmă, și găsisese într-însa lucruri interesante. Se abonase la toate revistele, la toate almanahurile, la toate fițuicile. Cu vremea, venind des la București, făcuse cunoștința scriitorilor de căpetenie, intrase în intimitatea lor primejdioasă, se lăsase a fi ciupit de cei mai îndrăzneți, simțind un fel de plăcere nouă de a ajuta pe acești risipitori de energie. Era atît de discret, știa atît de bine să asculte, încît, cînd venea „mangafaua” în București, se adunau la aceeași masă cei mai neîmpăcați dușmani literari.

Astfel se apropia acum poetul Profiriu de gazetarul Constantinescu, doi oameni de talent ce nu puteau să se sufere, iar peste dînsii venea criticul Barbieri, deputatul Mărgineanu și actorul Zaharia, unii îmbătrîniți înainte de timp, alții încă tineri, dar toți plini de ticuri, zeflemişti și invidioși.

Fără să bage nimeni de seamă, Dibici Balalanschi se strecurase la masa lui Văleanu, în dreptul sticlelor *pain-jinii*, încruntînd din sprîncene și rostind între dinți :

— Îl bem total astă-seară.

Pe cînd toți rîdeau, așezîndu-se, Năiță scria de foc. Criticul Barbieri îi smulse hîrtia :

— Ce sunt cabazlîcurile astea, mă Năiță ?

Celălalt, încăpățînat își urmărea vedenia :

— Se transformă, domnule, tot ! Atomii nu mai sunt atomi, eu nu mai sunt eu, tu nu mai ești tu, măgarul ăsta de Barbieri nu mai este măgar...

— Hai marș, mă !...

— Ci totul este transformare în energie cinetică a unei mari cantități de energie potențială.

Apoi, adresîndu-se poetului Profiriu :

— Tu știi ce înseamnă *energie cinetică*, mă dobito-cule ?

Profiriu se făcu roșu :

— Ești și mitocan și beat.

— Cu deosebire că e mitocan din naștere, iar beat din educațiune, zise Barbieri.

Năiță urma, demonstrînd cu degetul în aer :

— Masa unui electrogen este de-abia a 700 parte a atomului său, iar greutatea lui este o fracțiune de gram, pe care mă prind că Profiriu nu știe s-o citească, și anume:

1

— 300.000.000.000.000.000.000.000.000.000

Da' voi știți ce este *radiul*, mă, budalalele dracului ? !... Mă, Barbieri, tu crezi că radiul este o piatră de ascuțit brice.

— Da, se înțelege : de acolo și vine verbul *a radă* : eu mă rادیu, tu te rادیi, el se rادیe, — pe care vulgul l-a făcut : eu mă rad, tu te razi, el se rade.

— Sunt unele provincii, zise foarte serios actorul Zaharia, în care se pronunță astfel : mă rădesc, tu te rădești, el se rădește.

— Pozitiv. Tot de acolo, adăogă Barbieri, s-a format și verbul *a răsădi*, prin metateză din *a se rădi* : a se rădi, a răsădi, totuna, — adică, curăți pielea obrazului, ca natura să răsădească mai ușor părul în piele ; sau, viceversa, razi brazdele de pământ, ca să poți arpacic.

Balalanschi, care pînă aci ascultase, plin de smerenie, știința acestor oameni, găsi de astă dată că prea era lată:

— Eeee ! nene Barbieri. Hai stir !...

Toți rîdeau, iar Balalanschi mai mult decît toți, arătînd cu degetul spre Nae Constantinescu :

— E afumat rău !

Cheful urmă mai departe, în toată frumusețea lui. Lăutarii se apropiaseră de masa lui Văleanu și cîntau pe gîtul vioarelor. Din cînd în cînd, Năiță vrea să demonstreze că radioactivitatea materiei și transformarea *radiului în eliu* dau dreptate alhimiștilor ; că deci căutarea pietrei filozofale e permisă, iar că Lavoisier a fost un bou, — ceea ce făcea pe actorul Zaharia să sughițe „Eliu“ ! în loc de „Aleu !“

În vremea asta, un lăutar grăsuliu, cu mustățile ca două lipitori, prinsese a cînta din gură cu accent țigănesc:

„D-abia t-am fost văzut odată
Și hochii tăi m-au prins prizonier.“

Năiță scrișnea din dinți. Ceilalți se puseseră să cînte în cor cu țiganul. Năiță gemea, dînd cu pumnii în masă :
— Petrică, zi-i să tacă...
Ceilalți voiau, dimpotrivă, să cînte :
— Lasă, domnule, omul în pace.
— Zi-i, Petrică, să tacă, or dau cu ceva în el.
Văleanu făcu semn lăutarilor să se oprească :
— Ia mai bine să rugăm pe Martac să ne cînte ceva.

III

Martac, intrat pe jumătate sub masă, era liuliu. Prins între două sticle, din cari una de vin iar alta de borviz, se uita la dîsele lung, întinzînd buzele înainte și plescăind din limbă. El făcuse de vreo zece ori aceeași întrebare, care tot de atîtea ori rămăsese fără răspuns :

— Mă, Iancule, de ce oare nu se potrivesc ele, mă ?

O dată, reușise să capete un „hai stir“, care însă nu-l luminase deloc.

Văleanu, văzîndu-l cufundat în gînduri, îl întrebă încetișor :

— Ce vrei, nene Martac ?

El însă dete din cap :

— Ei, drăcia dracului !...

Îl preocupau cele două sticle, ce niciodată nu se sfîrșeau împreună, fiindcă or mai rămîneau două degete de vin și trebuia să mai ceară o sticlă de borviz, or mai rămîneau două degete de borviz și urma să ceară o nouă sticlă de vin.

Năiță îi dete un ghiont pe îndesatele :

— N-auzi, mă !

Tenorul se uită la dînsul nedomirit.

— N-auzi că te roagă Văleanu să cînți ?...

Martac ieși ceva de sub masă și tuși : apoi începu.

Era o melodie veche românească. Ar fi putut să fie turcească sau orcum, că tot frumoasă ar fi părut, — atît erau notele de suave. Prin ce mister al naturii se păstrau, într-un gît așa de argăsit, niște sunete atît de curate, atît de tinere și de mișcătoare ?...

Muzica adevărată păru a pătrunde deodată în toate sufletele chefuitorilor. Pe unii îi muie de tot : pe alții îi înșenină. Barbieri bleojdi capul pe-o parte, uitîndu-se lung la tenor, — pînă ce îi dete cu tîfla :

— Bată-te Dumnezeu de bețiv ! De unde le mai scoți, mă !

Năiță își ridicase pieptul în sus, îmblînzit, parcă s-ar fi găsit acum în lumea lui cea adevărată, pe cînd poetul Profiriu își trecea degetele tremurătoare pe fruntea largă. Mai mișcat decît toți părea a fi Dibici Balalanschi. De la primele note, el se strînsese în spete și rămăsese cu ochii țintă la tenor. Cînd acesta repetă pentru a doua oară : „Floare albă a primăverii“, ridicînd tot cîntecul în octavă, Balalanschi se luă cu mîinile de cap, gemînd : „Aoleceeu!“, ca și cum, în adevăr, vibrațiunea sunetelor înalte l-ar fi durut.

Cînd încetă Martac, fu o pupătură universală, o spargere de sticle pe toată linia. Năiță găsi că era o dobitocie a sparge sticlele, dar se mira că nu o poate spune : „probabil că sunt beat“, își zicea el în gînd. Balalanschi se luase de gîtul lui Martac și-i striga la ureche ! „Puică !... Dragă !... Să-mi cînți aia cu *patru vînturi* !“...

Tenorul suflă un pahar cu vin și începu din nou :

„Pe la cele patru vînturi
Eu de tine-am întreat
Și prin lacrimi, și prin cînturi
Și prin dureros oftat,
Însă ele au tăcut.
Te-am pierdut, te-am pierdut.“

Cît ținu melodia, cîntată cu o artă fără seamăn, nimeni nu se mai mișcă. Țimbalagiul prinsese acordurile, discret, așa că vocea tenorului vibra acum pe unde de alte sunete. Din cînd în cînd se auzeau gemetele lui Balalanschi : „of, puică !“. Lui Nae Constantinescu îi dăduseră lacrămile, care păreau a-l libera de durerea beției. Poetul Profiriu se întinsese pe două scaune, și, deși se simțea idiot, i se părea cîteodată că are geniu. Criticul Barbieri, rămas ceva mai întreg, se uita la ceilalți cu milă, dar în același timp pîrîia din buze ca prepelițele, căutînd să-și explice de ce oare îi venea să pîrîie.

Numai Petrică era treaz. Neputînd să bea, el se bucura de hazul celorlalți și parcă o geană fumurie se lăsa și pe sufletul lui, văzînd atîta amestec de spirit, de talent și de nebunie omenească. Dar, blajin și tînăr, se socotea pe sine om inferior, deoarece n-avea nici un vițiu, nu știa să cînte,

nici să bea, nici să facă versuri. Avea ceva parale ; însă cînd Martac, beat, repetă strofa : „însă ele au trecut, te-am pierdut, te-am pierdut“, Petrică înțelegea cu o adevărată sfîșiere sufletească că poetul pierduse ceva ce nu avea preț ; ceva ce nu putea fi nici mamă, nici tată, nici femeie iubită ; ceva ce nu sta nicăieri în lumea pămîntească din-afară ; ceva ce nu era nici amor, nici durere. Că doar iubise și el ca fiecare făptură, și totuși nu numai nu făcuse poezii, dar nici nu suferise. Acel ceva trebuia să stea în sensibilitatea poezilor, pe care el, ființă echilibrată, nu o avea deloc, dar care îl fermeca atît de mult, încît, pe calca înțelegerii, se simțea frate cu poezii.

Deodată, în mijlocul gîndurilor generoase ale lui Petre, Martac o dete prin „I-sa, i-sa, i-sa-sa-sa“, însoțit de notele ascuțite ale naiului. Mai veni un rînd de piperment și un alt cîntec caraghios, pînă ce sfîrșiră toți pe sub scaune.

IV

În pîcla nopții, păru a trece o adiere de răcoare. Din răsăritul depărtat mijea cea dintîi năzuință de lumină, începînd a da formă acoperișurilor. Orașul dormea somnul leneș al dimineții.

Aruncați într-o birje, ca trei saci, Dibici cu Martac și Năiță erau duși la respectivele domiciliuri de către amicul lor Petre Văleanu. Acesta, pe capră lîngă muscal, fuma o țigară, privind aiurit spre carele cu zarzavaturi, ce scîrțîiau către gura pieții. Își simțea capul deșert. O încercare de a-și prinde gîndurile rămase fără izbîndă.

Trăsura trecu podul Dîmboviței și apucă prin Antim spre locuința tenorului.

În fața unor case mici, fără perdele la ferestre, birja se opri.

Văleanu se dete jos și sună. După puțin timp, ușa se deschise. Tînărul, fără a pierde vremea se întoarse la trăsura și încercă să miște pe Martac. Acesta, cu capul sub Balalanschi și cu picioarele în coșul trăsurei, era criță. Atunci Văleanu îl descurcă din grămadă și, cu ajutorul birjarului, îl vîrî în casă.

Ușa de la săliță se deschise de la sine. Pe cînd convoiul trecea, Văleanu auzi pe cineva zicînd :

— Vă rog, duceți-l în dreapta.

Birjarul, care era înhămat la picioarele lui Martac ca la niște hulube, cîrmi la dreapta.

După ce-l întinseră în pat, birjarul ieși, iar Petrică se găsi în prezența unei femei aproape goale, care-și acopere-
rise fața cu mîinile.

Văleanu, deșteptat ca dintr-un vis rău, își aruncă ochii împejur. Lumina începea să străbată prin geamuri. Era o mizerie lucie. Patul de fier, pe care zăcea trîntit Martac, se încovăia pînă la pămînt. Alături, un scaun, din care curgeau paie. Vrafuri de partițiuni muzicale, scrise cu mîna, stau împrăștiate pe jos.

Femeia își luă mîinile de la ochi, și se uită țintă la Văleanu :

— Iar l-ați îmbătat !

Energia acestor cuvinte nu se potriveau deloc cu obrazul tînar al celei ce le rostise. Ea părea a nu se simți.

— Ce să mă fac ? !

Văleanu se uita la dînsa aiurit. Îl îmbătase el, în adevăr, și se simțea vinovat. Ar fi vrut să îndrepte ticăloșia lui, care da pe față o așa de neagră mizerie.

— Mă rog, zise el cu sfială, poate că lucrurile se pot îndrepta.

-- Ce să poți îndrepta, domnule !... De cînd m-am născut așa mă chinuiesc. Cît a trăit biata mamă, se mai lupta ea. De cînd am rămas singură nu mai știu...

Apoi, privind lung către pat, dete trist din cap :

— Nu-i păcat de Dumnezeu de așa voce, să și-o prăpădească cu băutura !... Și doar îmi făgăduise să nu mai bea... Și-a ținut cuvîntul trei luni, și poate dumnealui nici acum nu se îmbăta, dacă nu-l luau ceilalți... Mă teameam de aseară, de cînd a plecat... Am auzit că i-a venit prietenul de la țară, ispita, geniul cel rău, Petrică, — cine-o fi acela...

Văleanu sta încremenit. Se auzea birjarul tușind în răcoarea dimineții. Vorba „dumnealui“ păru a lămuri deodată o întreagă situație. Femeia asta goală și disperată era fata lui Martac. Văleanu se uita lung la dînsa parcă fără s-o vadă :

— Mă rog, dumneata ești fiica lui... Martac ?

Se sfiia s-o întrebe, ca și cum ar fi fost ucigătorul lui tată-său. Fata dete din cap. El făcu un pas către dînsa:

— Eu sunt Petrică...

Ea se dete înapoi, deschizînd ochii mari :

— Aaaa !

— Eu sunt ispita, geniul cel rău...

Fata plecase capul pe o parte, zîmbind tristă.

— Nu ştiam...

— Şi tot eu vreau să fiu şi geniul cel bun, — dacă mă ierţi şi mă ajuţi, zise el luînd mîna fetei. Nu ştiam că părintele dumitale are familie. Ca toţi cei ce-l cunosc, eram şi eu fermecat de glasul său... şi cum nu stau în Bucureşti, nu puteam să-l aud altfel decît întrunindu-ne seara.

Apoi, îndemnat de o mişcare aproape frăţească, mîngîie părul fetei, fără să se gîndească la ce face :

— Vrei să vii cu părintele dumitale la ţară ?

— Îşi pierde locul de la cor...

— Aşa este.

Fata ridică ochii spre el cu sfială ;

— Dumnealui ar fi voit să meargă în străinătate să mai înveţe.

— Foarte bine.

Dînsa dete din cap :

— E cam tîrziu.

Văleanu se gîndea :

— Atunci ce pot să fac eu pentru dumneavoastră ?

— Ştiu eu !...

El, neştiind cum să urmeze, puse mîna în portofel şi dete fetei tot ce avea.

— Ia dumneata asta deocamdată, şi vom mai vedea mîine. Te rog să mă ierţi...

Şi-i întinse mîna. Dînsa îi luă mîna, dusă pe gînduri şi uitîndu-se în pămînt :

— Mi se pare că visez... Ce să fac cu banii ?

— Ce vrei. Să îndreptezi greşelele mele... Să-l duci la băi.

— O să mă întrebe de unde am parale.

— Să-i spui.

— Da ?

— Da.

— Atunci o să vă mulţumească tata.

— Nu-i nevoie. Sunt fericit că-mi mulţumeşti d-ta.

Dînsa duse repede mîna lui Văleanu la gură. El vru să-şi retragă mîna, dar, fără să ştie cum, o atrase către el şi o sărută pe frunte. Corpul cald al fetei se lipi de el, ca

o haină, — cînd tocmai se auzi glasul spart al lui Balalanschi înjurînd : răcoarea dimineții îl dezmeticise.

V

În camera lui de la otel, Petrică, se îmbrăca, făcîndu-și gimnastica obișnuită. Corpul sănătos își desina în oglindă mușchii puternici, ce se întindeau sau se umflau sub pielea transparentă a tinereții, cu o nespusă eleganță bărbătească. Dormise rău și căuta să-și puie singele în mișcare prin gimnastică.

Mintea lui umbla într-aiuri. De cînd se învîrtea în cerul „intelectualilor“, nu cunoscuse nimic sau mai nimic din viața lor. Acum, întîmplarea îl pusese deodată față în față cu realitatea, și parcă nobilele accente din gîtul lui Martac îl făceau să sufere în creier și-n inimă. I se părea că frumusețea este un lucru atît de rar, atît de nepămintesc, încît atunci cînd din sferele senine ale necunoscutului se încheagă ceva vrednic de acest nume în închipuirea noastră, noi, oamenii, se cuvine să adorăm acel ceva ca pe cel mai mare bine. În acest fiu al unor oameni de rînd, potrivise natura o cumpănă de înțelegere atît de fină, că nimic nu scăpa neдрămuit. Dar în loc de a se naște critic, se născuse poet, — un poet eroic și iertător, care nu știa să cînte, ci numai să asculte și să se bucure, să caute frumosul, să-i deschidă sufletul ca o criptă de aur în pacea unei catedrale.

Din cînd în cînd se oprea, pipăindu-și un mușchi și uitîndu-se în oglindă fără să se vadă.

Bătu cineva la ușă. Pînă să se ducă el să deschidă, se și ivi capul lui Lachi Pavlov. Petrică îl scutură de mînă voinicește :

— Șezi, Balalanschi.

Acesta, exagerat ca întotdeauna, se luase cu mîinile de cap, uitîndu-se țintă la brațele lui Văleanu :

— Aoleu, nene Petrișor !

— Ce este ?

— 'Să-mă dracului !...

Ca să facă plăcere lui Balalanschi, Petrică își îndoi un braț și îi dăte celuilalt să-i pipăie mușchiul.

— Dacă poți, mușcă.

Ochii lui Balalanschi erau turburi, iar în fundul lor strălucea lumina unui gând vinovat. Făcu o mișcare către brațul amicului său, dar se opri.

— Mușcă ! îi zise Văleanu, rîzînd.

Balalanschi își înfipse colții în brațul lui Văleanu cu atîta putere, încît acesta, instinctiv, îl repezi cît colo, izbindu-l cu capul de perete. Balalanschi căzu jos.

Situația între dînsii devenea ciudată și inexplicabilă. Văleanu își muie batista în apă rece și-și șterse sîngele de pe braț. Balalanschi se făcuse ghem la pămînt și gemea.

După cîteva minute, Văleanu se întoarse tot el către Balalanschi.

— Te-ai lovit ?

Celălalt își ridică figura hidoasă :

— M-ai omorît.

— Ei, aș !

— Nu acum. Mai bine mă dai de o mie de ori cu capul de pereți, decît îmi făceai ce mi-ai făcut.

Văleanu se uita la el nedomirît, dar mișcat !

— Ce ți-am făcut ?

Balalanschi tușea, horecăia, își sufla nasul cu zgomot.

— M-ai omorît, nene Petrișor !

— Vino-ți în fire, omule, și spune ce ți-am făcut.

— M-ai mîncat fript.

— Cum ?

Balalanschi se legăna pe o parte și pe alta, gemînd :

— M-ai mîncat fript !... Și ai noroc că ești așa cum ești, că, altminteri, pre legea mea că te-mpușcam... Ia uite ici...

Și, zicînd astfel, scoase din buzunar o gioarsă de revolver ; apoi strigă într-aiuri :

— Te-mpușcam, nene !... Da' te-a scos dracu înaintea mea cu brațele alea goale, de parcă ești un berlinez de ăia de la circ...

Văleanu se apropie de el binișor și-l apucă de mîna în care ținea revolverul. Balalanschi nu vrea să-l lase. Cînd însă îl strînse o dată de degete, îi dăde drumul, ca un copil:

— Lasă-mă, puică !...

Văleanu închise revolverul într-un saltar și se întoarse binișor la Balalanschi :

— Ia ascultă, nene Pavlov, spune cîstit, ce ai, frate, că nu te pricep.

Balalanschi păru a se liniști, față cu bunătatea calmă a celuilalt. Ridică ochii către el :

— Aoleeeu !... Că frumos ești, fire-ai al dracului !...

— Bine. Să lăsăm asta. Ce ai cu mine ?

— Te faci neamț, ha ?

— Nu mă fac nici un neamț, dar nu pricep,

— Hai stir, pungașule !... Da' cine săruta pe Ilenuța azi-dimineață ?...

Și grăind astfel, iar începu să sughițe și să plîngă :

— M-ai mîncat fript, vagabondule !... Gîndeai că nu te văd, ha ?! Ai sărutat-o și ai luat-o în brațe. ca un tîlhar !... Te-am văzut pe fereastră... hoțule !

Văleanu se uita mereu la el, încremenit de a descoperi deodată o altă mizerie omenească : amorul, răsădit într-o inimă așa de dogită. Luă un scaun și se așeză lângă Balalanschi :

— Ascultă-mă, frate Pavlov ; îți jur că nici nu m-am gîndit la ceea ce spui... Dar vorbește limpede ; o iubești ?

Balalanschi zbîrcea din nas, ștergîndu-și lacrămile :

— O iubesc, mă, de mor !... Uite așa hîd, cum mă vezi. Și-o iubește și Năiță... Da' ăla e al dracului : zice că pentru muzică... Ne-am cotizatără s-o trimitem în străinătate să învețe... Că dacă-i vorba, ea cîntă mai frumos decît tat-su...

— Cum adică ?

— Iote așa, bine... Năiță puneă 150 de franci pe lună, că ăla cîștigă și de la gazetă și de la școală : eu puneam 50 ; tat-su iar 50. Nu mai gustam vin cu lunile. De vreo două-trei ori era să plece.

— Și de ce n-a plecat ?

— Ceasul rău !...

— Adică ?

— Iote așa... Tocmai cînd s-adunau banii de drum, se întîmpla de ne întîlneam... Și cum îi omul, na și ție, dă și mie... gîtul uscat, beam paralele într-o noapte.

Văleanu rîdea.

— Rîzi, afurisitule !... Da' tu știi, mă, ce vrea să zică să nu bei o lună de zile !... Te apucă toate nădufurile... Ți se face gîtul ca tureatca. Ai o țigară ?

Văleanu îi dăte o țigară. Balalanschi aprinse un chibrit pe fundul pantalonilor și se puse să fumeze. Apoi urmă :

— Aoleeeu !... Cine te-a scos în cale, neică ? Că noi trăiam fericiți...

— Nu mai vorbi copilării, nene Pavlov, că eu nici nu m-am gîndit la asemenea lucruri.

— Nu te-ai gîndit tu, da' s-a gîndit ea. Că-i muiere, mă !... Le curg ochii la toate după tine, fire-ai al dracului, nene Vălene !

Pe cînd Balalanschi vorbea, întrerupt și cu sughițuri, bătu cineva la ușă de mai multe ori. Văleanu n-auzea. Pavlov, supărat strigă :

— Ci intră, nene, o dată !

Ușa se deschise binișor și se și închise, fără ca persoana care bătuse să fi intrat. Balalanschi rămase ca de piatră. Era Ilenuța. Dînsa, văzînd pe Văleanu jumătate dezbrăcat, se retrăsese.

Balalanschi se repezi ca un tigru la gîtul lui Văleanu:

— Vezi, tîlharule, hoțule !... Vezi c-a venit după tine!...

Văleanu strînse o dată în brațe pe Balalanschi, de-i pîrîră toate oasele. Apoi, serios și uitîndu-se în ochii lui :

— Șezi binișor, că te zdrobesc.

Pavlov căzuse în genunchi și tremura :

— Pentru numele lui Dumnezeu, nene Vălene, fă cu mine ce-i vrea, numai nu mă chinui așa. Omoară-mă mai bine !

Văleanu se răsti la el :

— Ce să fac ?

— Ce-i ști.

— Cum vrei să-ți dovedesc că nu sunt vinovat ?

— Să pleci.

— Plec deseară.

— Nu deseară. Acuși, numaidecît.

— N-am tren.

— Să pleci la Girugiu ; este tren la 12.

— Eu trebuie să plec la Pitești, omule.

— Nu se poate să stai pîn' deseară, că iar vine.

— Bine, frate, hai să plec la Giurgiu.

— Te duc la gară.

Văleanu se îmbracă și își strînse lucrurile, rîzînd. Balalanschi, între rîs și plîns, urla prin odaie :

— Puică, neică, scoate tignafesu din mine, că mă ia dracu !...

Cînd se deteră jos, portarul înmîină un bilet lui Văleanu. Era de la fată. Ea zice : „Vă așteaptă tata acasă să vă mulțumească“.

Văleanu îl dete lui Balalanschi să-l citească. Acesta scrișni din dinți :

— Muiere, domnule ! Zi-i muiere și las-o : a pus pe tat-su să te cheme acasă...

Pe cînd pleca trăsura spre gară, de pe trotuar, un chip rotund de femeie, cu ochii albaștri ca cerul de toamnă, zîmbea în înțelegerea propriei sale fericiri. Cu capul plecat, ea se uită pe sub marginea pălăriuței, ce-i cădea pe frunte ca o glumă, surîzînd și chemînd la sine ca fundul apelor adînci...

Balalanschi dete un ghiont lui Văleanu.

Acesta, nedeslușit în gînduri, dar bun și cumînte, plecă la Giurgiu, în loc să plece la Pitești.

Roma, 1904

(1922)

JOHN JAMES

AMINTIRI DIN CARIERA DIPLOMATICĂ

Roma, 1915

Stimate amice,

Anul acesta am împlinit 30 de ani de carieră diplomatică. E mult. Cu toate astea, pot vorbi despre timpul trecut cu o mare libertate sufletească, fiindcă nu mi-a făcut nici un rău : oarecare blîndă neîncredere în planurile oamenilor ; puțin scepticism, cînd e vorba de fericire ; o mare mirare de puterea mediocrității, — iar încolo, cred că nu e nimic de zis despre modul cum curge viața : fiecare piatră se rotunjește mai mult sau mai puțin, după cum e friabilă sau rezistentă.

I

În *Via Sistina*, la etajul al II-lea al unei case moderne, era un restaurant. ținut de o familie de savoiarzi, unde mîncau toți diplomații tineri, cînd nu mergeau la faimosul *Hôtel du Quirinal*. Stăpînul, un vînător pașnic, își petrecea vremea dresînd bufnițe pentru a atrage ciocîrliei, în Campania română, unde *la caccia alle allodole* este un sport foarte răspîndit. Treaba casei o duceau nevastă-sa și cumnată-sa, Madeleine et Marie, *les pénitentes* cum le numeam noi.

Aci se întîlneau figurile cele mai streine și toate neamurile pămîntului, de la francezi, prusieni și scandinavi, pînă la japonezi, argentini și copți, fiindcă Roma este punctul de întîlnire al pelerinilor de pe tot globul, al tuturor milionarilor, al tuturor artiștilor, al poezilor, al nebunilor și învățaților.

Prin anii 1888—1890, clienții obișnuiți ai restaurantului din Via Sistina erau : consilierul Ambasadei Franceze de pe lângă Sfântul Scaun, d-l de Navenne, autorul unei însemnate monografii asupra palatului Farnese ; atașatul militar francez, colonelul Pinsonnière, astăzi general în retragere ; d-l Frisch de Fels, pe atunci mic atașat, astăzi le comte de Fels, care dă tonul la Paris, prin căsătoria sa cu d-ra Lebaudy, ale cărei milioane au tot dreptul să fie dulci, deoarece provin din zahăr ; d-l Van. Loo, ministrul Belgiei, instalat la Roma de 30 ani, al cărui dinasticism îl făcea să poarte o barbă albă foarte considerabilă, deși era amorezat de o doamnă tânără, ce nu putea suferi chipul regelui Leopold ; d-l de Westenberg, ministrul Olandei, bărbat cult, ceva cam extravagant, mare cunoscător de monete și de vinuri vechi ; d-l Canevaro duca di Zoagli, ministru peruvian, mort așa de dramatic în catastrofa de drum-de-fier din Spania. Tot aici am cunoscut pe sir Henri Laurier, pe atunci prim-ministru canadez, care, deși supus englez, vorbea numai franțuzește, dar o franțuzească de pe timpul lui Rabelais : „*Il m'en souvient et encores me frissonne et tremble le cœur dedans sa capsule, quand je pense ès prodiges tant divers et horrificqus etc.*“. Se știe că în Canada, primii cuceritori au fost francezi (Jacques Cartier, 1534).

Mai târziu, am întâlnit aci, sau la Morteo, în Palazzo Ruspoli, pe d-l de Jagow, astăzi ministrul de Externe al Germaniei, și pe d-l Sasonoff, astăzi cancelarul împărăției rusești. Pe atunci erau amândoi *doi tineri de viitor*, cum sunt mai toți secretarii de ambasadă. Pe lângă netăgăduitele lor merite personale, o mîină de noroc i-a urcat de timpuriu la înălțimi la care alții ajung târziu sau niciodată: d-l de Jagow a putut să lucreze la Roma cu d-l de Bülow, pe cînd acesta era numai ambasador, iar d-l Sasonoff a devenit cumnatul primului ministru Stolîpin, omorît în mod așa de crud de nihilști. Prințul de Bülow, devenit cancelar, și-a adus aminte de colaboratorul său de la Roma, și l-a invitat să-i ia locul, ca ambasador, la Palazzo Caffarelli, pe cînd d-sa era ocupat a face *un tour de valse* cu unele puteri cam decoltate.

D-l Sasonoff era un tânăr scund, blond, cu o calviție precoce, de o rară agerime sufletească și de o reală erudițiune istorică, mai cu seamă în exegeză ; de aceea și era secretar la Legațiunea Rusă de pe lângă Sfântul Scaun.

Nota sa caracteristică era o *anglomanie* avansată — preludiul Quadruplei înțelegeri de astăzi — care-l împiedica să guste din poveștile *Decameronului* ce se istoriseau la masa noastră. Aci, în adevăr, se adunau decadenții corpului diplomatic : un rus mititel și îngust la trup, blond ca un finger de-a lui Fra Beato, cu degetele acoperite cu peruzele, cu brățări la mâini, — dar atât de infam și de dezământat, încît pretindea că în toate zilele ia vermut cu agheasmă și doarme cu capul pe o broască-țestoasă, numită madame Angot, pe care a învățat-o să pronunțe latinește ca popii italieni : „*Dominusse vobiscume*“; un atașat militar turc, fost prin garnizoanele cele mai fantastice, de la Dedeagaci pînă la Erzerum, care istorisea cum a prînzit o dată cu mai mulți camarazi, în mare ținută și decorații, dar îmbrăcați numai pîn' la brîu, și cum intrînd, din greșeală, un pașă, în cabinetul lor particular, au trebuit să se scoale cu toții în picioare ; un secretar portughez, plin de haz, care avea un cîine numit Vasco de Gama, prin zgarda căruia corespunda cu numeroasele sale amante : zgarda avea un buzunar secret, unde se depuneau scrisorile ca în cutiile de poștă.

D-l Sasonoff fugea de acești decadenți, pe care cred că-i disprețuia, cum în general disprețuiește omul care urmărește o țintă, pe oamenii cari trăiesc de azi pînă mîine.

Cine însă nu disprețuia pe decadenți, era un alt rus, baronul de Mäyendorff.

Cît e de mare pămîntul, cu toate neamurile lui, — nu cred să existe pe el un ins mai urît decît acesta. În două cuvinte : Don Quichotte. Cînd ieșea pe stradă, vara, cu o pălărie de vînător african pe vîrful capului, — se țineau băieții după el, strigîndu-i „*Rass Allula*“. El mergea la deal, pe Via Nazionale, slab și dihinat ca un mucenic, uitîndu-se cruciș la trecători, care-i făceau coarne cu degetele, șoptindu-și unii altora : „*il famoso iettatore*“.

Baronul era tot atât de spiritual pe cît era de urît ; era spiritual și răutăcios. Toate femeile tinere îl giugiu-leau și-l corcoleau, de frică. Cine voia să aibă un salon deschis sau să dea un prînz reușit, trebuia să intre mai întîi în bunele grații ale baronului.

Se povestea despre el că, pe cînd venise odată la Petersburg, de la Londra, — bătrînul Gorciakov, primindu-l în audiență de concediu, îi zise :

— *Si vous retrouvez lord Granville à Londres, dites-lui quie vous avez vu l'ours dans sa taniere.*

— *Je lui dirai que j'ai vu cette bête-là.*

Din cauza gurii rele, acest om, bogat și cult, nu ajunsese decât foarte târziu șef de misiune într-un post secundar (ministru la Lisabona), unde și muri, uitându-se cruciș la visurile sale dispărute.

El zicea, despre un mare poet al Italiei, cu reputație urâtă :

— *Il loue sa maison, sa femme et son talent, pour faire chanter les autres.*

Sau, la doi prieteni, cari apărau pe-o doamnă ce dispăcea baronului :

— *Eh bien ! cette femme est parfaitement détestable : elle est grande comme moi, bête comme vous et laide comme lui. Sommes-nous d'accord ?*

Baronul Mäyendorff venea la masa decadenților cu plăcere.

II

Dar podoaba acestei mese, omul incomparabil superior tuturor celorlalți, era John James, amicul meu Djon Gems, secretarul Ambasadei Statelor Unite, diplomat din întâmplare, iar din fire, poet, adică un amestec de gânditor, de visător, de muzicant, de humorist, — spirit critic și creator, naiv, blînd și bun, — cu o atît de fericită doză de nebunie în viața lui înțeleaptă, și atîta originalitate în tot modul său de a fi, încît nu se putea să-l vezi o dată, fără dorința de a-l revede.

De la prima noastră întîlnire, am avut norocul să-i plac. Auzise că eram și eu un fel de scriitor în țara mea, și, din prima seară, mă întrebă foarte serios dacă în România ne scriam poemele pe obeliscuri sau pe frunze de popușoi. căci, evident, hîrtia nu străbătuse pînă la noi. La răspunsul meu că România importă hîrtia din Statele Unite, unde ea se găsește în mare cantitate, tocmai pentru că acolo nu sunt scriitori și cetitori, John James rîse cu plăcere :

— *All right, il y a compensation.*

Voia să zică, adică, că eram chît.

Locuia într-un apartament mobilat, Via San Nicoló da Tolentino, unde era cunoscut de toți ceilalți chiriași, și cred și de vecini, pentru urletele, dar mai cu seamă pentru

muzica sa. Portarul, care nu putea să zică *Gems*, îl numea „Signorino Gèmiss“.

Dimineața își lua baia în strachina de cauciuc, apoi făcea gimnastică, înhămat la niște sfori elastice, cu toate ușile și ferestrele deschise, ascuns după un paravan unde cotcodăcea, fluiera, grohăia, lătra, miorlăia, necheza, ca la menajerie. Învățase toate înjurăturile italienești de la Roma, pe care le rostea cu accentul lui englezesc :

— *Adele, te possinoscannà, portamil l'acqua calda !...*

Iar Adela, care aștepta la ușe cu apa caldă, se prăpădca de rîs, dar nu îndrăznea să intre.

Cînd se făcea tăcere, stăpîna casei zicea :

— *Il signorino Gemisse prega.*

Adela adăuga :

— *O si fa la barba.*

În adevăr, *Gems*, care era de origină irlandez, rămăscuse bun catolic și în toate diminețile își făcea rugăciunea, după cum se și rădea în toate diminețile. De aceea nu se știa precis dacă se închină sau se rade.

Stăpîna casei, deși cam copticică, era amorezată de el, ca toată lumea, și îi aducea cafeaua ea singură, pregătită cu mîna ei, cu unt proaspăt, marmeladă, castane zaharate și toate bunătățile. El o mîngîie pe mîna și apoi își săruta degetele, parcă ar fi atins cine știe ce comoară de frumusețe. Asta nu-l împiedica de a-i dărui de ziua ei un „tub“, adică o baie de cauciuc.

Cîteodată bea cîte un pahar mai mult. Atunci devenea filozof. Dacă vedea pe Vasco de Gama, da trist din cap și se lega de stăpînul cîinelui, într-o franțuzească a lui :

— *Plus... plus que je connais les hommes, et plus que j'aime les chiens. Vous faites de cette pauvre bête un russe. Vous êtes un cocks-comb... un decadent pourri... une crête de coq.*

A fi cineva „creastă de cocoș“, adică un fel de afe-meiat, sulemenit și iubit de „dame“, era culmea infamiei.

— *Un cocks-comb !... un sauvage !*

Portughezul rîdea :

— *Ai, haz, Djon. Eu, sălbatec !...* Pe cînd strămoșul meu Vasco de Gama descoperea drumul Indiilor, părinții dumitale trăiau prin copaci.

Gems părea mulțumit :

— *All right. Il y a compensation.*

În gândul lui american, cuvîntul acesta „compenseșn” avea o semnificație de înaltă justiție socială. Adică: nici nu te-am păcălit, nici nu m-ai păcălit.

Cînd rămînea singur cu mine, recita versuri sau se lega de femei. El, omul gentil, găsea o voluptate crudă în vorbele lui Hamlet, pe care le repeta îndesat : „*Be thou as chaste as ice, as pure as snow, thou shalt not escape calumny. Get thee to a nunnery, go ; farewell. Or, if thou wilt needs marry, marry a fool ; for wise men know well enough what monsters you make of them*”¹.

Apoi întărea, cu degetul tragic întins către Marie, care aducea altă sticlă de șampanie :

— *To a nunnery, go; and quickly too. Farewell.*

Marie se uita lung la noi.

— Ce spune d-l Gems ?

— Zice să te duci la mănăstire.

— Eu, la mănăstire !... Ou là-là !...

Gems mai turna cîte un pahar, își încrucișa brațele peste plastronul elegant al fracului și continua :

— Ce frumos e *verbul* omenesc !...

Îți aduci aminte cum începe Manzoni, *I promessi sposi*? „*Quel ramo del lago di Como, che volge a mezzogiorno tradue catene non interrotte di monti, tutto a seni e a golfi*”... E un nespus parfum din viața aceluia seicento, atît de disprețuit de prerafaeliți, și totuși atît de bogat în *energie* omenească, cînd Spania teroriza lumea. Ce idee ai despre spanioli ?

— O foarte mare idee.

— Dar de Statele Unite ?

— Tot mare, dar mai mică.

— O să le luăm coloniile.

— O să le rămîie *Las Meninas*.

— Ce este asta ?

— Un tablou al lui Velasquez.

Gems strîmbă din nas și urmă :

— Ce minunați trebuie să fi fost haiducii italieni, faimoșii *bravi*, cari își băteau joc de guvernatorii spanioli,

¹ Dacă te măriți îți voi da acest blestem drept zestre : vei putea fi castă ca gheața și curată ca zăpada, și nu te vei mîntui de calomnie. Du-te la mănăstire. Dacă totuși ții să te măriți, ia de bărbat un imbecil, fiindcă oamenii cuminți știu prea bine ce monștri faceți dintrînșii, voi femeile. Du-te la mănăstire, și cît mai repede. Adio (trad. D. Z.).

plini de titluri : „l'Ilustrissimo ed Eccellentissimo signor don Carlo d'Aragon, Principe di Castelvetro, Duca di Terranuova, Marchese d'Avola, Conte din Burgeto, grande Ammiraglio e gran Contestabile di Sicilia, Governatore di Milano e Capitan Generale di Sua Maestà Cattolica in Italia“, sau celălalt, pe care-l pomenește Monzoni : „l'Ilustrissimo ed Eccellentissimo signor Juan Fernandez de Velasco, Contestabile di Castiglia, Cameriero maggiore di Sua Maestà, Duca della Città di Frias, Conte di Haro e Castelnuovo, Signore della Casa di Velasco, e di quella delli sette Infanti di Lara“ etc., etc. Înțelegi dumneata că de un sfert de ceas de când vorbesc, rostesc numele a două singure persoane ? Faci rău că ai idee bună de spanioli.

Apoi distrat se punea să fluiera o bucată din *Simfonia I* a lui Beethoven, și iar recita versuri :

“The poet has the child's sight in his breast,
And sees all new”¹

Marie, fericită de a-i vorbi, ca toată suflarea femeiască, prindea a-l dojeni :

— *Ah, mon Dieu, que vous êtes méchant avec les femmes, monsieur Jean James !... (Jeanjam).*

— *Marie, plus... plus que je connais les femmes, et plus que je comprends Abélard !...*

— *Hé, monsieur, vous oubliez Héloïse !...*

— *Brava, Marie. Il y a compensation.*

— *Pas pour elle, monsieur.*

— *Bravissima. Il y a compensation plus que jamais.*

Încântat de vioiciunea femeii, se întorcea către mine :

— *Cette femme pourrait être ambassadeur chez vous...*

Apoi, văzînd o scăpărare de răutate, în ochii mei, adăuga repede :

— *Pas chez vous... Dans les Balkans.*

Ieșind de la restaurant, trebuia să mergem la niște americani bogătași, cari sosiseră de curînd, sunînd din milioane. Cum drumul trecea pe lîngă casa lui, mă rugă să ne urcăm sus, să-și ia țigări. Îndată ce intră, începu să strige :

---

¹ Poetul are privirea copilului în inimă
Și vede totul nou (trad. D. Z.).

— *Adele ! Dore sono i sigari ?*

— *Sùbito.*

Fata dispăru. El se așeză la piano, și trecu pe clape cu amîndouă mîinile, ca o adiere generoasă de răcoare. După aceea cîntă o arie variată de Beethoven, cîteva note atît de simple și de profunde, pe care zburau arabescurile unei fantezii atît de calde, încît sufletul omenesc devenea deodată tangibil.

Fata intrase binișor și lăsase țigările pe o masă. Gems se uitase la ea fără să o vadă. Cu jobenul în cap, cu mînușile albe pe marginea clapelor, cu ochii pe jumătate închiși, părea că plutește într-o atmosferă de visuri albastre și de tămîie, în care auzea altă muzică, arcușul sfintei și corul îngerilor.

Eu mă pomeneam oftînd, fără nici un bănat al meu. Ce poate pune un om, pe clapele reci ale unui piano ? Să vede că personalitatea sa, iradiațiunea aceluia tot complex ce se numește *temperament intelectual* și care este, la unii, atît de cald, încît luminează și tămăduiește ca soarele.

Cît timp o fi trecut așa nu știu. Furăm deșteptați de un suspin formidabil, „Hé hec“ ! ce izbucni din pieptul Adelei, ca o rachetă. Gems se opri deodată și se uită lung la fată:

— *Adele, voi siete inamorata.*

Ea se rușinase de tot :

— *Non, signorino. Mi piace tanto la musica.*

— *Siete inamorata, janciulla.*

Apoi, adunîndu-și mînușile și aprinzîndu-și țigara, se adresă mie :

— *Allons dans le monde.*

Dar cînd să ieșim pe scară, ne întîlnirăm față în față cu trei persoane, două doamne și un domn, care făceau un haz nespus.

— A ! scumpe domnule Djon ! Așa se vine la niște bieți prieteni, sosiți de două zile, cari nu cunosc pe nimeni ! Iată că venim noi la dumneata.

— Tocmai mergeam la d-voastră.

Și fără multă vorbă, deteră năvală în casă.

Cînd se aprinseră luminile, apăru cea mai adorabilă creatură ce se poate vedea, blondă, înaltă, cu o gură ce zîmbea a bine. Cealaltă mai puțin frumoasă, dar foarte simpatcă. Domnul ce le însoțea, și care părea a fi tatăl celei dintîi, era voinic și frumos, figură energică de ger-

man transplantată în America.

Djon Gems făcu prezentările. Erau niște bogătași din Baltimore. Fata blondă se numea Eveline ; cealaltă Marie; domnul se numea Walckenaer.

Casa lui Gems fu răscolită ca de un ciclon, așa că Adela așezînd lucrurile la locul lor, zbîrnîi printre dinți un „*managgia*“ destul de violent.

Ieșirăm cu toții în oraș.

III

Sosirea la Roma a acestei fete frumoase și bogate, puse lumea în neastîmpăr. Prînzurile și balurile se țineau lanț.

Tineri cu nume cît lumea de mari, Altieri, Aldobrandini, Borghese, Boncompagni se învîrteau împrejurul ei, luptînd cu secretari de ambasadă, miniștri străini, cu un secretar de stat, cu ofițeri și civili de toate neamurile și toate rangurile sociale.

D-ra Walckenaer era nu numai frumoasă și bogată, dar averea sa trecea și drept curată, în acest înțeles, că nu pornea nici din minele din California, unde tot dolarul are cîte un strămoș pușcăriaș, nici din porcii de la Chicago, nici din pilulele Pink, ci din comerțul curat al grînelor. Cel mult dacă onorabilul d. Walckenaer va fi sugrumat cîteva mii de brutari, — dar aceștia de cîte ori nu sugrumă pe bieții consumatori ! Așa încît, cum zicea Gems : „*il y avait compensation*“.

În vremurile din urmă, cercul împrejurul fetei se strînsese atît de mult, încît suspinătorii autorizați erau reduși la trei : un ofițer de cavalerie, care însoțea pe Evelina la vînătoarea de vulpi, un american stabilit la Roma și, în fine, don Giovanni B.

Roma întreagă era împărțită în tabere, trei la număr, cîți erau suspinătorii : ofițerimea, lumea oficială și *vînătorii de vulpi*, erau pentru cavalerist ; colonia americană era, firește, pentru tînărul american ; societatea propriu-zisă, adică nobilimea papală, Curtea și corpul diplomatic, erau pentru don Giovanni.

Amicul meu Gems se uita la cîteșitrei suspinătorii cu un sentiment de nespusă mirare, cum te-ai uita la un om cu nas artificial, sau la o telefonistă amabilă. Cîteșitrei pretenđenții îl plictisceau cu prietenia lor, fiindcă simțeau în-

riurirea lui asupra d-lui Walckenaer și mai cu seamă asupra fetei.

Evelina, în adevăr, se purta cu el ca o soră mai mică față cu un frate mai mare, celebru. După ce se sfârșea reprezentarea oficială, cu претенții, îi vedeai pe amîndoi prin vila Borghese, umblînd pe jos, cu pasul sigur, cu sufletul liber, vorbind lucruri serioase. Gems era cunoscut în Statele Unite ca pianist de talent, care însă nu vrea să cîștige bani cu arta. Lucrul acesta, atît de puțin american, îi da un mare prestigiu.

Cînd Gems cînta în fața ei, ochii fetei își schimbau culoarea : din albaștri deschiși, deveneau viorii ca seninul după ploaie, și păreau a se apropia unul de altul, dînd privirii o încordare dramatică.

O plimbare la villa Adriana, la Tivoli, era să dea loc la un mic scandal, ce nu s-ar fi putut înlătura fără intervenția lui Gems.

Vagoanele italienești, acum 25 de ani, se închideau pe laturi, cum se mai închid astăzi, la noi, pe fericita linie Mărășești-Panciu. Fiecare compartiment nu putea cuprinde mai mult de opt persoane. Pretendenții voiau să călătorească cîteșitrei, în compartimentul Evelinei, care era deja ocupat. Un singur loc mai rămînea liber. Ofițerul și americanul puseră mîna aproape în același timp pe ușa vagonului. Americanul dete cu cotul la o parte pe ofițer, care, la rîndul său, luă de ceafă pe american și-l depuse pe cheu, ca pe o valiză. În clipa aceasta, don Giovanni se strecură printre dînșii și ocupă locul în vagon.

Cei doi tineri, ofițerul și americanul, se priviră o secundă, cu răutatea animală a obîrșiei noastre, și erau gata să-și dea arama pe față, cînd Gems sări în mijlocul lor, îi luă de braț și le zise încet :

— *Meussieurs, si vous êtes deux coqs de combat, n'oubliez pas que mademoiselle Walckenaer ne vous pardonnerait jamais de l'avoir prise pour une poule.*

Apoi, le oferi locul său în vagon, făcu pe șeful de tren strigînd „*Partenza, — pronti*” și dispăru într-un alt compartiment.

Toată purtarea asta dezinteresată s-ar fi explicat ușor dacă Evelina ar fi fost ca și el. Eu aveam impresia netedă că inima fetei nu mai era a ei ; că, încetul cu încetul, natura eroică a amicului meu prinsese în mrejele sale puternice libelula elegantă trimisă de vîntul Oceanului. Firește,

nu-i ziceam nimic. Dar simţeam ceva turbure în suflet lui. Mai în toate serile bea, ceea ce mă scandaliza :

— Gems, te las. Eşti absurd.

El mă oprea de mîină :

— Să-ţi fac un silogism. Ştii ce este un silogism. Iată cu cît beau mai mult, cu atîta ameţesc mai tare ; cu cît ameţesc mai tare, cu atît mai mult se cutremură pămîntul ; cu cît se cutremură pămîntul mai mult, cu atît vărs vinul din pahar ; cu cît vărs mai mult vin, cu atît mai puţin beau. Prin urmare, cu cît beau mai mult, cu atîta beau mai puţin. Dar tu eşti un neolatin cu spirit pozitiv, pentru care farmecul speculaţiunilor intelectuale nu există. *Marie, du champagne !...*

— Numeşti speculaţiuni intelectuale neroziile astea !... Lasă-mă să mă duc.

— Nu te duce. Te rog. Am să-ţi cînt ceva al meu, cum cred eu că ar fi iubit Beethoven pe Tereza de Brunswick...

La asemenea făgăduială mă îmblînzeam.

— Îţi închipuieşti ceva mai patetic, mai nobil şi mai profund omenesc ?! zicea el.

— Haidem.

— Încă ceva. Toată lumea crede că moralul şi fizicul sunt două lucruri deosebite. Ei bine, lacrăma, lucrul ce mai mişcător, poate să curgă cînd îţi smulgi un păr din nas, sau cînd iubeşti.

— Hai, Gems, că vorbeşti prostii.

— Eu n-am plîns în viaţa mea.

— Nu zice vorbă mare.

— Ai dreptate. Să mergem.

Pe drum se prindea de braţul meu cu credinţă şi nu mai zicea nimic.

Într-o seară, pe cînd îl duceam aşa acasă, îl simţeam nenorocit de tot. Îmi închipuiam cauza. D. Walckenaer, ameţit de zgomotul ce se făcea împrejurul numelui lui, plecase la Neapoli.

Gems mă ţinea strîns de braţ.

— Să-ţi spun ceva...

— Spune.

— Ciudat om eşti.

— Pentru ce ?

— Îmi inspiri încredere... şi frică.

— *Încredere* e foarte natural : te iubesc şi te stimez.

Dar frică ?

— Am credință că cetesti în inima mea ca-ntr-o carte.

— Ascultă, Gems, cartea e deschisă.

El păru a se gândi :

— Am primit o telegramă de la Neapoli.

— De la d-l Walckenaer ?

— D-l Walckenaer mi-a scris. Telegrama e de la Evelina.

Se opri la un felinar, se căută prin buzunare, găsi telegrama și mi-o întinse : „*Pray with all my heart accept*“.

Fata îl ruga să primească invitația lui tată-său, de a veni la Neapoli.

Ajunserăm tăcuți acasă la el. Se puse la piano și făcu câteva acorduri. Se opri și iar scoase telegrama.

— *Te rog din toată inima.* Ce să fac ?

— Să iei trenul și să pleci.

— Și pe urmă ?

— Să iei alt tren și să pleci încă o dată.

— Unde ?

— La Paris, să comanzi trusoul.

Gems sări de la piano.

— *Ça, jamais !*

Eu îl așezai frumos la loc.

— Pentru ce ?

— Pentru că eu am 20 000 franci venit, iar ea are patru milioane.

— Venit ?!

— Venit. Are 150 milioane zestre.

— Atunci e grav. Bogăția în general înlesnește fericirea ; aici o împiedică.

— Nu-i așa ?

— Vasăzică o iubești.

— Nu pot zice c-o iubesc. E adorabilă.

— E încântătoare, adăugai eu. Dar, Gems, știi că fata te iubește.

Fără cea mai mică falsă modestie, el zise trist :

— Mi se pare că da. Și e așa de mizerabil să faci rău celor ce te iubesc... Ce mă povățuiești ?

— Nimic. Du-te la Neapoli și vezi dacă nu poți să o iubești și d-ta atîta de serios, încît milioanele să nu mai fie împiedecare la căsătorie.

El dete din cap, cu adîncă încredințare că nu va fi așa. Apoi mă rugă să merg și eu la Neapoli. Eu nu puteam pleca din Roma, — de aceea îl rugai să mă ierte, făgăduind că voi veni mai tîrziu.

IV

Timp de două săptămîni nu mai știui nimic de la el, pînă ce, într-o dimineață, primii o telegramă, să vii la gară, la expresul de Modane.

La ceasul trenului eram la gară, învîrtind în mine tot felul de bănuieli, printre care nunta și trusoul mi se păreau cele mai omenești acceptabile.

Cînd se opri trenul, Gems se dete jos din vagon, mă luă de braț și mă urcă în vagon înapoi. Era un compartiment compus din alte trei compartimente, în care Evelina, întinsă pe o canapea, călătorea către Paris, — dar nu pentru trusou, ci pentru o operațiune chirurgicală. Tată-său mă primi în culoar :

— *Monsieur, Eveline est souffrante. Elle désire vous voir. Vous me ferez le plaisir d'obéir et de venir à Paris.*

Modul poruncitor cu care vorbea se vedea că ascunde o durere adevărată, care nu îngăduie complimente și glume.

Fata mă primi cu mîna întinsă, surîzînd :

— Îți sunt foarte recunoscătoare că ai venit la gară...

Apoi silindu-mă să stau lîngă dînsa, și mai încet :

— Dar trebuie neapărat să vii la Paris... Altfel, Gems ne părăsește... Știu că ai treburile dumitale... Vreau să-ți cer o consultație : cum să deviu săracă...

Mă uitam buimăcit la ochii albaștri ai fetei, încrețitați de grija de a deveni săracă. Nimeni nu-mi vorbea de boala ei : ce avea și de ce mergea la Paris ?

Trenul sta o jumătate de oră în gară.

Fata mă învăluia în privirea ei rugătoare, așteptînd făgăduința că voi veni la Paris, și începutul consultațiunii :

— Îți făgăduiesc că vin la Paris. Cit pentru consultațiune... lucrul cel mai ușor : sunt patru mii de feluri de a deveni sărac.

— Enumără trei.

— Imparte-ți milioanele la prieteni, și nu mă uita și pe mine.

— Milioanele nu sunt ale mele, sunt ale lui tată-meu.

— Vasăzică ești săracă gata.

— Acum da ; mai târziu nu.

— Fă așa ca să nu fii bogată nici mai târziu.

— Ce să fac ?

— Ia pe Gems de braț și plecați amîndoi într-o insulă de pe Pacific, unde să nu fie nici telegraf, nici jurnale, și mai cu seamă advocați. Să nu fie advocați.

— Și nici doctori.

— A-propos de doctori : văd că nu prea ești bine..?

Fata se uită la mine fix, apoi închise ștregărește dintr-un ochi :

— Apendicită. Dar nu-î nimic serios.

Apoi suspinînd ușor :

— Am greșit și am luat stricnină în loc de chinină. Te rog. Nu știe nimeni... Firește. Dacă Gems ar fi un om de înțeles, am putea pleca undeva... M-am gîndit că ar putea să dea concerte sub un alt nume. Nu-î așa că are talent ?

— Imens.

Trenul se pregătea să plece. Fata mă rugă încă o dată să viu. Eu făgădui tot și astfel ne despărțirăm.

Peste zece zile călătoream spre Paris. Primisem 7 telegrame în 7 zile, fie de la tată, fie de la fiică. Gems îmi scria că Evelina se făcea bine și deci nu mai avea nici un cuvînt să stea lîngă dînsa. Înțelegeam că trebuia să-l ajung la Paris, ca să-l mai țin pe loc.

În fine ajunsei la Paris, într-o dimineață răcoroasă de primăvară, și trăsei la hotelul lui Gems.

Care nu-mi fu mirarea, cînd aflai că plecase de două zile, fără a lăsa nici o adresă !... Pornii în fugă la hotelul d-lui Walckenaer, care era alături.

Bătrînul american își lua cafeaua. Cum mă văzu, veni către mine cu mîinile întinse :

— Evelina este bine de tot. Nu a fost nevoie de intervențiune chirurgicală...

— Mă bucur foarte mult. Aș dori s-o văd. Pot s-o văd?

— E cam greu...

— De ce ?

— A plecat... cu John James... în călătorie de nuntă.

— S-au cununat ?

— Da. Iată *le faire-part* cum ziceți d-voastră.

Și-mi întinse o scrisoare a Evelinei.

„Dragă tată, John James și cu mine am hotărît să ne luăm. Cum însă tu ai prea multe milioane, iar el nu are deloc, te rog să faci tot ce vei putea spre a le pierde, ca să venim acasă. Când vei pierde tot și-ți vor rămînea numai 5 000 dolari venit, pune o «notiță» în *New York Herald*, și ne vom întoarce.”

Eu citeam și credeam că visez. Ridicai ochii către bătrîn.

El își mușca o mustață :

— Am și răspuns prin *New York Herald*. Un impresario american oferă 100 000 franci celui mai bun compozitor născut în Statele Unite, care va scrie o poemă muzicală asupra vieții lui Washington la Mount-Vernon.

— Au să se prezinte mii de lucrări.

— Juriul are ordin să premieze pe al lui John James, dînd și alte premii, altora.

— Dar dacă nu se prezintă la concurs ?

— Are să se prezinte, dacă-și iubește nevasta. Dacă nu, vom căuta altceva. Trebuie să-i ajut.

Apoi, tremurînd, cu ochii umezi, adăugă :

— Mi-a luat fata... Și n-am alt copil... Dar îl stimez ! John James este un om.

O MUZĂ

AMINTIRI DIN CARIERA DIPLOMATICĂ

I

Venisem la Napoli cu amicul și colegul meu John James, hotărîți să nu ne întoarcem la Roma decît tîrziu de tot, o dată cu ploile răcoritoare. Telegrafiasem la Sorrento să ne oprească odăi la „Hotelul Victoria“, și, așteptînd răspuns, vagabondam pe ulițele faimosului oraș, atît de plin de originalitate, de mizerie și de poezie. John James făcea un chef nespus, umblînd cu un pepene în brațe, pe care-l promitea la o droaie de copii dezmațați,

ce se țineau după noi, sau oprindu-se la bucătăriile ambulante și plătind porții de macaroane, în dreapta și în stînga, ca să învețe și el modul de a le mânca al napoleitanilor, cu capul răsturnat pe spate, cu gura căscată către cer și cu mîna dreaptă salcîm, — cînd ne întîlnirăm cu un amic de club, contele Pàndola, și cu marele poet della Ròvere, cunoscut în saloane sub numele de „Ugolino“, diminutivul dantesc al lui Ugo.

Pàndola se topea de rîs, la vederea lui John cu harbuzul la subsuoară, și se bătea cu palmele de genunchi, vorbind o franțuzească „*da naboledano*“ :

— *Eccellenza mia, ma tu sei matto. Tou comprends, della Ròvere, il popolino peut le touer.*

Poetul, care vorbea bine franțuzește, răspunse liniștit:

— *Le peuple napolitain ne tuera jamais un homme d'esprit.*

— *Vui siete un capo-comico di prima forza.*

Vorbind și rîzînd, pornirăm la hotel să dejunăm, iar mai spre seară plecarăm la Sorrento.

Cine a fost pe tărîmurile acestea fericite și nu-și amintește de drumul de pe golful de Napoli?... Trenul se duce la Castellammare di Stabia, iar de acolo, pînă la Sorrento, te duc niște brișculițe cu un cal, fără seamăn în univers. Șoseaua merge șerpuind pe malul înalt al mării, printre grădini de portocali și de smochini. Poporul formează amestecul cel mai interesant de tipuri : bătrîni stafidiți, fete îmbrăcate ca de panoramă, tineri ochioși, copii în zdrențe, trăind cu toții în stradă și vorbind o limbă de chiote și de țipete, pe care o însoțesc gesturile cele mai expresive.

Fuseșem de atîtea ori la Napoli, și întotdeauna poporul mă interesase foarte mult. Acum însă, cu Pàndola alături, care îmi explica o mulțime de lucruri, mi se părea că străbat pînă în fundul sufletului său. Oamenii aceștia erau greci, în toată larga înțelegere a cuvîntului, așa cum erau acum două mii de ani toți locuitorii din orașele Italiei numită *Magna Grecia*, și nu puteau fi nici osci, nici campanieni, nici latini. De aci deprinderea de a trăi în stradă ; pasiunea nebună pentru sfinții cu saltanat ; vioiciunea graiului ; naivitatea credințelor, — o întreagă gamă sufletească, inexplicabilă altfel.

La Vico, ne oprim să se odihnească birjarii. Pândola vede în grădinița hotelului un smochin cu fructe, și cere numaidecît o farfurie. Cu o îndemînare nespusă, prinde a curăți alveolele zaharate de pielea lor moale și le aruncă în gură, făcînd filozofie pesimistă contra oamenilor de Nord, cari mănîncă numai lucruri *proaspete* : „*il y a dou feu dans un figue*“, zice el, ca morală.

La cuvîntul „proaspăt“, John James ridică o sprînceană în slava cerului, privind la un băiat care-și spăla obrazul dintr-o imensă felie de pepene. Pândola, rănit în amorul propriu național, se încruntă către John James, numindu-l *bădăran din California* ; apoi, bufnind de rîs, dăte următoarea definiție pepenelui : „*c'è da mangiare, da bere e da lavarsi il viso*“.

Pornirăm din *Vico Equense*, alergînd unii după alții, pentru ca Pândola să spună o nouă insultă lui John James, la adresa americanilor, sau ca John James să arate o nouă murdărie, de pe drum, lui Pândola. Brișcele noastre se îndesau una într-alta, alergau pe marginea prăpastiei, își tăiau drumul, iar — birjarii se identificaseră cu stăpînii lor, al lui Pândola făcînd pe napoletanul, iar al lui John James pe americanul, bătîndu-și caii unul altuia și înjurîndu-se cu cele mai spăimoase și neînchipuite sudălmii.

Deodată se deschise în fața noastră încîntătoarea vale *piano di Sorrento*, apărută din toate părțile de munți, în care se răsfață păduri de portocali și de măslini, de rîdii, de smochini, de aloes, printre cari strălucesc fructele de aur, florile de purpură, o bogăție de colori, un belșug de forme elegante pe care natura le-a îmbinat aci cu răcoarea izvoarelor și mîngîierea mării. Un strigăt ieși din toate piepturile, — pe cînd Pândola se umplea de glorie...

Cînd ajunserăm la Sorrento, în noi toți se ridicase un fel de ceață de bucurie, pe sub care începeam să întrevădem minunile golfului de Napoli, înecate în sclipirea mării.

La „Hotelul Victoria“ era adunată toată societatea romană elegantă și o bună parte din societatea napolitană. La aceasta, se adăuga escadra engleză din Mediterana, ai cărei ofițeri petreceau serile cu noi, pe terasa hotelului.

Cerul nu a creat ceva mai feeric decît colțul acesta de uscat pe întinderea apelor. Napoli scînteia din luminile sale ca o diademă, reflectîndu-se în oglinda golfului, cu

stelele firmamentului, cele atît de necunoscute. În faţă, teribil şi dominator, Vezuvul izbucnea lavă aprinsă.

În serile de pace, cînd toată lumea era dusă pe vasele engleze, rămîneau cu poetul della Ròvere şi cu John James, cufundaţi în fotoliuri, cu trupul, iar cu gîndul în geana nemuririi. Se auzea clipotul apei, în taina tăcerii, şi propria noastră dorinţă de fericire, în suflete. Mă duceam să mă culc, aproape nematerializat, parcă numai cu conturul fiinţei mele reale, şi adormeam ca în copilăria cea mai nevinovată, cînd sărutarea părintească mi se părea că seamănă cu zefirul cel adevărat.

De la Roma, era de faţă mai tot corpul diplomatic, şefii de misiuni, însărcinaţi cu afaceri şi secretarii ce nu putuseră pleca în concediu. Nobilimea romană, întoarsă de la Saint-Maurice, unde tremurase de frig, venea să se bucure de farmecul mării. Donna Niccoletta Grazioli şi soră-sa, donna Elena Rospigliosi, încîntătoare amîndouă, una prin vioiciunea, eleganţa şi vocea sa, cealaltă prin blîndeţea caracterului, dau tonul, alcătuiau plimbările, ţineau o adevărată curte. Luisetta Manara era văduva locului, bogată şi rotundă, pentru care se dregeau crestele şi suspinau mandolinele. Ea avea un mod de a fi atît de simpatic, încît fiecare june vanitos o credea amoretată de el, şi, cum slăbiciunea vanităţii este universală, toată lumea era mulţumită. Don Ascanio Moncada ştia ceva, dar nu se ştia ce. Domnişoarele d'Alife, două fete cu haz, ar fi fost iubite de toată societatea, dacă n-ar fi avut o mătuşă rea, plină de gloria numelui ei spaniolesc — era o Francavilla d'Aragon — şi de patima bisericii. Cînd noi ne aşezam pe trai, ele se puneau pe rugăciuni. Aşa, bunăoară, dimineaţa, noi plecam cu bărcile pe mare, să luăm baie ; ele plecau să se închine. Se auzea vocea spartă a bătrînei : „*Matilde, Mariana, è l'ora della messa*“ sau „*è l'ora della litanie*“, iar bietele fete plecau, uitîndu-se lung către noi şi suspinînd în evantaliuri. Pândola mîrîia printre dinţi : „*sarebbe anche l'ora del accidente*“ sau cum s-ar zice „ar fi şi ceasul damblalei“. Ceilalţi erau muritori obişnuiţi, fiecare însă cu ciudăţenia sa : o doamnă cu părul galben, îşi petrecea viaţa pe acoperişuri, ca să i se usuce tinctura ; Lelio Ottoboni fotografia cimitire.

Donna Niccoletta Grazioli era stăpîna noastră a tuturor, arbitrul eleganţei femeieşti şi bărbăteşti. Don As-

canio Moncada îi sufla la ureche să se lege de cravatele lui Pàndola, care, gelos, răspundea :

— *Signora duchessa, voi me dite di buttarmi nel cratère del Vesuvio ; io mi butto nel Vesuvio. Voi me date una mano da baciare ; io sono felice come un cane fedele. Voi me dete di mangiare un orechio di Don Ascanio ; io me lo papo tutto.*

— Pàndola Canibale.

— *Non, signora. Don Ascanio non è un uomo. E un vegetale.*

— Un orchidea.

— Un citriolo.

Și tot el făcea un chef nespus.

★

În serile cînd nu se dansa, intîmii se adunau împrejurul duchesei Grazzioli, care ruga pe fiecare să cetească sau să istorisească ceva.

Erau de față, în afară de ambele surori Grazzioli și Rospigliosi, poetul Ugo della Ròvere, John James, contele Pàndola, don Ascanio Moncada di Aspromonte, duca di Guardialombarda cu soția sa, născută Murat, Martens O'Conor, un portughez de spirit cu nume irlandez, duca di Camastra, d-l de Navenne, d-rele d'Alife, Luisetta Manara, Lelio Ottoboni și alți cîțiva tineri, napoletani, engleziți și spirituali.

Donna Niccoletta rugă pe Lelio Ottoboni să cetească cîteva pagini din cartea lui Baldesar Castiglione *Il Cortegiano*, ca să înțeleagă toată lumea ce dorea. Numaidecît italienii o botezară „*la signora duchessa Elisabetta Gonzaga*“, iar ea îi decoră cu numele pompoase din carte : „*messer Pietro Bembo, il celebrimo Ottaviano Fregoso, l'Unico Aretino*“ ; pe Pàndola îl făcu papă, ceea ce nu primi poetul della Ròvere, ca să nu devie rudă cu el, deoarece papa vremurilor aceloră era Iuliu II della Ròvere.

În fine, toată lumea înțelesese ce dorea donna Niccoletta, și fiecare își pregăti cîte o istorioară, „din auzite sau din pătimate“.

Pentru a începe, toți ochii se îndreptară către Ugo della Ròvere. Donna Niccoletta îl rugă să le spună ce este o muză.

Acesta se gîndi un moment, apoi începu astfel :

„Am să vă povestesc o întâmplare, care se poate numi un caz de conștiință, ca să văd câți scelerați și câți oameni de treabă sunt printre domnicile-voastre“.

— Îți spun eu, zise Pândola : toți sunt scelerați.

— Afară de mine.

— Și de mine.

— Și de mine.

Fu o protestare generală. Pândola, incremenit, rămăsese în picioare, dînd din cap :

— *Tutti galantuomini !...*

Apoi, adresîndu-se lui Moncada :

— *Pure te, don Ascanio Fregoso ? !...*

Vorba din urmă, cu înțeles îndoielnic, făcu pe domni să moară de rîs, iar pe doamne să-și ascundă obrazul în evantaliuri.

Pândola fu rugat să nu mai întrerupă. Della Ròvere continuă :

„Acum doi ani eram la Geneva, venit să mă odihnesc și să iau băi în Rhône. Locuiam la «Hotelul Beaurivage», care, după mine, este unul din cele mai minunate așezăminte de exploatare a străinilor. Aveam o cameră care da pe lacul Lemman, plină de soare, cu balconul numai flori, de unde cuprindeam cu privirea orașul de pe malul stîng, precum și întreaga panoramă a munților, ce se urca tot mai sus, pînă ce intra în nori, cu Mont Blanc.

Alături de mine, pe același balcon, întrerupt de paravanuri, locuia, la dreapta, o doamnă cu un băiat de vreo 17 ani, tip frumos de adolescent, iar la stînga, o guvernantă cu o copiliță cam bolnăvicioasă, care însă cînta bine din piano. Îi întâlneam seara, la masă, în sala de mîncare ce da pe lac — o minune din *O mie și una de nopți* — și mă deprinsesem să-i văd ca pe niște prieteni credincioși, fără să mă întreb cine puteau fi. Băiatul mai cu seamă mă interesa. După vorbă și după port, era englez. O eleganță așa firească, o libertate respectuoasă atît de caldă, un fel de a se îmbrăca și a se mișca atît de personal, dovedeau superioritatea rasci. Copila bolnăvicioasă avea ochii frumoși, părul castaniu închis, vorba rară, dar nu-mi dam seamă de ce neam pămîntesc putea fi, — și nici nu țineam să știu.

Într-o zi, la ora dejunului, găsii la masa ei pe vechiul meu prieten Arrivabene, cu soția. După obișnuitele complimente, acesta mă prezintă fetei, cu un car de laude exagerate, despre mine, și cu glume malițioase despre ea : era cumnată-sa — domnișoara Mariana d'Astuni.

După plecarea lui Arrivabene, ne împrietenirăm de-a binele, mîncînd la aceeași oră, plimbîndu-ne împreună, glumind și rîzînd. Guvernanta rămînea acasă, ostenită, iar noi luam vaporul și umblam pe la Montreux, Evian, prin munți, pe sub cascade, ca doi buni și adevărați prieteni. Pe fiecare zi descopeream farmecul unei inteligențe calde, cu acea mlădiere nostalgică de idealitate, ce pare o însușire curat femeiască. Cetise tot, știa tot, fără să dea vreo însemnătate culturii sale.

Treceau zilele și săptămînile. Mă deprinsesem cu dînsa și o revedeam din ce în ce mai bucuros. Se lipca de mine cu o încredere de soție, parcă ne-am fi cunoscut de două mii de ani. Mă întreba cu stăruință cum se face o poezie ; îmi vorbea despre Balzac și-mi spunea că, dacă ar fi trăit pe timpul lui, l-ar fi luat de bărbat, numai 'ca să-l scape din încurcătura datoriilor și să redea pacea unui geniu. Într-o plimbare pe care o făcusem la Ferney, îmi recită o bucată întregă din *Poème de Fontenoy* a lui Voltaire, și apoi niște versuri ale mele. În această apropiere literară, puse atîta discreție și atîta artă, încît mi se păru că în adevăr eu nu eram mai prejos ca Voltaire.

În aceste împrejurări, primii o scrisoare de la amicul meu Arrivabene, prin care mă ruga cu stăruință ca la întoarcerea mea în Italia să trec pe la Mantua, unde ședea vara, avînd lucruri importante a-mi comunica. Îmi vorbea despre villa sa, *la Magliana*, cunoscută pentru arhitectura lui Antonio Sangallo, care o făcea să semene, în mic, cu palatul Farnese, și cunoscută mai cu seamă pentru amintirile de la Virgiliu, care se născuse prin partea locului, la Andes. Mărturisesc că-mi făcu plăcere gîndul de a revedea, poate, pe domnișoara d'Astuni în Italia. O întîlnii a doua zi și îi spusei că eram hotărît să plec peste cîteva zile la Paris, iar la întoarcere să mă opresc la *Magliana*. Fata se uită lung la mine. Devenise palidă. Îmi întinse o mîină, chinuită și rece. Oare ce putea să aibă ?

Aș fi povestitor mincinos, dacă nu aș mărturisii că mă gîndeam la dînsa cu oarecare secretă speranță de a-i plăcea. Firea noastră bărbătească nu iartă : te poți vedea

În oglindă cu părul alb și pielea încrețită, și totuși să-ți simți inima trudită de violența poftelor tinereții. Cred chiar că acesta este farmecul maturității bărbătești, pentru unele femei fine : ele simt lupta omului cu propriile sale porniri, — spre deosebire de tineri, cari-nu luptă cu nimic, ci numai îndrăznesc.

Orcum ar fi, acesta era adevărul. Dar, cu groaza mea înăscută de suferințele omenești și cu mila aproape părintească ce simțeam pentru domnișoara d'Astuni, înlăturai mizeria mea egoistă și-mi zisei să mă bucur încă de vederea acestei flori delicate, cât mai aveam de stat la Geneva, fără gânduri ascunse. Seara, ea se puse la piano. Eu citeam un articol de jurnal ce mă interesa. O auzeam prin fundul unei conștiințe de perpetuă veghe a individualității noastre, pînă ce putui să mă desfac de obsesiunea articolului și să aud numai pianul. Clapele prinseră suflet. Lemnul și fildeşul ieșiseră din *faptă* și intraseră în cuget și durere. Fata, cîntînd, se gîndea și suferea.

Era atîta înțeles în notele pianului, încît îl puteam scrie, și în adevăr, găsind un plic pe masă, lăsai cuvintele să curgă :

„Pricepe oare vreo ființă
Ce dureroasă poezie
E-n ochii plini de suferință
Ce se închid, pe veșnicie ;

Și cît de lungă și eternă
E despărțirea ce se-ngîină
Cu lacrămile de pe pernă
Și muta strîngere de mînă ?

Natură, stranie putere,

Eroică înfăptuire,
Ce pui speranță în durere
Și farmec în nefericire,

De ce ascuți atît simțirea
Și gîndul ce se înfioară
Acelora ce au puterea
De-a suferi fără să moară ?”

Cînd se opri Mariana, eu trecusem din personalitatea ei în personalitatea mea. Mă urmărea acum căutarea frumosului, tehnica versurilor, care nu mi se părea destul de bună în strofa din urmă. Ea se apropie de mine :

— Ce scrii ?

— Notez o poezie pe care ai făcut-o dumneata.

Mariana luă plicul și ceti poezia, cu ochii duși în gînduri. Apoi se uită lung la mine, palidă, oarecum înspăimîntată :

— Sunt încremenită. Poezia asta este în adevăr ieșită din sufletul meu. Cum ai putut s-o scrii dumneata ?

Apoi, luîndu-mi mîinile :

— De ce pleci ?

— Sunt silit.

Ea rămase pe gînduri :

— Ah ! De ce pleci !... N-ai primit o scrisoare de la cumnatul meu ?

— Ba da. Mă invită, la întoarcere, să mă opresc la *Magliana*.

— Și altceva nu-ți mai spune ?

— Nu.

— Și unde te duci ?

— La Paris.

— Merg și eu.

Inconștient, înălțai din umeri, ca și cum aș fi zis «ești liberă să faci ce vrei».

Ea nu mai rosti nici un cuvînt. Buna creștere o lua în stăpînire. Își îndreptă pălăria pe buclele fugare și-mi propuse să ieșim. Se lipi de mine, ca de obicei, cu încredere :

— Domnule della Ròvere, știi că mi se pare că te iubesc...

Eu rămăsei locului. Ea urmă :

— Nu te îngrozi. Am zis «mi se pare». Te rog să-mi spui dacă acesta este amorul. Nu mă întrerupe. Vreau să știu ce să fac. Dacă cu adevărat te iubesc, trebuie să mă iei de soție... și trebuie să mor.

Și fiindcă eu mă uitam la ea, mirat, ea adăugă :

— Te rog nu te scandaliza, și lasă-mă să-ți spun cine sunt eu. Eu sunt născută pentru a muri...

— Ca și mine.

Mariana se uită în jos, dînd tristă din cap :

— Nu... Pentru a muri în ziua în care voi iubi.
— Și ții să mori ?
— Nu, — deloc. De aceea sper că nu este acesta amorul.

— Desigur că nu.

— Dar ceea ce este, e atît de minunat, încît îmi umple sufletul de bucurie. De cîtva timp, mă gîndesc la dumneata pururea. Cînd te văd, îmi bate inima mai tare. Dacă încerc să cînt, te cînt pe dumneata. Cînd umbli lîngă mine, îmi vine să sărut haina ce porți, uite, stofa de pe brațul acesta cald, sub care mă adăpostesc...

Și vorbind astfel, se ascundea sub brațul meu. Eu eram turburat cu totul.

— Spune, te rog. Mă tem că acesta este amorul... Atîta lucru înțeleg și eu. Nu poate să fie ceva mai dulce și mai nevinovat, cînd eu îți vreau binele ; aş dori să-ți dau tot ce am, să te ascund de ochii lumii... Mi se pare chiar că asta s-ar chema gelozie... Și pentru asta trebuie să mor ?...

— Cine a zis că trebuie să mori ?

— Medicii.

— Sunt niște proști.

— Nu-i așa ? Ah, ce bine îmi pare !

Mersesem cam departe. Încercam să mă întorc din drum.

— Unii sunt proști, — alții sunt foarte deștepți. Depinde...

— Acum o schimbi !...

— Nu. Dar sunt medici și buni și răi.

— Ai mei erau răi.

În mijlocul vorbeii despre medici, deodată se opri :

— Și ce faci la Paris, cînd mergi ?

— Dar ce nu poți face la Paris !...

— Spre exemplu...

— Te duci la teatre, îți regăsești prietenii, editorii...

— Eu ce-aș face dacă aş merge la Paris ? N-am nici prieteni, nici editori, nici editoare...

Era extraordinară. Sărea de la glumă la întristare și de la blîndețe la ironic, cu o aprindere care da pe față neliniștea sufletului.

— Domnișoară d'Astuni, cîți ani ai ?

— Douăzeci și patru.

— Știi câți am eu ?

— Patruzeci.

— Și patru. Fiindcă dumneata nu poți să te măriți, iar eu nu vreau să mă însor, nu s-ar putea să rămânem prieteni ?

— Nu.

— Eu cred că da. După destăinuirca pe care mi-ai făcut-o, eu sunt deja amicul d-tale, un amic care te-ar putea adora, dacă, după cum sper, medicii d-tale au dreptate.

— A ! sper !

— Firește. Dacă dumneata nu te poți mărita, eu te voi putea iubi, ca pe o stea sau pe o muză, cum a iubit Leopardi luna.

— Eu, nu.

— Ah, domnișoară d'Astuni, nu cunoști nimic din viață, și crezi că ești deja atât de rea. Eu îți întind mîna și-ți zic la revedere. Ne vom întîlni la *Magliana* în curînd.

Ne despărțirăm, nemulțumiți amîndoi, ea tristă, eu neînțelegînd nimic din rostul vieții.

Seara, cinai¹ în oraș, apoi mersei la un teatru.

Erau ceasurile tîrzii cînd mă întorsei la hotel. Ușa mea, deschisă pe balcon, încadra, ca un pervaz, lacul Lemman, în care se oglindeau luminile de pe malul stîng. O liniște ademenitoare făcea să vorbească florile și să se înalțe visurile către stele. Stinsci lampa și rămăsei lipit de ușor, privind cu tot sufletul la înfăptuirea măreață a lumii lui Dumnezeu, pe care de atîtea ori încercasem s-o pricep și n-o pricepusem niciodată, — cînd mi se păru că o tăblie a paravanului din stînga se mișca. Pînă să prind de veste, cineva se strecurase lîngă mine, și, înainte de a avea vreme să fac o mișcare, domnișoara d'Astuni se grămădise la pieptul meu.

— Ce faci, pentru Dumnezeu !...?

Ea tremura din toate fibrele sărmanului ei corp, cu mîinile înghețate și fruntea fierbinte. Mă retrăsei înăuntru ca să pot închide obloanele. Aprinsei repede lumina. Ea căzuse la pămînt. O ridicai în brațe ca pe o pană, o întinsei pe o canapea și o acoperii cu un pléd.

---

¹ În textul de bază : prînzii (n. ed.).

Rămăsei în cea mai mare nedomirire, privind obrazul palid, încadrat în părul bogat ; arcu sprîncenei încordat de durere ; ochiul închis ; fruntea, de o liniatură plăpîndă. Mi se părea că descoper o altă ființă. Mi se făcu o milă nespūsă. Luai un scaun și șezui lîngă dînsa.

— Ce ai, dragă ? Te doare ceva ? Te-ai lovit ?

O ușoară mișcare a sprîncenelor spunea ceva, dar nu înțelegeam ce. Întorsei lumina electrică în partea cealaltă, lăsîndu-i figura în umbră. Atunci deschise ochii.

— Ce ai ?

— Nimic. Cînd pleci ?

— Mîine cred.

— Dă-mi o mîină și ajută-mă să mă scol.

O ajutai să se scoale. Părea aproape goală, și cu toate astea era acoperită, dar cu o așa minune de rochie, că părea muiată în lumină. O țesătură de aur și mătase, care îmi aminti de o haină a d-nei de Montespan, descrisă de d-na de Sévigné. Și, ca să putem intra în vorbă, îi spusei :

— *«D'or sur or, rebrodé d'or, rebrodé d'or, et pardessus, un or frisé, rebroché d'un or mêlé avec un certain or, qui fait la plus divine étoffe qui ait jamais été imaginée : ce sont les fées qui ont fait en secret cet ouvrage».*

— Ce frumos !... Nu știu cum spui lucrurile, că mă îmbeți în sunete !...

Apoi mă sili să șed, și se aruncă în brațele mele, ca un copil :

— Ah, ce dulce e să iubești !... Fiindcă acum știu că ceea ce simt eu este amorul... Nu mă respinge. Dacă trebuie să mor, am să mor... Am venit să-ți spun un lucru pe care n-am îndrăznit să ți-l spun astăzi... Am scris lui cumnatu-meu să-ți ceară mîina.

Apoi se scutură ca de un fior de groază și de rușine !

— Îți închipuiești în ce stare trebuie să fie bietul... El știe că dacă mă mărit, mă duc pe lumea cealaltă, iar averea mea rămîne surorii mele. Și cum e un om de treabă în toată puterea cuvîntului, va face tot ca să mă împiedice de a mă mărita. Vrei ?... Vrei să mă iei ?... Nu răspunde : nu. Ai spus dumneata singur că medicii sunt niște proști. Cum se poate să moară cineva de fericire ?...

Vorbea, vorbea, fără să-mi dea răgaz să spun un cuvînt. E drept că nici nu prea știam ce să spun. Se lipise

de mine ca o rază de soare de care nu te poți apăra. Îmi intra în suflet, în cuget, în sînge. Simțeam corpul cald, sînul parfumat ca o întreagă primăvară, inima palpitînd ca la o turturică prinsă. Mijlocul i se frîngea sub brațul meu, pe cînd glasul ei rostea ca în vis «ia-mă»...”

Della Ròvere se opri. Noi, toți tremuram.

Deodată se auzi glasul lui Pàndola urlînd :

— Și ce-ai făcut ? !

Poetul răspunse domol :

— N-am făcut nimic. Am turnat cîteva picături de apă de flori într-un pahar, am așteptat-o să se liniștească și am dus-o la dînsa.

Ca un tigru flămînd Pàndola sări la el să-l gîtuiască :

— *Triple cretin !... Asino ! Imbecile ! Codardo ! Poeta sdulcinato e cappone !*

Și un fluviu de invective, în toate limbile, gîlgîi din gura lui, strîmbată de indignare.

Toată lumea era în picioare. Bărbații discutau. Femeile, aprinse, se uitau în pămînt. Della Ròvere privea la ei, liniștit, cu pumnul drept sub brațul stîng și cu capul pe mîină. Donna Niccoletta îl întrebă :

— Ați terminat ?

— Nu.

— Vă rog, luați-vă locurile ; poetul n-a terminat.

Pàndola, înverșunat, se răsti din nou la el :

— Ce isprăvi ai mai făcut, dobitocule !...

Della Ròvere nici nu-l auzea :

— Cînd am început povestea, v-am spus că e *un caz de conștiință*, pe care vi-l istorisesc, ca să văd cîți scelați și cîți oameni de treabă sunt printre domniele-voastre. Ați protestat cu toții. Numai cazacul ăsta de Pàndola a fost sincer. Acuma, văd că sunteți cu toții la fel.

Pàndola, măgulit că era sincer, deși cazac, întrebă pe poet :

— Ei, ce-ai cîștigat tu, della Ròvere, că te-ai purtat așa de frumos ?

— Nimic. Atît numai, că o doresc în continuu, de cîte ori mă simt singur, sau cînd lumea mă rănește, sau cînd sunt nedrept, — din fundul sufletului ostenit, răsare domnișoara d'Astuni.

Apoi, întorcîndu-se către duchessa Grazzioli :

— Iată, donna Niccoletta, cam ce ar fi o „muză”.

Era pe la sfârșitul lui august. Omul se sculase de cu noapte, să plece cu boloboacele la gară. Când deschise ochii, luna era încă pe cer, dar atât de rece, că părea de oțel, pe când luceafărul dimineții sclișea din razele lui neastîmpărate, ghiduș și cald la suflet.

Casa rumânului era așezată pe un răsturniș de deal. Boii, legați de jug, stau tolăniți pe lîngă cotigare. Șoldurile lor răsăreau la lumina lunii, ca niște bolovani.

Omul se uită la toate și, fiindcă era cu frica lui Dumnezeu, i se păru că acareturile din curte, crama, leasa, coșarul, căpițele de fîn și de ciocani, zăplazurile, vișoara din fund erau prea multe pentru zilele lui trecătoare. Își făcu cruce, se sculă, se duse la puț și se spală pe ochi, fericit că era marți dimineața, iar nu sîmbătă seara, cînd îl lă nevasta cu leșie, de-l ustura toată pielea de pe obraz. De 26 de ani de cînd erau însurați, numai sîmbăta dintîi scăpase nelăut, fiindcă se luaseră într-o joi, și nevasta nu îndrăznea să-i umble prin cap așa de repede. Dar de atunci, vreme lungă de 26 de ani, nu-l iertase o dată. Încercase el să se întîmple la drum, ori să aibă de socotit oamenii mai tîrziu, — degeaba : dacă sîmbăta era la drum, îl lă duminica ; dacă socotea oamenii tîrziu, îl lă în puterea nopții.

Nevasta îi era harnică, ce-i drept e drept. Un om de tîrg ar fi zis că-l plictisca. El, bietul creștin, nu știa ce să zică.

Muierea era slabă și rea. Din zori pînă în noapte nu se punea jos. Spăla, freca, pregătea de mîncare la muncitori, pînză la țesut, saci la moară, bombănind pururi.

Din întîmplare, făcuse și un băiat. Omul, voinic dar blînd, suferea de șmotrul copilului. Cînd se mai zburase, îl luă la cîmp, să-l mai scape de mă-sa, iar cînd se făcuse de școală, îl duse la tîrg, în gazdă. Firește, sîmbătă seara trebuia să-l aducă la lăut. Acuma cel puțin avea un tovarăș de trudă.

Într-o vacanță, băiatul adusesese un cățel. Mamă-sa îl luă cu toroipanul, dar băiatul ascunse cățelul și-l creșcu toată vara, pînă ce deveni o deprindere a casei, îngăduită de femeie.

Buşcă se făcea un cîine straşnic, păzind curtea singur, lătrînd după uliu, prînzînd dihori. Se naşte aşa şi cîte un om, cuminte şi viteaz, care nu seamănă cu nimeni ai lui.

Buşcă se uita în ochii băiatului, doar cît nu vorbea. Cînd pleca de acasă, se ţinea după el ; cînd se oprea, se culca la picioarele lui ; cînd mîncea băiatul mîncea şi Buşcă. În sfîrşit, erau ca „cei doi obscuri, Castor şi Polutie“, cum zicea învăţătorul satului, care cetise traducерile lui Poenaru din englezeşte şi alte limbi.

Lui Voinea i se umpleau ochii de ceaţă cînd învăţa băiatul geografia, întins la pămînt, cu capul pe Buşcă : „judeţul nostru are trei plăşi şi şase plaiuri ; el aparţine regiunilor muntoase şi face parte din România pictorească...”

— Scoal' de-acolo, blestematule ! Ți-oi da eu ție religie muntenească ! zicea mă-sa. De-abia lăut, cu capul pe tigoarea-asta plină de purici !...

Omul holba ochii la muiere şi, îndesat, ca să nu-l audă băiatul că-i ia parte :

— Tinco... Mai țin-ți flcoanca de gură !...

Trăiră ei așa o vreme potrivită, în care băiatul creştea mai încet decît cîinele ; dar veni şi vremea în care băiatul creşcu mai repede.

Buşcă îmbătrîni, pe băiat îl luă la oaste, şi lumea tot lume.

Iar acum omul încărcă boloboacele, ridicînd din şale cu greu.

— Unde-i Ilic, nea Voinco, să-ți zvîrle buriul în cotigar ?

Ce-i drept, lui Voinea îi lipsea băiatul, grozav. Printr-un meşteşug al naturii, acesta se făcuse, în spița lui, ceea ce era Buşcă în a lui, generos, cald şi cuminte. Cînd se uita omul la nevastă şi la băiat, i se părea că o curcă clocise un zmeu. Deosebirea între mamă şi fiu era așa de mare, încît, la un concediu al acestuia, femeia nu mai îndrăzni să-l mai lea.

În dimineața aceea de august, omul, ostenit de greutatea boloboacelor şi, mai mult, atins de tainica putere a lunii, se simți singur şi se gîndi la viața lui trecătoare. Băiatul era departe.

Se duse să imbuce ceva. Nevastă-sa era într-un nor de lighioane, cărora le azvîrlea grăunțe, chemînd pe fiecare pe limba sa :

— Pui, pui, pui ! Uti, uti, uti ! Boci, boci, boci ! Bii, bii, bii !

Cît era el de simplu, femeia i se păru proastă ca un porumb guțan. Niciodată nu vorbea de băiat.

— Ia mai lasă dihăniile, bre Tinco. Uite, acu, la Sînta Maria cea mică, se face un an de cînd n-a mai venit Ilie.

Ea țipa cît o lua gura :

— Uti, uti, uti ! Bii, bii, bii ! Huși, cucos, 'ză-te focu !...

Omul își dete cu pumnul în căciulă, de o cîrmi pe o ureche. Apoi, disperat, se uită la cîine, lung.

— Unde-i Ilie, măi Bușcă ?

Cîinele puse labele pe genunchii omului și privi lung în ochii lui, mișcînd capul pe o parte și pe alta, parcă ar fi înțeles truda lui sufletească.

Femeia se întorcea cu căușul gol.

— Da' nu pleci la gară, omule ?

O CURCĂ ROMANȚIOASĂ

Nu credeam niciodată să devin o curcă romanțioasă.

M-am născut din părinți pămînteni, într-un coș de nuiele, în odaia vizitiului. Aș putea zice că cea dintîi înfiripare a vieții mele a fost de durere, fiindcă a trebuit să-mi sparg singură coaja oului, ca să pot răsufli.

Mama mea era o femeie ciudată. Cînd se așeza pe clocit, nu se mai mișca săptămîni întregi. O simțeam cum se întindea peste noi toate, și ne încălzea, cu izvor dătător de viață. Dar dacă se da jos din coș, adio ! Trebuia să vină bietul vizitiu, s-o adune de pe drumuri și s-o întoarcă la treaba ei. Se vede că se plictisea ; dar eu zic că nici nu era mama noastră a tuturor.

Pe tata l-am cunoscut mai tîrziu. O poznă întreagă.

Deocamdată tatăl meu era vizitiul. Cînd am spart oul și am dat cu ochii de lumină, m-a scos numaidecît din coaje, m-a luat în mînă și m-a sărutat. Am simțit ca o

adiere îmbălsămată. Am aflat mai târziu că era miros de țuică.

Ne-am născut noi așa, vreo treizeci și șase de pui. Care cum ieșeam din coaje, ne puneau pe o scîndură albă, acoperită cu urzici bătute, amestecate cu brînză. Ce rău m-am simțit cînd am înghițit prima îmbucătură ! Se vede că așa încep toate plăcerile vieții. Mai întîi nu știam să stau cumpănită pe labele mele, și cînd mi-a trecut în rînză prima înghițitură, am căzut pe spate. Dar, după ce m-am hrănit bine, au încolțit cele dintîi gînduri frumoase. Puii ceilalți mi se păreau grozavi, iar mama tare plăcută. Vizitiul n-avea ființă, pentru mine, în totalitatea lui de om. Tocmai mai târziu am înțeles că mîna care mă ținea ca un cuib, gura care mă săruta cu miros de prune, picioarele care se mișcau ca două brașovenci, alcătuiau una și aceeași făptură.

După ce am învățat să umblu ne-au dus, cu mamele noastre, într-un șopron închis. Aci am avut plăcerea să cunosc pe tata.

Mărturisesc cu rușine că mi s-a părut ridicul. De unde mamele noastre erau tihnite, umblau cu penele la locul lor, îngrijeau să nu ne calce, — domnul acesta a intrat ca un stăpîn zurbagiu, bufnind pe nări, pîrîind aripele, cu o gură zdrențăroasă legată cu mărgelile, cu niște necuviințe de picioare, ce mă răneau în demnitatea mea de femeie. Dar capul !... Cînd l-am văzut cu pliscul coroiat și cu moțul pe o ureche, schimbînd fețe-fețe și dînd năvală către mama, mi-a venit să-l ciupesc de labele alca crăpăcioase, cu care mă călcase de vreo zece ori. Urît lucru este închipuirea de sine !

Dar — cine-ar crede-o ! — după ce veni pacostea asta peste noi, mama, care tot mereu sărea pe ușe, ca să iasă afară, se liniști.

Mi-a fost dat, mai târziu, s-o văd ajunsă și mai rău, învîrtindu-se după tata, cu aripele bleojdite, cu ciupul în vînt, cu moțul aprins, parcă n-ar mai fi fost curca cuminte cunoscută de toată lumea, ci o țarancă beată. Eu zic că femeia, cînd ia cîmpii, seamănă cu un popă călare, adică îi șade rău.

După cîtva timp, tată-meu adoptiv ridică ușa de la șopron și ne dăte drumul...

I !... Doamne !... Frumos mi s-a mai părut pămîntul !... Tocmai săpaseră via, așa că țărna proaspătă se

ricăia ușor. Găseam niște gîngăanii gustoase, dulci, cu un miros neînchipuit de nufăr de Indii. Împrejurul butucilor, pe unde nu ajunsese sapa, creșteau floricele ca limpezișul cerului, albastre și fragede. Cînd am tras o dată de o păpădie, am căzut cît colo, pe spate. M-am sculat de jos cam umilită, dar cu neînțeleasă întindere a gîndurilor, cu poftă de a mă lega de puii ceilalți și — Dumnezeu să mă ierte — cam cu chef. Păpădia era plină de rouă : gustasem din apă !...

De-acuma lumea era a mea.

Am avut însă, tot atunci, și o supărare. M-am urcat pe marginea căușului și m-am văzut în oglinda apei : eram urîță cu avan. Îmi închipuiesc că așa trebuie să fi fost și tata în copilăria lui : ceva pretențios, comic și trist.

Dar apoi, cu vremea am început să-mi schimb ideile.

Se făcuse cald. Pe un nuc, plin de moțuri de curcan, se ridica soarele strălucit ; de acolo trecea pe tinicheaua caselor ; apoi pe învelișul de la puț ; apoi peste tot. Nouă ne creșteau tuleiele și ne venea să zburăm. Cu cîtă plăcere mă întindeam cîteodată, desfăcînd o aripă și azvîrlind un picior în urmă, ca apoi să săr de trei ori în loc, fără nici un cuvînt ! Altă dată îmi venea să mă urc pe casă, ca de acolo să zbor cine știe unde, pe drumul mare sau în curtea vecinului. Mă întovărășisem cu un pichioi bătrîn, care țipa toată ziua ca un prost. Îndată toți puii ceilalți săreau și ei pe casă, și de acolo pe drumul cel mare în curtea vecinului. Foarte puțină lume are originalitate. Ce mă mira mai mult, era că și mamele noastre făceau copilării, zburînd după noi. Numai tata rămînea om întreg. Numa ce-l vedeai ieșind pe poartă, ca un arnăut, cu moțul pe-o ureche, cu un smoc de păr crescut în piept, ca un iatagan, cîrîind tot felul de blesteme și bolborosind din toate puterile ca să deștepte luarea-aminte a vizitiului. Am uitat să spun că acesta era rus și că pe tata îl chema Costachi. Numai auzeai pe rus :

— Ah, ti, Kuștaki, kak brie ! ?...

Tata părea a ști rusește, fiindcă bleotocărea ceva, iar vizitiul înțelegea. Tata umbla înainte, cîrîind ; vizitiul după el, pînă ne găseau. Apoi numai dă-i înjurături :

— Ibitfoi Kîrkî blestemată ! Nî căpitan, nî curte, ha ! ?...

Vizitiul îmi era drag ; cu toate astea n-avea creștere.

Tata era om odată. Dacă n-ar fi fost pururea umflat, l-aș fi iubit de-a binelea, fiindcă ne păzea grozav. Unde era chip să s-apropie cineva de noi ! Sărea în cap la toată lumea. Și eu spun drept : îmi plac bărbații cărora nu le e frică de nimic. Nu știu cum, parcă te simți mai bine lângă ei.

★

Trecuse așa mai toată vara. Trăiam cea mai frumoasă viață ce-și poate cineva închipui. Zvîntasem fasolca verde de prin grădină, iarba de prin curte și ciupisem ici și colo și cîte-un strugure care începea să se coacă. Drept aceea, tata mîncase bătaie. Dar ce-are a face !... Altruismul păsărilor este ca al oamenilor : totdeauna gata, cînd e vorba să sufere alții.

Cînd ne pierdeam prin pădure, era ceva nepomenit de frumos. Codrul se ducea la deal, cu stejarii lui ohavnici, ca o împărăție de umbră și visuri. Pe jos, creșteau păpădiile cele mai dulci, aglicele cele mai fragede, niște tufe de agrișel sălbatic, ale cărui frunze mă îmbătau. Cînd ajungeam la izvor și înghițeam din apa proaspătă, ridicînd pliscul în sus, mi se răsturna lumea în creier și mă credeam la Ghazipur, pe malul Gangelui, de unde se trage neamul nostru.

Odată am ajuns pînă la gherdapuri. Apa, deși puțină, făcea un zgomot de m-am speriat. Atunci am zburat dincolo. Firește, toată lumea după mine. Tata rămăsese pe malul celălalt, protestînd din toate puterile. Tocmai atunci a ieșit rusul ca din pămînt :

— Ah, ti, Kuștaki bliestămat !...

Umblase după noi toată ziua, prin urmare era supărat foc. Și dă-i bătaie lui tata.

Eu am băgat de seamă că oamenii sunt cîteodată tare proști. Tata nu numai nu era vinovat, dar i se cuvenea laudă.

De îndată ce am ajuns acasă, mama a fost legată de un picior. Nici asta nu era drept, dar ar fi putut să fie folositor, cu o lună înainte. Acum, cine se mai uita la ea ! Eu eram, acum, curcă în toată puterea, îmbrăcată în pene lucii, cu gîtul ca o fată mare, cu aripele gata pe zbor. Începusem să găsesc pe tata frumos !... Asta era cea mai mare nedomirire a mea. De unde pînă aci gușa lui

mă indigna, acum mi se părea plină de farmec, mai cu seamă de cînd băgasem de seamă că mărgelele de pe dînsa se mișcă și își schimbă lumina. Toate făpturile Domnului cînd simt cu adevărat, devin frumoase.

Vizitiul se dusesese să se culce. El credea că dacă a priponit pe mama, noi o să ne călugărim. Mai întîi noi ne-am suit pe vîrful cotineței, iar de acolo ne-am dat drumul pe frînghiile cu rufe, unde luptam să ne ținem în cumpănă. Era un scandal și un chiloman, de socoteai că arde satul. Cînd a ieșit spălătoreasa afară și a văzut în ce hal îi adusesem bunătatea de prostiri, albe ca floarea, cu ghearele noastre pline de glod, s-a supărat foc, și dă-i din nou bătaie lui tata. Bătaia asta lui bietul tata, pentru faptele noastre, mă umplea de nedomirire asupra regulilor pedagogice ale oamenilor. Îmi veni în minte să mă las de blestemății, ca să nu mai sufere alții din pricina mea. Deși era ziua namiaza mare, chelărița ne adună după urmă și ne închise în cotineată, dînd încă o dată cu piciorul în tata. Atunci auzii pe chelar muștrînd-o :

— Nu mai da în curcan, muiere, că nu-i el vinovat.

— Ba el e de vină, că așa sunteți cu toții, arde-v-ar focul !...

Omul, plictisit, o înjură de tîmîia mă-sii ; și spui drept că mă răcori la suflet. Femeie sunt și eu, dar, nu știu de ce, parcă nu-mi plac femeile, că-s nedrepte și cu pandalii.

Încetul cu încetul, a trecut vara, a venit toamna, ne-am bucurat de vreme lucie, cînd vedeam de pe vîrful casei noastre cum ardeau buruienile tocmai departe, pe Bărăgan. Cîteodată, tata cîrîia ca în vis, uitîndu-se pe cer, cînd cu un ochi, cînd cu altul. Noi, toate, ne strîngeam ciotcă și ne uitam și noi pe cer : cîrduri de cocori se duceau spre țări străine, fără pic de milă de locurile noastre românești. Venetici plini de mofturi !

Și numai într-o zi a nins !... Curgea din slava cerului o trîmbă de flori albe, parcă Dumnezeu ar fi scuturat toți cireșii raiului. Eu, de bucurie, m-am cocoțat tocmai pe vîrful unei căpițe de fîn, pe cînd rațele băteau din aripi și măcăiau, cerînd ploaie. Ce e drept, mie ploaia nu-mi place. Dar, și fără de asta, rața e o ființă destul de grosolană. După mine s-au urcat pe căpiță toate curcile cेलalalte, au rîcîit fînul, au făcut stricăciuni și necurătenie, pînă ce a alergat vizitiul cu biciul de la cai. Cum l-am

văzut, am zburat tocmai cine știe unde, simțind o nespusă plăcere de a pluti pe florile albe de zăpadă și de a trece pe deasupra rațelor, ca un vultur. Așa ni se întâmplă câteodată la toți : vrem să părem vulturi.

Jos, pe pământ, vizitiul judeca pe tata :

— Ah, ti, Kuștîdin Kuștîdinovici ! Fietili tati nî fîn, tignîfes nî cai !...

Tata se ținea după el, încercînd parcă să-i dovedească cum că fetele lui nu aveau pene mărunte, care să rămîie în fîn. Rusul umbla prin zăpadă, cu biciul în mînă strîgînd :

— Fietili nî fîn, tignîfes nî cai !...

Stăpînul nostru, care ședea cu noi la țară, ieși să vadă despre ce era vorba, ce fete se ascunseseră în fîn și cum de luau caii tignafes de la ele. Rusul îi explică lucrurile ; stăpînul rîse. Dar de atunci începu să ne taie...

II

Trecu și iarna. Nu mă opresc asupra ei, fiindcă nu-i nici o pricopseală de ea. Nici tu frunză, nici tu țarnă, nici soare, nici urmă de păpădie !... Știu ele ce fac, pasărilor călătore ! De-aia e bine să nu te grăbești a judeca lumea, cînd n-ai trăit destul.

Pe unele din noi ne-au legat de picioare și ne-au trimis la oraș ; pe altele ne-au tăiat. Viața e cu adevărat o loterie.

Cînd s-a mai desprimăvărat, am început să mă simt ceva mai bine, dar un bine ciudat, cu doruri noi, cu bătaie de inimă neregulate, cu gînduri de taină. Am auzit că așa ceva pătinesc fetele cînd ies la horă.

Din cîrdul nostru de băieți și de fete rămăseseră puțini. Tata pierise. Cîțiva tineri de pripas, îmbrăcați cu pene strălucitoare, ne făceau curte. Trebuie să mărturisesc, eu, strengărița de altădată, că nu-mi displăceau. Era ceva cald în coloarea penelor, rotocoale untdelemnii, tivite cu aur ; coada, o frumusețe, văzută din față. Văzută din dos, ca multe locuri omenеști, lăsa de dorit.

Mă avîntasem adesea, în zbor, pe acoperiș și prin agudul cel mare din curte, urmată de tot cîrdul, dar mai cu seamă de tineri. Mai mult însă îmi plăcea să mă urc pe verdeața dimprejurul casei, probabil, fiindcă făceam rău.

De cîlva timp luasem obiceiul primejdios de a sări pe roata puțului și a mă legăna în vînt, sau a mă ține în cumpănă pe fusul alunecos. Se întîmplase de cîteva zile să sece izvorul, așa că nimeni din ai curței nu se supăra de petrecerile noastre echilibristice. Eu mă cocoțam pe toate ascuțișurile, ca să văd dacă domnii tineri îndrăznesc să mă urmeze. Era unul din ei, cel cu rotocoale untdelemnii pe pene, care ar fi fost în stare să se ție după mine pînă-n piatra seacă. Mare mîngîiere este, pentru noi, femeile, nebunia bărbaților !

Intr-o zi, nu știu cum, stam cam plictisită pe fusul fîntînei. Fidanțatul meu se rotea împrejurul unei prietene, zbîrnîind din aripi ca un zmeu, bufnind pe nări, schimbînd fețe-fețe din gusa cu mărgеле, iar infama aceea făcîndu-se mititică, țipînd ca în vis și gata să sărute pămîntul. Atunci am simțit că mor. Am alunecat și am căzut. Într-o clipă mi-am revenit în simțiri, am destins aripele și am vrut să zbor. Era însă prea tîrziu. Cădeam, mă duccam tot mai jos, tot mai adînc. Lumina pierea, vremea se întuneca. O pîclă umedă îmi prindea aripele, o tăcere grozavă mă învăluia. Ajunsesem la fund...

— Ah, Doamne, ce grozăvie ! Puțin pietriș uscat, niște ciuperci strîmbe ce creșteau printre ghizduri, cîte o picătură de apă ce cădea de sus... Încolo, o coloană de pîclă ce apăsa pe mine ; tăcere și umezeală ; o închisoare de patru palme, în care trebuia să trăiesc și să mor. Să mor !...

Cine, ah, cine mă poate înțelege !... Tot sîngele fierbea în mine, toată viața mea tînră se răscula împotriva soartei, cu groaza ascunsă că moartea m-a prins, mă ține, mă sugrumă. Într-o încordare uriașă de voință, îmi făcui vînt de jos, și, cu toate că nu puteam destinde aripele în întregime, mă ridicai sus de tot, pînă pe la jumătatea puțului. Aci, puterile mă părăsiră. Rămăsei o clipă în văzduh, căutînd un sprijin în sfîrcul aripelor, ce se rodeau de ghizduri. Apoi începu căderea, o cădere amețitoare, miserabilă, rușinoasă, în care nu mai era nici ură, nici răzvrătire, ci numai neputință. Căzui din nou pe fundul de pietriș, sfărîmată de osteneală.

De aci înainte, începu truda. În toate zilele îmi adunam puterile, îmi încordam mușchii pieptului, întindeam aripele în răscrucea puțului, mă ajutam de scîndurile ieșite din linie... Cu toate acestea, mă înălțam tot mai puțin, pînă ce într-o zi nu mă mai putui înălța deloc.

Lipsită de hrană și de aer, simțeam că mă sfârșesc. O toropeală blândă mă pregătea parcă spre viața veșnică. Cîte o picătură de apă îmi lumina visul cu adieri de ironie.

Visam. Mă vedeam la nunta mea. Ah, nunta ! Toate fetele mă înțeleg... Scriam biletele de invitație : „*Monsieur et madame Constantin Dindonowitch ont l'honneur de vous faire part...*“ În fond, oare cine-i mama mea ? Ar fi mai drept să spun : „*Monsieur et mesdames Constantin Dindonowitch*“. Dar lumea pasărilor, ca a oamenilor, e fățarnică și, în numele porumbeilor, nu vrea bigamie. Nerodul ăla de pichioi, cu urechile de sidef, rîde de porumbei de se strîmbă. Și cu toate astca ce poetice făpturi, porumbeii !.. Cînd se îmbrățișează, singuri, pe acoperișurile caselor, în arșița soarelui, furați de sufletele lor calde, sunt atît de vrednici, încît s-ar zice că i-a trimis Dumnezeu să ne învețe dragoste și credință. Atîta numai că le hîrîie ghearele pe tinichea, cînd alunecă în focul iubirii, — ceea ce încrețește nervii celor ce nu sunt amorezați în permanență ca ei. Cînd îi aude infamul de pichioi, urlă ca un cîine la flașnetă. Eu, dacă aș rămînea vreodată văduvă, cred că m-aș mărita a doua oară. Am văzut că damele adevărate, cînd le mor bărbații, își pun un vâl negru peste tot capul. Trebuie să le fie tare cald. Eu asta n-aș putea s-o fac, fiindcă, la noi, durerea se poartă în inimă. E adevărat că nu ține mult, dar e și bine, fiind viața scurtă. Amicul meu, *le coq de La Bruyère*, zice : „*l'on n'aime bien qu'une seul fois, c'est la première*“. Eu cred că se înșală. În toate cazurile, filozofia asta pare a fi a unui porumb, iar nu a unui cocoș. Ce curios este să vorbești de amor cînd n-ai iubit niciodată ! Cu toate astea, a simți ceea ce n-ai făcut încă, este a face de două ori un lucru ce poate s-ar cuveni să nu-l faci deloc.

Altă dată mă vedeam tăiată în bucăți și așezată în restaurantul de la Ploiești. Parcă mi se desfăcuse sufletul de trup și priveam la căpcăunii de călători cum întindeau din pieptul meu, alb ca sînul de fată mare. Curioși sunt oamenii cînd mănîncă : seamănă cu cîinii. Unii închid ochii și parcă se întristează de plăcere ; alții mîrîie la copiii lor ; alții dau din picioare. Probabil fiindcă n-au coadă. Dar mai toți au aerul supărat. De ce oare ? La noi e așa de plăcut să te hrănești. Cel mult îți ciupesti vecinul cînd sunt grăunțe puține. Dar ce-are-a face ! Asta e așa-numitul sport al „bobului“, pe care orice curcă de

neam trebuie să-l cunoască. Rar vedeam cîte un englez cu soția, atras la Ploiești de mirosul petrolului, oprit la restaurant și mîncînd cu mare evlavie și eleganță. Cîteodată mi se făcea milă de bieții chelneri, cari stau toată noaptea și așteptau trenurile, sosite, toate, în întîrziere. *Neoiobăgia*¹ nu e o vorbă goală. Unii adormeau pe scaune ; alții spuneau prostii ; alții numărau parale. Odată a adormit un călător așa de grozav, încît a pierdut trenul. Chelnerii au încercat să-l deștepte, l-au tras de mîneacă, l-au înțepat cu scobitori, și numai după ce i-au turnat apă în cap s-a deșteptat omul. S-a văzut că celea un articol al d-lui S.² Altă dată a intrat în sală o gloată de călători, cari păreau bolnavi de holeră, cereau melisă, coniac, cărămizi calde : aceștia mîncaseră în vagonul-restaurant. Într-o seară, am văzut o doamnă slăbănoagă, vîrîtă într-o căptușeală de umbrelă, care însoțea pe un domn gras, vîrît într-o piele de țap. Lumea de automobil. Doamna a mîncat toată carnea mea, și, în cele din urmă, a declarat că n-aveam nici un gust. Pesimiști bogați, adică rasa cea mai dezgustătoare de burghezi. Sufletul meu a avut cel puțin mîngîierea de a vedea că din resturile mele pămîntești, din oase, din zgîrciuri și din ficat, bucătarul a făcut un *pâté de grives* pentru o nuntă. Nimic nu se pierde în natură.

Într-o zi m-am pomenit cu o viespe, venită de bună voia ei în fundul pămîntului. *Tous les goûts sont dans la nature*. Mîrîia împrejurul meu, apoi se așeza pe ghizduri. În coșcovitura unei scîndure de brad, creștea o boabă de clei, rotundă și străvezie ca o picătură de miere. Viespea o cerceta, o mirosea, da să guste, și se vede că i se prindea trompa în clei, că se supăra. Iar mîrîia, iar se așeza lîngă boabă și iar da să guste. Odată s-a înfuriat grozav, și numai ce a împuns în scîndură, cu acușorul său, de care era legată o punguliță cu venin, mare cît un grăunte de nisip. Apoi s-a înălțat spre Domnul.

Curioasă e viața ! Vasăzică totul e numai punct de vedere sau închipuire. Dacă poți ieși din fundul pămîntului, el e tot așa de interesant ca restul lumii ; dacă-ți închipui că ți-ai răzbunat pe scîndură, pleci glorios prin văzduh și te liniștești.

---

¹ Referire la cartea lui C. Dobrogeanu-Gherea *Neoiobăgia*, apărută în 1910 (n. ed.).

² Probabil o aluzie la H. Sanielevici, socialist (n. ed.).

Cu toate astea, eu, dacă aş fi vîespe, aş şti pe cine să împung, — pe infamul acela care face curte la toate femeile, care mătură ograda cu aripele lucii ce i le-a dat Dumnezeu pentru zbor, iar nu pentru a se lăuda cu ele şi a lua ochii fetelor.

Ah, ce lucru mai e şi gelozia asta !... Te taie prin inimă, te moleşteşte şi îţi vine să trădezi socrii şi Socraţii neamului, ca orice bun poporanist.

III

Lipsa de hrană mă trudea rău. Îmi huia capul. Picioarele mi se făcuseră vinete, penele cenuşii. Muream, încet, prelung, ca un zgomot depărtat, — cînd, deodată, se făcu lumină în mormîntul meu... Întorsei capul cu greutate în sus, şi, văzui cerul... Înţelesei că veniseră fîntînarii şi că ridicaseră acoperişul, ca să poată lucra mai uşor la sleirea puţului.

Mare e puterea ta, Doamne !

Oamenii umblau forfota. Prinseseră de veste că se mişcă ceva în puţ. Auzii o voce plină de guturai şi atît de scumpă inimii mele :

— Brie Nikîlai, davai asta gîliata : kîrkî nî puţ.

Nu trecu mult şi simţii că se coboară cineva. Dacă nu mi-ar fi tremurat inima de grijă, aş fi observat cît de comic e omul călare pe băţ şi văzut din hemisfera australă. Era vizitiul, — tatăl meu, iubitul şi generosul meu tată, care îşi punea viaţa în primejdie, pentru o biată bleandă ca mine, mai mult moartă decît vie. Îl pricepeam după scrişnitul dinţilor, după „ah“ şi „brie“, după petele din fundul pantalonilor şi mai cu seamă după mirosul de prune. Parcă s-ar fi coborît spre rai un cazan de ţuică. Cînd ajunse lîngă mine, eu abia mai piuiam. El, doar cît nu plîngea :

— Ho-ho-ho-ho, saraca di mamîtî !... Kak brie ? !...

Adică mă întreba, sub forma asta laconică, de toate aventurile mele. Şi, fără multe complimente, îşi scoase cureaua de la nădragi, mă înfăşură de labele amîndouă, mi le legă bine, apoi mă atîrnă de gîtul lui. După aceea încălecă iar pe căluş, îşi lipi gura de frînghie şi strigă :

— Scapîti, Nikîlai !

Adică :

— Trage, băiete !

După cîteva minute eram afară..?

Cine poate spune mirarea, dragostea, mila cu care fui primită ! Oamenii sunt cu adevărat niște ființe cu mult superioare celorlalte fapte ale Domnului, și te miri cum de ne pun, cîteodată, la tavă, pe varză. Care mai de care mă lua în brațe, mă cîntărea, mă mîngîia, mă căina.

— A stat o lună și jumătate în fundul puțului !

— Ba mai mult : 52 de zile.

— Ba două luni și jumătate. Știi, Ioane, de cînd ziceam noi că ni s-a furat o curcă... Trebuie să fie două luni și jumătate, dacă nu mai bine...

Unii ar fi voit să fi fost măcar doi ani.

Veni și Bundeș, cîinele cel bătrîn ; Bob, focsul de la cai ; Scîncilă, o potaie plîngăreață, care la cea mai mică amenințare schelălăia un ceas. Avui plăcerea să văd și pe Gavrilă, calul de la ghiociu, pe spinarea căruia îndrăznisem să mă urc. Iacă și agudul, iacă și căpițele de fîn, iacă și cocoșul nadolcan adus din străinătate, iacă în fine și pichile...

Dar ei ? !...

Unde sunt ei, infamii și totuși scumpii, iubiții gîndurilor mele ?

De departe, din fundul viei, se auzi deodată o bolbo-roseală grozavă. În inima mea, alunecă o tăietură ca de cuțit de aur, ceva dureros și fermecător, dulce peste toate puterile mele, și simții din nou că mor, ca atunci cînd căzusem în puț : eram prea romanțioasă.

Dar cu zic că sufletele romanțioase trebuiesc compătimate și iertate, fiindcă răsună și pentru ele și pentru cele ce nu răsună deloc, în viața asta necăjită.

UN PUI ȘI UN CĂRABUȘ

Nimic nu seamănă mai mult cu o femeie decît o cloșcă. Instinctul maternității face dintr-o biată bleandă, o ființă aproape cugetătoare, care umblă cuminte prin bu-ruieni și pare a înțelege că în viață sunt mai multe ne-azuri decît bucurii. De aceea și au cloștile aerul pesimist.

Norii se rostogoleau deasupra dealurilor, amenințînd a ploaie. De marginea pădurii, cloșca își întinsese aripele

din toate puterile, apărînd o mulțime de pui, parte ai ei, parte rămași de la o soră mîncată de dihor. Nedreptățiți, și orfani pe toate drumurile.

Puii străini stau sub penele calde, pe cînd puii cloștii se îndesau și ei în ceilalți, rămînînd totuși cu tuleiele în vînt. Cloșca cloncănea, iar ei țîrîiau, scărpinîndu-se în fugă cu gheara după cap.

În primăvara aceea veniseră milioane de cărăbuși să mănînce frunzele stejarilor. Trecuseră ca lăcustele și lăsaseră marginea codrului arsă, semănînd cu un ochi fără gene. Copiii aruncau cu bulgări în copaci, din cari se scuturau clădării de gize.

Norii treceau. Primăvara curgea din înaltul cerului, se desprindea din aburii pămîntului, adia prin ramuri și prin ierburi, parcă ceva nou s-ar fi pregătît prin coclaurile văzduhului pentru pămînt. Cîntezoii cîntau prin pomii din garduri, iar cucul, burlac, vuia prin pădure, chemînd cucuța altuia.

Un cocoș, suit pe o ladă de mobile, goală, se uita la găinele tinere, purtîndu-și creasta pe o ureche și cîntînd :

„Lado, n-ai mobile“

Măreț și glorios cum era el, da ștreqăriilor sale un aer aproape sever, și numai din deprindere rea se lega de lada fără mobile.

Norii trecuseră. Puii ieșiseră de sub aripele cloștii care, astfel redusă, părea a-și fi lăsat malacovul acasă. Ea pornise acum prin buruieni, pururi serioasă, înaintînd cu grije, rîcînd pămîntul la ficcare trei pași, cloncănind mereu și făcîndu-se că ciugulește, spre a-și îndemna puii. Ochiul ei, neadormit, se întorcea către cer bănuitor, și către garduri, și mai bănuitor, părînd a înțelege că ulii și dihorii nu țin posturile, ca toți creștinii pravoslavnici.

Saltanatul mergea la deal, către stejari, și pe unde trecea, zvînta ouăle de furnică. Unul din pui întîlni un cărăbuș, căzut din copac cu fața în sus. Deocamdată se sperie, lungind gîtul înainte. După aceea îl atacă, dîndu-i cu pliscul o lovitură de ciocan, de-l învîrte pe partea cealaltă. Cărăbușul sfîrșii să zboare, dar căptușcala aripelor nu vrea să se destindă. În sfîrșit, aeroplanul se mișcă. Puiul, exasperat, desfăcu și el tuleiele sale de aripi și o porni la goană, ca un struț, sărînd peste buruieni uscate,

peste bulgări de pământ, pînă ce, la o cotitură, ajunse cărăbuşul, căruia îi dete una cu ciocul, de-l trînti jos. Aci se aruncă pe el. Îl scutură de aripi pînă i le zdrenţui de tot, apoi se puse să-l lovească în ţeasta pieptului. Lucrul i se păru greu de tot, fiindcă îl izbea din toate puterile şi nu putea rupe nimic. Atunci se opri. Ca la toţi copiii, rezistenţa lua înfăptuirea unui duşman. O şterse la fugă, către maică-sa, chiscăind, parcă l-ar fi urmărit dihorul. Cloşca îi ieşi întru întîmpinare, zbîrlită şi gata să sară în capul oricui. El, de bine ce o ajunse, ciupi pe un frate de după gît, se ciuguli o clipă sub guşă, parcă şi-ar fi îndreptat cravata, apoi îşi şterse ciupul de pământ şi pe o parte, şi pe alta : în fine, păru a se gîndi. Deodată o şterse din nou spre cărăbuş, ca şi cum firea lui bărbătească (era un cocoşel) n-ar fi putut îngădui fuga de pe cîmpul de onoare. Numai, de astă dată, îl urmau mai mulţi fraţi, crezînd că are în plisc vreo gînganie. Acelaşi altruism bîntuie peste tot. El trase drept la cărăbuş şi, fiindcă se simţea urmărit de fraţii dezinteresaţi, şterpeli cărăbuşul din fugă şi se puse să-l înghită. Clămpăni o dată, de două ori, de trei ori, şi izbuti să-l vîre jumătate pe gît. Prada însă era mai mare decît gîtlejul lui. Atunci, se încercă să-l dea înapoi ; nu izbuti. Se simţea strîns de gît. Ar fi voit să ţipe după maică-sa, să cheme lumea în ajutor, dar îi pierise piuitul, şi, desigur, ar fi murit înecat dacă dezinteresarea fraţilor nu i-ar fi îndemnat să se repeadă pe prada din gura lui. Trei deodată apucară cărăbuşul de coadă şi smuciră de el pînă ce-l scoaseră din gîtlejul celuilalt.

Cei trei pui o porniră şi ei prin bălării, smulgîndu-şi cărăbuşul din ciup, unul altuia, pe cînd fratele lor se lăsase la pământ şi, probabil, se gîndea. Mare comedie mai e şi viaţa asta ! Auzi, să mori înecat cu o gînganie !... Dar, totuşi, îi adia prin pipotă urma unui gust de sevă de stejar, pe care un unchi al său, clapon, devenit din temperament poet decadent, i-l definise pe franţuzeşte : „*Du bleu tendre, au parfum d'orange*“. Cîte lucruri pot fi într-un cărăbuş !

Se sculă de pe brînci, cam trist, şi se luă după cloncanitul pasionat al mă-si, care îl cam plictisea. Umbla aşa prin tufe, neştiind ce să mai creadă despre viaţă, cînd, dintr-un luminiş, zări pe tată-său pe lada de mobile, gătit ca o zarnacadea :

— I !... asta am să fiu eu !

Nici un moment nu-i trecu prin minte să admire pe mă-sa, care își rodea sufletul să-l crească și să-l facă bărbat în toată firea. Se vede că vocea sîngelui nu grăia cu destulă putere, căci, precum zicea el, întru sine : „La noi ești sigur de tată ; de mamă, niciodată“. Filozofie nouă, cu adevărat.

Și, îmbunat de închipuirea de sine, puiul merse mai departe prin buruieni.

CELE DOUĂ SURORI

Măgurele, 1879

Vă voi spune din cîte-mi aduc aminte... ♦

Am cunoscut o dată două fete cari mergeau totdeauna ținîndu-se de mîna. Cea mai mică era oacheșă. Avea ochii negri, aprinși de o văpaie arzătoare, ce adesea murea sub umbra genelor. Păru-i era asemenea închis. Purta pe el, toată primăvara, o cunună de trandafiri albi. Cînd se scuturau trandafirii, ea-și lăsa părul în bucle mari pe umeri ; și atunci semăna cu geniul furtunei. Lumea-i zicea *Inimă*.

Cealaltă avea ochii albaștri, ca seninul cerului de toamnă. În ei i se reflecta toată bunătatea sufletului. Și ea avea părul negru, dar pe el purta numai cîteva buchete mici de mărgăritărel. Cînd mărgăritărelul nu mai înflorea, ea nu-și lăsa părul în bucle mari pe umeri, ci și-l prindea pe cap ; și atunci semăna cu statua *Înțelepciunii*. Ei îi ziceau *Minte*.

Și *Mintea* și *Inima* mergeau pe un drum lung, *Mintea* privind totdeauna înainte, *Inima* privind adesea înlături.

Erau pe drum : alce pline de umbră, în fundul cărora se zărea oglinda lacurilor tăcute ca și singurătatea; nisipuri mari ca nemărginirea ; păriuri tremurătoare ce spuneau malurilor legenda codrilor ; erau iarăși, flori pline de rouă și raze ce se adăpau din potirul lor... ; și rîpe adînci în fundul cărora glasurile mureau... și iarăși alee cu umbră... și iarăși nisipuri. Iar în capătul drumului era o pajiște verde, unde sora cea mai mare voia să ducă pe cea mică.

Odată, *Inima* văzu o răsură ce se legăna pe brațele vîntului. *Inimei* îi erau dragi trandafirii, chiar cei sălbateci. În zadar voia sora cea mai mare să-i spuie că răsu-

rile nu sînt niște adevărate flori ; ea nu vrea s-auculte. Astfel, fugind de lingă dînsa, *Inima* se duse să rupă floarea vîntului ; însă nici nu apucă bine s-o atingă că ea se și scutură. Creanga cea ghimpoasă-i înțepă mîna, iar *Inima* se întoarse rănită. Atunci știu că *Mintea* a zis *Inimei* :

„Te-a-nghimpat... Are să-ți treacă... Dar să știi că-ai să-ntîlnești
Pe întinsul drum al vieții și răsare omenestl.
Ele cat numai să placă și să-nșele cu coloarea
Ascunzîndu-și cît pot ghimpîi, arătîndu-și numai floarea...
Iar de ai vrea mai de-aproape cugetul să li-l măsoari
Ai să vezi că sub răsare sunt măceși înțepători.“

Și de atunci *Inima* a-nceput a mai asculta. Iar cînd voia să-și aminte de toate florile pe care le uscaseră, purtîndu-le pe cap ; orcînd prindea să se gîndească la trandafiri cari o răniseră, *Inima* întrebă totdeauna pe sora sa cea mai mare, căci *Inima* n-avea memorie.

O singură dată-mi aduc aminte că *Inima* a ușurat durerea surorii sale :

Treceau printr-un deșert, fără pomi și fără apă, mai pustiu decît chiar un suflet îmbătrînit fără amintiri. *Mintea* era ostentă. Venise atîta loc... și pajiștea era încă departe ! Atunci se rezema de o stîncă și, după ce privi vecinicia deșertului ce se pierdea în bruma vremurilor, pentru întîiași dată frumoșii ei ochi se umplură de lacrimi. Pustietatea locurilor se răsfrîngea în sufletul ei, atît de tristă, atît de nemărginită, atît de pustie încît *Mintea* uită taina ce o lega de nisipuri, și o simțire tremurătoare îi înveli albastrul ochilor cu o gheață străvezie de lacrimi. Atunci, se apropie de sora ei, o luă în brațe și, dîndu-i jos de pe cap ghirlanda de trandafiri veștezi, îi sărută părul cu o nebună simțire de frică...

— Soro — zise ea *Inimei* — ai văzut o pasăre ?...

Și, pe cînd întrebă, pasărea deșertului venea prin aerul fierbinte, cu aripele strînse de uscăciune și cu ciocul deschis de sete. Ea se așeza pe umărul *Inimei* și se-ntinse spre gura ei. *Inima* o adăpa din gură, și pasărea plecă iarăși, pe sub soarele cel arzător, spre verdeața vieții.

— Dorul... zise *Inima* surorii sale.

Și iarăși plecară *Mintea* și *Inima* pe nisipul cel nesfîrșit, mergînd și tot mergînd, pînă ajunseră pe marginea

unei prăpăstii, al cărei fund se pierdea în întunericul straturilor pământului. Un pîrîiaș spumat, mormăia pe brațele mușchiului și a pietrișului ce dormea sub apă. Nici un zgomot, nici un echo nu venea să moară în adîncul aces-tei văi. Din cînd în cînd numai, cîte un prigor de toamnă ieșea de sub întunericul malurilor și se pierdea în zare, lăsînd în urmă-i fiorile pe care le deșteaptă tristul său glas.

— Ce-i aici ? întrebă *Inima* pe sora sa.

— Aici e împărăția *Somnului* — îi răspunse *Mintea*.
Vino cu mine.

Și, cam fricoasă, *Inima* urmă *Minții* pe o potecă îngustă ce se-nfunda în vale. Acolo ele se simțeau coprinse, ca prin vraje, de o piroteală ce le închidea pleoapele, și ar fi dormit, desigur, dacă *Inima* nu zărea, tocmai atunci, o floare ce se legăna voioasă pe vîrfurile celuilalt mal. Era atît de mlădioasă, atît de nebună pe marginea acelei adîncimi, atît de sus pusă, încît numai vîntul ce o legăna și Dumnezeu care o semănase puteau s-o miroase.

— Ah... ce frumoasă e — zise *Inima* ; mă duc s-o rup !

— Nu, sora mea, nu te duce : e prea sus pentru tine. N-o s-o ajungi niciodată.

Însă *Inima*, fără s-o asculte, plecă și, după multă muncă, ajunse lîngă floare. Cînd însă să întinză mîna spre a o rupe, o suflare de vînt depărtă puțin floarea, iar *Inima*, voind să o ajungă, căzu în fundul rîpei...

O... i-a făcut un mormînt așa de frumos *Mintea* alături de pîrîu, ca și în sufletul ei, încît însuși împăratul rîpei vine adesea să-l vază. Numai cînd vine el, *Mintea* se odihnește.

Eu, de atunci n-am mai cunoscut decît pe sora cea mare.

(*Literatorul*, anul I, nr. 17, 18 mai 1880)

DEPUTATUL

Acsentie Gîrgoreanu era avocat. Înainte de a se alege deputat a publicat prin toate jurnalele următorul anunț :

Se însărcinează fiind și licențiat în Drept la orice jurisdicțiune în susținerea proceselor, și mai ales cele criminalicești avînd ceasuri de consultație cu domiciliul strada Calvină¹ No... de la 9 dimineața pînă la 9 seara.

Acum e și deputat.

Altfel e om ca toți oamenii. Și să nu credeți că e puțin lucru a fi om ca toți oamenii și a fi și deputat. Priviți în Cameră și începeți cu orcare veți pofti. Veți vedea de exemplu pe d-nu *Ix*, cu nasul său de mamut, stînd în umbra unui stîlp și meditînd totdeauna ca statua păcatului. Pe vîrful trompei sale se vede un gingaș neg, care are pe lîngă nas tot același rol care-l are suplimentul pe lîngă *Monitor*. Asămănarea între unul și altul este că și nasul și *Monitorul* sunt oficiale. Veți vedea pe d-nu *Ygrec*, decorat cu scumpele sale barbete, vorbind or' de cîte ori se simte nevoie de întrerupție și declarînd sus și tare că nu vrea să se dezbrace de haina descentralizării; d-nu *Ipsilon*, tragic ca o dramă într-un act, doarme *stante pede*, rivalizînd cu d-nu decan de avocați *Iota*, care descălțat la un picior și întins pe banca din fundul Camerii, visează că lucrează în secțiuni.

Vedeți dar că nu e ușor lucru a fi deputat și a fi și om ca toți oamenii.

Domnu Gîrgoreanu mănîncă la Frascatti². Îl veți găsi la masa de lîngă Pod³, înhămat la un șervet care-l strînge de gît, și privind cu oarecare melancolie o supă cu zarzavaturi pe care o întoarce cînd la dreapta cînd la stînga spre a o răci. Pare agitat. Are o tainică suferință care-i muncște sufletul de o lună de zile. S-a hotărît să vorbească contra admitterii unui indigenat. Acest eveniment în viața sa parlamentară este de natură a-l face să învîrtească supă vecinic în aceeași parte, el, Gîrgoreanu, care

---

¹ Strada Calvină sau ulița Calvină era pe porțiunea dintre strada Știrbei-Vodă și Piața Republicii (pe locul ei astăzi este aripa nordică a Palatului Republicii). (n. ed.).

² Restaurantul și grădina Frascatti se aflau pe vechiul Pod al Mogoșoaiei (azi Calea Victoriei) în locul unde se află astăzi Teatrul Satiric-Muzical „C. Tănase” (n. ed.).

³ „Masa de lîngă Pod”, adică la stradă, spre Podul Mogoșoaiei (n. ed.).

regulat o întorcea de trei ori în dreapta și de trei ori în stînga.

După dejun se suie într-o trăsură și repede la Cameră !

La intrare, d-nu Gîrgoreanu trece prin minile a patru aprozi, cari-l despachetează, îl netezesc, îl scutură cu o solitudine părintească ; aceasta nu-i prea vine la socoteală căci sunt 11¹/₂ și se închide apelul. În sfîrșit scapă din minile lor și, ca o bombă, ajunge la tribuna prezidențială, unde catalogul stă de-a dreapta domnului prezident, cum stă *Fiul lui Dumnezeu* de-a dreapta *Tatălui*. După cîteva vorbe și după cîteva temenele, domnu prezident șoptește amployatului cu catalogu :

— Trece pe d-nu Gîrgoreanu prezent !

În urma acestei victorii d-nu Gîrgoreanu coboară scările tribunei cu o îngîmfare deputățească.

Iată în fața sa d-nu Ipsilon-Iota, un adevărat diftong politic.

„Omul cel mai plin de vervă, cel mai groaznic scriitor
Deputat, maior în gardă, literat, literator,
Gingaș cînd umblă pe strade, elegant cînd stă călare,
Semănînd la înălțime cu un punct de întrebare.“

Iată-l luînd în brațe pe d-nu Gîrgoreanu, și transportîndu-l în fund, alături de banca unde odihnește d-nu decan. Ipsilon-Iota vorbește cu o profunziune de gesturi și de schime care te face să presupui că-i cere ceva împrumut. Filozoful Gîrgoreanu cascadează în rari intervale și privește pe gînduri marca unui județ care se întîmplă a fi un bou înhămat cu multă ceremonie la un plug pe care-l trage cu o resemnație demnă de un martir.

— Ia asculta, *mon cher*, ce județ avem noi cu marca aceasta ?

— Județul Fălciu.

— Ce spui, nene ? Apoi adăogă cu oarecare melancolie : județul meu natal...

— A... zău ! pe onoarea mea, *mon cher* ! nu știam...

În vremea aceasta un zgomot infernal se ridică după băncile din față, printre care se deosebește puternica voce a d-lui Ygrec strigînd :

— Ne dezbrăcați de haina descentralizării ! Ne dezbrăcați...

Aici nu se mai aude decît urletul surd al mulţimei care înăbuşe orice glas, chiar şi pe al d-lui Ygrec. Atunci higienicul decan de advocaţi se deşteaptă din visul său, care-l făcea să lucreze în secţii, şi, văzînd că vrea să vorbească un deputat din opoziţie, strigă din instinct :

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !

? ? . . . . . : ? : : : : :

Iar de lîngă tribună trei statui, albe şi netede ca nişte conştiinţi curate, privesc aceste scene triste ale demnitarilor ţării şi cu ochii lor nemişcători parcă îi roagă să înceteze de a duce ruşinea în parlamentul în care aceste buşuri au fost odată vii, sau să rămîie la distanţă de marmura lor curată.

(*România liberă*, anul V, nr. 1084, 20 ianuarie 1881)

NOTARUL

Pe vremea aceea Pandelachi Marafet se găsea a fi cel mai prim în ştiinţă de carte printre oamenii din sat. Şi trebuie să ştiţi ce oameni erau în satul Leurdeni, pe vremea aceea, ca să vă puteţi închipui pe Pandelachi. Timoftei sin Soare al Văduvei îşi scria singur biletul pentru urnă la alegerea delegaţilor ; Manea Tuzlug cînd ţi-ar fi înflorit coada răbojului ofta o lume ; Paraschiv al Zinchii zicea *Tatăl nostru* în mijlocul bisericii de-i turuia gura, şi cînd ţinea isonul dascălului Stan, cîte un ceas nu se răsufla, de i se umflau vinele gîtului ca un ghiuden. Numai bietul Paraschiv avea o nemulţumire despre partea numelui ; toată lumea zicea Paraschiv al Zinchii iar Zinca lui Paraschiv niciodată. Cam aceştia erau oamenii de pe vremea lui Marafet.

Pandelachi era băiat frumos în felul lui : nalt, zmead, cu musteaţa tunsă, îşi avea figura închisă între barbete ca într-un parentez. Orîncotro te-ai fi întors dai de mura lui, căci îi plăcea să se plimbe mult. Îl cunoşteai după chipul cum umbla, legănîndu-se, ca o salcie bătută de vînt şi făcînd fel de fel de schimonoseli. De aceea îşi şi căpătase porecla de Marafet. Cînd însă era în faţa unui supe-

rior, a zapciului sau a pomojnicului, de pildă, își pierdea tot cumpătul : muia tocul în cerneală cu capătul la care n-avea condei, se repezea la nisiperniță, și-n loc de nisip turna cerneală, se-ncheia la haină strîmb sau înghițea în sec, în sfîrșit, sărmanu, era un chin pentru dînsu cînd își făcea cineva păcat să-i inspecteze cancelaria.

De-ai fi tras la el te primea cu toată bucuria, dar și atunci toate lucrurile îi ieșeau pe dos. Te poftea la masă și trimetea la pîine tocmai după ce-ți aducea supa ; își lua furculița dinainte s-o frece cînd îți era lumea mai dragă. De te culcai la el vecinic nu-ți da decît un papuc, cellalt fiind luat de cîni prin curte.

Pe masa lui se găseau fel de fel de cărți : un volum din *Mizerabilii* lui Victor Hugo, *Tripednicu* cel mare sau explicațiunea viselor, poeziile d-nei Chrissița Asenescu, o geometrie, o psaltire, o gramatică franțuzească, un *Visul Maicii Domnului*, păstrat într-un fost buzunar de haină și multe alte cărți, cărțicele și broșure.

Despre partea hainelor sta foarte bine. Îl vedeai la horă, rămînînd mai la o parte, cu o umbrelă de ploaie în cap ca să nu-l arză soarele și căutînd să-și ție demnitatea de notar. Avea un joben, moștenire de familie, și familiei sale rămas de la un vătaf de curte, care și acela îl avea dar de la stăpînul său, joben pe care nu-l puneă decît cînd mergea la oraș. Îl întilneai călare pe un bidiviu murg, cu jobenu în cap și cu pantalonii ridicați pînă la genunchi, alergînd spre capitala județului, mîndru, falnic și hăzos.

Cît era de deștept notarul Marafet se poate vedea din următorul proces-verbal scris de dînsu și trimes procurorului său :

„Noi Dumitru Iusufachi primar al com. Leurdeni și auxiliar al d-lui Prochoror, asistat de domnu notar al nostru Pandelache Marafet, luînd astăzi în cercetare suflica dumnealui domnu Moriță Burcuș mamoș și doftor al plășii noastre în Medicină și transportîndu-ne cu suszisul nostru la sus zisul Cătun Bărboia am constatată ră precum urmează :

Am făcut să compară d-lui mai sus zisul doftor care ne-a menționat precum urmează : «Eu domnule primar sunt doftor în medicină de la facultatea de Haidaberg și-mi profeses știința mea de sunt 20 de ani astăzi sunt cetățean român, am mîncat, pîine și sare pe pămîntul pa-

triei mele și n-am fost domnule primar adus la subordonanțe de nici un doftor mai primar cum dovedesc cu citrificatele mele de al abii inspectori unde am rămas foarte satisfăcut».

Am făcut că compară atunci individul în chestiune care ne-a menționat precum mai jos urmează : «Eu domnule primar n-am nici o cunoștință absolută despre cele spuse relativ la insultă după cum insinuează doftorul Moriță la mine».

Pentru care am încheiat prezentul proces-verbal.“

Altă dată avînd să pronunțe o carte de judecată contra unui sătean care bătuse o vacă, îl condamnă la 5 lei amendă și termină hotărîrea în chipul acesta :

„Iar despăgubirea nu se dă, deoarece partea civilă nu și-a susținutără pretențiunile fiind vacă“.

În Leurdeni, Pandelachi Marafet își petrecea mai tot timpul chinuindu-se să învețe la comedii o potaie de cîne, pe care-l botezase Cupidon, sau se îndeletnicea cu tăiatul hîrtielor în flori. Pe la ferestre avea cîte două rînduri de gutui așezate printre ghiveci de maghiran și calapăr, după cari se ascundea seara și cînta din gură. Odată Cupidon se-întoarse acasă șchiopătînd din pricină că fusese găsit la un vecin cu capul într-o oală de zmîntînă. Această aventură dezgustă pe notar de cîne.

Pandelachi Marafet avea o durere, ca oricare om pe pămînt. De cîtăva vreme să măritase fata unui arendaș vecin pentru care făcuse el toate progresele în arta de a dresa cîni, în muzică, în pieptănătură, în toată viața lui în sfîrșit. Luța lui Ionescu cu puțurile de păcură era Julieta acestui Romeo Marafet. Pentru dînsa făcuse el toate în lumea asta ; pentru ea înflorea cîte o coală de hîrtie vî-nătă și i-o trimetea în toiu iernii cu cîte-o gutuie în fund ; pentru ea se gătea el cu joben și purta umbrelă vara ; pentru ea se abonase la *Dramele Parisului*¹, pentru ea tot. Pentru el nu făcea decît un singur lucru, dar acela îl făcea bine : mînca. Toamna mai ales natura îi pune la dispoziție toate zarzavaturile spre a-și găti ghiveciul, singurul fel de bucate pe care-l susținea c-un fel de entuziasm, or' de cîte ori venea vorba de bucătărie.

---

¹ Și Zița din *O noapte furtunoasă* de Caragiale citea tot *Dramele Parisului* — era lectura unei anumite categorii sociale (n. ed.).

În sfârșit, Luța se măritase, iată cuvîntul cel mare ! Adio joben, adio umbrelă, adio procese-verbale, adio tot ce pînă atunci legănase sufletul fericitului Pandelachi... Toate astăzi erau pentru dînsul ceea ce sunt pentru unele portrete frunzele de laur cari le încinge fruntea : banalități, absurdități, zădărnicii...

Iar toamna cînd firea coace zarzavaturile, în biuroul primăriei de la Leurdeni un personagiu cu părul vîlvoi și cu capul în mină plimbă cu multă melancolic o furculiță știrbă printr-o strachină cu ghiveci, găsind în fumul bucatelor uitarea tuturor durerilor, alinarea tuturor suferințelor. Din cînd în cînd numai, cu cîte o picătură de sos, scrie pe masă cuvîntul Luța, luța.

În iunie 1881

(România liberă, anul V, nr. 1 228, 16 iulie 1881)

UN AMOR ÎN MUNȚI

E de netăgăduit că viața omenească este și va rămînea o ciudată comedie, iar lumea o scenă și mai ciudată, în care se repetează aceleași fraze vechi totdeauna cu noi înțelesuri. E de netăgăduit că oamenii sunt niște actori desăvîrșiți, iar că interesul le-a suflat și le va sufla întotdeauna rolul. De aceea mi se pare neînnemerit a căuta să schimbî piesă și teatru, căci te expui să rămîi un autor nejuocat. Deci, cel mai sfînt lucru pe care ar trebui să-l faci cineva, ar fi să adaoge, prin nepăsarea sa, un inel mai mult la lanțul monotoniei universale, tăcînd și trăind, — sau să vorbească de cele ce obștea le țese cu suveica patimilor și meschinăriilor zilnice.

Și, cu toate astea... am încă nebunia să cred că *si muove* ! Nu mă lasă inima să nu presupui că, oricît de rari, printre actorii omenești, sunt și de acei pe cari ideul, poezia cerului ce-i învăluie în draperia sa albastră, taina nedezlegată a inimei omului, sufletul cu lumina descompusă a insipirațiilor sale, — îi pasionează încă, îi tulbură, îi oprește din tictacul obișnuitelor cugete ale bunului trai, ridicîndu-i, cum ridică o rază a soarelui roua după pajiște, în sferele scine ale frumosului. De aceea voi încerca să istorisesc ceea ce urmează.

Eram în anul '76 în Moldova, la băile de la Slănic, Venisem de timpuriu ca să mă pot pune la adăpost de neajunsurile ce ți le pricinuiesc stăpînii caselor, așezatul, chiriile prea scumpe și o mulțime de alte necăzuri, neprevăzute la plecare, cari toate îți încuroă socotelile așa de rău, încît, de n-ai fi mai tare de inger, de a treia zi îți vine să iei drumul înapoi.

Nu erau acolo decît cîțiva funcționari de pe la tribunalele învecinate, cari lipsesc cu rîndul, pe timpul vacanțelor ; doctorul băilor ; trei-patru bolnavi cu totul sărmani ; o familie întreagă de rahiticoși și un jucător de cărți, ofticos în al treilea grad. Toți aceștia nu prea erau demni să atragă băgarea de seamă a cuiva. Mai era însă, afară de dîșii, o persoană, care nici aceasta n-avea nimic deosebit decît tinerețea și prisosul său de viață, ce făcea un contrast destul de ciudat cu sărăcia de sănătate a celorlalți vizitatori. Ea însă ajunsese, desigur fără să vrea, să-mi atragă toată atențiunea. Aceasta, pentru că rar mi se-ntîmplase să întîlnesc o figură mai atrăgătoare, mai simplă, mai deschisă, decît a d-lui pe care auzeam numindu-l *director*.

Directoru părea a avea cam treizeci de ani. Era din acea rasă de oameni, ce se mai vede prin munții noștri, păstrînd frumusețea tipică a neamului, sub o căciulă nemărginit de mare ce-i strînge pletele roată împrejurul capului, și care-i dă un aer atît de particular. Aș fi jurat de la cea dintîi vedere că e fiu de răzeși. Am aflat mai tîrziu că se numea Andrei Grigoriade Stahi și că nu aș fi fost sperjur dacă aș fi jurat astfel. El se afla în capul unei instituțiuni din cele mai înfloritoare în Iași, pe care nu voi s-o numesc spre a nu spune prea mult, și la care ajunsese numai prin meritele și cunoștințele sale asupra economiei politice.

N-avea nimic în figură care să deștepte atențiunea. Fruntea îi era înaltă ; ochii potriviți ; gura se pierdea sub o mustață blondă care lăsa pe pielea obrazului umbra unor vîrfuri infinit de subțiri. Portu-i era totdeauna simplu. Avea în privire cîteodată niște inflecțiuni atît de dulci, niște raze atît de calde, încît simțai că, dacă este adevărat că ochii sunt oglinda sufletului, acest om trebuia să aibă un suflet mare. Mi se întîmpla să surprind cite

una din aceste priviri, cînd la ceasul mîncării eram strînși, cei patru sau cinci oaspeți, în așa-zisul pavilion al birtului. Jucătorul de cărți avea darul, ca mai toți ofticoșii, de a pune multă pasiune în descrierile ce făcea. Voia să treacă drept un om pentru care soarta ar fi fost foarte darnică în întîmplări galante, și adesea izbutea să ne intereseze cu minciunile sale. Atunci directorul părea a-și uita rolul de ascultător, și cu ochii legați de buzele mincinosului, urma toate mișcările acestuia, simțind desigur, mai mult decît el, cuvintele pasionate ce înșira cu volubilitatea unui comediant.

Vedeam bine că acest om nu era venit la Slănic pentru băi. Cînd noi toți plecam să ne luăm apele, pleca și el, cu o mică geantă de gît și cu pușca de-a spinare. Adeseori nu-l mai vedeai pînă a doua zi. Alteori îl întîlneam seara la masă. Toți îl credeam un vînător închinat trup și suflet acestei desfătări care adesea are atîta putere asupra aceluia ce-l stăpînește, încît mai nu mai lăsa loc și celorlalte preocupări ale vieții. Cînd, în sfîrșit, băgai de seamă o schimbare însemnată în viața sa.

Trecuseră vreo douăsprezece zile de cînd eram împreună. Lumea începuse a se înmulți. Veneau trăsuri încărcate cu fel de fel de oameni din toate treptele societății. Cupele pîntecoase cu boieri de prin Moldova de sus, trăsuri deschise cu funcționari sau arendași, harabale cu jidovi, căruțe cu cufere și lăzi ; în fine, tot felul de trăsuri cu tot felul de oameni.

Era pe la începutul lui iuliu. Cu cei din urmă vizitatori sosi o familie, sau mai bine două, căci era tatăl și muma cu singura fată ce aveau, măritată. Aflai că bătrînii se numesc Alboni, ginerele Alexandru Partenie, iar femeia sa Lucia ; că erau din ținutul Botoșanilor, și că trăiau vara la o moșie unde aveau cea mai frumoasă gospodărie din toată Moldova, iar iarna la Iași. Atîta tot. Fiindcă însă băgasem de seamă că Stahi Grigoriade era adesea împreună cu acești noi oaspeți, hotărîi să-i observ mai de aproape, și, în adevăr, nu m-am căit de această hotărîre.

Dacă firea are pe planeta sa creatoare atîta tonalitate de viață, atîta prisos de poezie, atîtea nuanțe de simțiri

supraomenești ; dacă este cu putință ca o figură ome-
nească să însumeze în trăsurile sale atîta ideal, atîta
transparență a geniului personificat ; dacă o asemenea
femeie poate să trăiască, e drept ca omul să se mîndrească
de această ardere continuă care se cheamă viața. Sta-
tuarul care a frămîntat o astfel de formă plastică e, de-
sigur, un băiat de geniu.

Îmi păstrasem în minte, din vîrsta întipăririlor prea
vii, un ideal, care, cu cît vedeam mai multe frumuseți
în lume, cu atît îl simțeam mai neînțeleș și mai departe
de a-l asemăna lor. Dacă însă se poate și dincolo de aceste
tonuri, pierdute în negura unei închipuiri prea tinere,
să existe altele și mai armonizate și mai poetice și mai
ideale, mă plec smerit înaintea daltei și a penelului care
le-a concretizat într-o astfel de femeie. Vreau să vorbesc
de această nouă venită. Lucia Partenie era sufletul băilor.
Toți se bucurau la vederea ei cum te bucuri de o floare
frumoasă ce o întâlnești în cale.

Cît pentru mine, mărturisesc că o singură dată am
simțit această stranie impresie ce o simțeam la vederea
frumuseții și a nevinovăției ei. Fugisem într-o vară de
acasă și mă dusesem să petrec noaptea la o arie. Îmi ale-
sesem drept pat vîrful unei șire de paie și drept acope-
remînt cerul. După ce adormisem, apăsător de un fel de
greutate, pe care o exercită adesea asupra mea imensita-
tea naturei, un vis groaznic veni să mă chinuiască toată
noaptea. Cetisem de curînd *Infernul* lui Dante, și, prin-
tr-o întîmplare ciudată, văzusem tocmai atunci *Ultima
judecată*¹ a lui Michel Angelo. Toate acele animale fan-
tastice : tigri cu corpul de balaur, zburători, lei într-ari-
pați, sfinți mișcători, lilieci uriași și toată mulțimea pă-
cătoșilor, îmi defila pe dinainte. Un balaur înfiorător se
oprise lîngă mine și mă privea cu niște ochi atît de ficși
și de puternici, încît, obosit, tremurînd, chinuit, voii să
țip. Atunci m-am deșteptat. Cînd am deschis ochii și am
revenit la sentimentul vieții, panorama care mi se des-
fășura înaintea mea lasă încremenit de splendoarea orizon-
turilor sale. Se făcea ziuă. Un disc uriaș de foc arunca pe
seninul cerului niște raze atît de vii și de binefăcătoare,
încît mi se părea că ele nu mai trăiseră niciodată pe lume.
Pentru întîiași dată în viață simțeam că în adevăr *sunt*.

---

¹ Titlul corect : *Judecata de apoi* (n. ed.).

Acum, văzînd pe Lucia, era un al doilea sentiment de încredere și de mulțumire ce mi-l da traiul.

Dar uitasem un lucru : să spui în cîteva cuvinte ce este Slănicul.

Or' din ce parte a țării vei veni, nu poți să mergi la Slănic pînă nu vei trece prin Tîrgu-Ocnei. Acest orășel, atît de cunoscut pentru salinele și penitenciarul ce posedă, este așezat într-un gît de munți, cari spre apus, spre miazănoapte și spre miazăzi îți închid privirea cu piscurile lor goale, iar spre răsărit lasă ochiului drumul liber către orizonturile întinse ce se pierd desfășurîndu-se pe albia pietroasă a Trotușului. Ți se pare, cînd ai ajuns la Tîrgu-Ocnei, că-ți va fi cu neputință să mergi mai departe de această înfundătură. Și, cu toate acestea, îndată ce ai ieșit din orășel și ai trecut podul de pe Trotuș, o cale umbrită de vișini și nuci te duce spre băi. La îmbucătura ce o face apa limpede a pîrîului Slănicul cu apele Trotușului, drumul intră între doi munți uriași, ale căror vîrfuri par a face sentinela poeziei ce se ascunde în toate stîncele, prin toate colțurile acestei naturi atît de bogată și de veselă. Perspectiva ce ți se deschide înaintea e superbă. Apa Slănicului își spune legenda vieții sale murmurătoare, strecurîndu-se pe o albie de argint, și pare a fi sîngele acestui colos, numit munte, curgînd pe o arteră strălucitoare. Copaci dărăpânați de pe coastă zac trîntiți în apă, și par a fi cu mult mai fericiți morți într-un mormînt atît de poetic, decît vii pe o coastă aproape moartă ; stînci prăvălite ce se aseamănă cu o iluzie pierdută a muntelui ; maluri rupte, adevărate cetăți căzute în ruină ; straturi de foi moarte, podoaba codrilor, muceze de umezeala timpului ; în fine, cîteva capre ici și colo ; trei-patru case răsipite pe colnice și pe văi, — iată drumul spre Slănic.

În fine, după mai multe întorsături și treceri ale apei Slănicului ajungi la băi.

Băile sunt așezate într-o vale încîntătoare, în jurul căreia Carpații-și ridică cetățile lor de brazi și de mușchi, mărețe ca niște icoane ale trecutului naturei. În dreapta muntele Pufu, în stînga muntele Șura, merg strîngîndu-se din ce în ce, pînă formează un gît strîmt pe care apa Slănicului se strecoară limpede și rece, ca o adevărată binefacere cerească. În anul 76 epitropia St. Spiridon nu avea decît două rînduri de case de zid, una spre

nord, în fața bisericii, alta spre sud, pe malul Slănicului. Acestea erau împărțite în compartimente de câte două odăi, cu sală și bucătărie. Celelalte cari mai erau, erau toate de scîndură. În mijlocul platoului se înălța un fel de pavilion, pe patru pari, cu bănci și acoperiș de scîndură veche, în care cînta așa-zisa orchestră a băilor. În fața acestei barace era o alta, care da pe Slănic, și care slujea de birt, iar seara de sală de joc. Încolo... lîngă apa nr. 3 era sala de cură, o șandrama nemărginit de mare și de hodorogită, și atîta tot ; bazenurile băilor, dușul, izvoarele, toate de lemn. Și cu toate astea cîtă poezie, cît farmec, ce deosebire aveau aceste lucruri vechi ! Cît de bine se împerechea aerul lor bătrînesc și oarecum rustic cu sălbătăciunea munților ! Astăzi cum o mai fi nu știu. Acum reviu.

Stahi Grigoriade avea închiriată o casă țărănească pe malul drept al Slănicului, singura casă pe atunci pe acel mal. Aceasta era o foarte potrivită locuință pentru un om care ar fi căutat liniște. Îl vedeam cîteodată, spre seară, stînd pe prispă ceasuri întregi, cu capul în mînă, sau uitîndu-se pe vîrfurile munților din față, or' trecînd cu ochii de la munte la nori, pe cari-i urmărea în învîrtirea lor fantastică, cum urmărește cineva dezlegarea unui problem greu și neînțeles.

Într-o zi, către seară, fugisem de societatea prea numeroasă și zbărnăitoare, care se aduna regulat pe platoul din fața pavilionului, și luasem drumu către cascade. Poate că afară de gusturile mele vagabonde, mă atrăgea către acele locuri și Grigoriade, pe care-l văzusem luînd tot acel drum cu cele două familii venite de curînd. Apucasem o cărare piezișă, care întîi te suia și apoi te lăsa drept în jos, pe cîteva trepte de stîncă, deasupra cascadei. De pre o înălțime zărisem pe bătrînul Alboiu cu femeia sa, căreia-i da brațul ginerele Alexandru Partenie mîergînd înainte spre pichetul grănicerilor¹, și-mi închipuiam că tot într-acolo trebuia să fie și Grigoriade Stahi ; de aceea, pierdut în toarcerea gîndurilor mele, scoboaram treptele de piatră una câte una, fără să mă gîndesc că voi întîlni pe cineva.

Cînd ieșii dintre stînci mi se înfățișă cea mai splendidă vedere ce poate întîlni omul în viață. O linie de brazi

---

¹ Vechea frontieră a Ardealului era la cîtiva kilometri de Slănic (n. ed.).

și pe o parte și pe alta deschidea o perspectivă cum nu se întâlnește decît în peisagele pictorului-poet Jules Breton, cu lumini aurii de soare apunînd, cu umbre dese, lungi, liniștite, ce par a se culca la rădăcina pomilor spre a dormi pînă a doua zi. În fund apa căzînd în miliarde de picături de spumă se repezea pe netezitura stîncelor într-o groapă săpată tot în piatră, în care se învîrtea cu aceeași furie cu care cădea. Dincolo, Andrei părea a contempla o vedenie măreață ce-i fermeca văzul, iar în zgomotul asurzitor al apei el se părea că ascultă o muzică cerească, dulce ca un suspin, lină ca o cugetare, poetică ca un vis. La brațul lui, strînsă cu totul de dînsu, sta Lucia Partenie. Ea privea ca și el în neînțelesul ce se întindea înaintea-i, și cu capul rezemat de umărul lui, ca și el vedea ceva, auzea ceva, înțelegea ceva. El se întoarse puțin spre ea, și trase brațul ei, și, apucînd-o de gît, o sărută cu acea sete a oamenilor pierduți, a vinovaților cari primesc să moară fără părere de rău după o astfel de faptă. Se vedea bine că toată viața lor aceste două ființe o trăiseră în acest sărutat. A... iată ce priveau ei în neînțelesul dinaintea-le.

Cum m-am întors de acolo nici nu știu. Tot ceea ce știu este că, de atunci, or' de cîte ori închid ochii, văd înaintea-mi această icoană a tinereții mele, încîntîndu-mi zilele triste ca o floare de la coroana de examen din copilărie, sau ca un miros de crini pe care l-ar aduce vîntul de departe.

Peste vreo zece zile, de la masă, văd toată lumea șoptind, întrebîndu-se, cercetînd, — și spre a face ca toți, întreb și eu de ce era vorba. Nimeni nu îndrăznea să hotărască care era cauza acestei mișcări, cînd, deodată, aud în coridorul caselor Epitropiei un răcnet înspăimîntător, și îndată văd ieșind un bărbat ținut de doi unguri de brațe. Era Grigoriade Stahi, nebun. El venea spre birt urlînd ca un tigru și luptîndu-se să scape în mîinile ungurenilor, care-l țineau ca pe o adevărată fiară sălbatică. Cînd ajunse în fața birtului, eu îi ieșisem înaintea fără să știu, și se vede că mă înțelesese de mult că-i eram prieten, căci se opri lîngă mine aproape liniștit și ceru să fie lăsat să steie pe o bancă ce se afla alături. Cum șezu jos,

se uită spre mine cîteva secunde cu o liniște de Dumnezeu și după aceea îmi zise aproape încet :

— Am omorît-o. Se vede că era scris...

Atît. Din ochi-i curgeau două șiruri de lacrimi mari cari i se înnodau în barbă. Nimenea nu îndrăznea să zică nimic. După ce stete cîteva minute tăcut, îi veni o nouă furie și voi să sară lîngă mine cu un răget înfiorător. Ungurenii îl apucară din nou de brațe, și aproape pe sus îl urcară legat într-o trăsură cu patru cai care-l duse spre Tîrgu-Ocnei.

Iată ce aflai :

A doua zi după ce văzusem pe Grigoriade la cascadă cu Alboiu și Partenie, amîndouă aceste familii plecaseră într-o excursiune prin munți. Grigoriade Stahi și Partenie aveau cu dînșii puștile, iar ceilalți toți cîte un baston, spre a le înlesni ridicarea și coborîrea povîrnișurilor. Ajunși deasupra muntelui Pufu, deteră de o pajiște verde, unde o stîină de oi le apăru ca în poveste, cu baciul său, un vultur care nu-și ieșise niciodată din cuib, cu cîinii aproape sălbateci, cu ciobanii rezemați în bîte făcînd streaja turmei, în fine, cu toată podoaba munților și poezia poporului. Dincolo de această pajiște se afla o renumită tulpină de zmeură, unde adesea mergeau călătorii să culeagă fructele codrului. Toți însă aveau grije să ia cu dînșii vreun cioban, sau, înainte de a se apropia, să facă gură, să strige, să descarce vreo pușcă spre a vesti pe dreptul stăpîn al acestor locuri, pe părintele Ursu. De astă dată încă fie că ei nu știau, fie că nu se temeau de nimic, ajunseră la zmeură fără nici o altă îngrijire decît aceea de a se apropia cît mai curînd rîzînd și glumind. Nu apucaseră însă bine să rupă crăngile ghimpoase, cînd o mișcare de frunze se produse și un urs enorm ieși de sub viță mormăind. El se îndreptă spre partea unde se afla Lucia și deja trecuse de dînsa, fără a se lega de nimeni, cînd o detunătură de pușcă se auzi din partea unde se afla bărbatul său. Ursul rănit, se întoarse înapoi.

Atunci se petrecu o scenă îngrozitoare.

Cel dintăi om de care dete fiara cu ochii fu dînsa. Cu o trăsătură de labă îi luă mîneca și o parte din carnea după brațul drept, pe care și-l adusese împrejurul capului ca să se apere. Frica îi dăduse atîta putere, încît cu mîna stîngă îl apucase de gît așa de tare, că aproape o dată amîndoi căzură la pămînt, ursu gemînd de durere

și de minie, ea fără să poată zice un singur cuvânt. Toți strigau primprejur. Grigoriade Stahi se apropie galben ca o făclie de ceară galbenă, cu pușca înțepenită în umărul drept, gata s-o descarce la cea întâi întorsătură a ursului. I se striga din toate părțile : trage ! El însă cu ochii aprinși de sînge și țintiți pe urs, aștepta. Se temea sărmanu să nu greșească lovitura și să n-o ucidă și pe dînsa ! La zece pași de urs rămase neclintit. Părea că înghețase cu pușca-n mînă. În fine, cînd fiara voi să se scoale încă o dată, el trase. Ursul căzu mort. Glonțul intrase pe o ureche și ieșise, cu o parte din creieri, pe deasupra urechei celeilalte.

Toți se repeziră la Lucia.

O... vedenie spăimoasă ! o... monstru !... o... durere !

O parte din fața dreaptă, cu nas și gură erau rupte. Fire din mușchii obrazului atîrnau sîngerînd ; o parte din dinți se vedeau goi și rînjitori... Ea abia mai vorbea. Voiră s-o ude, s-o ridice pe braț, să-i lege rănila... nimic nu fu cu putință. Cu o mînă își astupa rana de pe obraz, iar cu cealaltă, abia mișcînd-o, le făcea semn să se deie la o parte. După aceea se ridică singură, scaldată în sînge, și cu un glas surd strigă :

— Ucideți-mă ! vă rog... un glonț și pentru mine !

Apoi văzînd că nimeni n-o ascultă, să uită lung și adînc la Grigoriade, care rămăsese cu fălcile încleștate de durere, și lui îi zise numai aceste cuvinte :

— Andrea !... Scumpul meu Andrea !

Deodată dînsul, înainte ca ceilalți să aibă vreme să-l oprească făcu un pas înapoi, și, îndreptînd pușca spre dînsa, 'i descărcă în piept țeava ce rămăsese umplută. Ea căzu. Toți se repeziră spre el cu aceeași mișcare de răzbunare, dar înainte de a-l atinge, el avu vreme să le scape și să fugă.

— Am omorît-o ! striga în goana lui nebună prin mijlocul codrului ; am omorît-o !

După aceea, rupt, trențos, cu picioarele sîngerînde, căzînd de oboseală se oprea pe marginea vreunei prăpăstii fără fund, și, plecîndu-se pe malul ei, strigă în gura mare :

— Lucia ! Lucia !

Și cum ecou îi răspundea, din adîncul văilor, cu același nume, sărea ca un nebun în prăpastie fără să-și facă nici un rău, stîrnind vultorii din cuiburi și căprioarele din

culcușe, spre a găsi vocea celei ce-i răspundea atât de limpede.

Ce mânca, cu ce se hrănea nimeni nu putea spune.

Rătăci astfel vreo zece zile prin pustiul codrului, pînă niște ungureni, cari-l întîlniră pe vîrful muchilor dezrădăcinînd copacii, îl prinseră și-l legară ca pe un hoț. Ciobanii români nu îndrăzneau să-i facă rău. Cînd trecea răcnind pe lîngă ei, își făceau cruce și-și ziceau încet :
— Ia-i, Doamne, zilele, după ce i-ai luat mințile.

Iată ce aflai.

Pe ea o dusesese, fără să știe nimeni, la Bacău și de acolo la Iași.

— Pe el îl puseră într-un ospiciu, unde muri după două luni.

(*România liberă*, anul VI, nr. 1505—1507, 26—29 iunie 1882)

TRANDAFIRUL

Într-o mahala ¹, din cîte are capitala noastră, slută și soioasă, pictorul locuia o cameră mobilată, destul de nemobilată ca să-și-o poată umplea cu uneltele meseriei sale, și, cu unelte cu tot, destul de săracă ca să poată purta titlul de *domiciliul zugravului*.

Zugravul era un muritor cum nu întîlnești decît prin orașele mari ale Europei; o ființă foarte omenească, foarte veselă, foarte săracă, și, lucru cu totul rar, foarte nobilă. Era moldovean. Tatăl său avea avere mare și un nume și mai mare. Se însurase a doua oară, pe cînd zugravul se afla la Paris, și, printr-o inconsecvență pe care numai în fire o găsești uneori, acest om atât de bun și de milos simți că se naște între dînsul și mama sa vitregă o dușmănie fără margini, care își avea poate izvorul tocmai în iubirea ce el avusese pentru mama lui cea bună.

În sfîrșit, pentru un cuvînt sau altu, Petre Năsturel Bogdan făcu atîtea comedii mamei sale de-a doua, încît

---

¹ Termenul mahala își păstra încă sensul de : *cartier* (n. ed.).

desperat de certuri și de răul trai ce făcea tatălui său, se hotărî să nu mai ceară un singur ban de acasă, și să trăiască din pictură, pentru care avea un mare talent și o fire foarte potrivită..

Venise la București și se apucase de lucru. Comande avea tocmai atîtea cît să moară de foame cu venitul lor. Numele ce purta îl împiedica de-a se face zugrav de firme sau de biserici, precum și de a lucra pentru cel dentii băcan, care ar fi venit să-i facă portretu pentru 10 galbeni. Situația lui era foarte încurcată. Cunoștea mai toată lumea bună din Capitală, și, din cauza sărăciei, era silit să se ducă la foarte puțini.

În seara aceea însă, era grozav de nedumerit : să se ducă ? să nu se ducă ? Începea să-mbătrînească. Simțea că entuziasmul tinereții rămăsese în urmă. Dorul valsului nu-l mai stăpînea deloc. Ar fi putut să trăiască o mie de ani de-acolea-ncolo, fără să mai cugete la zădărniciile cîte se strecoară în junețea fiecărui om și căroră ne-am deprins a le da o importanță atît de mare. Am făcut nebunii, am rîs, am iubit, alții am și plîns, fiindcă acestea sunt ale vîrstei de 21 de ani. Dar cînd nu mai ai 21 și ai 31 ?... atunci vin alte aspirațiuni și alte nevoi. Simți că iubirea nu este singurul și cel mai de căpetenie fapt în viața omului. Egoismul se așează în scaunul activității fiecăruia, — natura de artist, la cel artist, biruiește totul, — frumosul începe a fi singurul scop, și după dînsul zboară tot *Eul* omului.

Și totuși !... E ceva se vede, care, la vîrsta închipuirilor, pîronește existența omului într-un singur punct : în inimă. Trăiești din emoțiuni, din așteptare, din suferință ; te hrănești cu lacrimi, cu o vorbă dulce, cu o rază de soare, și simți că în acest trup, de carne și oase, e o scînteie de neprețuită bunătate, pe care a aprins-o iubirea.

Dar ea trece... Uite așa e : trece.

Și totuși... tot mai rămîne ceva. ✓

Astfel cugeta Petre, cînd își scotea fracu dintr-un fel de hambar de nuc, care purta pomposul nume de garderobe.

Tot mai rămîne ceva..?

Vezi că, în seara aceea, primise o mică scrisoare tipărită, care-l poftea la un bal. Adresa era scrisă de mîna de femeie, o scriitură fină și delicată care purta într-însa un fel de chemare prietenească : „Vino“. D-nu și d-na No-

reanu dau primul lor bal, și la d-na Noreanu toată lumea mergea cu tragere de inimă și cu respect.

— Nina trebuie să fi îmbătrînit ca și mine... Eu eram de 22 de ani, — ea era de 18. Ba nu, eu eram de 23 și ea de 18. Vremea n-are nici o treabă decît să ne scoată peri albi... Ce repede trec opt ani...

Așa vorbea încet Petre Năsturel Bogdan. El își înne-grea tocurile cizmelor sale de paradă, cari singure mai rămăseseră din eleganța de altădată a tînărului parizian, și pe cînd se muncea să le scoată cuvenitul lustru, intră un prieten al său, veselul și bogatul Théophile Conteanu, care, ca și dînsul, mergea la balul doamnei Noreanu.

— Bună seara, Petre. Tot încă nu ești gata ?... Am în-tîrziat : sînt 11 ceasuri.

— Să-ți spui drept : abia acum m-am hotărît să merg. E o poveste întreagă.

— Ce poveste ? Spune-o. E singurul lucru care să mă facă mai puțin nerăbdător de a vedea balul.

— Ascultă. Știi că eram foarte nehotărît aseară în pri-vința mersului la d-na Noreanu. Aveam o mulțime de cu-vinte. Mai întîi nu-mi mai arde de baluri și de petreceri deloc. Apoi, o cauză pe care-ți vine mai greu s-o mărturi-sești : îmi lipseau multe lucruri. N-aveam cravată, mă-nuși, pălărie și alte multe fleacuri, cari sunt neapărate în momente atît de solemne. Mă hotărîi să răscolesc prin cufăr. Căutînd prin cutii, dădui de o cutiuță mai mică, pe care-ți jur că n-o mai știam dacă o păstrez sau am pier-dut-o. O deschid. Ghici ce era într-însa ?

— Știu eu ?... Vreun inel.

— Nu, era un trandafir. Un trandafir artificial... Cîte lucruri mi-au trecut pe dinaintea ochilor cînd am privit această sărmană roză, care stă de opt ani închisă în două rînduri de cutii !... Théophile, e o lume întreagă...

— Bagă de seamă : te emoționezi cam mult și-ți umpli manșeta de vacs.

— Nu-i nimic. Acuma aș fi în stare să merg chiar făr' de manșete, atîta dorință am de a o vedea.

— Pe cine să vezi ?

— Ascultă povestea acestui trandafir. Tu m-ai cunos-cut pe cînd eram cel mai mare ștregar din București... Pe atunci priveam viața ca o morișcă, care e întocmită numai spre a măcina neghiobiile tinereții. Cuînoșteam o

familie de moldoveni, bună prietenă a tatălui meu, al cărui salon ținea aproape primul rang printre saloanele capitalei noastre. Eram primit cu brațele deschise. Rîdeam totdeauna, spuneam glume, mă jucam fără nici o grije cu domnișoarele Ronescu, și pe ici, pe colo, trebuie să mărturisesc că făceam și cîte puțină curte celei mai mari. Ce vrei ? Nina era așa de frumoasă...

— D-na Noreanu ? ! Mizerabile ! zise prietenul său cu un ton dramatic fals, se vede că nu mă cunoști... Vei avea a face cu spada mea. Ce-i drept, n-ai avut rău gust.

— Foarte bine. Mă vei omorî cînd vei pofti și poate că posteritatea-ți va fi recunoscătoare.

În sfîrșit, ascultă ; familia Ronescu da un mare bal, în pilda d-lui Noreanu, care se și ivise pe orizont, ca un nobil, și de multă stimă pretendent la mîna Elenii, căreia prin prescurtare, îi ziceau Nina.

Înțelegi că eu eram cel dentîi care să nu lipsesc de la bal.

Ca să-ți scurtez povestea, — pe la 2 despre ziuă, ostenisem jucînd și mă duceam într-un salonaș retras, să mă odihnesc, și să fumez o țigară. Acolo Nina era singură. Se uita într-o oglindă și-și potrivea părul. Cum o văzui mă dusei drept la dînsa rîzînd.

— Ei, în curînd ne mărităm, îi zisei. Ce fericire ! ce mulțumire !... și începui a sări într-un picior. Ea se uita la mine zîmbind, dar cu o expresie în figură care arăta că mă compătimește de atîta ușurință. Ia să vedem, îi zisei, cum o să-ți facă venerabilul d. Noreanu prima sa declarație. Și, nici una nici două, îi căzui în genunchi și începui a declama niște prostii torențiale. Ea nu făcu nici o mișcare. Eram atît de aproape de dînsa, încît, nu știu cum și ce fel, mă pomenii că o apuc cu brațele de talie și încep a-i vorbi alte comedii, dar acestea serioase, atît de serioase, încît tremuram ca un negru în Siberia. Ea se plecase spre mine și mă asculta. Figura ei luase o seninătate de arhanghel, și ochii trăiau printr-o scînteie de lumină în adevăr cerească, care îi făcea și mai frumoși. Mi-am pierdut mințile, și, cum sta plecată spre mine, am apucat-o de gît și am sărutat-o cu o sete, pe care numai cei 23 de ani ce aveam au putut-o cunoaște.

Tocmai atunci d-nu Ronescu tatăl se ivea în prag. Nu știu ce mișcare am făcut, dar într-o secundă m-am pome-

nit întins jos la picioarele ei, agăţat cu mâinile de un buchet de flori ce aveau pe poalele rochiei. Cu aceeaşi mişcare, un trandafir era rupt din buchet, şi eu mă sculam rîzînd şi declarînd că nu se poate prinde la loc.

— În ziua de azi toate au ajuns false, decretă d-nu Ronescu, — iar Nina, care rîdea de mutra mizerabilă ce făceam eu adaugă :

— Toate, tată, chiar şi prietenia e falsă.

Şi ieşi.

De atunci n-am mai văzut-o decît de două sau trei ori. S-a măritat, m-a uitat, o fi îmbătrînit... Opt ani nu-i jucărie !

La 11 şi-un sfert erau la d-na Noreanu.

D-na Noreanu era o femeie ca de 26 de ani, blondă cu ochii albaştri. Avea acel ceva netălmăcit pentru condei, care se ascunde în figura ce o face cîteodată luna pe cer. — o taină adîncă în arcul sprîncenilor, nişte ochi cari priveau pe sub gene ca două conştiinţi curate, şi străbăteau pînă în fundul sufletului.

Petre, cu prietenul său, se prezentară d-nei Noreanu într-o învălmăşală de lume, cari-i împiedică de a-şi face reflecţiunile lor.

Balul era foarte animat. Fiecare muritor se ocupa de persoana sa, sau, cel mai mult, de persoana sa şi a jumătăţii sale.

După miezul nopţii, Petre se afla cu mai multă lume într-un salon de fumat. El se uita într-un album, plecat cu totul pe masa din mijloc, şi observa cu o adîncă băgare de seamă nişte copii de tablouri. După cîtăva vreme, simţi pe cineva alături de dînsu, privind într-un alt album, aproape cu acelaşi interes. Parfumul ce se exala din părul său era delicios.

D-na Noreanu vorbea încet unei alte doamne, care-i cerea explicaţii asupra unui vis ce avusese cu o seară mai înainte.

Petre scoase încet roza din buzunar, şi, adresîndu-se lor, zise zîmbind :

— Nu ştiu care din dumneavoastră a pierdut acest trandafir.

— Eu n-am pierdut, zise prietena d-nei Noreanu, fiindcă n-aveam.

— Eu am pierdut unu, dar acela era natural. Al d-voastră e artificial.

— Artificial sau nu, l-am văzut chiar acum căzînd. Dacă nu-l luați îl las aci. Nu am dreptu să păstrez un lucru care nu e al meu.

— E al dumitale, crede-mă, zise d-na Noreanu. Știu bine că e al dumitale. Cu toate astea, dacă vrei cu orice preț să te scapi de el, dă-mi-l.

Și-l luă din mîna lui. Apoi, întorcîndu-se către prietena sa :

— Uite, draga mea, acest trandafir e singura crimă ce am comis în viața mea de nobilă damă. L-am lucrat singură și acuma-l rup ca să nu mai rămîie nici o urmă din greșeala mea de altădată.

Și voi să-l rupă. Trandafirul însă, fiind de pînză, rezistă. Ea, furioasă, voi să-și scoată mînușile ca să aibă mișcarea mai liberă, Petre voi să-l ia din mînă.

— De prisos doamnă, — nu vă mai supărați : îl rup eu. Ea însă nu voi să-l dea și continuă să se lupte cu floarea. Floarea era tare.

Supărată, se frămîntă și mai mult. Luptîndu-se furioasă, îi pocni o mînușe.

Atunci aruncă floarea din mînă și, cu lacrămile în ochi, ieși zicînd :

— Nu se poate rupe.

(*România liberă*, anul VII, nr. 1 859, 11 septembrie 1883)

DRUMU DIN URMA

Era o zi tristă de toamnă, în care pămîntul trăiește sub un umbrar de nori, suri și îndesați, prin stratul căroră razele soarelui par a se munci să străbată și nu pot.

Lumea umbla pe strade fără căpătîi. Trăsurile zărvoiau goale, iar caii lor păreau osteniți, fără a fi alergat. Sergenții de oraș stau pe la colțul ulițelor, rezemați de cîte o poartă, avînd toți aerul de a-și da dimisia. Magazinele n-aveau

mușterii. Obiectele n-aveau lustru. Prin văzduh câte o pasăre rară zbură pe sus și pieziș, neputînd să taie aerul în linie dreaptă, iar glasul cocorilor, atît de duios și de cunoscut zilelor de toamnă, în ziua aceea nu se auzea.

Pe la o vreme, sunetul unei muzici militare deștepta pe trecători din somnolența în care-i cufunda norii, — și, aproape în același timp, se iviră doi jandarmi călări, cari, după ținuta lor, aveau aerul de a deschide o paradă.

În adevăr era o paradă de înmormîntare.

Convoiul înainta încet, greoi, mișcîndu-se pe tactul marșului din *Profetul*¹, că și cum, inconștient, ar fi vrut să întîrzieze să mai prelungească acea călătorie către ultima locuință.

După jandarmi, urmau două trăsuri cu preoți. În urma lor se făcu un limpeziș de lume, care lăsa să se vadă carul funebru, simplu și fără coroane tras de patru cai îmbrăcați în negru.

Înaintea lor mergeau trei ofițeri cu capetele plecate. Unul ducea o pernă cu catifea roșie, pe care erau prinse vreo opt decorații, iar ceilalți doi, cu săbiele scoase, făceau escortă acelor semne, atît de scumpe soldatului.

Mortul era militar : un căpitan de linie.

Pe sicriu se vedea o singură coroană, probabil a camarazilor, iar lîngă dînsa chipiul de căpitan, nou și strălucitor, și mai jos sabia.

În urma carului, nimeni, dar nimeni. Un pluton sau două de oștire, muzica militară și jandarmii care închideau convoiul.

Lucrul acesta îmi strînse inima, mai mult decît ideea morții. Îmi scosei pălăria cu respect și privii lung la procesiunea ce trecea.

— Bine, cum se poate ? întrebai pe un prieten care-mi ieși în cale ; omul acesta n-a avut pe nimeni în lume ?

— E un militar, îmi zise. Ce ai făcut cu piesa ta ?

— Nu-i vorba de piesă... Ce-are a face una cu alta... și dacă e militar, lor nu le e permis să aibă o rudă sau un prieten care să-i ducă la groapă ?

— Acesta văd că are pe cineva. Era tot un militar, dar sta prea lipit de cosciug.

Îl lăsai și mă dusei din nou după mort.

---

¹ Numele celebrei opere a cunoscutului compozitor german Meyerbeer (1794—1864) (n. ed.).

În adevăr, nu băgasem bine de seamă. În urma carului mergea un militar bătrîn, ținîndu-se cu mîinile de fierul ce se afla la capul sicriului. Fruntea-i era cu totul plecată spre pămînt, și nu i se putea vedea din figură decît niște mustăți teribile. Părul îl avea mai tot, dar alb colilie.

Mă uitai la mîna lui să-i văd gradul. Era de-abia sergent major.

Lucrul acesta mă puse pe gînduri. Se vedea bine că omul acela era îmbătrînit în armată, și că trebuie să fi avut o cauză puternică, ca să urmeze în așa stare de mîhnire pe mort pînă la groapă. Îmi închipuii că mortul îl avea în compania sa, și-l cruța de greutatea serviciului, sau că-l scăpase în război de vreo primejdie, sau, în fine, că-l ajutasé cu vreo sumă de bani, și, bătrînul îi datora recunoștință.

Tot gîndind astfel mă pomenii tocmai pe strada Filaretului, aproape să ies din București. Mi se făcu milă de călătorul care se ducea așa de singur pe drumul cel din urmă, și, fiindcă în cimitir aveam și eu un mormînt în care închisesem multe lucruri și pe care nu-l văzusem de mult, mă hotărîi să mă urc pînă la Belu.

Găsii o trăsură goală și o luai.

Carul intră pe poarta cimitirului fără zgomot. Înăuntru era pace. La cea mai mică adiere de vînt, cădea un potop de frunze galbene, care acopereau cu desăvîrșire lespezile de piatră.

Bătrînul se opri la ușa preotului și ceru un pahar cu apă, pe care-l bău pe nerăsuflăte. Apoi porni înainte.

Slujba se făcu lingă mormînt foarte simplă. Plutonul de linie era de față..

Bătrînul sergent sta cu mîinile încrucișate, privind pămîntul. Putui să-l văd bine. Figura lui era în adevăr figura unui soldat îmbătrînit în cazarmă. Un cap mare, tuns pe tobă ; un obraz osos ; niște mustăți stufoase și lungi ; sprincenele, niște adevărate mustăți, — și el tot drept ca o lumînare. Însă cînd ridică ochii de jos, înțelegi că omul acela era sergent-major numai cu chipul. În ochii lui se citea o bunătate fără margini și, în momentul acela, o durere adîncă, concentrată. Nu zicea nimic, nu plîngea, dar simțai că suferă. Cu sufletul era cel puțin colonel.

După ce se isprăvi slujba, oamenii cimitirului apucară sicriul și trecură pe sub dînsu două frînghii spre a-l lăsa

în groapă. Locotenentul care se afla de față comanda : *prezentați arma !* Cînd cosciugul fu lăsat în mormînt, sergentul-major nu se mai putu stăpîni și căzu pe pămîntul ce era scos din groapă.

— Teodore !... Domnule căpitan !... avu el putere să strige și-si pierdu simțirea.

Pămîntul acoperi numaidecît coșciugul ; locotenentul comandă *la umăr !* și lumea se depărtă.

Pe sergentul-major voiră să-l ia pe sus ofițerii cari făceau escorta decorațiilor. El se dezmetici numaidecît, și, fără să uite respectul ce datora șefilor săi, îi rugă cu mîna la chipiu să-i dea o birje, căci nu mai putea merge.

Fiindcă nu era nici o trăsură slobodă, unul din cei doi ofițeri veni să mă roage să iau pe bătrîn cu mine. Primii cu bucurie.

El se sui în trăsură și-mi mulțumi din cap fără să mă vadă bine.

— Unde să vă duc, domnule ? Îl întrebai pe cînd intram în oraș.

— Unde vrei, domnișorule, numai... cît s-o putea mai departe.

Îl lăsaî în pace. Grozav aș fi voit să știu ce legătură era între el și militarul mort... Bătrînul acesta părea prea mult atins de aceea ce se întîmplase, ca să fie un singur prieten. Mersem astfel aproape un ceas, pînă ieșirăm din nou afară din București. La rondul al doilea de la șosea, birjarul se opri. Nu era nimeni. Și aici ca și dincolo, se plimbau pe potece numai frunzele căzute. Orizontul care în alte zile e atît de întins și de limpede, părea a purta pe cap o glugă de iarnă.

Îndată ce stete trăsura, militarul se dete jos.

— Iartă-mă, domnule, îmi zise luîndu-mă de mîină. că nu știu să-ți mulțumesc... Să-ți dea Dumnezeu sănătate !

— Căpitanul ți-era rudă, domnule ?

— Nu, domnișorule, era un copil de trupă, crescut pe brațele mele...

Nemaiputînd vorbi de plînsul care-l îneca, îmi făcu un semn cu mîna și plecă. După cîtiva pași, ca muștrat de conștiință, se întoarse înapoi și se apropie de mine :

— Era fiu-meu...

Taina aceasta părea că-i apăsa pieptul. După ce o spuse se grăbi să fugă, luînd-o peste cîmp spre Băneasa.

Eu mă întorsei trist în pasul cailor, gîndindu-mă cîte drame de acestea, ascunse în aparențe înșelătoare, nu se petrec în omenire, și pe cîte căi inima noastră nu e atinsă de durere!...

(*România liberă*, anul VII, nr. 1 921, 27 noiembrie 1883)

TOADER CIZMARU

E vorba de un cizmar, — dar un cizmar artist, artist nu în cizmărie, fiindcă cizmăria n-a fost trecută niciodată printre bele-arte, ci în chitară.

Era flăcău, un soi de flăcău pismătareț, care ura pe adevărații flăcăi, tineri și glumeți, tocmai fiindcă el nu fusese niciodată tinăr.

Băgat ucenic, la vîrsta de 6 ani, la un cîrpaci de uliță, se prinsese frate de cruce cu nobila sărăcie așa de cu timpuriu, încît mai tîrziu, cînd sărăcia se așază alături de beadreagul lui, ca în casa ei, el îi întinse mîna cu dragoste : se cunoșteau așa de demult !...

Nu se poate tăgădui că, chiar cizmar fiind cineva, are o pustie de inimă, care nu degeaba îi tîcăie în piept ci a dragoste, — ba chiar se poate susține cu succes că unele bresle speciale cum e a bărbierilor și a cizmarilor, au o propensiune particulară către această stare sufletească, pentru care au și fost cîntate, cu deosebire, de poeți.

Tocmai de aceea e mai de mirare cum s-a putut strecura bietul flăcău prin primejdioasa carieră a cizmăricii, care este și a amorezaților de meserie, fără să fie pîrlit de flăcările amorului, acest dușman secular al bărbierilor și al cizmarilor.

Și cu toate astea e așa : nu iubise niciodată !...

Cred cu totul de prisos a-i face arborele genealogic. Familia sa dăduse statului o serie întreagă de oameni muncitori, cari însă nu fuseseră remarcăți în istorie decît printr-o strălucită sărăcie, care trecuse din tată în fiu, pe linie

bărbătească și coboritoare, ca singurul și cel mai de căpetenie titlu de noblețe, pînă la dînsu.

În el, toate zbîrciturile și dungele ce le cioplise nevoia pe chipul străbunilor săi, erau concentrate într-o figură osoasă și unghiulară, în care s-ar fi putut dezlega, cu trigonometria în mîină, toate problemele de suferință și ne-avere cîte pusese soarta ascendenților săi spre dezlegare.

De altminteri se numea Toader, scurt, cum s-ar numi un cîine Dulău, și-i ziceau Toader Cizmaru, cum ar zice cineva Dulău Cîinele.

Adevărul e că avea un talent nemaipomenit de a rămînea anonim. Trăia bine sau trăia rău, trăia sau nu trăia, nimeni nu putea ști. Ieșea numai din cînd în cînd, pînă la cîrciuma din față, să-și cumpere cele trebuincioase vieții, și o dată pe săptămîină mergea în Lipscani să-și tîrguiască piele, sau cuie, sau pap. Obiectele acestea îl preocupau atît de mult, încît, cînd erau gata să se isprăvească, bietul Toader nu dormea cîte două nopți, și ființa care suferea atunci toate melodioasele confidențe ale cizmarului era chitara.

Să aibă cineva drept cea mai înaltă preocupare a vieții sale preocuparea de a nu-i lipsi niciodată cuile din tinichea, niște mizerabile cuie de lemn, pentru care ar fi fost de ajuns cheltuiala ce o face un om cu stare pentru săracii săi. E grozav !...

Și cu toate astea, astfel merge viața.

Fiecare își are idealul său : unul visează să fie iubit de o femeie frumoasă ; altul să ajungă ministru ; un al treilea să cumpere moșia vecinului ; bolnavul cugetă vecinic la sănătate ; artistul la glorie și Toader cizmaru la cuie și la pap.

Așa e viața !...

De cînd îl cunoșteau vecinii în strada Amzei, două lucruri, sau, mai corect, un lucru și o persoană aveau dreptul să între după paravan — căci dugheana lui era împărțită, prin două coale de hîrtie vînată, un atelier și camera de culcare — și anume : chitara și *Gusti*, cățelul cel nedespărțit al cizmarului. Am zis *un lucru și o persoană*, căci *Gusti* pierduse de mult calitatea de cîine, spre a deveni o

ființă cu suflet și cugetare, în sînul cărcia stăpînul său își vărsa tot necazul vieții.

Vara, cînd sărăcimea umblă desculță, ciubotarii mor de foame. Toader se pune pe cîntat, iar Gusti, în colțul odăii, începea să urle, strîmbînd gîtul în toate chipurile și privind pe stăpînul său cu un fel de respectuoasă rugămintă de a înceta. Cizmarul nu înceta dar nici nu-și huiduia cîinele, fiind de părere că după cum el are dreptul să cînte, tot astfel cățelul are dreptul să urle.

Iarna, cînd sărăcimea ar umbla încălțată, dar n-are cu ce, și cînd, prin urmare, cizmarii cîrpaci se găsesc în aceeași situație, ca și vara, cu deosebire că iarna mor și de foame și de frig, — iarna, Gusti era mult mai iubit stăpînului său decît chitara, pentru că... frigul e dușmanul cel mai neîmpăcat al artelor și mandolina cea mai ilustră, fie chiar a lui Cimarosa ¹, nu ține de cald cît un cățel.

Cînd vîntul bîzîia prin hîrtia ferestrelor, Toader se urca pe mindirul său de paie, învelindu-se cu o scurteică veche de aba, și, fiindcă mînecele nu-i puteau sluji la nimic, pe una o arunca peste Gusti, sfătuindu-se cu dînsu în gura mare, și făcînd planuri pentru ziua viitoare, care, din nenorocire, trebuia neapărat să semene cu cea de astăzi și cu cele trecute.

„Ei, Gusti, ce mîncăm mîne ? Mîne-i mîne !... Pînă aici am dus-o noi cum am dus-o, dar să vedem de aici încolo... Tu mereu dai din coadă ca un prost și te vîri în scurteică... Brrr ! frig e frate... Și jupîneasa Lița de la d-nu Marghiloman ș-a dat papucii să-i cîrpească țiganu de la colț... Da' parcă și tu, nu știu cum dracu, nu mai ai căldură în tine nici de un ban. Ai îmbătrînit, jigodie ce ești !... O ! săracu Gusti !... cățelu Gusti... Vîră-te acolo, moșule, că crapă lemnele de ger !...“

Gusti însă era menit să joace un rol important în viața stăpînului său.

Într-o dimineață veneau amîndoi de la St. Gheorghe, Gusti cu un pachet cu piele în gură, iar Toader cu o pîine și cu niște ridichi la subțioară.

---

¹ Domenico Cimarosa (1749—1801), compozitor italian și constructor de instrumente muzicale (n. ed.).

Cîinele mergea țănoș și cuminte spre domiciliul din strada Amzei, întorcîndu-se din cînd în cînd spre stăpînul său și privindu-l cu mulțumire, ca un om care se achită de o binefacere. Toader se strecura ușor prin mulțime, temîndu-se a nu fi băgat în seamă de lume, și nu se uita deloc la cățel, — pînă observă mai departe că Gusti dispăruse. Începu a fluiera; a-l striga pe nume, a-l căuta... Pace. Atunci se întoarse înapoi.

Ce să vezi ?

La colț de stradă, Gusti găsisese o livretă subțirică și delicată ca o femeie delicată și subțirică, și fără nici o mustrare de conștiință, lăsase pachetu din gură, și se pusese să se învîrtească împrejurul ei...

Bietul Toader, care în viața lui nu îndrăznise să-și ridice ochii la o femeie, fu atît de scandalizat de îndrăzneala cățelului, încît puse mîna pe un bolovan să arunce în el.

Atunci însă, ca o fee binefăcătoare pentru cățel se ivi o slujnicuță tînără și vioaie, care ducea pe braț un coș cu tîrguieli.

— Ce ai, domnule, cu cățeei de zvîrli într-înșii ?

Cizmaru se roși ca un mac.

— N-am nimic... dar... Gusti e al meu... și în loc să ducă pachetu acasă, s-a apucat de drăcii... Nu ți-i rușine obrazului, potaie !

— Ia lasă și dumneata ; vezi bine că Gusti, cum îi zici, s-a ridicat la neamuri !...

— Da' e bătrîn jigodia... mai bătrîn decît mine.

— Ce, oi fi zicînd că și dumneata ești bătrîn ! Și începu fata să rîdă cu hohot și să se uite la el pe sub lungul gencilor cu ochii ei albaștri și obraznici...

Așa meraseră pînă spre strada Amzei, tot spunînd ea de la cine este și întrebîndu-l pe el ce face, pînă la dugheana lui. Cînd îi spuse că șade acolo, fata începu a rîde în gura mare.

— Să ne vedem sănătoși, îi zise ea, oprindu-se din rîs.

— Să ne vedem sănătoși.

! . . . ! ! ! ! ! ! ! !

Iar mai tîrziu, cînd sosi cîinele acasă, în loc de bătaie fu poftit la masă.

Mîncă cu poftă moș Gusti, dar se declară pe față contra ridichiilor.

(*România liberă*, anul VIII, nr. 2012, 18 martie 1884)

„De sus de la munte se coboară seara, o
 Clitumno,
 Spre tine turmele ; în apa ta, flăcăul
 umbru

Iși scaldă nevolnica oaie,
 Pe cînd
 Cătră dînsul, de la sînul ars al mamei
 Ce șede discultă pe prispă și cînlă,
 Un copil se-ntoarce și cu chipul rotund
 Surîde ;

Gînditor, tatăl, cu piei de capră
 Acoperit pînă la brîu, ca faunii antici,
 Stăpînește carul boit și puterea
 Frumosoșilor junci.

A frumoșilor junci cu pieptul voinic
 Și mîndri pe cap cu coarne lunate,
 Blînzi la privire, albi, — precum erau dragi
 Dulcelui Virgiliu.“

CARDUCCI, *Alle Fonti di Clitumno*

Spre toamnă, pe la începutul lui octombrie, Roma e încă locul de priveliște a unei scene biblice, ce s-a păstrat pînă în zilele noastre așa cum era acum două mii de ani.

Cînd spre vară, soarele arde Campania romană și usucă florile, ciobanii pleacă. Munții Albani, Sabini, Umbria, Etruria, bălțile pontice, văd deodată popolîndu-se dealurile și pădurile de turme nenumărate, de cirezi și herghelii. Ca tot ce este viu și sănătos, vita simte nevoie să călătorească, cînd undele de căldură vin pe aripa Scirocului să înăbușe răsufierea cîmpului. Firul de iarbă se răsucesce ; pomii de fructe, osteniți, de-abia se țin pe răzămători ; vița se vîrtește și se ascunde pe trunchiul copacilor ; pămîntul se macină, — numai măslinul, sur și gîrbov, pare a se simți bine în arșița vîntului. Nimic nu e comparabil cu viața ce sclipește în lumina acestui pustiu, locuit de ruine, însoțit de melancolia apeduncurilor părăsite, cîntat de țipătul unei rase stranii de rîndunele. Liniele orizontului se îneacă în apele unui eter prăfuit ; vîrfurile Ape-

ninilor răsărîci și colo, parcă ar vrea să scoată capul de sub pîclă și să dea de aer ; Teveronele șerpuiește tăcut dinspre Tivoli, iar Via Appia se strecoară subțiratică spre Albano. Peste tot plancază timpul.

Toamna însă schimbă priveliștea. În urma ploilor de septembrie, pămîntul, leșinat, începe a se înviora. Frunzele de la pomii slabi cad ; dar portocalii, lămîii, tufele de laur și de dafin, bradul și moliftul, smochinul, prind a zîmbi de o viață nouă. Văile și dealurile din jurul Romei dau în verde ; bruma ce cade noaptea de-abia roșește vîrfurile finului ; barierele de lețuri ce megiesesc suhaturile între ele se ridică ; steiurile antice din fundul rovinelor se curăță ; căsoaia de piatră se deschide...

Vin oile.

Noaptea tîrziu, de-a lungul Vici Venti-Settembre, or pe Corso, or pe Via Nazionale, străinul, neobicinuit cu asemenea scene, e deșteptat din somn de un zgomot surd, depărtat, continuu, care se apropie cu încetul, se cadențează, începe a semăna cu ropotul mărunțel al ploii. Dacă-ți ridici capul și-l asculți mai bine, se aude un murmur de glasuri necunoscute : o voce cheamă, alta poruncește ; un țipăt de copil se amestecă cu mugetul calm al unui bou ; unui fluierat lung răspunde o șuierătură ascuțită... Ce e ?

Deschizi fereastra și privești.

O scenă absolut unică se înfățișează ochilor. La lumina felinarelor se desfășoară o pînză fantastică de ființe cenușii, care umplu strada de la un capăt la altul, trecînd neconținut. În fruntea turmei pășește țapul, purtînd de git o teleancă răgușită, care sună măsura sălbatecă a unui cîntec barbar. Pe de lături se ațin ciobanii, îmbrăcați în piei de capră, ale căror mițe le dau aerul unor fauni. Din distanță în distanță paznici călări, numiți *butteri*, cu lungi sulite de lemn în mînă, apar ca niște umbre amenințătoare. Aceștia, între dînșii, se înțeleg prin fluier. Ei umblă călări pe cai sălbateci, cu cozile pînă în pămînt ; au șele cu pulpane vătuite, cari noaptea le slujesc de perne, iar de gîtul murgului poartă răsucit priponul. În urma fiecărei turme vine casa stăpînului. Un car pe două roate, cu o păreche de boi de o nespusă bărbăție, duce dintr-un loc într-altul acareturile proprietarului. E corabia lui Noc. Un munte întreg se ridică pe puternica osie : saltele, scaune, meșc de lemn, căldări în

furci, — printre cari și-a făcut cuib, sub un acoperiș cu covergi, stăpîna și copiii ; apoi, alături, cușca cu porumbi, cu găini, cu curcani ; cît coala porcul familiei ; mai în coadă, vițelul, cu cele patru picioare legate, pe care vaca, ce vine pe urmă, îl miroase printre gratii. Sub car, cîinii, rușinați de oraș. În dreapta și în stînga, doi-trei *butteri* apără avuția.

Carul acesta, una din miile rămășiți de la străbuni, de lemn vînjos de fag, avînd jugul înflorat cu zbanțuri de aramă, e întocmai plastrul antic cu taurii lui :

„Fagul cioplit și făcut osie va scîrțîi sub greutatea încărcatului, și înjugați la o oiște de aramă, juncii vor trage din greu...”

Boii sunt de o frumusețe cum nu mai are altă țară : formele, minunate ; ochii, mari și buni, se uită cu blîndețe ; coarnele, imense dar bine înfipite, sunt o nespusă bogăție pe fruntea lor albă și pătrată. Cînd se înfurie, priveliștea e măreață și demnă de Virgiliu :

„Cap la cap, își încrucișează coarnele și se izbesc cu groaznice mugete, cari fac să răsune pădurile și vastele ceruri.”¹

În tot agrul și castelele romane, de la Tivoli pînă la Albano și de la Apenini pînă la mare, acesta e boul de muncă. Un *boar*, cu picioarele pe tînjală și rezemat de monumentul din car, în mîină cu două hățuri de cînepă, ce trec printre coarne și se prind de nări cu un belciug de fier.

Așa trec turmele în Campania nopți întregi de-a rîndul.

Roma, 1889

(*Familia*, anul XXVI. nr. 23, 10/22 iunie 1890)

ÎN CARANTINĂ

Era o zi minunată de toamnă, pe la trei ceasuri după prînz, cînd trenul se apropia de gara Predeal.

Cel ce scrie aceste rînduri se întorcea de departe și după multă vreme de lipsă, către plaiurile țării sale.

¹ Virgiliu. *Georgice*. Cartea a III-a, V. 172 și 222 (n. ed.).

Planuri, ambiție, visuri de tinerețe, legături strînse cu străinătatea, nici una nu mai avea puterea de a-l ține în marginele pacinice ale vieții obișnuite. O aprindere sufletească rară îl stăpînea, ca pe vremea cînd, copil, trebuia să se culce în noaptea de Sfîntu Vasile în aceeași odaie cu jucăriile, spre a se deștepta tocmai a doua zi și a le vedea. De la cele dintăi gări din Comitatele românești, apăruse căciula țurcănească zidită ca o coroană pe plete voinicești ; zeghea fumurie āninată de umeri largi ; chipul senin, cu nasul drept, așezat de fire bărbătește sub fruntea mîndră și pe gura blîndă ¹, — și parcă o ironică întrerupere a împrejurărilor de astăzi venea să tulbure plăcerea călătorului, făcînd să răsune la fiecare stație nume sălbatece, *hom-to-rom*, *dohanitza* și alte asemenea necuviințe de sunete, de părea că toate poloboacele goale din lume s-ar fi pus să hodorogească între ele.

În trenul ce venea de la Brașov se urcase și *politzmaister*-ul acelui Opid, un domn grozav de vorbareț, care se lăuda a fi fost în vremuri om mare, deputat, amicul lui Koloman Tisza ². Cu degetul de-a pururi pe vîrfu mustăței, ar fi părut un om à succès, dacă o dîră de picături grase pe jiletcă și gheroc n-ar fi dovedit că firea omească este în general slabă, iar în particular a d-lui *politzmaister* supusă la ispitele stomahului. Ceea ce însă nu-l împiedica de a ieși adesea din compartimentul nostru și a năzui cu privirea la cel vecin, înlăuntrul căruia se găsea o doamnă singură, cu părul blond, prea frumos. Se înțelege de la sine că mîna nu se mișca cu nici un preț de pe mustață în împrejurarea aceasta.

Îmi aduc aminte de d-l *politzmaister*, fiindcă era unul din acei muritori nelegiuiți și vai ! așa de numeroși, cari brodesc toate lucrurile la nevreme. Bunăoară vorbea de slava Ungariei și frumusețele de la Pesta, tocmai cînd pe mine mă supăra numele ungurești ; aprindea un muc de țigară de foi chiar în momentul în care eu stingeam țigara mea ; lăsa deschis geamul de la vagon, taman la gura unui tunel. Nu se poate face nimic în contra fatalității. Așa vrea soarta, să te batogesti în mahorca unui mădular al statului maghiar, pînă ce vremea o schimbă tutunul or' pe unguri.

---

¹ Scriitorul face aici portretul țăranului transilvănean (n. ed.).

² Koloman Tisza (1830—1902), om politic ungur, fost prim-ministru (n. ed.).

Și pe cînd mă gîndeam că mai degrabă se prefăce tot tutunul în iasomie, soarele scăpăta în fundul văilor, luminînd rîpele scorburoase și întunericul brădișului cu raza sa aurie, ce tremura în limpeziciunea aerului munților. Văgăunile pietruite de șioaie se coborau pînă în albia Prahovei ¹, pe cînd pe partea cealaltă poieni mușcate de brumă întindeau covoarele ierburilor lor pînă sub poalele Bucegilor. Din cînd în cînd cîte un țăran, doi, răsăreau în fuga panoramei, ca niște eroi ossianești : Cucullin și Fingal ² și prins de indiferența naturei către toate, îmi veni în minte încîntătoarea istorioară a lui Cornallo și Galvina. Era Cornal domn stăpînitor a o sută de plaiuri ; din mii și mii de izvoare se adăpau cerbii lui, și mii de stînci răspundeau în echo la lătratul ogarilor săi ; chipul său era însăși suavitătea tinereței ; era brațul său moarte de eroi. Al gîndurilor sale una era doamna, și frumoasă, frageda Galvina, fiica lui Colonco : ea părea soare între femei, și părul său biruia neteda aripă a corbului ; destoinici la vînătoare îi erau cîinii ; fluiera în vînt coarda arcului său...

Politzmaistrul tocmai revenea. Dăduse o tîrcoală pe la geamurile vecine, și închidea dintr-un ochi foarte cu șiretenie, sărutîndu-și vîrfurile degetelor cu pocnet. Era pe cale de a i se aprinde călcîile. Ce umbli cu Ossian și Galvina !... Iată realitatea cum se înfățișează : un soios de ungur, care se simte atras de părul blond al unei necunoscute ; și deși știam că dragostea de lucruri noi este caracteristica cea mai sigură a spiritelor mediocre, în care rubrică intră mai mult de jumătatea speței umane, mă hotărîi să întreb pe tovarășul meu de drum cine era doamna de alături...

Trenul se oprea la cea din urmă stație ungurească, unde nu mai era unguresc decît un chipiu de pe creștetul unui creștin și un animal ce-și purta melancolic șunca prin fața trenului.

Politzmaistru aprindea țigara de foi, — fiindcă, se înțelege, eu tocmai aruncasem pe a mea. Geamantanele erau coborîte din locurile lor. Pe dreapta se văzu o sentinelă românească, un curcănar, stînd liniștit lângă ghereta

---

¹ În realitate Timișul (n. ed.).

² Personaje în poemele lui Ossian (n. ed.).

lui, — iar subsemnatul își simți inima bătând mai rar, parcă ceva nou și neobișnuit avea să se întâmple.

E poate adevărat că patriotismul este o prejudecată. Cine însă nu s-a simțit mișcat, la revederea pământului țării sale ? Cine a colindat lumea în lung și în larg, și nu a priceput cum se depune, încetul cu încetul, în fundul sufletului, azi o aducere-aminte, mâine o părere de rău, mai târziu o nemulțumire de lumea străină, cari toate la un loc se topesc și distilează dorul de țară ? Dan Căpitan de Plai, care, prins de hanul tătarilor, cere înainte de a muri să mai vadă o dată plaiurile țării sale, și pornește călare trei zile și trei nopți pînă ajunge la hotare iar acolo descalecă, își face cruce și sărută pământul Moldovei, — este cea mai bărbătească icoană a acestei stări sufletești.

Curcănarul de la graniță, uscățiv și rău îmbrăcat, dar serios, făcea un contrast îmbucurător cu bocîncarul roș la față al vecinilor. În chipul lui senin, de o gravitate blîndă, se oglindea toată singurătatea munților, melancolia vremii trecătoare, conștiința ce pare a trăi în toți adevărații plugari că firca își are vrerile ei, că nu poți lupta cu iarna :

„S-a dus cucul, spînzuratul,
Și de-atunci m-a prins oftatul.”

În asemeni dispoziție sufletească intram în gara Predeal.

Cele dintăi obrazuri cu cari ne întîlneam erau ale jandarmilor. Urcați deja pe aripa vagonului parcă ar fi călătorit cu noi, ei strejuiau ușile dinspre gară, spunînd că „nu se poate” pe acolo.

— Așteptați că vine acuma trenul-holeră.

În vremea asta peronul era prins de funcționari cu șapea roșie, cari zărvuiau fără rost de la un vagon la altul, chemîndu-se : „Iancule, Dumitrescule, e cineva ? nu-i nimeni, adu-mi registrul, ține cheia” ; locomotiva suieră cu disperare ; „dăți-vă la o parte, domnilor” striga șeful de tren ; „Ioane mă, spunc Mandi să-mi trimeată ru-fele spălate”, zicea un glas din clas-a 3-a : „adio, țată, adio, nene” : un călător grăbit calcă peste un cîine, care schiaună ; doi inși se izbesc piept în piept și-și cer iertă-ciuni injurîndu-se ; clopotul sută a 3-a oară ; un funcți-

onar gata să se repeadă în dreapta, se repede în stînga, cine știe de ce... În sfîrșit trenul pleacă...

Iată-ne noi rămași singuri în vagoanele noastre, cu jandarmii la ușă.

Deși momentul nu era din cele mai încîntătoare, viața aceasta fără echilibru stabil, zarva, mișcările necumpănite, vorba românească în toată săltăreața ei manifestare, îmi redeteră, fără altă pregătire, conștiința de locul în care mă găseam, și mi se păru că nu lipsisem niciodată din țară.

În vremea asta două vagoane de clasa a 3-a se apropiaseră de-ale noastre. A le chema vagoane este așa o fodolie de vorbă : niciodată cloșcării mai neomenoase nu fură locuite de oameni. Aci ne grămădirăm unii peste alții, cufere, persoane, cîini, bulgari. Politzmaistrul, doamna cea blondă, și peste toți jandarmii. Trenul astfel alcătuit merse de se așeză pe o linie laterală, unde trebuia să aștepte trecerea unui confrate de la București respectabil fiindcă n-avea holeroși. Șezurăm astfel vreun ceas. Minunați erau bulgarii (o ceată ce se întorcea de la muncă) cu maimuțele lor. Văzînd că-i treaba pe pierdere de vreme, scoaseră unul o lăută, pe care o înfipse cu coada în brîu, altul o dairă, iar un al treilea din cei cu maimuțele, își puse dobitocul să joace. Dar din nenorocire locul era prea strîmt. Atunci proprietarul maimuței se coborî pe șine, și cu el toată lumea, și începu nunta. Soldații făceau un chef nespus, pișcînd coada bietei maimuțe, care cu o scufie roșie în cap, sărea roată împrejur cu ochii țintă pe căprarul care o supăra. Astfel îndrumat lucrul începea să fie mulțămitor cînd deodată se văzu din vale un domn alergînd din toate puterile și făcînd semne disperate : „Căprar mizerabil, am să cer să te pedepscască, astfel păzești dumneata carantina ? !“, urla el cît îl lua gura. Era unul dintre *sanitari*. „Poftiți, domnilor, sus ! cine v-a dat voie să vă coborîți ?“ zicea căprarul, parcă n-ar fi fost el cel ce trăgea maimuța de coadă. Degrabă toată lumea se urcă din nou în cloșcării, unde peste cinci minute, aerul era ca în iad, infectat de miroasele cele mai poznașe. Doamnele mai cumsecade respirau prin manșon : domnii înnodau țigară de țigară. În cele din urmă dete Dumnezeu și plecarăm.

Peste trei minute eram în carantină.

Îată o instituție în care desigur omenirea n-a făcut nici un progres, căci baratca în care ne coborîrăm nu putea fi mai strîmbă și mai murdară în veacul al VI-lea, pe vremea ciumei de sub Papa Grigore cel Mare¹. Această farsă piramidală, născocită de birtași și pătimită de public, era pîsă sub ocîrmuirea unui medic, asistat de doi sanitari și de o companie de soldați.

La o masă mîzgălită de cerneală și altele, unul din sanitari înscrisa numele fiecărui martir, care trebuia să plătească 10 franci (dragă Doamne drept chirie) și apoi să treacă la dezinfectare. Operația înscrierii trebuia să fi fost foarte grea, deoarece dură un secol. La fiecare nume se iveau neînțelegeri între doctor și sanitar. Doctorul zicea că el e *expeditiv*, iar sanitarul că e *legal*.

— Dă-i drumul, domnule, înainte, fii mai expeditiv, *pour l'amour du ciel*.

— Domnule doctor, trebuie să scriem numele omului exact.

— Exact, neexact, dă-i înainte, că ne-a apucat noaptea, *pour l'amour du ciel*. (Doctorul învățase la Paris).

— Cum te cheamă, măi bade? întrebă sanitarul pe un țaran, care scotorea de un ceas în fundul chimirului.

— Matei Zăbavă.

Un hohot de rîs primi numele țaranului.

— Bade Zăbavă, dă-te la o parte, *pour l'amour du ciel*, să înscriem pe altul.

Veni rîndul bulgarilor. Cu maimuța în spinare, cel dintîi ce se înscrise, rămase incremenit cînd auzi că trebuie să plătească zece franci.

— *Dura lex sed lex*, zise doctorul înălțînd din umeri.

Maimuța foarte mulțumită de citația doctorului, clipea din ochii ei șugubeți, parcă ar fi priceput latinește. Bulgarul pretindea că n-are zece franci.

— Să-l dăm înapoi peste graniță, zise doctorul.

— Nu se poate, zise sanitarul, nu e legal.

— Legal, nelegal, puțin îmi pasă.

În vremea asta, cei ce se înscriseseră stau la țarc, în fundul ghereței, fiecare cu geamantanele alături și numai unul cîte unul trecea, ca oile la strungă, printre patru soldați. Aceștia, cu o tulumă în mîină, te făceau liuliu de acid fenic; ți-l virau prin buzunare, pe după gît, prin le-

---

¹ Grigore I, cel Mare. papă între anii 590—604 : a creat calendarul gregorian (n. ed.).

găturile cu mîncare ale bieților oameni, prin mînușile doamnelor, mai cu seamă prin mînuși, pe care aveau o pică deosebită. Așa că ieșcai din mîna lor murat ca un șoarece, și fără speranță de a te usca în curînd, de vreme ce rufăria din cufăr pătimise aceeași soartă.

Cînd se isprăvi și operația înscrierii, era noapte cumsecade. Acum începea odiseea căutării cvartirului. Prin gropi și văgăuni de tot felul, se ajunsese la o căscioară, în vale, dincolo de apă, unde doctorul zicea că e o odăiță „numa de drag să faci carantină”. Foarte bine. Cînd însă dădurăm să intrăm, sentinela nu ne lăsă, iar căprarul de post ieși și spuse soldaților noștri că toate odăile sînt prinse, că în una sunt 5 holeroși, în alta 3, iar în a treia 4 *madame*. Sanitarul care venea în urma noastră, luă pe căprar la o parte și-i vorbi la ureche. Rezultatul acestei convorbiri fu dezastruos : o cameră goală, umedă, tocmai în fundul curții ne era partea. D-l sanitar deschise ușa cu o mișcare plină de noblețe, și zise solemn :

— Pentru cei patru domni ce sunt cu noi...

Unul din *cei patru domni*, furios, zise sanitarului :

— Și pentru *doamna*.

Doamna era persoana cu părul blond din tren. Ea venea după soldați, tăcută, cu un săculeț negru în mîină, cu un chip serios, hotărîtă parcă să îndure toate mizeriile. Această modestie mă făcu să cred că e o străină, ce vine pentru întîiași dată în țară. Ce părere trebuie să-și facă de români !...

Între odaia ce ni se oferea și odăile deja ocupate, era o ușă închisă.

— Cine șade aici ? întrebă un domn.

— Asta-i o cameră rezervată pentru ministrul francez.

— D-nul de Coutouly ?... Te înșeli, d-le sanitar, d-lui e la București.

Nu d-l Coutouly, un altul, d-l Circodan, Corgîdan, nu știu cum draeu îl cheamă.

— Da' ia deschideți s-o vedem și noi.

— Nu se poate.

Și fiindcă unul și altul începea să protesteze, d-l sanitar înălță glasul :

— D-lor, suntem cu toții români, trebuie să știm a ne face datoria către țară ! Voiți d-voastră să ne arătăm grobiani către străini ?...

— Așa este, dar doamna asta e străină, zisei eu, cu sfială.

— Fiți pe pace, d-le X, îmi zise el pe nume, aranjăm noi lucrurile cum e bine.

— A !... Atunci strecurați-mă de se poate prin preajma duminisale...

El se uită la mine, cu ochii lui de băiat bun dar fără nici o expresie, și zise zîmbind :

— Avem ordine de la Direcție să despărțim sexele.

— Atunci trebuie să ne supunem : însă grea misie v-a dat Direcția.

— Nici chiar femeile cu bărbații lor nu pot sta împreună...

Nu mai era nimic de adăugat față cu o asemenea măsură de inutilitate publică.

În vremea asta sosi și doctorul. El se opri în pragul scării, și-și încrucișă mâinile cu desperare pe piept.

— Domnule sanitar, nu aici !... *Pour l'amour du ciel*, o să mă-mbătrîniți ! Nu ți-am spus să duci pe domnii la casa preotesei ?

— Ba da, însă acolo nu sunt decît două odăi pentru ministrul francez.

— Ei, al dracului ministru ! zise unul ; intră ca Bosco pe toate barierele.

— În cîte exemplare sosește d-l aista ? întrebă un moldovean.

— Știți, domnule X, îmi zise doctorul, e d-l Cogor-dan, delegatul francez în Comisiunea Dunărei... Trebuie să știm a ne face datoria către țară. Nu putem să ne arătăm grobiani către străini...

— Foarte adevărat, răspunsei eu, căutînd să plac d-lui doctor ; dar nu mă uitați și pe mine...

— Fiți pe pace.

Și așa ne întinserăm din nou pe drum, tăcuți, așteptîndu-ne la fiecare moment să dăm în vreo groapă. În preocuparea mea de soarta picioarelor, îmi veni în minte fraza sacramentală : „Datoria către țară, grobiani către străini“. Cine să fie autorul : doctorul sau sanitarul ?...

Dar dînd tocmai atunci într-o văgăună, rămase și această întrebare, ca multe probleme ale universului, fără dezlegare...

La casa doamnei preotese, soldații ne primiră cu cea mai cloeventă nemulțumire, fiindcă veneam să le îngreu-

năm serviciul. Sanitarul mă ținu mai în urmă, și după ce doctorul intră cu ceilalți holeroși în sală, el mă duse într-o odaie din capătul cerdacului.

— Asta era rezervată pentru secretarul lui d-nu Cogordan.

Iar Cogordan !...

— Știți, îmi zise el prietenește, nu se poate să ne arătăm grobiani către străini...

Hotărîtor, secția aceasta sanitară nu avea multă imaginație !

— În odaia asta a stat și d-nu Krețulescu, ministru la Paris.

— A !...

— Ba și d-nu Bălăceanu.

— Da' în asta de alături ?... Îmi pare că-i goală.

— Astea sunt două odăi pe care le păstrăm pentru lumea aleasă.

Era momentul să mă închin. Așa și făcui, îndoindu-mă de mijloc pînă la pămînt. Sanitarul începu a rîde.

— Eu vă cunosc pe d-voastră, îmi zise el, cu o vădită dorință de a mai vorbi despre alte lucruri decît tot de holeră : scriați odată niște lucruri foarte caraghioase...

Și fiindcă mie îmi venea să rîd de acest compliment, el simți că adusesese rău vorba, și se făcu roșu ca un rac.

— Da, scriam. Tot mai scriu și acum, dar am mai îmbătrînit și, știi, cu vremea omul se matuțește.

El se uita mereu la mine, zîmbind. Simțeam că avea ceva pe inimă, pe care voia să mi-l spuie. Îi întinsei niște țigări. El luă una și scoase din buzunar o cutie de chibrituri, ca s-o aprinză. Rîcii vreo zece bețe pe fundul zgrîmțuros al capacului, dar nici unul nu luă foc. În cele din urmă se hotărî să-l tragă pe pantaloni. Dar nici aci nu avu mai mult succes. Atunci îi dădui eu un chibrit civilizat, care se grăbi a se aprinde la prima hîrcîitură.

— Industria națională, zise el foarte liniștit.

Oricare alt om, din altă țară, ar fi aruncat la dracu și cutie și tot.

El urmă a zîmbi :

— Știu și o poezie de-a d-voastră... prea frumoasă.

— A !...

Amorul propriu începea să mă orbească : d-l sanitar devenea interesant ; îmi părea un băiat plin de merite...

— O știam toată pe dinafară : „Dormi, iubito, dormi în pace, n-am venit să-ți turbur somnul“¹.

— În adevăr, zisei eu, e prea frumoasă, dar nu e de mine...

El se uită un moment nedumerit. Iar îmi păru prostuț...

— Ia ascultă, d-le sanitar, eu aș zice că e bine să nu ne arătăm grobiani către străini ; aveți aici alături o cameră goală ; de ce n-o dați doamnei care a venit cu noi ?

— Eu cu mare plăcere, d-le X, numai să vrea d-l doctor.

Tocmai atunci glasul supărat al doctorului întrerupse convorbirea noastră. Sanitarul ieși, iar subscrisul rămase singur...

Mare lucru e să ai noroc la drum !

Despărțămîntul de holeroși, căruia eram dat în primire, era pus sub înalta priveghere a lui Nicolae Căprarul, băiat bun, casnic, plin de virtuți familiale, pe care numai o soartă nemiloasă îl dusesese la oaste. Imediat sub dînsul se afla Lina slujnica, fată bună și ea, dar ceva cam prea lăudăroasă, și bîntuită de necazurile radicalelor ; nici o vorbă nu era zisă pe șartul ei românesc. Cu acești doi tovarăși îmi deschisei eu lada, îmi diretecai părul din cap, mă îmbrăcai mai cilibiu și ieșii în cerdac. Frigul pișca bine. De peste munții din față se revărsa o lumină palidă, ce coprindea, încetul cu încetul, tot cerul. Răsărea luna.

Priveliștea era minunată, dar începea să-mi fie foame. Nicolae îmi arată drumul spre *birtul cel bun*, iar eu plecai.

Cînd să ies pe poartă, — pace. Sentinela, mă opri :

— Înapoi !...

— Mă duc să mănînc, bre omule.

— Nu se poate !

— Cum nu se poate ? Să mor de foame ?...

— Așa este ordin.

— O fi el ordin așa, dar eu mă duc...

Soldatul puse mîna pe mine.

— Ia ascultă, mă domnule, vrei să mă vîri în belea ?...

Întoarce-te înapoi !

Hotărîtor, ăsta era *hastat velit*.

Trebuî să mă supui. Din norocire, Nicolae Căprarul era tocmai în sală. Grăisem eu bine lui Nicolae din gură

---

¹ În realitate este un vers din poezia lui Vlahuță *Din prag* (n. ed.).

și din mină, și Nicolae porunci sentinței să mă lase să trec. Ridicai dealul și o luai pe șosea în sus. Luna se înălțase deasupra noastră, cu blajina ei figură, luminînd drumul albit de praf. Prinsă între munți, părea un glob de lampă învăluit într-un borangic argintiu. Cum mergeam singur, pornit pe melancolie, mă ajunse din urmă un preot, tînăr și subțirăteț, care părea foarte grăbit, fiindcă se ducea ca glonțul. Din sus veneau două femei, pe cît puteam vedea. Ele se întîlniră cu popa la cîtiva pași de mine, și fără rușine, se puseră să-i ație calea : popa la stînga, ele la stînga; popa la dreapta, ele la dreapta. Și rîdeau și chihăiau, de socoteai că lumea e a lor.

Popa scăpă de ele, muțumită mic, care veneam din urmă. Îmi trecu prin gînd că poate să se lege și de mine, și parcă mă rușinai la ideea de a mă vedea întins de două femei. Din fericire, ele se duseră nepăsătoare, rîzînd și vorbind o limbă românească de-ți puneai mîinile în cap.

În sfîrșit ajunsei la *birtul cel bun*.

Cînd să intru pe poartă, o altă sentinenlă mă opri :
— Înapoi !

— Mă duc să mănînc, omule.

— Nu se poate.

— Vasăzică e hotărît că eu trebuie să mor de foame astă-seară...

— Așa este ordin.

De pe ferestre se vedea înlăuntru o masă mare, în mijloc, și altele pe la colțuri, iar de la mese aburul bucatelor se ridica în aer, de parcă-i simțeam mirosul binefăcător.

— Ia ascultă, soldat, nu vrei să dai biletul ăsta d-lui doctor ?... Te-oi cinsti și eu...

Soldatul se uită la mine lung. Era evident că ideea cinstei îi surîdea.

— Păi să vedem biletu...

I-l arătai numaidecît, însoțit de morala sa, iar soldatul îl duse doctorului. Era un noroc că sentinela aceasta nu se trăgea de-a dreptul din Traian, ca cea de la gazdă, că altfel rămîneau muritor de foame.

Biletul doctor mă primi cu protestății de bucurie :

„*Pour l'amour du ciel... prenez place à notre table*“. Mă prezentă unei familii de oameni simpatici, d-l și d-na V. ; d-l V. căzuse în ghearele carantinei fără nici o vină, numai

fiindcă ținuse să iasă înaintea femeii sale pînă la Brașov. Masa din mijloc era minunată ; chipurile cele mai nelegate de Dumnezeu între ele se priveau cu compătimire ori cu necaz, după cum se bănuiau că au germenul holerei ori nu. În capul mesei boierea o nemțoaică enormă, cu niște sînuri de gîndeaî, că-s prăvălite din Bucegi și oprite la pieptul dumisale numai fiindcă nu putuseră să treacă dincolo. Dumneaei ținea în poală un clondir cu apă pe care-l trecea pe furis fiicelor sale, două friște, slabe și mițoase. La dreapta un domn frumos, negustor de mărunțișuri în Lipsca ; la stînga un farmacist din Oradea-Mare, ce venea la București să-și găsească bine capului ; mai departe, un jurnalist de la Iași, hărțăgos lucru mare : o franceză schioapă, ce venea să vadă pe bărbatu-său, inginer la podul de pe Dunăre ; un tînăr ce se-ntorcea de la Gand, foarte liberal și deci foarte mînios pe guvern. În sfîrșit, tunase și îi adunase. Dar dorința mea de a revedea pe doamna cea blondă sau cel puțin pe d-l Cogordan rămase neîmplinită.

D-l și d-na V. erau oameni de spirit. Prînzirăm cum dete Dumnezeu ; rîserăm mult ; făcurăm cunoștință cu vreo două persoane înzestrate de părinți cu lucruri bune de mîncare, și astfel trecu vremea. După masă farmacistul cîntă din flaut ; domnul de la Gand ne spuse istoria unei brațelețe ce o purta la mîna ; doctorul chemă de vreo zece ori pe sanitar degeaba, și în cele din urmă ne despărțirăm...

Acasă la mine, Lina făcuse cald. Mă dezbrăcai de palton și șezui pe marginea patului, aprinzînd o țigară și gîndindu-mă cu mirare la cîte se pot întîmpla omului într-o săptămîină !... Fel de fel de comedii, din care un singur lucru ieșea la lumină lămurit : nestatornicia proiectelor omenești.

Socotii că e vreme să mă culc și, cu respectul datorit unui crevat în care s-au odihnit persoanele a doi miniștri plenipotențieri, intrai în pat... Era cam tare patul. Cearșaful era tăiat atunci dintr-o bucată de „madapolam“, scrobît foc, iar deasupra lui vreo cîteva cergi de cai înlocuiau plapăma. Dar la drum somnul se prinde lesne de om.

Și poate alături, cine știe, o veni doamna cu părul blond.

(*Ateneul român*, anul I. nr. 3, martie 1894)

(SCHIȚĂ)

Prietenul meu X petrecuse luna lui august în nordul Italiei, de unde venea la Roma, cu sufletul încărcat de senzații, pe care le primise, în drum, de la bogăția naturii de pe lacul de Como, de la frumusețea grăvă a Veneției, de la eterna tinerețe a Florenței.

A vedea Roma pentru întâiași dată, între 35 și 40 de ani, *Nel mezzo del cammin di nostra vita*¹, e una din marile plăceri ce ne poate da existența. De pe culmea pe care ne poartă prima jumătate a vieții, ochiul, calm, îmbrățișează priveliștea întinsă a celor două plaiuri, cu o umbră de părere de rău pentru trecutele vârtejuri ale tinereții, ce nu se vor mai întoarce niciodată, cu o ușoară neliniște față de momentul grav al maturității și al... celeilalte vârste. A putea atunci, sănătos, cu o minte fericit organizată, să bați la ușa acestui mare templu, e încântător.

Și încântați eram noi, cei doi români, regăsiți pentru un moment în pământul clasicei cetăți, alergând de la un monument la o grădină, de la o fântână la un templu, de la o ruină la un muzeu, și putînd a ne împărtăși impresiile în propria noastră limbă, emoționați sau glumeți, cu un adjectiv, cu o exclamație, cu un semn.

Seara, ne despărțeam cîte un ceas, spre a ne reîntîlni la vremea prînzului. În ora aceasta de singurătate, firea fiecăruia ne prindea de pe urmă, și, mai liniștiți, cu o adiere de melancolie sau cu o notă comică, ne revedeam la masă.

Într-una din zile, găsesc pe amicul meu așteptîndu-mă, cu un *Almanah de Gotha*² în mînă. O viziune ca Beatrice Cenci, ca Fornarina, sau ca vro Venere din muzee se lega în mintea lui cu vro icoană de femeie întrevăzută ? Sta cu cartea în mînă, uitîndu-se înaintea ochilor.

— Vezi, în adevăr, e așa.

— Ce ?

— N-are decît 33 de ani.

Și se tot uita pe pustiu la imagina lui.

— Ce, amice, nu prea ești sănătos ?

¹ Primul vers din *Divina Comedie* de Dante (n. ed.).

² *Almanahul de Gotha* (după numele orașului în care se li-părea) începe să apară din 1763 ; cuprindea genealogia oamenilor importanți ai timpului (n. ed.).

El începu să ridă, dînd din cap, parcă ar fi zis: „Sfin-
ția-ta știi una, iar eu știu două“. Apoi răsfoi mai departe :

— Să vedem acuma la Bavaria.

— Știi prin ce e renumită.

El iarăși dete din cap, cu milă, față de proza hapurilor
de Bavaria.

— Și cînd te gîndești că avea un pantof rupt !... Cui
dracu să-i dea în gînd !

— Ia ascultă, prietene, nu cumva te prind frigurile ?

— Ce friguri ! E tocmai așa cum îți spun.

— Pînă acum n-ai spus nimic.

— Zi să-mi dea un păhăruț de vermut.

Deși trebuia să mergem la masă numaidecît, mă gîndii
că o viață are omul pe pămînt și că-i păcat s-o trecem și
pe aceea în necazuri. Tocmai voiam să împlinesc dorința
prietenului, cînd furăm poștiți la masă.

— Mă păgubiși cu un vermut, zise el.

— Fii pe pace : ți-am pregătit un pustiu de vinișor alb,
de te vindecă de toate rănilile ce ți le-au pricinuit pantofii
descuși.

În adevăr, brodisem pe amicul meu cu niște Capri alb,
care aducea a viorele. El îl gustă pe nemîncate, ca să nu
se-nșele, și-l văzui că iar se uită în văzduh. Pocni din
limbă și puse paharul pe masă. Evident, îl necăjea ceva.

Îl lăsai să mănînce în pace, ca să-i treacă amintirea
melancolică pe care i-o scotea foamea în drum, gîndin-
du-mă că, dacă o să fie ceva cu adevărat trist, să-i dau
brînci înapoi, în sufletul lui, cu alte vinașuri mai roșco-
vane la față.

— Ce minunat lucru e, zise el, luminat la chip, arta,
tinerețea și sănătatea !... Mă simt bine, ușor, capabil de
orice faptă mare.

— Ia să nu-ți uiți vorba, zisei eu, turnînd. Mare lucru
e arta... de a bea la vreme.

Prietenul meu își muie capul pe-un umăr și mă privi
duios. Apoi începu a-mi înșira o teorie a sa asupra alco-
lului în organismul omenesc, cu *interspații moleculare*,
materialuri chimice ale sistemului nervos, neurokeratina,
cerebrina, colestestina...

— Aoleu, nene !... iartă-mă, că nu mai fac,

El rîse cu plăcere de groaza mea, mai dete dușcă o
șiră de vin, și puse mîna pe *Almanahul de Gotha*.

— Acum să-ți explic enigma.

— Veneam odată de pe malurile Rinului spre lacul de Constanța, cu gând de a mă întoarce în țară prin München-Viena. Eram singur cuc, și cu un ~~etor~~ nespus de ștengării. Ca și acuma, mă simțeam ușor, bine dispus ; găscam lumea făcută într-adins pentru fericirea oamenilor. În tren mă uitam la toată suflarea femeiască, cu nădejde de a găsi un chip mai luminat. Însă natura garnisise rău locurile acelea : încotro mă întorceam, nu dam decît de capete strîmbe, dinți englezești, ochelari cu dungi, guși cu două rînduri. Bărbați, de asemenea : niște maluri de oameni fără cea mai mică umbră de estetică, zidiți de Dumnezeu, cînd a despărțit uscatul de apă, pe niște temelii de picioare, ca la podurile drumului-de-fier.

Nu era nimic de sperat.

Ajunseserăm la Rorschach, unde aveam de gând să las drumul-de-fier și să iau vaporul pînă la Lindau. Lacul Constanța e minunat. Apele lui verzi, transparente, se întind pînă în pinza orizontului, unde de-abia se zăresc orășelele de pe coastă, încinse de brîul Alpilor. Respiri sănătate, vezi numai linii armonice, te simți că trăiești.

Însă lacul Constanța, așa frumos cum e, are un păcat : prea multă lume e stăpînă pe el. La fiecare pas te vămuește cineva. Dar, răbdare !...

Așadar, la Rorschach văd urcîndu-se în vapor cu noi două doamne : una blondă, cam urîțică : alta brună, frumoșică de tot. Negreșit, mîna la musteață. E ciudat, graba cu care își adună omul, împrejurul imaginii de sine, mințile risipite la cea mai mică foșnitură de rochie. Lăsați lacul în mila patraulelor nemțești și prinsei a trage cu coada ochiului la doamna cea oacheșă. Îmi era cam foame. Pe vapor masa era întinsă, servită de chelnerițe, ale căror chipuri, pline de sănătate, îți făceau poftă de mîncare. Doamna cea blondă se așeză în capăt unde era un loc liber. Cealaltă luă un scaun, la rînd ; iar eu cît-colea, lîngă dumneaci. Trebuie însă să-ți spun că fața de masă nu prea ajungea pînă la noi. Eram serviți pe mușama, lucru care îmi depoezita situația. Încercai eu, cu vro patru vorbe, nemțești, trase la sorți din arsenalul gloselor mele, să spui că am dori să fim onorați cel puțin cu cîte un șervet, dacă nu mai mult. Dar nu se prinse. Ba, mai rău, una din chelnerițe, trecînd în fuga pe lîngă noi, sprijini

pe masă un ulcior monumental, zicînd : „*Ein Krug*“, apoi altul : „*Ei Krug*“, așa că mă prinse între două zăcători cu bere. Doamna de alături zîmbea. Cît era de gingașă, ar fi trebuit să se urce cu scara ca să bea din *Krug*-ul lor. Iar mai încercai să fac să funcționeze nemțeasca mea : ce dracu, îmi ziceam, pe malurile Rinului să bei zeamă de asta de hamei !... Dar n-o putui scoate de fel cu chelnerițele.

În sfîrșit vremea trecu. Ajunserăm la Lindau. Aici iar cotrobăială prin cufere, gălăgie, lume forfota de colo pînă colo, astfel că pierdui din vedere pe cele două doamne.

— Ascultă, zisei eu, am ajuns pe uscat de pe apă : ia mai drege-ți glasul.

Amicul meu rîse bucuros, își umplu paharul din nou și se uită la vin în zare.

— Cum îi chihlibaru ! zise el. Păcat că sînt silit să pun gheață.

N-ai nevoie să pui gheață : e destul de rece.

El dete din mîină cu dispreț pentru o așa opinie, și începu o altă teorie a sa, asupra vinului alb la 7, 8, 9 grade, pe care o sfîrși cu această părere de rău :

— Nu de alta, da' ghiața e făcută din apă.

Mai ciuguli din fodolia de mîncare, și iar dete din cap...

— Ei, urcă-te în vagon și spune mai departe.

El urmă :

— Mă urc în vagon și mă pun la pîndă. Lume pentru München puțină.

Eram singur în compartiment. Mă uitam de pe fereastră la mulțime, fără nici un interes, — cînd, iată porumbițele mele... Mă dau în lături ca să nu le sperii, și aștept. Văd pe cea blondă că trece înainte, căutînd un loc la clasa a 2-a. Cea brună venea mai în urmă.

„Ce noroc, îmi zisei : blonda trebuie să fie vro guvernantă. Se duce la locul ei din clasa a 2-a. Bruna trebuie să fie stăpîna. Va veni în clasa I-a, și poate or vrea zeii s-o îndrepte spre mine.“

Gîndind astfel, ieșisem din nou în ușă și mă uitam spre munți, — cînd aud pe cineva : „Pardon“. Mă dau la o parte, și ce să văd ? doamna cea blondă !... Poftim : unde dai și unde crapă. Nici nu mă uitai la dînsa, de supărat ce eram. Trenul porni, iar eu mă așezai într-un colț, deschizînd o carte. Îți mărturisesc că citeam numai

cu ochii, iar cu gîndul eram numai la bruna din clasa a 2-a. Cum se brodesc lucrurile de anapoda ! Eu le pusesem la cale destul de bine : cea blondă era guvernanta și se ducea în noaptea necunoscutului ; cea brună era stăpîină și venea în vagon cu mine. Cînd colo, tocmai dimpotrivă.

Atunci îmi ridicai un ochi din carte, să mă uit la pîcla asta care îmi stricase combinațiile. Ea mă privea tînit.

— Te rog, domnule, îmi zise într-o limbă foarte corectă. fii bun și trage perdeaua din partea dumitale.

Sării numaidecît și-i îndeplini ordinul. După ce mă reășezai îmi păru rău de graba cu care executasem rugăciunea aceea poruncitoare. În adevăr, era ceva în glasul cu care vorbise, de notă intonată de cristal, un sunet de argint ce-ți paralizează voința și te supune.

Ea, înțelegînd că mi-a închis vederea cu perdeaua, mă rugă să viu în partea dreaptă a vagonului, în fața ei.

— Priveliștea bună e de partea asta. Nu ești german, domnule ?

— Nu doamnă.

— Atunci ce ești ?

Îi spusei ce sunt, cu supunere, deși eram din ce în ce mai iritat de indiscreția cu care-mi vorbea. Eram iritat, și cu toate astea simțeam că i-aș fi spus tot, chiar dacă m-ar fi întrebat de lucruri cu totul personale. Ea mă privi o secundă, cu ochii ei albaștri, viorii, în fundul cărora trecea cîteodată cîte o adiere ironică.

— Un străin, fără Baedeker, e ceva nou. Dacă îmi dai voie, o să-ți servesc eu de Baedeker. Mergi la Mûnich ?

— Da.

— Și eu. Iată : în dreapta, Bregenz ; dincolo de lac, munții de la St.-Gall ; mai în fund, piscurile albe ale muntelui Sentis. Zăpadă peste tot împrejur, iar aici cald. La Hergatz o să avem o minunată vedere a Alpilor, cînd vom începe să ne urcăm spre Oberstaufen, între Dunăre și Rin.

Apoi își întoarse iar privirea cătră mine :

— A !... ești român. Cum e Dunărea pe la dumneavoastră ? Trebuie să fie un fluviu măreț. Ce face maiestatea-sa regina ? Eu n-am avut onoarea s-o văd niciodată, dar știu că este o natură încîntătoare. Elvira mi-a vorbit despre maiestatea-sa cu entuziasm.

Sărea astfel de la una la alta cu o volubilitate rară. Eu începusem să mă gândesc cine să fie. Ori era o persoană foarte bine născută, ori îi lipsea o doagă. Dar graiul ei, deși fără șir, avea un parfum de distincțiune așa de firesc, încît mă liniști. Mai cu seamă îmi plăcea respectul cu care vorbea despre regina noastră. Nu prea înțelegeam însă cine era Elvira. Începusem acum să mă uit și eu la dînsa.

— Mă rog, ai fost la Heiligenberg ? N-ai fost ? Ce păcat ! Prințul de Fürstenberg are acolo poate cel mai frumos castel din toată Germania. Știu că uitîndu-mă de pe terasă, în prăpastia de 700 de metri, îmi venea să mă arunc în gol. Ce atracțiune misterioasă au rîpele adînci !... În fiecare om este cîte un sîmbure de nebunie... Birr !...

Și astfel zicînd, se zbîrli toată de impresia ideii de a cădea în prăpastie. Gura nu-i tăcea un minut ; ea întreba, ea răspundea ; sărea de la una la alta ca o caragață. Deodată bufni în rîs :

— Îmi pare că ți se potrivise guvernanta mea !... Dacă ai ști ! Ha, ha, ha !... Bărbatul meu e cu totul de părerea d-tale. Îți plac ochii negri ori ochii albaștri ? Negreșit, albaștri : ești prea binecrescut ca să-ți placă ochii negri, cînd vorbești cu mine.

Și iar începu să rîdă. Rîdeam și eu ca un prost, tot gîndindu-mă de unde s-o adun. Nu era o persoană de rînd, — asta se vedea bine. Dar... începea să-mi vie peste mîna de a mă găsi singur cu dînsa.

— Ce cald e ! Fii bun te rog și dă-mi sacul de drum.

I-l dădui. Scoase un pulverizator și în cîteva minute umplu aerul de vaporii parfumați.

— Îți place mirosul ăsta ? E făcut într-adins pentru mine. Esență de ambră cu o idee de vervenă. E foarte la modă în Spania... Am trecut lacul Alpsee ? Ce păcat !... vream să-ți arăt locul unde a murit o amică a mea, nebună. Ciudat lucru e nebunia !... Chiar acum vin de la o altă bolnavă. Niște nefericite. Se zice că vederea mea are darul de a liniști pe nebuni. Nu găsești că e curios ?...

Eu găseam că e curios de tot și începusem să mă uit la roata de hîrtie din perete, sub care se ascunde *semnalul de alarmă*. Mă gîndeam cum să ies din încurcătura asta, fiindcă acuma se așezase bine în spiritul meu credința că era nebună. Tot gîndindu-mă, priveam în pămînt. Ea mă văzu și păru că pricepe preocuparea mea :

— La ce te uiți ? îmi zise repede.

Haiti ! se declară criza, gândii în mine.

— Nu mă uit la nimic, răspunsei blajin.

Ea scoase un pantof din picior și începu a rîde.

— Închipuiește-ți că sunt silită să merg pînă la München cu un pantof rupt. Atîta am umblat pe jos, încît iată în ce hal sînt. Viu așa de la Heiligenberg.

Și vorbindu-mi astfel, îmi arătă talpa pantofului descusută. Dar piciorușul, rămas numai în ciorap, era așa de mic și de bine tăiat, încît mă făcu să uit de frica nebuniei. Ea zîmbea, liniștită, cu ochii senini, cu dinții albi, ca o fericită inconștientă. Acum mi se părea chiar frumoasă.

— Ajungem la Kempten. Dă-mi voie să trec în colțul celălalt, ca să nu mă vadă nimeni, și d-ta dincoace.

Eu știam că nu-i bine să contrazici pe nebun. Astfel, trecui. Trenul se opri în gară o veșnicie de vreme. Ea se ghemuise într-un colț, cu cartea în mînă.

În sfîrșit plecarăm din nou. De îndată ce se mișcă trenul, dînsa veni spre mine, rîzînd cu hohot.

— Ce fel !... dumneata citești un dicționar !

— Da.

— Un dicționar ! !

Apoi se uită lung la mine, ca la ceva nemaivăzut

— Ce variată și curioasă e lumea ! îmi zise, cu o nuanță de fină ironie, parcă ar fi zis : „Cîți nebuni îți ies în cale !“

Tocmai așa gîndeam eu despre dînsa.

— Eu pe drum nu citesc niciodată. Citesc destul acasă ; ca să-mi treacă vremea. Mă plictisesc grozav acasă !...

Și iar începu să rîdă :

— Ce părere îți faci dumneata de mine ?... Iată-ne la Günzach. Suntem pe punctul cel mai înalt al liniei. Adeseori uit că mi-am luat însărcinarea să-ți servesc de Bacdecker. Aici e un vechi castel medieval, transformat în fabrică de bere. Pou-ah !... cîtă bere înghit germanii ăștia ! Noi suntem mai năzuroși, noi, latinii aragonezi, latinii daci — fiindcă și dumneavoastră sunteți latini, nu-i așa ? Un păhăruț de vin, sorbit lung, aspirat, îți umple creierul de un abur trandafiriu, prin care vezi lumea mai bună. Dar berea ?... Era cît pe-aci să vă înecați în ulciorul de pe vapor, — cu guvernanta mea. Îți place ? e aragoneză.

Și astfel, sărind coq-à-âne, zîmbea cu voioșie, și, parcă cu o voluntară nepăsare, se lăsa plăcerii de a ciripi în libertate. Eu începeam să mă mai liniștesc, fiindcă grandomania lucrurilor fabricate într-adins pentru dînsa o părăsise, — cînd îi dete alta în gînd.

— A-propos de vin, ia deschide te rog sacul.

Îl deschisei și mă uitai la ea.

— Găsești o sticlă și alături o cutiuță, — dă-mi-le.

În adevăr găsii sticla și cutiuța, și i le dădui, fără însă să mă pot opri de a admira fineța cu care erau lucrute capacele de argint. Ea își scoase o mănușă, deschise cutia, în care erau niște biscoturi, și mi-o întinse.

— Sunt făcute într-adins pentru mine.

Iar ! Mă uitai la dînsa serios. Ea începu a rîde :

— Ia, nu te teme de nimic. Îți spui că sunt făcute pentru mine. Răul e că n-avem decît un păhăruț.

Din întîmplare aveam și eu un pahar în sacul de drum. Îl scosei și ne puserăm pe supt biscoturi. Ce să faci !...

Într-un moment în care eu mă vedeam în gînd cît trebuia să fiu de comic, sugînd din prescura asta, mai mult de frica nebunei, — ea bufni deodată în rîs, dînd ochii peste cap, și rîse și rîse, să leșine. Acuma am pățit-o de-a binelea, îmi zisei : îi vine furia !...

Ea însă se liniști încetul cu încetul și se uită la mine :

— Iartă-mă, domnule, de ilaritatea asta necuviincioasă.

Îmi pare așa de extravagant și de plăcut, de a bea cu dumneata în libertate, fără controlul nimănui, ca doi camarazi... *C'est charmant ?*... Fumezi ? Fii bun și dă-mi din sac cutia cu țigarete.

Îi dădui cutia. Mă așteptam să fie și astea fabricate într-adins pentru dînsa. Și așa fu.

— Nu fumezi ? Sunt făcute pentru mine din tutun ales.

Hotărîtor, era nebună.

În vremea asta, trecuseră stațiile una după alta, și, ca să nu mai lungesc vorba, ajunserăm la Bruck, aproape de München. Ea își puse la loc mănușa, lung, gîndindu-se. Apoi se uită la mine fix :

— Ne apropiem de München... E fatal. Văd că nu pot să tac... Și chiar de nu ți-aș spune eu cine sunt, ai să pricepi din multe lucruri. De aceea e mai bine să-ți spun. Eu sunt, domnule, Infanta Spaniei, Amelia-Paula della Conception...

Mă uitai lung la dînsa.

— Ai să vezi trăsurile și tot aparatul pompos și plictisitor ce-mi iese înaintea. Ai fost foarte gentil, foarte discret, și-ți sunt recunoscătoare.

Cred și eu !... Dacă o socoteam nebună.

După ce se destăinuie de secretul nașterii ei, mă așteptam să-și schimbe felul de a fi : nicidecum. Deveni numai ceva mai serioasă. Începu să istorisească cum era măritată ; cum nu se potrivea la fire cu bărbatul ei ; cum avea doi copii dragălași ; cum suferea de surghiunul aurit în care trăia...

Dumnezeu să mai înțeleagă !... Și-acuma cînd mă gîndesc, nu știu însă ce să cred despre o asemenea ființă. Se făcuse mititică, ochii ei priveau înaintea gînditori. Ridică mîna în sus ca un om hotărît și zise :

— *Enfin* !...

Apoi se întoarse către mine, zîmbitoare :

— O să te rog să treci din nou în colțul duminical, și să te prinzi în interesanta citire a dicționarului... Guvernanta care-ți plăcea atîta e însărcinată de nobila mea mamă să-mi ție de urît... Înțelegi. Iar la Mûnich mă așteaptă alții. Iată, ne apropiem. La colț !...

Și zicînd astfel îmi dăde mîna să i-o sărut.

— Dacă vrei să mă vezi, vino la castelul N... Grădina e deschisă publicului. Sunt în toate zilele în parc, pe la 5. Caută-mă. La revedere...

★

Amicul meu se opri.

— Ei, atîta-i ?

— Atîta.

— Și nu te-ai dus în parc ?

— Nu.

Era să sparg un pahar dînd cu pumnul în masă :

— Ce mortăciune de român ?... Și de ce nu te-ai dus ?

Prietenul meu bleoîdi capul pe-o parte, cum era deprins să facă, ori de cîte ori i se părea că nu e înțeles în socotelile sale. Ridică ochii din farfurie și se uită la mine cu compătimire. Văzui din privire că mă amenință cu un nou sistem filozofic.

— Oprește, ucigașule !

El rîse cu poftă. Apoi se rugă de mine :

— Lasă-mă să-ți spui. Sunt mai multe cuvinte pentru care nu m-am dus. Mai întâi aveam conștiință, că pe cît o crezusem nebună, fusesem foarte sfios și foarte la locul meu. E probabil că nu aș fi fost tot astfel în... parcul dumisale. Apoi — și acesta e cuvîntul cel mai puternic — pînă aci întîmplarea mea era încîntătoare. Cine știe ce ar fi devenit, dacă o duceam mai departe... Iluzia mea mă poartă acum spre tot felul de soluțiuni. Și cine-mi spune, în definitiv, că n-a vrut să rîdă de mine ?...

— Fleacuri. Nu m-ai convins.

— Unde mai pui că aveam un bilet circular, care expira tocmai atunci: dacă mai întrîziam cu o zi, îl pierdeam.

— A !... vezi așa. Acum încep a înțelege. Ai putea să adaogi în caietul dumitale de note un alt aforism : „nu călători cu bilet circular că n-ajungi la țintă“.

— Dar ajungi acasă, zise prietenul meu, ajungi cu iluzii, — și asta-i mult.

(Literatură și artă română, anul I, nr. 1, noiembrie, 1896)

BADEA CÎRȚAN LA ROMA

Cine nu cunoaște astăzi pe badea Gheorghe Cîrțan !... Trebuie să fii un cetățean foarte obscur, ca să nu fi avut cîntea, măcar o dată în viață, să fi fost cercetat de acest bun patriot. De la d-l Bursan pînă la Felix Faure¹ ; de la Imbriani la Crispi² ; de la Carpați la Canalul de Mîneca, — toată lumea și toate locurile sunt cunoscute în persoană de neobositul român.

În anul mîntuirii 1895, cel ce scrie aceste rînduri se găsea din întîmplare la Roma, într-o dimineață cam noroasă, plictisit de singurătate și de vreme urîță, — cînd sluga veni să-l vestească că un compatriot dorește să-l vadă. Din ochii clipitori ai italianului, se putea pricepe că „compatriotul“ în chestie era cam ciudat.

— Cum îl cheamă ? Spune-i să-ți dea o carte.

— Ce carte să-ți dea, domnule !... că eu nici nu cred că ăsta-i compatriot de-ai d-voastre. Trebuie să fie vreun fiu al Necuratului.

¹ Felix Faure (1841—1899), președinte al Franței în acea perioadă (n. ed.).

² Francesco Crispi (1818—1901), om politic italian (n. ed.).

— De ce ?

— Fiindcă nu-i om ca toți oamenii. De la genunchi pînă la gît e vîrît într-un țap, iar de la gît în sus într-o oaie. La ce-l întrebi el răspunde mereu : „Mama Roma, mama Roma“. Să vedeți ce-i în stradă, vă speriați. A întrerupt circulația trăsurilor. Tot orașul e la poarta noastră.

— Ce spui, bre !

— Zău, domnule. Lumea zice c-ar fi Menclik¹, venit la Roma pe ascunsele să ne spioneze.

Începea să fie interesant.

— Lasă-l să între.

Sluga se uită la mine încremenită.

— Eu îl las să între, dar socotesc că ar fi bine să ții revolverul la îndemînă.

După cîteva minute, ușa se deschise, lung, domol, și o opincă năstrușnică se introduse în domiciliul subsemnatului, ca într-o subprefectură, iar după dînsa urmă o pulpană de zeghie, după pulpană un umăr și după umăr un cap cu o căciulă cît roata. După ce isprăvi de intrat, se așeză lîngă ușă.

— Bună vreme, domnișorule.

— Mulțumim dumitale, bade. Da' ce cauți pe tărîmurile astea ?...

— Păi, știi, cum îi romînu : am mai venit și noi pe la Roma.

— Ba că să zici ! Cînd ai venit ?

— De venit am venit de vreo patru zile, da' știi, cum îi omu fără carte : încătrău o dai, tot rău iese.

— Da' ce ți s-a întîmplat ?

— Păi, ce să mi se întîmple, iote că m-au luat niște vardiști de ăștia de-ai lor și m-au dus la poliție.

— Așa, degeaba ?

— Păi, curat degeaba.

— Unde ești în gazdă ?

— Nu-s nicăieri.

— Unde dormi ?

— Păi, nu dorm nicăieri.

— De patru zile de cînd ai venit, n-ai dormit ?

— Nu să află. Da' ce, parcă de aia am venit eu, să dorm ? Cum am sosit, cum e joi, și numa m-am dus drept la *Columna lui Traian*. Apoi am mers așa tot pe ulițele

---

¹ Împărat al Etiopiei (n. ed.).

alea înguste, pînă am ajuns la Sfîntu Apostol Petru... Am fost și la Sfîntu Apostol Pavel, și la Tibru. Acum numa aș vrea să dau și de locu unde a arat Romulu, cu păstorii lui, că eu de aia am venit...

— Numai de dorul lui Romul ai venit dumneata pînă aici ?

— Păi dar cum ! Am venit, să văd Roma, că nu mai puteam.

— Și cum ai venit ?

— Mai cu trenu, mai pe jos...

Cu cît omu vorbea mai cu accentul lui de peste munți și mai încurcat, amestecînd și pocind numele stradelor, cu Sfîntu Apostol Petru și Sfîntu Apostol Pavel, cu Rea Sylvia și Moise de pe Nil ; cu cît mi se părea mai neînțeles și mai neexplicabil în scopul călătoriei lui, — cu atît mai mult mă simțeam mișcat de glasul și de portul acela neaș românesc, de dorința neînfrîntă ce-l pornise din munții lui și-l adusesese pe jos în Italia, pînă la Roma.

Sceptic din experiență față cu compatrioții noștri înflăcărați de dorul strămoșilor, dar sentimental din fire și gata să fiu păcălit la fiecare nouă declarațiune, — luptam cu mine însumi și vream să-mi dau bine seama de apucăturile românului.

El își puse căciula jos și aștepta să-l întreb. Din cînd în cînd își scotea brațul de sub zeghie, vînjos și gol pînă la umăr și își netezea pletele.

— Cum te cheamă, bade ?

— Gheorghe.

— Și mai cum ?

— Gheorghe Cîrțan.

— Bine, bade Gheorghe. ce te-a făcut pe dumneata să-ți lași interesele și bîrlogul dumitale, ca să umbli după vînturi?

Românul nu prea prindea șartul vorbei, dar simțea el că bine nu gîndeam eu de planurile lui. Ba chiar mi se păru că o tristă nedumerire trecu pe chipul lui vioi : mă socotea desigur un nesimțitor sau un cuconăș bucureștean, pentru care numele Romei nu spune nimic.

— Păi... ce să fac, domnișorule. Mi-a venit așa să plec, și am plecat... Că doar și aici tot la noi suntem, că Roma ce e ? Mama noastră. Că de nu era Romulu să are cu un buhai și o vacă, nu era să mai fim noi pe lumea asta !

— Ai mîncat ceva, bade Gheorghe ?

— Mîncat. Dar nu prea ştiu cum să cer cele de trebuinţă. Că la *pită* îi mai zic eu *pane*, da' încolo pace.

— La *vin* zi-i *vino*, ştii parc-ai chema pe cineva.

El mormăia încet „vino, vino“.

— Adicătelea bag seamă că tot de la ei am luat noi vinul, că ce ți-e *vin* ce ți-e *vino* !...

— Ia, se prea poate, bade Gheorghe. Da' eu zic că numai vorba am luat-o de la ei, că băutura o cunoşteam noi şi mai nainte, pe cînd eram numai daci. De cînd ne-am făcut daco-romani avem şi băutura şi numele.

Badea Gheorghe începu să mă creadă român rău, viţă de grec sau poate chiar de ungur, de vreme ce îndrăzneam să glumesc asupra daco-românilor. Eu îl întorsei iar la de-ale mîncării, spre marea lui părere de rău ; că el, bietul om, numai de Rea Sylvia, de Romul şi de Traian ar fi vrut să vorbească.

— Iar de-o fi să-ţi vie poftă de brînză, bade Gheorghe, cere curat româneşte caşcaval...

Aă !... cum, Doamne iartă-mă !...

— Aşa cum îţi spui eu : *cacio-cavallo*.

— Păi zău că curat romani suntem !

— Curat !... Da' ia spune-mi, cum ai rezemat la poliţie?

— Păi să vezi domnişorule : eu am petrecut o noapte la *columnă*, o noapte la Sfîntu Apostol Pavel, o noapte la Sfîntu Apostol Petru, iar cînd a patra noapte, m-a luat unu şi m-a dus într-un dormitor, la un papă, o fi, să zicem, papa Gligore... Acolo a vrut unu să-mi ia paşaportu... păi, nu era să-l pocnesc numa o dată !... Eu am strigat : „Vivat mama Roma !“ A doua zi m-a dus la Conţu austriac, da' eu n-am spus că ştiu nemţeşte...

— Da' ştii ?

— Ie. Ştiu o ţină, că am fost cătană... Şi numa am zis la ăla de se ţinea de mine : „La noi toţi romani, ca la voi. Vivat Roma !“ Şi numa mi-a dat drumu.

— Şi cum ai înnemerit la mine ?

— M-a îndreptat fiul părintelui Lucaci ¹, care este aici la studiu în seminar. Ba încă chiar mi-a dat un om să mă aducă, că nu de alta, da' se ţinea nişte netrebnici după mine...

— Vezi, bade Gheorghe, eşti îmbrăcat cam ciudat pentru dînşii.

¹ Vasile Lucaci (1852—1922), preot, luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, figura centrală în procesul *Memorandumului* (1894) (n. ed.).

— Ea eu zic, domnișorule, că e și pe aici lume proastă... Că dacă-i vorba pe aia, cîți nu sînt îmbrăcați ca pe mine pe columnă ?...

— Așa este, da' columna nu umblă pe ulițe. De asta eu aș zice să te îmbraci nemțește, bade Gheorghe, și atunci să umbli pe unde-i vrea. Ți-om găsi și o gazdă, de ți-o veni vremea să dormi...

— Bine, să trăiți. Că mare bucurie e pe mine în cetatea asta !... zău, parcă mă sfredelea la inimă doru... mă bolnăveam de se întîmpla, știi, să nu pot veni.

Făcu ce făcu și, după vreo zece minute, Gheorghe al nostru se prezentă îmbrăcat nemțește, dar cu namila lui de căciulă pusă strengărește pe-o urche, ca să pară mai de oraș, și cu cămașa legată cu sfoară. Se mișca otova, ca un lup, parcă n-ar mai fi avut încheieturi.

— Da' ce-i asta, bade Gheorghe !... Ce stai țeapăn așa? Zici c-ai fost cătană...

— Ie.

— Atunci ești deprins cu haine de oraș. Mișcă mîinile și picioarele în libertate.

Mișcă el de o parigorie mîinile, dar cînd să miște picioarele, pace.

— Să mă ierți, domnișorule, nu-mi prea dă mîna să mișce picioarele, că nu de alta, da' alunec. Eu cu opincele merg măcar unde, dar cu cizme de astea mă țin la încheietură.

Îi căutarăm o pălărie în locul căciulei, îi dădurăm să îmbrace ceva, și plecă. Ștengarii care îl așteptau jos nu-l recunoscuseră, schimbat cum era, iar el putu alerga în pace după sfinții apostoli.

În urma lui toată lumea din casă era mișcată. Pentru mine, badea Cîrțan adusesese, în depărtarea străinătății, nota emoțională a graiului românesc, a portului de muntean, a îndrăznelei lui fataliste de a ajunge cu orice preț la maica Roma ; pentru ceilalți, nota admirabilă de puterea de străbătore a rasei latine, de geniul politic, al marelui împărat, care împlintase în cuiburile Carpaților sămînța vulturilor romani, și, mai presus de toate, de misterioasa putere ce mîna pe acest țăran, jumătate conștient și jumătate inconștient, către obîrșia neamului lui...

În prefața la volumul său de *Nuvele* din 1888, volum centenar anul acesta, Duiliu Zamfirescu încerca să-și fixeze locul de prozator, în raport cu cei mai de seamă scriitori ai epocii, Slavici și Caragiale, pe care-i socotea reprezentativi și ca artiști și ca exponenți literari ai unor importante categorii sociale: „Societatea românească contemporană are, pînă acum, două manifestații puternice în proza literaturii propriu-zise: stratul cel mare al țăranului, pe Slavici, stratul mahalalelor și al orașelor de provincie, pe Caragiale“. Și referindu-se în continuare la ei, fie și în subtext, cu o putere de judecată obiectivă, mult estompată mai târziu, scriitorul schițează în cîteva fraze profilul lingvistic (de fapt, și psihologic) al figurii literare a țăranului și al „mărginașului“, ce se afla în centrul operei celor doi contemporani: „Țăranul, cînd își exprimă impresiile, are la îndemînă limba lui bogată și viguroasă, pe care nici moda, nici împrejurările trecătoare nu au schimbat-o. Mărginașul care se duce la *Inion* și polițaiul cu *pașpatru* de steaguri, scîlcie neologismele și le amestecă cu provincialisme și barbarisme supărătoare. Sufletește, el este ființa cea mai ibridă și mai falsă. Dar caracterul lui constă tocmai în această lipsă de caracter, și un om de talent, cu cît l-o lăsa mai în elementul lui, cu atîta are să-l izbutească mai bine.“ Lui Duiliu Zamfirescu i se pare că aceste „straturi“ sociale fiind bine delimitate, „sarcina lui Slavici și a lui Caragiale a fost mai ușoară“ decît a celor ce urmau să „studieze stratul din urmă“, „de deasupra“, mai exact al oamenilor culți, moșierimea rafinată și manifestînd chiar unele atitudini demofile (ca de exemplu, Depărățeanu din *Amintiri din vremuri* sau subprefectul din nuvela cu același nume) și intelectualitatea provenită din familii mai modeste, ca aceea a locotenentului Sterie sau a magistratului din *Noapte bună*. Deși exista o tradiție a limbii literare, stratul „de deasupra“ nu avea, la 1880 un scriitor, așa cum

aveau țărănimea prin Slavici, și mica-burghezic prin Caragiale. Duiliu Zamfirescu se crede merit să ocupe el acest loc, și nu numai sociologic, ci din punctul de vedere subliniat al *formei* literare, o formă evoluată, ce nu mai încăpea în tiparele unui limbaj frust sau al unuia împestrițat și mimetic și nici al unuia dialectal : „...cred că este o năzuință dreaptă de a încerca o formă literară pentru schimbul de gânduri și simțiri mai alese, cari pînă aci se făcea în limbă străină sau într-o românească pe care literatura cu nici un preț n-o poate primi“.

Atent și la modul de a vorbi al țăranilor, să ne amintim de baciul Micu din *Viața la țară*, și la cel pretențios și semidoct al lui Tănase Scatiu, Duiliu Zamfirescu nu va uza de aceste limbaje decît accidental. Majoritatea eroilor săi folosesc o limbă literară, elegantă, distinsă, pe care o definește scriitorul însuși : „Cred că trăiește, excepțional, chiar în clasa Dadianei, și, mai jos, în clasa locotenentului Sterie, o mîna de familii, care, cetind literatura românească și avînd o cultură generală cu mult mai întinsă, au ajuns să formeze o limbă uzuală, ba chiar *elegantă*“ (s.n.). Deci o limbă *uzuală*, care își trage seva, mai întîi, din literatura română, și apoi din lecturile pensioanelor franceze, o limbă cultă, ușor prețioasă uneori, dar mlădioasă, aptă să exprime cele mai abstracte noțiuni intelectuale și cele mai fine nuanțe psihologice, devenind treptat limbă de conversație a lumii rafinate (ca a Dadianei), care pînă mai ieri discuta în saloane și își redacta corespondența particulară numai în limba lui Voltaire.

Duiliu Zamfirescu a fost, într-adevăr, în anii sfîrșitului de secol, cel mai important prozator al stratului „de deasupra“, al claselor cultivate, declarîndu-se, încă de pe acum, partizan al romanului citadin și al personajelor cu psihologii complexe și complicate. Teoreticianul îi anunța pe E. Lovinescu și Camil Petrescu. Din punctul de vedere al limbii literare, autorul *Novelelor* se găsea de partea Junimii, a lui Maiorescu, dar neîmpărtășind slăbiciunea acestuia pentru scriitorii dialectali, și urcînd mai sus, în istorie, de partea lui C. Negruzzi, văzut ca un adevărat model : „Nu e oare acesta drumul pe care trebuie să punem novela și romanul nostru ? Astăzi, cînd citești literatura românească din ultimii 50 de ani, Costachi Negruzzi, printre toți contemporanii lui, te minunează cu limba lui curată și statornică ce o vorbește...“ O asemenea limbă s-a luptat s-o apere și nuvelistul, romancierul și epistolierul Duiliu Zamfirescu, și problemele ei revin adesea în corespondența și publicistica lui, depășind cu mult însemnările din 1888. Ele își păstrează însă valoarea unei nedezmințite profesii de credință.

Tînărul care avea să semneze o vreme Don Padil, originar din Focșani, unde tatăl său era mic proprietar și una din notabilitățile politice ale orașului, absolvă cursul superior de liceu și Facultatea de Drept la București. Venea cu înclinații artistice din familia mamei, căreia aparținea și reputatul arhitect Ion Mincu. După ce publicase cîteva poezii în *Ghimpele*, pe unde trecuse și Caragiale, Duiliu Zamfirescu se face cunoscut ca poet, în 1880, prin colaborarea la revista lui Al. Macedonski, *Literatorul*, și ca nuvelist, la ziarul de orientare junimistă *România liberă*. Proaspătul magistrat este numit supleant de ocol la Hîrșova, după aceea, procuror la Tîrgoviște, localități și locuri, care lasă urme vizibile în proza debutantului. Renunțînd la cariera juridică, în 1882, devine redactor la *România liberă*, unde va publica reportaje, schițe, nuvele, cronici literare, muzicale, dramatice, note, foiletoane politice, pînă în 1885, cînd obține un post de atașat în Ministerul Afacerilor Străine. În același an începe colaborarea la *Convorbiri literare*. Aici va vedea lumina tiparului, de-a lungul unui sfert de veac, cea mai mare parte a operei scriitorului. Între timp, îi apar volumele de poezii și nuvele *Fără titlu* (1883), romanul *În fața vieții* (1884) și volumul *Nuvele* (1888), după care Duiliu Zamfirescu pleacă la Roma ca secretar de legăție, creația sa intrînd într-o nouă etapă.

Am punctat aceste cîteva repere biografice, deoarece sînt cu deosebire semnificative pentru ceea ce numim genul scurt, cultivat de scriitor acum cu asiduitate. El va publica și mai tîrziu schițe și nuvele (unele antologice, ca *Spre Cotești*), dar marele moment al nuvelistului se situează în prima decadă a activității lui, aflîndu-și expresia sintetică în menționatul volum din 1888, în care erau cuprinse piesele cele mai rezistente și mai reprezentative: *Locotenentul Sterie*, *Conu Alecu Zăgănescu*, *Subprefectul*, *Noapte bună*. Spre a ajunge aici, prozatorul a trebuit să urmeze cîțiva ani școala gazetăriei, a reportajului, care i-a „făcut mîna” și i-a format ochiul de observator al mediilor și tipurilor umane, i-a șlefuit și i-a nuanțat stilul.

Don Padil este înainte de toate un pictor al Bucureștiului „în de siècle”, concurînd cu bunii desenatori ai epocii. Podul Mogoșoaiei, Șoseaua, Cîșmigiul, balurile, sălile de teatru, carnavalul se regăsesc în reportaje și unele nuvele, cu pitorescul, cu tristețea sau ridicolul lor. Duiliu Zamfirescu știe să vadă, să-și aleagă unghiul, să apropie sau să distanțeze obiectivul. Imaginea de ansamblu nu o umbrește, ci o potențează pe cea individuală. Amîndouă întăresc sensurile nu o dată ironice și critice. La Șosea, el înregistrează, dintr-o ochire, cupeurile elegante și călăreții de pe

alei, gălăgioasele doamne cochete și bărbații scliviși și silemni, dar deopotrivă sărmanele care țărănești ce te fac să citești în mersul anevoios al însoțitorilor un reproș, dacă nu cumva o acuză la adresa prea sfidătoare protipendade. Viitorul antipoporanist ni se relevă acum (și nu e singura dată) ca un apărător al celor ce formau „talpa țării” : „Alături de această populație bucureșteană, care ieșea să aspire aerul căldicel al cîmpiei, treceau spre oraș cărăușii de la Băneasa mergînd prin noroi, alături de pălăriile doamnelor sau mătasea din fundul cupeurilor, considerîndu-le ca pe o dobîndă rău cheltuită a unui capital care era reprezentat prin brațele și sucmanele lor” (*Palabras*, Duminecă 22 februarie 1883). Tonul discursiv, justițiar, de articol, dispăre cînd cadrul se limitează la spațiul restrîns al restaurantului Bufet, ceea ce-i permite reporterului să surprindă tipologia, precum și atmosfera „miticistă”, amintindu-l pe Caragiale. Dar figurile lui Duiliu Zamfirescu sînt de un comic grotesc : „Pe partea cealaltă era bufetu : lume, cîini, ofițeri, unii citind jurnale, alții făcînd sluj, alții sorbind cu zgomot din cafele, și toți ocupați de persoanele lor sau de a jumătăților lor. Așa, îmi aduc aminte de un preot care bătea în masă cu cîrja, de ne asurzise pentru că chelnerul întîrzia a aduce dulceața doamnei preotese, care se întîmplase a fi o femeie cu destinație bărbătească, dar care din greșeală se născuse femeie” (*La Șosea*. Tipuri și portrete, 1881).

Redactorul *României libere* a văzut orașul canicular și pe cel din dimineața Anului Nou, cu străzile populate numai de măturători, salepgii și copii cu sorcova, a deplîns viața vînzătorilor de ziare, aciuiați prin ganguri sordide, și a rîs și el de „garda civică”, „în care fiecare soldat poartă, cu gravitatea omului pătruns de datoria sa, spanga încinsă peste poalele unei haine negre prea lungi sau prea scurte” ; din loja lui, a auzit cum vorbesc „damele” și „cavalerii” veniți la teatru „o idiomă curioasă, o amestecătură de grecisme cu franțuzisme și latinisme, care se cheamă *limba românească*”, adică acea limbă fandosită și artificială pe care o va respinge în prefața *Novelelor* din 1888. Ziaristul a călătorit cu trenul burdușit de coșuri cu struguri și damigene cu vin, la culsul viilor, care se întindeau pînă pe dealurile Filaretului, a asistat, iarna, la un concurs de patinaj pe lacul Cișmigiu, spectacol monden, care îi atrage atenția mai întîi prin prezența femeilor evoluînd pe gheață (ne închipuim ce sprintene erau în lungile și înfoaiatele rochii la modă), și apoi a bărbaților de toate categoriile sociale și profesionale alcătuiind un public de curioși al cărui caracter eteroclit este sugerat prin simpla enumerare, ca în schița *La moși* a mereu prezentului Caragiale : „Militari, zarafi, toptangii,

studenți, slujbași, advocați, brașoveni, critici, ingineri, tutungii, poeți, băcani, profesori, și câte mai câte bresle cari vin să adauge câte ceva din propriul lor haz sau ridicol..." (*Omenirea privită din punctul de vedere al curselor*). Subiectele și atmosfera însăși erau caragialiene — a se vedea unele pamflete ale lui B.P. Hasdeu — dar Duiliu Zamfirescu nu va sta prea multă vreme în apropierea lor. Cum știm, altul avea să fie drumul său literar. Și el se întrezărește încă de pe acum. Ziaristul își extinde aria de investigație și dincolo de barierele Capitalei. Făcuse doar un stagiu la Hîrșova și la Tîrgoviște. Obişnuia să meargă în timpul verii la băile Slănic, trecînd prin Adjud și Tîrgu-Ocna. Aici, este impresionat de frumoasa vale a Trotușului de chilimul holdelor și de natura sălbatică, ce-i solicită penelul, încă timid de colorist. Originalitatea reporterului nu stă în descripție (colegul său Delavrancea era mai înzestrat), ci în descoperirea unei teme ce se va dovedi foarte productivă în generațiile literare următoare, la Sadoveanu și Cezar Petrescu, și anume, a orașului patriarhal, a „locurilor unde nu se întîmplă nimic“. Vechiul tîrg de provincie (Adjudul) îi apare „ca o înșiruire de șandramale, putrede și dez-mățate, cari trebuie să fi fost în picioare la toate evenimentele veacului acestuia“. În Tîrgu-Ocna, cu dughene întunecoase și pustii, care-și întind umbrarele pînă la jumătatea străzii, „diligența face un zgomot păgînesc, cînd roatele sale calcă caldarîmul gloduros al uliței zisă, prin hiperbolă, mare, dar în realitate mici și sărăcăcioase“ (*Din munți. De la București la Tîrgu-Ocna*). E o lume închisă, de o monotonie apăsătoare, generînd automatismele, care-l vor preocupa pe viitorul nuvelist. Nu foarte deosebită de aceea a stațiunii peste care se așterne plictisul nesfîrșitelor ploi. Din această pîclă, se desprinde câte o figură umană, ca „edecul Slănicului“, un fel de hilar *genius loci*, de o disponibilitate universală și o amabilitate intempestivă, agasantă. Interesul pentru „tipuri și portrete“, cum își subintitulează uneori însemnările îl reîntîlnim în *Archivarul*, simbol vetust al birocratismului sau în *Deputatul*, echivalat cu un parazit social. Admiratorul lui Costache Negruzzi realizează adevărate fiziologii, de un realism ironic, receptînd mai ales latura grotescă a personajului. Notarul Pandelache Marafet (să observăm și relevanța lui onomastică) aspiră la mîna unei fete de arendaș. E prin urmare un virtual parvenit, ceea ce îi asigură de la bun început antipatia scriitorului, desenul apropiindu-se de caricatură: „Despre partea hainelor sta foarte bine. Îl vedeai la horă, rămînînd mai la o parte cu o umbrelă de ploaie în cap ca să nu-l arză soarele și căutînd să-și ție demnitatea de notar. Avea un joben moștenire de familie, și familiei

sale, rămas de la un vâtaf de curte, care, și acela, îl avea tot de la stăpînul său, joben pe care nu-l punea decît cînd mergea în oraș. Îl întâlneai călare pe un bidiviu murg, cu jobenu în cap și cu pantalonii ridicați pînă la genunchi, alergînd spre capitala județului mîndru, falnic, hăzos" (*Tipuri și Portrete, Notarul*).

Atunci cînd nu e polemic, așa cum se va întîmpla, din păcate, în *Tănase Scatiu*, realismul tinde să devină obiectiv, destins prin caracterul pitoresc și chiar exotic al subiectului. Schița *Din Dobrogea* e de fapt un ecou al stagiului de magistrat la Hîrșova, unde autorul fusese impresionat de atmosfera și obiceiurile orientale. Verva portretistului urmează o altă linie decît cea grotescă, este de un umor blajin, binevoitor. Aprodul Șaachir „era nici nalt, nici scurt, colea potrivit, cum îi șade bine turcului. Iarna și vara umbla tot așa îmbrăcat, cu un ilic vătuit peste tot ; cu un briu lung cît turnul unei gîmii și cu o pereche de șalvari, largi ca o rochie pînă în dreptul genunchilor, iar d-acolea încolo strînși pe os". Se simte că scriitorului îi făcea plăcere să intre în cafeneaua lui Mehmed, cu balcon spre Dunăre, unde negustorul ședea turcește, cu felegeanul în mîini, sorbind cu zgomot din cafea, că moravurile musulmane îl amuză, notîndu-le cu un zîmbet amical : „...o duzină de oameni intrînd unii în ciorapi, alții în meși, alții desculți, și făcînd la temeneli pînă la pămînt. În urma lor, douăsprezece perechi de pantofi, la linie, rămîneau la ușă, de pază" (*Idem*). „Orientul" dobrogean își află în Duiliu Zamfirescu pe unul din primii săi evocatori din literatura română, atent la habitusul uman, ca și la peisaj. Virtuțile coloristului se fac aici mai vizibile : „Adesea sfințitul soarelui ne apuca plimbîndu-ne : atunci trăgeam la umbra unei stînci uriașe și stam privind cele din urmă raze de purpură cum se înecau în linele valuri ale Dunării, aruncînd pe unde un praf albastru, în care se reflectau catartele ceamurilor și ale corăbiilor ancorate la mal".

Dacă reporterul dovedește aptitudini realiste, nuvelistul din epoca debutului rămîne o vreme dominat de clișee romantice și de o anume emfază sentimentală. Exercițiul nu e totuși inutil, acum schițîndu-se, într-o formă primară, subiecte și personaje, reluate mai tîrziu de prozatorul matur. Astfel, întîlnim tineri moșieri absenteiști, care în cele din urmă se întorc în țară, spre a respecta diata bătrînilor de a nu înstreina pămîntul moștenit (*Pentru totdeauna*), întîmplări senzaționale, de exemplu, o fată atacată de urs și desfigurată cere iubitului și salvatorului ei s-o împuște (*Un amor în munți*) și mai cu seamă scurte vieți romantice (*Blaue Donau, Cele din urmă gînduri ale lui Weber*). Tipică pentru această categorie este nuvela *Amintiri din vremuri* (Pa-

gini din viața lui Depărățeanu), în care se remarcă nu intriga sentimentală, artificială și lipsită de un real suport psihologic, ci tipul eroului demofil (*Depărățeanu care-l anunță pe subprefectul Dumitrescu din Subprefectul*), și totodată capacitatea scriitorului de a picta lumea și strada bucureșteană, calități pe care le vom regăsi potențate în timp.

Sigur, sentimentalismul și dispoziția romanțioasă a prozatorului nu dispar dintr-o dată, ele însă alunecă din ce în ce mai mult într-un plan secund. Școala gazetăriei și a primelor schițe și nuvele pune în mișcare spiritul de observație socială și morală, înclinația analitică și descriptivă de creator de atmosferă a lui Duiliu Zamfirescu. În momentul când el îi citește lui Titu Maiorescu nuvela *Noapte bună*, în 1885, nu mai era un debutant. Așa se face că numai în câțiva ani, publică în *Convorbiri literare* toate piesele ce alcătuiesc sumarul volumului de *Novele* din 1888. Dacă din punct de vedere sociologic, el se considera în competiție cu Slavici și Caragiale, artistic, nu va ajunge totuși la cota acestora. Duiliu Zamfirescu nu va scrie nici *Moara cu noroc* și nici *O făclie de Paște*. Se afla însă mai aproape de colegii lui de redacție de la *România liberă*, născuți în același an (1858), Delavrancea și Vlahuță, față de care putea fi mai bine situat. Anii ce aveau să vină se vor scurge în favoarea autorului *Vieții la țară*. El ajunge la o formulă de artă mai „modernă” și mai viabilă, deosebită valoric și de sentimentalismul lui Vlahuță și de lirismul folclorizant al lui Delavrancea, care va supraviețui nu prin *Sultănica*, ci prin *Hagi-Tudose*. În timp ce colegii lui încheie un ciclu, Duiliu Zamfirescu deschide un drum, cu șansa de a fi continuat. El se îndreaptă spre teme și tipuri ce vor nutri de aici încolo nuvela și romanul românesc, spre modalități mai subtile. „Stratul de deasupra” în care el încerca primele sondaje psihologice va reveni mult adâncit la Hortensia Papadat Bengescu și la Gib Mihăescu, micii boiernași de provincie cu tabieturile și vârsta lor socială decrepită vor popula nuvelistica lui Brătescu-Voinești, „căderea neamurilor și ridicarea noroadelor” adică absenteismul, pe de o parte, parvenitismul, pe de alta, vor trezi interesul unei întregi serii de scriitori, în frunte cu M. Sadoveanu. Autorul nuvelilor *Conu Alecu Zăgănescu* și *Spre Cotești* are meritul de a fi semnalat și, uneori, de a fi făcut primul pas. În evoluția literară a scriitorului, genul scurt a constituit o acordare a instrumentelor, dar nu numai. Cel puțin în câteva rinduri, deslușim teme melodice de sine stătătoare, ce au valoare prin ele însele.

Dacă în *Spre mare*, deși înconformist, înfruntându-se cu prejudecățile opiniei publice, eroul e stăpînit de un patetism romantic, plecînd din cauza dezamăgirii, fără țintă, în lume, în *Noaptea bună* tonalitatea se schimbă. Tînărul președinte de tribunal e un Don Juan, amator de aventuri galante focul cu adevărat pasional cuprinzînd-o pe frumoasa Aișe, fata cadiului, crescută „ca floarea de nufăr, albă și singură, pe luciul tăcut al lacurilor”. Intriga sentimentală devine aici pretext pentru o senzațională și nu mai puțin comică punere în scenă și pentru noi descrieri ale atmosferei și obiceiurilor turco-orientale. Orașul de pe malul Dunării (Hîrșova tinereții lui Duiliu Zamfirescu) se distinge prin vîrful minaretelor, de unde muezinii își cheamă credincioșii la rugăciune, și prin barcagiii ce chefuiesc în cafenelele de pe chei. Potrivit vechilor cutume, femeile stau închise în casă, fiindu-le interzisă ieșirea pe uliță, cu atît mai mult întrevederea cu un bărbat străin familiei. Cum s-o întîlnească deci președintele curtezan pe Aișe, înspre care nu putea trimite decît priviri galeșe din podul casei? Plină de haz și culoare e stratagema travestirii cu ajutorul unei bătrîne și a modului cum pătrunde îmbrăcat în salvarii prea scurți în iatacul fetei, reușind să înșele vigilența Cerberului feminin, o oarbă care stătea de pază la intrare împetuoasele îmbrățișări ale tinerilor și plecarea din oraș foarte curînd a eroului, evidențiază, prin contrast, sentimentul aprins al fetei și detașarea, dacă nu impasibilitatea seducătorului, tip recurent în proza lui Duiliu Zamfirescu. Dintr-o altă perspectivă, îl va relua în „romanul” *Un drum greșit*.

Tot o poveste de dragoste, și încă tragică, este nuvela *Subprefectul*, dar care aduce sub reflector și o semnificativă problemă socială. Ne aflăm la moșia lui Maxențian, „un fel de pașă din partea locului”, care „învîrtea județul cum îi plăcea lui, alega prefectii și-i da afară, numea deputații, strîngea mereu avere și trăia ca un baron”; cînd prindea vite streine de pămînturile lui, le împușca, pe țărani, îi pedepsea cu „vîrtejul”, ceea ce îi atrăsese bineînțeleas ură. Trăsăturile, se vede limpede, sînt ale lui Tănase Scatiu. Dar Maxențian trăiește într-un castel învăluit în mister (vizibilă recuzită romantică), are o figură lividă, pentru care i se spune *strigotul* și mai ales o putere diabolică și sadică de a se răzbuna. Soția lui, fermecătoarea și enigmatică Dadiana, o primă întrupare notabilă a psihologiei feminine din opera lui Duiliu Zamfirescu, asemănătoare cu eroinele lui Turgheniev, îl suportă, păstrînd conveniențele, fără a-l împărtăși conduita morală și socială. Dimpotrivă, cînd se întîmplă ca trăsura ei să calce o oaie, nu știe cum să-l despăgubească pe cioban și cînd e schin-

giuit de stăpîn (care era însuși Maxențian) îi poartă de grijă. Nu e de mirare că Dadiana se îndrăgostește de noul subprefect, Alexandru Dumitrescu, un tînăr intelectual democrat din epoca lui Kogălniceanu, care își cîștigă repede încrederea țăranilor și firește, antipatia lui Maxențian, iar cînd acesta află de înfiriparea idilei, o gelozie ce nu cunoaște limite. Viclean, va cultiva prietenia cu subprefectul înscenînd (sau poate speculînd) o întîlnire între Dadiana și prefectul județului, care îi făcea și el curte, și stîrnind astfel gelozia îndrăgostitului, care, socotindu-se înșelat, e în stare să o împuște pe femeia iubită cu mîna lui. Își dă seama de eroarea fatală abia cînd ea, murind, îi spune cît de mult l-a iubit, cînd Maxențian și prefectul încearcă să-l imobilizeze ca pe un ucigaș, cerînd ajutoare.

Soluția, cam artificial-convențională aparține arsenalului romantic, de unde-și mai împrumută scriitorul procedeele o bună bucată de vreme. Ce e însă de remarcat în substanța nuvelei? Desigur, personajele care formau „stratul de deasupra”, Dadiana, în care Duiliu Zamfirescu vedea idealul său de feminitate, un adevărat simbol invocat în prefața din 1888, ca atare, și subprefectul Dumitrescu, boiernaș cu idei generoase, dorind realmente să facă dreptate țăranilor și trăind efectiv în postura aceasta, mai convingător decît Depărățeanu sau Tache Horea. Prin el, ajungem să cunoaștem starea celor năpăstuiți, pe care-i ocrolește ca un fel de samaritean, precum și vorbirea lor pe care Duiliu Zamfirescu o va transcrie ori de cîte ori va fi cazul, excelent :

„— Măi Dumitre, cum să se fi întîmplat oare să dea cu trăsura peste oaie ?

— Ba că se prea poate, mînca-le-ar gălbeaza de oi, că-i vită proastă, boierule ; se duce oarba de mal și n-ai ce-i face. Eu zic că oile treceau șoseaua de-a curmezișu' și ele nu se fereau ; caii de iuți, iuți, ia te miri cum au apucat-o pe vreuna roata și i-au retezat picioarele. că-s plăpînde. bată-le vina lor...”

Scriitorul ne dezvăluie acum cîteva din motivele lui preferate : vînătoarea, cavalcada, pădurea sub lună, farmecul vetust al interioarelor din bătrînele conace boierești, poezia Bărăganului. Subprefectul nu schimbă nimic în casa părintească, parcă spre a nu tulbura pașnica atmosferă patriarhală ; ocupa o singură și modestă încăpere, mobilată sumar, în care se vedea lesne că locuiește un holtei : „Numai într-o odaie își pusese un pat de campanie, care se întindea și se strîngea după voie, niște rafturi albe de lemn în care își vîrîse cărțile, o masă mare cu fel de fel de pipe și de unelte de vînătoare, și-ncolo... pace. Ba într-un ungher erau vreo trei șușanele, niște harabale de puști și de ia-

tagane, găsite în casa bătrînei, de-ale unchiu-său, și pușca lui. O adevărată cameră de soldat în lagăr.”

O primă variantă a cîmpiei din *Viața la țară* o aflăm aici într-un tablou poate prea încărcat de detalii și de culoare, sugerînd paleta lui Delavrancea : „Se ridică soarele, tînăr și prielnic, în văzduhul rece al dimineții, pătrunzînd, ca ochiul unui flăcău frumos, toate inimele. Ciocîrlia de Bărăgan plutea în undele aerului, țipînd a muncă ; pitpalacul deștepta lanul de mei cu glasul său molcom și întrerupt ; graurii treceau în bande zgomotoase spre apă, — pe cînd barza, cinstită și harnica tovarășă a plugarului, umbla elegantă și melancolică prin fîneață, vinînd broaște, rîmele și graurii. Din palele fînului cosit se înălța cătră soare tîmîia cîmpului, iar mai-nainte, lanul de grîu desfășura ochiului pînza aurită a grîului...” ș.a.m.d.

Predispoziția liric-descriptivă stă alături de una analitică, mai ales în investigarea sufletului feminin. Înainte de a crea pe Sașa Comăneșteanu, scriitorul a încercat diferite crochiuri, dintre care cel mai izbutit rămîne al Dadianei. În figura ei a descifrat nu numai eleganță și rafinament, sociabilitate și distincție, dar și o disponibilitate pasională, nelipsită de anume cochetărie, puterea de a se dărui, nu fără plăcere unor mici și probabil nevinovate jocuri erotice. Franchețea ei sufletească și de femeie bine educată n-o cuprinde în întregime, lăsînd o zonă de ambiguitate și de enigmă. Între iubirea pentru Dumitrescu și satisfacția amuzată de a se ști curtată și de alții va întinde o punte alunecoasă, pe care o speculează Maxențian și care-l induce în tragica eroare pe subprefect. Cu Dadiana, scriitorul își testa capacitatea sa introspectivă, ce deschidea încă o fereastră spre viitor.

Oarecum din același perimetru social cu Subprefectul este Conu Alecu Zăgănescu din nuvela omonimă, numai că accentele cad pe cu totul altceva. Elanurile tinerești și febra sentimentală sînt înlocuite cu oboseala, viața elegantă și mondenă, cu automatismul de provincie, cu decrepitudinea. Eroul, proprietar al unei sfori de moșie și avocat fără procese, în același timp, e un tip de ratat, formînd împreună cu brișca și vizitiul un caricatural și nu mai puțin întristător grup statuar, imagine a decăderii și ruinei : „Cu doi cai suri, bătrîni și stătuți, el se tîrîia toată ziua de colo-colo, cufundat într-o brișcă hodorogită, al cărui coș de nuiele era spart. Privind pe stăpîn cocîrjat și cu capul în piept ; pe vizitiu adormit și aplecat înainte ; gloabele de la trăsura dihai-nate și blegi — îți păreau cu toții născuți spre a trece prin lumea aceasta strîns uniți, ca niște suflete pribege, care simt nevoia de a se ajuta reciproc.” Conu Alecu e și el un holtei bătrîn, trăind

alături de soră-sa, Marghiolița, celibatară de asemeni ; cînd nu era prin colbul drumurilor citea ziare și almanahuri sau juca table cu un prieten, căpitan, consumîndu-și în gesturi stereotipe existența lipsită de speranțe și orizont. O întîmplare face ca preotul satului să-i lase în prag un copil nou-născut, pretinzînd că bietul Conu Alecu ar fi tatăl natural. Eroul nostru îl primește cu un fel de resemnare jenată (pentru acuza nedreaptă ce i se aducea) și împreună cu sora lui se decide să-l crească. În bătrînele case de la Buhăeni, cu leși dărăpănate și curți cotropite de bălării, se simțea o adiere proaspătă. Părinții adoptivi se atașaseră de copil, care îi scosese din amorțeala vieții lor pînă atunci nenorocoase și a tîrgușorului „de-a pururea somnoros”. Începeau să afle un sens. Dar peste puțin timp, adevăratul tată al copilului (nu altul decît căpitanul care era de față și se „indignase” de calomnia și blestemele popii) își revendică odrasla. Blîndul Conu Alecu Zăgănescu rămîne cu sufletul înlăcrimat, recăzînd în automatismul ucigător al drumurilor sale inutile pe la toate judecătoriale județului. Personajul e învăluit într-o undă de duioșie, care va deveni prea abundentă la Brătescu-Voinești. Atmosfera lîncedă, existențele crepusculare, declasarea ajunsă pînă în pragul grotescului sînt elemente ce definesc o dată mai mult nuvelistica lui Duiliu Zamfirescu și-i conferă valoarea intrinsecă. Nu putem trece nici peste faptul că ea constituie în bună măsură, firește, fără intenția scriitorului, un exercițiu pentru viitoarele romane. *Subprefectul* anunța pe anume laturi *Viața la țară* și *Tănase Scănu*, în timp ce *Locotenentul Sterie* prefigurează fundalul romanului *În război* ; totodată, exemplifică acel „strat de deasupra” în care era cuprinsă nu numai clasa de o finețe aristocratică a Dadianei, dar și aceea mai modestă din care făcea parte însuși autorul. Căci familia lui se înrudea pînă la identificare cu familia d-lui Sterie, „una dintr-acele nenumărate adunări de suflete nevinovate, care trăiesc prin provinciile noastre, cu rușine de oameni, credință în bine ; care luptă cu desperare contra nea-verii, năzuind totdeauna către o stare mai înfloritoare ; care n-are alt ideal decît de a-și putea ține băieții la învățătură sau a aduna, după puteri, zestre fetelor ; în sfîrșit o familie ca aceea din care am ieșit noi cu toții, cei care nu ne coborîm din cruciați sau din cavalerii de la Malta”. Deci o familie de intelectuali din care descind și magistratul din *Noapte bună* și eroul din *Spre mare*, al cărui exponent artistic s-a dorit și a fost scriitorul.

Sîntem iarăși într-un oraș de provincie (Focșani), de astă dată, nu al „durerilor înăbușite”, ci al unor acute drame de conștiință morală. Familia d-lui Sterie tocmai făcuse parastasul unuia din-

tre cei doi fii ofițeri, căzut în Războiul de Independență. Când cel rămas în viață primește și el ordin de chemare, ai săl îl imploră să-și dea demisia, spre a-l ști ferit de primejdia morții. Tînărul, fire cinstită, cu un viu sentiment al datoriei și al patriotismului, mai întîi refuză, nefiind în stare să comită actul de lașitate, să deschidă ușa și să depună petiția. Împins de la spate, trece prin mari emoții : „Se urcă pe scară ca un hoț care merge să omoare, tremurînd și galben. Cînd ajunse la ușa comandantului, îi bătea inima în piept cu atîta putere, că la un moment, i se păru că nu mai are cum să respire. Voi să ridice brațul spre a bate la ușă, dar nu putu. Atunci îl apucă o frică groaznică că s-a paralizat și o porni la fugă înapoi.“ În cele din urmă, acceptă, dar hotărîrea luată împotriva voinței lui, îl aruncă pradă unei stări apatice, unei crize de conștiință, poate prea puțin speculată de autor. La cafenea, unul din obișnuiții jocului de table îl apostrofează într-un limbaj, pe care Duiliu Zamfirescu, de pe acum, îl notează cu mare exactitate : „Da, bine nene, ne dăduși cinstea pe ocară, bat-o Dumnezeu de treabă !... Zi, cît era pace, treburile mergeau bine : leafa, leafă, sabia, hodoronca-tronca pe ulițe, și cît veni pustiul de război, dă dimisia, nene Sterie.“

Lezat în onoarea sa, ofițerul se împușcă.

Locotenentul Sterie surprinde dintr-un alt unghi atmosfera orașului de provincie, observînd intrigile și aranjamentele, visele de fericire ale fetelor sentimentale, cafeneaua care alternează bîrfa cu calomnia. Pe primul plan rămîne drama de conștiință a eroului, secondată de acea notă de gravitate și de însuflețire patriotică, ce domină mulțimea venită să-i comemoreze pe eroi.

O narațiune ce vrea să fie numai de analiză psihologică, avînd aceeași temă a Războiului de Independență și anunțînd și ea romanul *În război* este *Frica*, scrisă ceva mai tîrziu. Acțiunea se petrece de data aceasta pe front. Sîntem introduși într-un restrîns mediu ofițeresc, unde alături de oameni plini de curaj, își zornăie pintenii și destui lăudăroși. Subiectul se reduce la un pretext : căpitanul Bogdan pune rămășag că va trece noaptea linia frontului spre a vedea un cadavru descompus, care împrăștie miasme îngrozitoare. Ofițerul, cunoscut ca un tip curajos, pornit în ciudata expediție, pe măsură ce înaintează spre locul cu pricina, intră în panică. Frămîntarea interioară devine într-adevăr tulburătoare în momentul cînd, smulgînd nasturele de la mantaua cadavrului (semn că a ajuns la punctul convenit), gîtlejul turcului scoate un zgomot sinistru. Aici se declanșează criza în sufletul lui Bogdan, pe care scriitorul face efortul de a o urmări pas cu pas. După o noapte încordată, vine în sfîrșit rezolvarea,

confirmînd nu numai onoarea căpitanului care-și îndeplînise misiunea, dar și ridicolul situației : zgomotul înfricoșător care stîrnise atîtea presupuneri era provocat de o muscă ce se pripășise în gura mortului.

Nuvela *Frica* amintește prin temă *O făclie de Paște* a lui Caragiale. Dar ea nu are nici adîncimea, nici dramatismul aceleia. Materia epică e prea săracă pentru a da naștere unei drame, iar analiza nu poate fi împinsă prea departe, dincolo de un simplu pretext.

Nuvela care ar putea fi considerată, am spus, piesa antologică a lui Duiliu Zamfirescu este *Spre Cotești*. Automatismul, drama ratării și sentimentul ruinei din *Conu Alecu Zăgănescu* se topesc aici în pagini de reconfortantă poezie, dominate de un spirit mușalit, pitoresc și legendar. Conu Dumitrache Teodorescu, încarnează figura unui boem inconformist și simpatic. „Flăcău bătrîn“ el, „nu legase, niciodată, două într-un tei, nu se însurase, nu avusese slujbă, nu muncise să se îmbogățească, nu jucase rol în societate, ci trăise numai de hațîrul cailor și de gustul vînătorii“. Are și el ticuri, apostrofîndu-și nepotul cu o glumeață înjurătură originală și apucîndu-l din cînd în cînd de păr și zicîndu-i : „A ce miroase părul tău ?“ Copilul se află într-o nesfîrșită admirație față de știința moșului de a îndrepta brișca ce sta să se răstoarne, de a vîna prepelițe și a le scoate pe loc măruntaiele, fascinat de poveștile cu tîlhari și comiși, cu armăsari năzdrăvani, care purtau în zbor faletul bunicului. El are sentimentul că participă la o nemaipomenită aventură, fiind lăsat să mîne caii, trecînd singur printre fioroșii cîini ai grădinarilor, dormind afară în ceardac. Bucuria amețitoare a nepotului se întîlnește cu dragostea subînțeleasă, fără dulcegării, a ușor blazatului flăcău tomnatic, știind să degusteze tacticos poezia propriei lui existențe patriarhale. Nuvela, captînd și ea unele ecouri autobiografice (Conu Dumitrache are ca model un unchi al scriitorului) recompune cu finețe mai mult decît o atmosferă morală, una psihologică, în care realitatea se învecinează și se întretaie cu legenda. În relatarea aparent obiectivă a faptelor este înfuzată o undă învăluitoare de lirism și de umor, făcînd tot farmecul acestei bucăți, care onorează nuvela românească.

Oarecum înrudită ca mijloace și realizare, dar desfășurîndu-se într-un alt mediu (tot provincial) este nuvela *Furfanțo*. Evocarea tînărului boem italian, aciuat pe meleagurile noastre, îi oferă scriitorului prilejul unei bucăți umoristice savuroase. Comicul e mai ales unul de limbaj degajîndu-se din dialogurile româno-italiene ale personajelor. Furfanțo, tip meridional prin

exceelență, întrece deseori măsura la pahar, după aceea se călește, rușinându-se față de prietenii care-l știu ca pe un om de o ireproșabilă integritate morală. Tărăboiul de la cârciumă, intervenția poliției și semidoctismul lui conul Mitu, conțin elemente caragialești, pe care autorul nu le-a putut ocoli, oricât ar fi vrut, nici într-o altă schiță (*Petrică*), închinată boemei bucureștene, unde întâlnim formula tipică : „Năiță, dacă mă iubești, hai stir !“ *Furfanțo* e o narațiune bine încheiată, se desfășoară fără eforturi, într-o compoziție ce aparține scriitorului pe deplin matur.

Cu foarte rare excepții (cum e cazul cu *Frica*, *Furfanțo* și *Spre Cotești*), prozele trimise de scriitor spre publicare după stabilirea la Roma și apoi după revenirea în țară aparțin genului memorialistic. Absorbit acum de roman, în 1893 începuse *Viața la țară*, genul scurt e neglijat și chiar subapreciat. Ca nuvelă, *Alessio* e slabă, intriga erotică melodramatică, iar stilul n-are tonicitatea și ardența stilului delavrancian din *Fanta-Cella*, unde se atacă o temă asemănătoare. Narațiunile devin reportaje asupra Romei antice, note de drum, pe alocuri obositoare prin acumularea de referințe istorice și avalanșele de nume proprii (*Singurătate*), dar altminteri, interesante ca document, prin evocarea lumii cosmopolite în mijlocul căreia trăia autorul, a vânătoriilor diplomatice organizate de „*Circolo della caccia alla volpe*“, a cavalcadelor distinse și elegante, ca într-un parc englez. Notația e sumară, înregistrând profiluri din fugă și comparând chipurile fermecătoare de femei cu tablouri de Guido Reni și Boticelli. Nu altfel stau lucrurile în bucăți cu totul modeste ca *În carantină*, *Cu bilet circular* sau *Badea Cîrșan la Roma*. Ullima ar putea să ne rețină o clipă luarea-aminte prin eroul ei, un țăran uriaș „de la genunchi pînă la gît vîrit într-un țăp, iar de la gît în sus într-o oaie“ tip care prevestește pe Tulie Radu Teacă al lui I. I. Mironescu : „După cîteva minute ușa se deschise, lung, domol și opincă năstrușnică se introduse în domiciliul subsemnatului, ca într-o subprefectură, iar după dînsa urmă o pulpană de zeghie, după pulpană un umăr și după umăr un cap, cu o căciulă cîr roata. După ce isprăvi de intrat, se așeză lîngă ușa.“

Amintirile din cariera diplomatică, în care se folosește stilul epistolar, atît de propriu scriitorului, ca și *O vînătoare de vulpe în Campania romană* ne descoperă pe adevăratul memorialist, evocator savuros al societății poliglote franco-italo-române, al răsunătoarelor nume hispano-italice, al unor figuri de artiști sensibili ca John James „diplomat din întîmplare“, în sfîrșit al nelipsitelor badinerii, al micilor istorii sentimentale : „un secretar portughez plin de haz avea un cîine numit Vasco de Gama, prin zgarda

căruia corespunda cu numeroasele sale amante, zgarda avea un buzunar secret, unde se depuneau scrisorile ca în cutiile de poștă“

Atît în însemnările memorialistice publicate (*John James, O partidă în trei, O muză*), cît și în cele rămase pînă de curînd inedite (*Dramă de la Veneția* și seria de portrete politice), Duiliu Zamfirescu probează o spontaneitate și o vervă, cum numai în vasta sa corespondență o dovedise.

Nuvelistul își spusese cuvîntul, în esență, în volumul din 1888, căruia trebuie să-i adăugăm nuvela *Spre Cotești*. Aceste piese îl reprezintă ca scriitor al „stratului de deasupra“, al sufletelor complicate ca al Dadianei și a dramelor de conștiință, ca a locotenentului Sterie ; ca descoperitor al provinciei, al automatismelor și decrepitudinii morale, ca în *Conu Alecu Zăgănescu*, dezvoltîndu-i spiritul de observație și introspectiv într-o limbă evoluată, chiar elegantă, cum o dorea, de o remarcabilă intelectua-litate. Acolo trebuie să-l căutăm și să-l situăm, unde s-a găsit în fruntea generației lui, mai deschis ca oricare altul spre mișcarea nouă a prozei. Nuvelistul Duiliu Zamfirescu n-a creat capodopere, dar a știut în cîteva rînduri să-și prefigureze urmașii.

AL. SANDULESCU

I. EDIȚII

Poezii

FĂRĂ TITLU. Poeme și nuvele, Tip. St. Mihalescu, 1883 (primele 60 de pagini cuprind poezii).

ALTE ORIZONTURI. Editura Carol Müller, 1894.

IMNURI PAGINE. Poezii nouă, Editura Carol Müller, 1897.

POEZII NOUĂ, Editura Carol Göbl, 1899.

MIRIȚĂ, poem eroic, în *Analele Academiei Române*. Memoriile Secției literare, XXXII, 1909—1910.

PE MAREA NEAGRĂ. Poezii. 1899—1918, Editura C. Sfetea, 1919.

POEZII ALESE, Editura Casa Școalelor, 1922, cu o prefață de M. Dragomirescu (Scriitori români contemporani).

Nuvele, schițe, amintiri

FĂRĂ TITLU. Poeme și nuvele, Tip. St. Mihalescu, 1883 (partea a II-a a volumului conține nuvele).

NOVELE, Editura Socec, 1888.

NUVELE ROMANE. FRICA, Editura Müller, [1895]

FURFANȚO. TREI NUVELE, Editura Alcalay, 1911.

O MUZĂ, Editura Cultura Națională, 1922.

Romane

ÎN FAȚA VIETII, în *România liberă*, 1884, numerele 2134—2161 ; în volum, Tipo-litogr. St. Mihalescu, 1884.

UN DRUM GREȘIT, în *Convorbiri literare*, XXII, 1888—1889.

LUME NOUĂ ȘI VECHE, în *Convorbiri literare*, XXV, 1891—1892, în volum, Editura Carol Müller, 1895.

VIAȚA LA ȚARĂ, în *Convorbiri literare*, XXVIII, 1894. XXIX, 1895, în volum, Editura Stork & Müller, 1898 (Biblioteca pentru toți, nr. 162—165).

TÂNASE SCATIU, în *Convorbiri literare*, XXIX, 1895, XXX, 1896, în volum, Editura Alcalay, 1907.

ÎN RAZBOI, în *Convorbiri literare*, XXX, 1897, XXXII, 1898, în volum, Editura Clemența, 1902.

ÎNDREPTĂRI, în *Literatură și artă română*, 1901-1902, în volum, Editura Alcalay, 1908.

ANNA sau CEEA CE NU SE POATE, în *Convorbiri literare*, XL, 1908 și XLIV, 1910, în volum, Editura C. Sfetea, 1911.

LYDDA, Scrisori romane (roman filozofic) în *Convorbiri literare*, XXXII, 1898, XXXIII, 1899, XXXIV, 1900, XXXVII, 1903, XXXVIII, 1904, XLI, 1907, în volum, Editura Alcalay, 1911, (Biblioteca pentru toți, nr. 678—879).

Teatru

O SUFERINȚĂ, în *Literatorul*, nr. 4, aprilie 1882, pp. 196—211.

PREA TÎRZIU (semnată împreună cu Șt. Velleșcu) 1884.

O AMICĂ, în *Convorbiri literare*, XLVI, 1912, nr. 3, pp. 241—251.

LUMINA NOUA, *Convorbiri literare*, XLVI, 1912, nr. 4, 5, 6, pp. 383—383 ; 525—538 ; 625—643.

POEZIA DEPARTĂRII, *Convorbiri literare*, XLVIII, 1914, pp. 225 ; 359 ; 470 ; 569.

VOICHIȚA, *Convorbiri literare*, XVIII, 1914, pp. 475 ; 620 ; 693.

Scrisori

I. E. TOROUȚIU și GH. CARDĂȘ, *Studii și documente literare*, Tipografia Bucovina, 1931—1940, vol. I, VI, VII, XI.

Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori (1884—1913), cu un cuvînt de introducere și însemnări de Emanoil Bucuța, Fundația pentru Literatură și Artă, 1937 și în Editura Casa Școalelor [1944].

Ediții postume

DUILIU ZAMFIRESCU, *Scrisori inedite*, ediție îngrijită, cu note și studiu introductiv de Al. Săndulescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.

OPERE, ediție îngrijită, prefată, cronologie, note, glosar, de Mihai Gafița, vol. I—IV (*Poezia, nuvelele, romanele, teatrul*), 1970—1974, vol. V (*Publicistica*), 1982, ediție îngrijită de Mihai Gafița și Ioan Adam, argument, note și indice de Ioan Adam ; vol. VI, Partea I, Partea II (*Publicistică*), 1987, ediție îngrijită de Ioan Adam și Georgeta Adam. Note și comentarii, indice și glosar de Ioan Adam ; vol. VII, VIII (*Correspondența*), 1984, 1985, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și comentarii de Al. Săndulescu.

- A. I. M a c e d o n s k i — *Curs de analiză critică. Poema „Levante și Calavryta”*, în *Literatorul*, nr. 5—10, 1880.
- C. D o b r o g e a n u - G h e r e a — *Pesimistul de la Soleni*, în *Studii critice*, vol. I, 1890, p. 270.
- M i h a i l D r a g o m i r e s c u — *Replica d-lui Il. Chendi asupra valorii literaților noștri actuali*, în *Convorbiri literare*, 1896, p. 469 ; „*Tănase Scatiu*”, roman de Duiliu Zamfirescu în *Convorbiri literare*, 1907, vol. II, p. 521—523 ; *Sămănătorism, poporanism, criticism*. Editura Institutului de literatură, 1934, p. 38—39.
- N. I o r g a — *Povestitorii de ieri și de azi*, în *Sămănătorul*, nr. 12, 1904, p. 179—180 ; *O luptă literară*, Buc., 1914, vol. I, p. 114—116 ; *Istoria literaturii românești*, vol. I. *Crearea formei*, Editura Adevărul, 1934, p. 327—328 ; *Istoria literaturii române*, vol. II. *În căutarea fondului*, id., p. 168—170.
- E. L o v i n e s c u — *Duiliu Zamfirescu*, în *Convorbiri literare*, 1911, p. 1275—1290 ; *Istoria literaturii române contemporane*, Editura Ancora, 1926, vol. I, p. 96—103 ; 163—165 ; *Titu Maiorescu și posteritatea lui critică*, Editura Casei Școalelor, 1943, p. 113—151.
- G. I b r â i l e a n u — *Duiliu Zamfirescu. La moartea lui: „O muză” și „Viața la țară”*, în vol. *Scriitori români și străini* Editura Viața Românească, 1926, p. 162—176.
- N. P e t r a ș c u — *Duiliu Zamfirescu*, Editura Cultura Națională, 1929 ; *Icoane de lumină*, 1935, vol. I, p. 175, 179, 182, 196.
- Ș e r b a n C i o c u l e s c u — *Un poet neo-clasic: Duiliu Zamfirescu*, în *Revista Fundațiilor Regale*, nr. 8, 1934, p. 396—414 ; *O nouă față a lui Duiliu Zamfirescu*, idem, nr. 8, 1936, p. 417.
- M. S e b a s t i a n — *Romancierul Duiliu Zamfirescu*, în *Curintul*, 23 oct. 1934, p. 3 ; *Duiliu Zamfirescu — Titu Maiorescu în scrisori*, în *Reporter*, nr. 14, 4 aprilie 1937, p. 2.
- G. C ă l i n e s c u — *Istoria literaturii române, de la origini pînă în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, p. 470—479.
- T u d o r V i a n u — *Arta prozatorilor români*, Editura Contemporană, 1941, p. 181—189.
- G. N. N i c o l e s c u — *Începuturile poetice ale lui Duiliu Zamfirescu*, în *Convorbiri literare*, nr. 5—6, 1941, p. 596—603 ; *Duiliu Zamfirescu*, Editura Eminescu, 1980.

- Al. Dima** — *Opiniile estetice ale lui Duiliu Zamfirescu*, în vol. *Studii de istorie a teoriei literare românești*, E.P.L., 1962.
- N. Manolescu** — *Poezia lui Duiliu Zamfirescu*, în *Contemporanul*, nr. 43, 1963, p. 3 ; *Nuvelele lui Duiliu Zamfirescu*, în vol. *Lecturi infidele*, E.P.L., 1966, p. 27—45.
- Al. Săndulescu** — *Portrete de familie și O corespondență de tip flaubertian*, în vol. *Pagini de istorie literară*, E.P.L., 1966, p. 5—94 ; *Duiliu Zamfirescu*, Editura Tineretului, 1969 ; *Duiliu Zamfirescu și marele său roman epistolar*, Editura Minerva, 1986.
- Paul Georgescu** — *Duiliu Zamfirescu, romancier*, în vol. *Polivalența necesară*, E.P.L., 1967, p. 217—221.
- Mircea Zăciu** — *Masca geniului*, E.P.L., 1967.
- Vladimir Streinu** — *Duiliu Zamfirescu în scrisori*, în *Lucăfărul*, 8 aprilie 1967, p. 1.
- Mihai Gafița** — *Duiliu Zamfirescu*, E.P.L., 1969.
- Ion Rotaru**, *O istorie a literaturii române*, Editura Minerva, 1971, vol. I, p. 609—621.
- Duiliu Zamfirescu, interpretat de...* Antologie studiu introductiv, tabel cronologic, note și bibliografie de Ioan Adam, Editura Eminescu, 1976.
- Ioan Adam** — *Introducere în opera lui Duiliu Zamfirescu*, Editura Minerva, 1979.
- Istoria literaturii române. Studii*, Coordonator științific : Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Editura Academiei R. S. România, 1979, p. 184—187.
- Al. Piru** — *Istoria literaturii române*, Editura Univers, 1981, p. 170—174.

FĂRĂ TITLU
(1883)

Aminții din vremuri (Pagine din viața lui Depărățeanu)	:	5
Din Dobrogea. Scene și portrete	:	41
Blaue-Donau	:	48
Gretchen	:	48
Valsul	:	53
Archivarul. Portret	:	58

NOVELE
(1888)

[Cuvînt înainte]	:	61
Noapte bună	:	63
Locotenentul Sterie	:	77
Conu Alecu Zăgănescu	:	89
Subprefectul	:	106
Spre mare	:	131

NUVELE ROMANE. FRICA
(1895)

Alessio	:	156
Singurătate	:	173
O vînătoare de vulpe în Campania romană	:	182
Frica	:	188

FURFANȚO. TREI NUVELE
(1911)

Furfanțo	:	205
Spre Cotești	:	219
Petrică	:	232

John James. Amintiri din cariera diplomatică	247
O muză. Amintiri din cariera diplomatică	261
Buşcă	274
O curcă romanţioasă	276
Un pui şi un cărăbuş	286

DIN PERIODICE

Cele două surori	290
Deputatul	292
Notarul	295
Un amor în munţi	298
Trandafirul	307
Drumu din urmă	312
Toader Cizmaru	316
O scenă antică	320
În carantină	322
Cu bilet circular (Schită)	334
Badea Cîrţan la Romă	343
<i>Postfaţă</i>	348
<i>Bibliografie selectivă</i>	363